

WWW.NLJ.BG.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 3 и 4 Година 54	Редакциони одбор: Душан С. Николајевић, Богдан Крекић, Павле Кара-Радовановић Уредник: Слободан Ж. Видаковић	Март - Април 1936 године
-------------------------	---	-----------------------------

Април 1936

Чланци и студије:

- Предлози за измену и допуну Закона о градским општинама.* — Слободан Ж. Видаковић, шеф одељка за штампу, туризам и културну пропаганду Г. п. г. Б., стр. 191
- Одобравање општинског буџета.* — Б. Мајсторовић, главни секретар Државног савета, стр. 205
- Разрешење општинских органа као мера надзора.* — Нег. Оцокољић, секретар Мин. унутрашњих послова, стр. . . 208
- Едуард Бенеш (наставак).* — Др. Милорад Станојевић, начелник Министарства у пензији, већник града Београда, стр. . 211
- Значај деље лихерајуре.* — Душан С. Николајевић, стр. . . 222
- Општи значај обавезног телесног васпитања и његови главни принципи.* — Др. Радмило Белић, шеф Отсека за телесно васпитање Г. п. г. Б., стр. 225
- Санирање нездравих квартова и насеља.* — Арх. урб. Драг. М. Поповић, стр. 231
- О намирницама за животи и њиховој контроли.* — Инж. Јован Дугошевић, стр. 238
- Пишање побачаја с обзиром на нашу комуналну и популациону политику.* — Др. М. Ђ. Поповић, стр. 245

Наши градови:

- Град Сушак.* — Павле Кара-Радовановић, новинар и градски већник, стр. 248

Јавна говорница:

- Дом за децу заразно оболелих родитеља.* — Др. Перо Шоћ, стр. 253

Прилови за историју Београда и Србије:

- Турски споменици за историју Београда и Србије (наставак).* — Проф. Глиша Елезовић, начелник Министарства просвете у пензији стр. 255

Друштвена хроника :

На ванредној седници Градског већа града Београда једногласно је осуђен покушај ашеништа на прејседника Краљевске владе г. Д-р Милана Симојановића, стр. 261

Посејша прејседника Чехословачке владе г. Д-р Милана Хоџе Београду, стр. 267

Комунална хроника :

Буџетска дискусија у Градском већу, стр. 271

Самоуправни чиновници за заштити њихових законом сачечених права, стр. 287

Годишња скупштина особља Београдске општине, стр, 290

Научна хроника:

Свечана скупштина Краљевске академије наука, стр, 291

Културна хроника:

Свесловенско омладинско посело у Библиотеци и Музеју Општине града Београда, стр. 297

Наша предавања:

Хумор и сатира у нашој белетристици (Предавање г. Душана С. Николајевића), стр. 300

Социјална хроника:

Акција за помоћ незапосленима, стр. 303

Привредна хроника:

Скупштина друштва за приређивање сајма и изложбе у Београду, стр. 304

Сликарска хроника:

Сликарске изложбе. — Тодор Манојловић; Сава Поповић, стр. . 305

Поворшна хроника:

Народно позориште. — Тодор Манојловић, стр. 310

Белешке и прикази:

Допуна извештаја о посеји изасланства чехословачког народа Београду и гробу Блаженопочившег Краља Александра, стр. 314

Осамдесет свечарских дана. — Д-р Милорад Станојевић, стр. . 314

Књига о пањмама Земунаца за време Свешког раја. — Савесни у крзну. — В. Бабић, стр. 315

Некролови :

† Д-р Милица Мирковић-Спасојевић, стр. 319

† Цвејко А. Симојановић, стр. 319

Огласи.

Слободан Ж. Видаковић,
шеф Одеља за штампу, туризам
и културну пропаганду Г. п. г. Б.

Предлози за измену и допуњу Закона о градским општинама

„Савез градова Краљевине Југославије, као врховни комунални форум, на свима својим Конгресима, а нарочито на овогодишњем, истакао је потребу, да се Закон о градским општинама измени и допуња саобрази животним потребама градских општина, духу времена и високим циљевима (националним, економским, социјалним и културним) југословенских градова.

Краљевска влада преко свој ресорној министра унутрашњих послова јосифина др. Антуна Корошца са једним великим државничким смислом прихватила је у начелу молбе југословенских градова и одлучила узети у разматрање измене и допуне Закона о градским општинама. Краљевска влада је приликом буџетске дебате обавестила Народну скупштину и Сенат о припреманом пројекту за измену овој закона, нарочито његовој политичко-изборној дела. Ту одличну намеру Краљевске владе поздравили су југословенски градови.

Како је ово питање и сувише важно за све наше градове и њихов даљи просперитет, то Уређивачки одбор „Београдских општинских новина“ овим чланком уредника часописа т. Слободана Видаковића отвара свестрану анкету, односно дискусију по овоме предмету.

Уређивачки одбор с разлогом очекује, да ће се већници Београда и других југословенских градова, и наши политичари, и правници, и ујоште сви наши јавни и комунални радници озбиљно позабавити овим питањима. Уређивачки одбор ће радо уступити ступице стручној часописа Престонице сваком озбиљном и добронамерном мишљењу по овом проблему, који засеца у све интересе градских општина и наше Државе!

Уређивачки одбор, Секција градског већа
за штампу и културну пропаганду
(Са седнице од 24-III-1936 год.)

Неможе се порећи да данашњи Закон о градским општинама не претставља један корак више у унификацији нашег комуналног за-

конодавства. Свако одрицање било би проста демагогија, која нема, нити може имати икакве везе са научним испитивањима. Место неколико обласних закона о општинама и градовима, преосталих из законодавства ранијих, туђинских држава, и једне непрегледне масе специјалних реглмана, дошао је унифицирани закон за све градове Југославије; место хаоса од разних поступака, идеологија и гледишта — дошао је један ред, једно законско схватање, једно доследно спроведено гледиште за нормирање основних комуналних манифестација. Унификација закона — уколико се тиче Југославије као целине — добра је сама по себи. Она је несумњив знак прогреса и безуслован постулат за наше даље културно и национално развиће. То важи као правило и онда када би унификациони закон био у ствари непотпун и несоцијалан у многим својим одредбама, делом и заостао у слободоумљу иза појединих од укинутих партикуларних закона, као што је то случај баш са овим Законом о градским општинама.

Јединство Државе постиже се кроз све облике животних изражаја. Не може се рећи који је пут бржи и ефикаснији. И унификација законодавства је један од тих путева, који утичу на стварање југословенске психе. Са тога гледишта посматран Закон о градским општинама дао је несумњиве резултате. Међутим, кад се апстрахује значајна национална улога унификације законодавства уопште, и један овакав закон посматра само са чисто комуналног и административно-правног гледишта — онда се садашњем Закону о градским општинама могу и морају да учине многе и многе оправдане примедбе.

Закони се не пишу за годину-две дана. Они и у Југославији, и у некадашњој Србији, и ако нису никада имали метусалемски живот, као у Енглеској, ипак су трајали дуже од једне календарске године. Зато је и овај садашњи Закон о градским општинама требало добро и свестрано простудирати још у његовом пројекту. Да је то урађено ми не би дочекали да се већ после годину и по дана од његовог ступања у живот осете толике струје, које оправдано траже његове делимичне измене и

допуне, па чак и доношење читавих нових одељака, којих у важећем Закону уопште нема, а многи градови, што је по ауторитет овог закона најгоре, траже његово укидање у целини и израду сасвим новог законског пројекта на једној савременијој основи.

Да су меродавни кругови хтели да у своје време, пре доношења овог Закона, приступе некој врсти стручног плебисцита кроз широке анкете Савеза градова, градских управа, правничких и службеничких корпорација, и комуналних стручњака, — многе непотребне, штетне и конзервативне одредбе не би се увукле у Закон, а многе добре не би и данас чекале на улазак у претсобљу његовом.

Свуда, у целом свету, преживели су бирократски методи стварања законских пројеката. И ако ми нисмо корпоративна држава, ипак стручне, професионалне, и сталешке корпорације претстављају један благоволан извор за законодавни рад и градиво, као и критичко тело за оцену већ израђених пројеката. Уз њих постоје за комунално законодавство још два важна форума: Савез градова Краљевине Југославије, та највиша комунална институција, и висока стручна удружења како комуналних службеника, тако и правника, инжењера, општинских лекара итд. Апел на културне обавезе и сарадњу ових стручних корпорација увек би уродио добрим плодом и оне би дале свој суд о свима законским пројектима, а он би заиста претстављао здраву базу за даљи рад одређених стручних комисија централне управе и парламента. Наша је доскорашња пракса у основи сасвим друкчија. Преко најбољих и најстудиознијих предлога и примедба стручних корпорација прелазило се са неразумљивом равнодушносту, а израда законских пројеката скривала се, од очију „профаних”, у четири зида неке канцеларије скупштинског одбора, створеног *ad hoc* и често од људи који дотле са комуналном политиком и животом градских општина ничега заједничког нису имали. Или би једна комисија, чиновничка или парламентарна, узимала неколико страних закона и нешто прикупљеног, у већини скученог материјала, и на тим слабијим темељима израђивала законске пројекте. И док парламентарни одбор у већини случајева ради лајички и несистематично, дотле чиновнички стручњаци често раде по једном скроз погрешном схватању, да је њихова референтивна област најважнија међу свима животним манифестацијама нашег народног социјалног и државног живота! (Отуда се на пр. могло да догоди да је у првом Закону о лову убиство јелена било оквалификовано као претежак злочин. Поред осетне казне, ловац, ако је чиновник, губио је за свагда право на државну и самоуправну службу. Рехабилитација, која је законски могућа и за злочинца који убије човека, била је искључена за убиство — је-

лена! Сви наши специјални закони другостепеног значаја пуни су оваквих аномалија!).

Међутим, мора се признати, да је Закон о градским општинама један уистини од најважнијих закона у држави. Општине су темељи државе и врло значајне административне јединице. На њима, као на гранитним темељима, диже се палата државе. Ако су општине добро организоване — и држава је добро сазидана. Ако су општински органи исправни и добри — а они су најближи широким народним масама — онда је народ задовољан државом и духовно оспособљен за највећи социјалан, економски и културни просперитет...

Иницијатива за припрему и израду свију потребних корекција Закона о градским општинама потекла је од Савеза југословенских градова, дакле од најмеродавнијег и најстручнијег комуналног форума у нашој држави. Савез градова, који је благовремено осетио све празнине овога Закона, сам га је узео у најобјективнију студију и израдио низ одлично аргументисаних предлога за његове измене и допуне. Тај свој елаборат, Главни секретаријат Савеза градова разаслао је свима градским општинама и од већине добио прецизне одговоре, уз приличан број нових предлога за корекцију закона, предлога који су уистини били плод најнепосреднијих искустава у примени тога Закона. Сав тај материјал, који је од управе Савеза градова одлично сређен, а од специјалног одбора* на Сушачком конгресу Савеза градова кондензован у конкретизираним предлозима, претстављаће за будућу измену Закона о градским општинама одличну базу, да се нове допуне израде у духу здравих тежњи праве самоуправе и реалних потреба наших градова.

Ми ћемо овде, у тесном оквиру једне мале студије, чији је једини циљ да пропагира и помогне да се на дневни ред што хитније стави измена Закона о градским општинама, подвући све те савезне предлоге, односно примедбе на важећи Закон о градским општинама, а уз њих ћемо изнети низ предлога наших градова појединачно, (увек наводећи име града) као и низ наших личних запажања и опасака, те ћемо на тај начин добити једну бар колико толико пластичнију целину свега онога што би се у нове законске измене имало унети *као минимално*. Елаборат Савеза градова о предложеним корекцијама и допунама Закона о градским оп-

* Томе одбору четворице, у који су били изабрани г.г. др. Емин Богдановић (Загреб), Слободан Ж. Видаковић (Београд), проф. др. Еуген Јарец (Љубљана) и Фр. Малчак (Карловац), предати су како одлучни предлози управе Савеза градова, тако и предлози градова појединачно. Одбор је на својим седницама дефинитивно формулисао савезне предлоге за измену и допуну Закона о градским општинама, које је предлоге Конгрес Савеза градова усвојио. Ми ћемо те предлоге текстурално цитирати у овој малој расправи, у којој објављујемо и мишљења наших градова појединачно, на основу анкете, које је 1934 год. организовала београдска Канцеларија Савеза градова а 1935 год. Генерални секретаријат истог Савеза из Загреба.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

штинама, који је савесно израђен и зналачки документован, упућен је ових дана свима ме-
родавним круговима, те даља акција лежи сада
на њима. Господин министар унутрашњих по-
слова г. Др. Антун Корошец изјавио је у На-
родној скупштини, приликом буџетске дебате,
да Краљевска влада припрема пројекат за из-
мену и допуна закона о градским општинама.
Југословенски градови, на челу са својим зе-
маљским Савезом градова, који неуморно фор-
сира актуелност измена и допуна овог закона,
са правом очекују, да у што скоријем времену
виде пред Народним претставништвом тај про-
јект Краљевске владе за корениту измену и до-
пуну Закона о градским општинама.

Ми смо у небројено наврата у својим со-
цијално-комуналним студијама и својим књи-
гама подвлачили, да је Савез градова толико
либералан по своме комуналном слободоумљу
и толико модеран по савремености своје идео-
логије, да то просто задивљава бољи део ју-
гословенског народа, а запрепашћује онај дру-
ги део који није још стигао да се бар у оп-
штим стварима ослободи својих класних пре-
драсула.

Савез градова у свима својим идеолошким
декларацијама, конкретним предлозима и стру-
чним примедбама на Закон о градским општи-
нама, као и у својим резолуцијама за законе:
о комуналним финансијама, о електрифика-
цији државе, о општинским штедионицама, у-
опште, целокупним својим радом претставља
за наше дане и наше прилике најслободоумнију
и најтачније оријентисану корпорацију.

Ова значајна околност није довољно запа-
жена од стране меродавних кругова, нити је
конструктивна плодност Савеза довољно искори-
шћена за опште народно добро. Што још
више пада у очи, то је факат да Савез гра-
дова — који говори и ради у име 70 југосло-
венских градова и два милиона градског ста-
новништва — није пропустио ни једну прилику
за осам година своје плодне егзистенције да
изрично, без двосмислености и језуитизма, и-
стакне своју државотворност и да снажно под-
вуче своју приврженост идеологији интеграл-
ног Југословенства. То је он чинио чак и у да-
нима када је свет због тешке привредне кри-
зе, почео да губи и присебност духа и тач-
ност оријентације, те излаз из тешке ситуаци-
је тражио тамо где га најмање може наћи,
у екстремном партикуларизму. Савез градова
је и тада, и увек био највернији тумач наше,
југословенске идеологије и неокрњеног југосло-
венског национализма! Та његова југословенска
идеологија у националном погледу и еко-
номски демократизам у политичком погледу
чине Савез градова у очима младе и напредне
Југославије једном од најсимпатичнијих и нај-
прогресивнијих установа.

Поред градова и њихових општина, и сама
ресорна министарства нису, изгледа, у свему за-

довољна садањим законом о градским општина-
ма, те и она траже његову новелацију. То је још
један знак више да стојимо пред реформом
нашег комуналног законодавства, како закона
о општинама, тако и закона о градским оп-
штинама. А кад се већ један закон мења, не-
ка се мења у напредном и модерном смислу.
Само је она законска промена оправдана, ко-
ја одговара духу времена. Измена закона о
градским општинама само ће онда одговорати
духу и потребама времена, ако се цео будући
закон буде поставио на једну гранитну осно-
ву пуне и неокрњене општинске самоуправе.

Зато смо били за једино здраво решење,
да се цео овај досадашњи закон одбаци и уз
координирану сарадњу свих наших надлежни:
фактора и стручних форума изради потпуно
нов пројекат на савременијим основама једно-
праве самоуправе. У томе смислу смо пледи-
рали и у одборима Савеза градова, и пред дру-
гим стручним форумима. И многе градске оп-
штине место сваког одговора шта треба изме-
нити у досадашњем закону о градским општи-
нама, предложиле су да се приступи изради
потпуно новог пројекта Закона о градовима.
Тако н. пр. град Нова Градишка потпуно та-
чно подвлачи ту велику истину:

„Ово је поглаварство мишљења, да ни
предложена ревизија закона о градским општи-
нама не одговара довољно принципима самоу-
праве, па да ту неће много допринијети новели-
зација тога закона. Држимо, да Савез градова
мора сву своју делатност и уплив усмјерити, да
буде донешен нови закон, у којему ће у свима
његовим деловима принципи самоуправе доћи
потпуно до изражаја.“

Град Љубљана и Цеље завршавају свој
акт на Савезну анкету:

„Данашњи закон о градским општинама је
посве укинуо самоуправу општина и погазио
сва начела на којима су били изграђени ста-
тути градских самоуправа.“

И многи други градови и њихови емицент-
ни претставници слагали су се са овим гледи-
штем. Али живот је једно, а теорија и прин-
ципи друго. После нашег непомирљивог става,
да је најштетније крпити један непотпун закон,
ипак су нас убедили, да би се тражење једног
потпуно новог закона, ствар одлагала у неоглед,
а развој југословенских градова захтева неко-
лико хитних измена и допуна у Закону о град-
ским општинама, нарочито оних одредаба које
су својом конзервативном нотом и скученим
оквирами стале на пут даљем напретку наше
градске самоуправе.

Прихватајући ово гледиште, ми смо у о-
вој нашој студији изнели предлоге само за не-
опходно потребне т. зв. *минималне* измене и
ћи се, при том, о градским општинама, држе-
ћи се при том како законодавне технике тако
и система поделе на главе самог данашњег за-
кона,

Исто тако пледира се да наше још недовољно сређене прилике диктују извесну опрезност у погледу давања широких самоуправа. Али у суштини та опрезност савршено је де-пласирана. Ми смо већ подвукли, да градови показују своју државотворност преко њиховог арбитра, њиховог највећег и најстручнијег форума Савеза градова, који у погледу својег бескомпромисног Југословенства претставља образац за углед и подражавање. Најзад, и најшире самоуправе, које би у извесним комуналним манифестацијама одлазиле до граница комуналне аутономије, нису ни у колико проблематичне, кад се суспензивни вето надзорне државне власти појача у висину до максимума, а у ширину сузи до минимума те се тако конкретизирано ограничи само и искључиво на највише повреде државних интереса и народног јединства. Најшира самоуправа, извршивана путем бираних претставника народних, најбоља је контрола рада градске општине. Истина пракса је из прошлости наших општина показала, да у појединим случајевима ни надзорна власт, ни политички надзор градског већа, као претставника грађанства, нису довољно широка гаранција, да ће рад градске управе бити у апсолутној сагласности са интересима грађана.

Пуна и истинска самоуправа тражи ту један непосреднији надзор широких маса грађана, једну ширу контролу самог народа, контролу која би у својој суштини претстављала праву самоуправу!

Да би се та контрола могла практично изводити, новим пројектом, односно изменама Закона о градским општинама, имала би да се она омогући најширим круговима грађана. Тако, једним новим законским прописом требало би ставити у дужност градској управи, да сваку одлуку, своју и градског већа, има да објави грађанству ради знања као и ради могућности жалбе. У великим, бановинским градовима, као и у Београду, Загребу и Љубљани, ово би се обавезно објављивање вршило, као и до сада, кроз службени комунални лист односне градске општине, а у мањим градовима путем објава, на таблама, изложеним на пет, шест места у граду. У те обавезно „обнародоване“ одлуке иду нарочито и све одлуке финансијске природе. Противу сваке одлуке општинске управе и градског већа треба да има право жалбе Државном савету сваки правни грађанин града. Жалба не задржава одлуке од извршења, те то ни у чем не би шкодило нормалном развоју и експедитивности комуналног пословања.

Нешто у несравњено мањем обиму постојало је по нашем ранијем закону о општинама, оном који је самоуправу србијанских општина одржао на достојној висини и који је у својим у истини демократским одлукама у погледу самоуправе припремио слободне општине за велике триумфе и трофеје које је наш народ доживео у ратовима од 1912—1918 године.

Комунални и демократски напредак једне државе не огледа се у одбацавању старих добрих обичаја, него у њиховом развијању до висине националних светиња. Све што је старо не сме се одбацити ако је у суштини добро. А србијанска општинска самоуправа била је — и ако не по ширини и стручности али сигурно по дубини — једна од најбољих и најдемократскијих општинских самоуправа у Средњој Европи!...

Прелазећи на конкретне предлоге за измену Закона о градским општинама, ми ћемо се држати, (као основне базе за ову нашу студију), званичних предлога градских општина појединачно, као и елабората Савеза градова, у чијем смо дефинитивном редиговању имали част да учествујемо.

Првобитни наслов једног од ранијих законских пројеката био је Закон о управи и самоуправи градова (према предлогу кога су 1927 год. радили наши одлични стручњаци г. г. др. Емин Богдановић и Никола Фугер на основу закључака и сугестија Конгреса Савеза градова од 7 маја 1927 г., и пројекта кога је израдила исте године једна стручна комисија у министар. унутр. послова). Тај наслов био је бољи и снажније је потенцирао принцип градске самоуправе.

§ 1 важећег Закона о градским општинама гласи: „Градске општине — градови — су самоуправна тела и јавна лица по јавном и приватном праву“. Дакле, Закон о градским општинама бар у начелу признаје градске општине за самоуправна тела.

Још пре скоро једне деценије Круна је у својој престоној беседи истакла начело самоуправе, као један животни факат, на коме има да почива просперитет државе. Нажалост, тај принцип праве градске самоуправе још није у целини спроведен. Југословенски градови у својим одговорима на анкету, коју је београдска Канцеларија Савеза градова, по наређењу председништва Савеза, организовала 1934 године, пред само доношење данашњег Закона о градским општинама, тражили су једнодушно, да се данашња недовољно широка самоуправа прошири. У детаље се у већини случајева нису упуштали. Савез градова, као стручни формулатор захтева и интенција градова, већ је у својим корекцијама био прецизнији. Он остаје при својим примедбама — које се у главном датирају још од времена кад је данашњи Закон био пројект — и тражио је да се законска стилизација § 1 замени овом: „Градови су јавно-правне територијалне корпорације са правом самоуправе“.

Ми налазимо да су обе стилизације недовољно прецизне и много уске. Место њих захтевали би смо овакву стилизацију:

§ 1 „Градови су јавно-правне територијалне корпорације са правом самоуправе, која се не може ничим ограничити сем интересима државе, и то једино по одредбама овога Закона.“

§ 2 важећег Закона о градским општинама цитира све градове (поименично), који спадају под компетенцију Закона о градским општинама. Таквих градова укупно има 75. Ни градске општине у извршеној анкети 1934 год., ни Савез градова у својим примедбама и предлозима из 1936 год., нису учинили неке нарочите замерке овом законском пропису. Међутим, он то заслужује. Колико је оправдано да се постави баријера евентуалном повратку садашњих градова на статус варошица и села из чисто финансијских разлога, толико је неоправдано да се поставља баријера оним местима, која су данас изван овога Закона, а желели би да се уврсте у ред градова. Док су прве тежње реакционарне и треба их спутавати, дотле су друге напредне и треба их помагати, а не спутавати и сметати им, и њихово остваривање везивати за тако тешку и компликовану процедуру коју предвиђа садашњи закон, наиме, да се могућност постајања градом може добити само кроз нови закон, односно измену и допуну садашњег.

Прелазним наређењем у § 150 Закона о градским општинама предвиђено је, да се за три године од дана ступања на снагу Закона о градским општинама (ступио на снагу 25 септембра 1934 године), дакле до 25 септембра 1937 године могу садашњи градови одлучити да се изузму од Закона о градским општинама и потпадну под Закон о општинама (варошицама и селима). Према томе, за ово културно дезертирање, за овај повратак примитивном животу сеоских општина има се скоро још 18 месеци на располагању. За то време, ако потраје ова финансијска депресија са општом привредном кризом с једне стране и пребацивање све већег низа државних дужности на врат градским општинама са друге стране — отпаће цео низ малих градова, јер за тај прелаз из града у варошицу закон предвиђа само предлог две трећине већника, не тражећи никаквих мотивација, нити лимитативно наводи ма какве услове за ову промену! Према томе је и указно одобрење министра унутрашњих послова чисто формалне природе и законски посматрано не може се избећи.

Нови § 2 Закона о градским општинама треба да се сасвим измени и добије из основа нову стилизацију. Градове не треба поименично набрајати, него треба појам града генерално нормирати. Под градом треба разумети свако веће варошко насеље ако је у њему претежан начин градског живота и привреде — и има преко 3.000 становника. Кад је то насеље са типичном манифестацијом структуре градског живота веће од три хиљаде а мање од десет хиљада становника — може се по изјављеној вољи прогласити градом; а ако има такво насеље више од 10.000 становника — Закон га већ самим тим има да третира као град у смислу Закона о градским општинама!

Тиме ће се добити преко 150 градова место садашњих 75 и неће се више догодити, да крајеви којима је најпотребнији Савез градова — (и као комунални инструктор, и као посредник у свима комуналним пословима, и као правни, стручни и комунални вођ) — да баш ти градови испадну из Савеза градова, односно остану ван њега те да и даље незаштићени буду. То су, примера ради, и ови наши градови: Алексинац, Књажевац, Неготин, Обреновац, Горњи Милановац, Ужичка Пожега, Параћин, Власотинци, Бајина Башта, Љубовија, Лозница, Штип, Сурдулица, Ђевђелија, Кавадар, Прилеп, Охрид, Ресан, Струга, Нова Варош, Ивањица, Ново Место, Трстеник, Гостивар, и готово сви црногорски, херцеговачки и мањи босански и словеначки градови. Културне и социјалне дужности, права и бенефиције, које градови имају по Закону о градским општинама, не уживају данас највећим делом градови баш оних области, којима су оне најпотребније и где су модерни комунални уређаји и онако најмалобројнији, а то су — да поновим — области Црне Горе, Херцеговине са Боком, једног дела Босне, Македоније и предратне Србије. То се најбоље види из факта, да није у Савез градова учлањено из поменутих области ни 30% према броју учлањених градова који припадају економски развијеним областима Словеначке, Хрватске и Војводине...

У § 3 З.о г.о., који у своме ст. II говори о границама свакога града, градски савет Петровграда (Великог Бечкереча) предлаже да се дода став:

„Границе града имају бити топографски нацртане и описане у градском статуту“.

И ми се придружујемо овом умесном предлогу.

§ 4 важећег Закона о градским општинама прописује: *„Решавање спорова о границама између града и које суседне општине сјада у надлежност бана“.*

Ни то није добро. Спорове о границама између општинских атара треба да решава извршни суд.

§ 6 важећег Закона о градским општинама нормира: *„Пријавање које суседне општине, или једној дела њеног граду, разјурисавање градске општине или одвајање појединих делова града, врши се законодавним путем“.* Градови имају своју одређену психу, која одговара претежно њиховој социјалној структури. По правилу та се психа у политичком погледу изражава нарочито у прогресивном смислу. Принудни придолазак села и сеоских општина градовима — значи разводњавање тих прогресивних стремљења културном и економском напретку!

Зато би требало градовима, као и селима, оставити да сами гласањем одлучују о своме спајању. Разуме се да ће то гласање увек бити позитивно ако је у питању координација

обостраних привредних и комуналних интереса. Поред тога, § 6 Закона о градским општинама засеца по корену основне принципе самоуправе!

О томе пропису врло умесну примедбу учинио је и Петровград (Велики Бечкерек) приликом анкете, коју смо 1934 год. организовали у београдској Канцеларији Савеза градова:

„По стилизацији § 6 припајање, разгруписавање и одвајање делова од града врши се силом Закона, без питања заинтересованих, без саслушања њиховог, а евентуално и против њихове воље, те заинтересованим не стоји на расположењу никакво сретство за одбрану. Услед тога могу велики терети да се натоваре на град. Требало би бар предвидети могућност граду да се брани, да се саслуша, да поднесе своје предлоге.”

Пошто су и многи други градови стављали оправдане примедбе на §§ 6 и 7 З.о г.о., то је Пословни одбор Савеза градова на широј анкети, одржаној у Београду, детаљније разрадио питања која се нормирају овим §§, те је био предложио следеће допуне и измене:

§ 6

(1) Спајање и раздвајање, (деоба) општина, као и измене њихових подручја, врше се по правилу након споразумних одлука дотичних градских и општинских претставништава, на предлог Министарства унутрашњих послова, законом, којим се одређује и посебан начин и услови тога спајања.

(2) У случају спајања предвидиће се за вршење ужих локалних и управних задатака посебни месни одбори и месне управе. Ближе одредбе о том донеће град основним организаторним статутом.

(3) Министар Унутрашњих послова може својом уредбом присајединити градској општини, по предлогу њеног градског већа, поједину суседну општину, или поједина места (села) суседних општина односно веће или мање делове њеног подручја, и без сагласне одлуке општинског одбора ове суседне општине, кад то лежи у очигледном јавном интересу. Али и у том случају саслушаће се пре доношења уредбе општински одбор ове сеоске општине, односно месни одбор посебног дела такве општине, (§ 110 закона о општинама), а по потреби и други интересенти.

(4) Ако се при таквом спајању или раздвајању мењају такве општинске границе које су уједно границе среза, мењају се једновремено и ове границе.

§ 7

(1) Сва имовинска правна питања, која настају из промена наведених у § 6 расправиће дотичне општине међусобним споразумом. О такве споразуме одобрава Министар унутрашњих послова.

(2) Ако не дође до споразума, предаће се читава ствар, по предлогу поједине општине, изабраном Суду. У овај суд бира свака општина по два лица за судије, који бирају претседника изабраног Суда. Ако која општина не хтедне бирати судије или се ови у избору не сложе, именовале их надзорна власт.

(3) Овим се путем не могу вређати приватно-правни захтеви трећих лица. Поступак по овом и предњем став 2. провешће се по могућству једновремено.

(4) На основу предњег споразума односно пресуде, а по предлогу надзорне власти, провешће се све промене у земљишним и другим јавним књигама без наплате такса.

(5) Спорове који настају око примене споразума односно пресуда по § 7 решава Министарство унутрашњих послова, а против његове одлуке има незадовољна страна право жалбе на Државни савет.

§ 7а

(1) Кад се некој градској општини присаједињује друга општина, односно делови подручја које општине, важиће — у недостатку посебне одредбе, донесене у смислу § 6 — и за присаједињену општину, односно за делове сви јавно-правни прописи града коме је она присаједињена (разне градске уредбе, статuti и слично). Од тога се правила изузима разрез јавних дажбина на присаједињеном подручју, који остаје на снази до нове буџетске године.

(2) Надзорна власт може у појединим случајевима одступити од правила предњег става и друкчије одлучити, тако нарочито да поједине месне уредбе присаједињеног подручја остају и даље на снази, кроз унапред тачно одређено прелазно време.

(3) Стално становање на присаједињеном подручју, у колико је то одлучно за права и дужности, посебице за чланове општине, важи као пребивање односно борављење у општини којој је ово подручје присаједињено.

(4) Град, коме је присаједињен други град или општина, преузима и све правне обавезе које је присаједињени град или општина имала према својим службеницима, а нарочито дужна је оне који су стекли сталност преузети са бар једнаким припадностима и употребити их у раду који одговара њиховој дотадашњој служби и положају; исто тако преузима и све обавезе у погледу стечених права на пензију и исплату пензијских припадности пензионерима и њиховим породицама.”

На предлог градова Загеба, Осијека, Тузле и др., Савез градова тражи допуну и § 10 у толико што би се у пословима самоуправе законом дозволила употреба градских грбова и застава, поред државних, јер градски грбови и заставе су стара традиција многих наших градова и имају неоспорно значаја за град, нарочито обзиром на његов историјски, културни, економски и социјални развој.

И овом би се захтеву требало изаћи у сусрет.

Од §§ 11 до 20 Закона о градским општинама — сви говоре о стицању чланства у општини и правима и дужностима чланова општине.

Одредба § 13 о аутоматском постајању чланом општинске заједнице после десетогодишњег боравка у респективној општини — изазвала је незадовољство код великог броја наших градских општина, па и начелне приредбе самога Савеза градова. Велики број наших градских општина тражи да се та одредба повуче и замени новом...

Многе градске општине имају велики број сиромашних житеља — у већини неквалификованих радника, који годинама већ раде у њима. Њихов број пење се од 200 до 12.000. По садашњим одредбама Закона о градским општинама сви ти неквалификовани радници падају у погледу социјалног збрињавања на терет општина у случајевима које Закон предвиђа. То за градске општине претставља неподношљиве издатке. Тако на пр. град Осиек у своме одговору на анкету (1934 год.) Савеза градова одговара:

„§ 13, у предзадњем ставу, који прописује аутоматско стицање чланства након десет година, тешко и са невероватним последицама погађа градове, специјално индустријске и пограничне. Тешке послератне прилике утицале су невероватно на прилив радног народа у такве градове. Овим огроман број насељених становника добива чланство градских општина, а то су у главном лица без иметка и сада без упослења. Примерице наш град Осиек таквих лица има између 1.500 до 2.000. Сви ови траже помоћ и издржавање. Према утврђеној статистици тај је број по општинској значајности раздељен на преко 300 општина. Међутим би сада сви они постали чланови општине града Осиека. По мишљењима нашим било би праведније да овај број задржи значајност досадашњих општина, јер у противном на пр. град Осиек тешко би био погођен обзиром на пропис, да свака општина има издржавати свога члана који је пао на просјачки штап.

Ако се ништа друго не може постићи било би свакако потребито, да се продужи стицање чланства на 15 односно на 20 година”.

Слична образложења дали су и наши други градови, као на пр. Тузла. Град Љубљана и Цеље траже да се ст. 4 § 13 брише јер, веле, да је при аутоматском стицању чланства немогућа тачна евиденција чланова општине, а град Загреб предлагао је раније да се иза ст. II § 13 дода: „За пријем у чланство власне су градске општине најлакше имати таксе према имовинским приликама моћи лица”. Овоме предлогу придружили су се многи градови, као на пр. Петровград, Сењ и тако даље.

Савез градова у својим најновијим предлозима (1936 год.) за измену Закона подвлачи још и ове мотиве:

„Одредба става 4 § 13 о аутоматском стицању чланства десетогодишњим сталним настањем у Општини врло је неповољна за градове, веће и централне, у којима влада велики прилив становништва из других општина. Врло велики део таквих досељеника, чим постигне чланство, почиње тражити социјалну помоћ која припада члановима општине, те тако у тим градовима настаје огромно оптерећење градских финансија, које градови нису кадри сносити. Поред тога је, при аутоматском стицању чланства, које није везано на захтев ни самог интересованог лица, ни његове забичајне општине, онемогућена тачна евиденција чланова како је предвиђа § 20. Ради тога се предлаже ова измена: „Укида се став 4 § 13.”

„Ако овај предлог не би био усвојен — вели се даље у елаборату Савеза градова, — било би потребно да се такво стицање чланства барем веже за услов т. 3 став 1, те да почетак става 4, § 13, гласи:

„Ако је неко лице стално настањено најмање 10 година у градској општини и може издржавати себе и своју породицу, а општина не може противу њега, с погледом на то време ставити приговор наведен под тачком 1 овог параграфа, нити ставити приговоре из тачке 2 и 3 овог параграфа, по закону је стекло чланство ове општине и изјубило у општини у којој га је до тада уживало.”

Ми се слажемо са Савезом градова и градским општинским управама у свима питањима комуналне политике, па и у предложеним захтевима за измену и допуњу Закона о градским општинама, на чијој смо дефинитивној стилизацији и учествовали у комисији. Али у погледу овога законског прописа о аутоматском стицању општинског чланства ми не можемо да усвојимо у потпуности гледиште Савеза градова, а још мање гледишта оних градских општина, које су још категоричније у борби противу овога прописа. Налазимо, ипак, да је овде више у питању један непоразум, него теоријско неслагање. Ако би социјално законодавство остало још деценијама у повоју, као што је сада — дужност је градске управе да се постара за живот оних својих тренутно и стално привредно неспособних грађана, који у тој општини живе и раде више од 10 година. Њихове родне општине већином су сеоске. Оне су и у формалној, и у материјалној немогућности да ову социјалну бригу приме на себе. Сем тога, ови радници своје најбоље године посветили су извесној градској општини, односно оном граду, у коме су радили и својим трудом стварали опште вредности, а у сеоској су се општини само родили и кратко време живели!..

Међутим, никакав финансишки страх не треба да мучи градске општине због издржавања ових недужних грађана. Ма колико да наш социјални прогрес не иде онако брзо као што би се желело, он ипак неуморно хрли напред, и оне, који не верују у њега, оставља прегажене у прашину, да се гуше у својим последњим илузијама. Десет година за данашњу еволуцију — то су сто година за предратну! Неће проћи дуго, и Законом се мора решити питање општег социјалног осигурања. Ново социјално законодавство имаће да обухвати све радне слојеве, па ће, природно, обухватити и ове неквалификоване и од досадашњег радничког осигурања изузете радне масе, које градови привлаче својом привредном гравитационом снагом. У стварању финансишких ефеката за једно планско и озбиљно опште социјално осигурање узеоће учешћа и држава, и бановина, и послодавци, и раднички уреди, па и градске општине... А дотле социјална правда захтева да релативно малобројни случајеви неизбежне помоћи падну на градске општине, у чијим градовима ти исти радници стварају читаву деценију економске вредности!

Поједини градови и сами стоје на овоме социјално правичнијем гледишту. Тако град Бања Лука у одговору, послатом нам на анкету Савеза градова, подвлачи:

„Усвајамо ст. 4 § 13 у целости, јер за 10 година сваки становник допринеће својим радом толико општини да оправдава тим своје чланство, па макар и пао на терет општине. Свакако је то моралнија установа него она: да га исцрпљена поврати његовој ранијој општини.”

Кад се проблем овако постави, посматра и реши, онда ће се избећи све оне ружне појаве, које се најчешће срећу у Београду, Загребу, Љубљани, и бановинским градовима — где полицијске власти читаве масе неуспешних радника, брутално протерују у место њиховог рођења, са којим у већини случајева они никакве стварне везе немају! Као да неквалификоване сеоске масе у време кризе рада, могу лакше и брже да нађу посла у својем родном селу, него у привредним стожерима и бановинским центрима. Уместо да се надлежне социјалне и државне институције старају о запославању и издржавању неуспешних радних маса — њихово протеривање из једног града у други постала је једна општа мера јавне безбедности... —

Град Нови Сад ставио је потпуно умесну примедбу на § 14 који говори о споровима о чланству једног лица између града и које друге општине у бановини. Општина Новог Сада тражи да се накнадно законом нормира, ко регулисава такве спорове између градова и општине који се не налазе у истој Бановини. То се мора допуном § 14 препустити или заједничкој одлуци банова односних бановина и

ли одлуци министра унутр. послова, са правом жалбе Државном савету на исту.

Остали прописи о члановима и становницима града могли би у главном остати у садашњој стилизацији.

Сада да пређемо на III законску главу — о организацији...

§ 21 важећег Закона о градским општинама гласи: „Орлани градске општине су градско веће и претседник градске општине.”

Спроводићи доследно монархичко начело, закон је претседнику градске општине дао главну управну и егзекутивну моћ, коју је имао цео општински суд према ранијем демократском принципу у колегијалном одлучивању претседника и његових потпретседника. Савез градова налази да ради комплетирања општинске управе и ради стварања свих неопходних услова за њен успешни рад, треба допустити законом установљење двају потпретседника и једног помоћника претседника, који би био стручњак и на коме би лежала стручна дирекција свих комуналних послова, дакле нешто слично оном што је био државни потсекретар у државној управи или магистратски директор у загребачкој, љубљанској и другим неким старим општинама са широким аутономним уређењем магистратског облика.

Врло је умесан захтев да се установи положај стручног помоћника претседничког, који би давао целокупну стручну директиву општинској комуналној политици и руководио комуналном администрацијом градске општине. Док би потпретседници били политички претставници града, дотле би тај помоћник претседника имао бити из редова познатих комуналних теоретичара и практичних радника, чије би дуже служење у општини обезбђивало потребан континуитет рада општинске управе, разуме се уколико он не би био у сукобу са извођењем нове комуналне политике.

Таквог генералног директора има већина градских општина на западу, које у многостручности имају да захвале њима за велики полет општинских послова у њиховој комуналној заједници. Усвајање туђих узора само је онда штетно кад се усваја нешто што не одговара потребама и духу нашега народа и његове демократске самоуправе. А усвајањем овога предлога Савеза градова, кога ћемо текстуелно навести при анализи § 87 Закона о градским општинама, напредно је и корисно. Кад у малим сеоским општинама, поред претседника, могу да буду два и више кметова, односно сада бележника и деловођа, какав разлог, финансишки, пословни или политички, може да спречава да се не установи код градских општина, нарочито већих, још и два потпретседника и овај административно-стручни помоћник претседника или, да га тако назовемо, генерални директор општине.

Монократски систем не само да не одговара духу наше демократске самоуправе, него не даје ни онолико јемства за законити рад колико јемства даје демократски систем са својим колегијалним решавањем и суђењем.

Док данас у целом свету постоји очита тенденција да се колегијално суђење спроведе кроз све државне и самоуправне инстанције — које су позване да ма о чему решавају — дотле ми уводимо појединачно суђење чак и у првостепеним судовима, и што је још опасније, стари демократски систем општинске колегијалне управе замењујемо монократским системом!...

Зато смо уз предлог већине градова из граница предратне Србије, да се законом уведе систем градске колегијалне управе.

§ 22 нормира број већника у градском већу према величини града: у градовима са 10.000 становника 27 већника; од 10.000 до 20.000 становника 36 већника; од 20.000 до 40.000 становника 45 већника; од 40.000 до 100.000 становника 54 већника, и у градовима, преко 100.000 становника 72 већника.

Већина наших мањих градова примећује да је ово несразмерно велики број већника. Тако н. пр. град Тузла истиче, да је по ранијим прописима за градове до 20.000 становника — у које спада и Тузла — требало 27 већника, па се ипак врло тешко могао да сакупи потребни кворум. Међутим, по новом закону за такве градове потребно је 36 већника, чиме је и број за кворум сразмерно порастао.

Савез градова, усвајајући предлоге својих чланова, градова, предлаже да се нормирани број већника смањи и да се креће од 18 до 54 већника, а само за град Београд, као престоницу, 72 већника.

§ 23 важећег Закона о градским општинама гласи: „Претседник и две трећине градских већника бирају се општим, једнаким, непосредним и јавним гласањем.

Бирачку способност имају сви становници који су уведени у бирачки списак градске општине према Закону о бирачким списковима.

Једну трећину градских већника поставља бан, за градове Београд и Панчево Министар унутрашњих послова, из реда лица посвећених у комунална питања.”

Савез градова Краљевине Југославије, као врховни комунални форум, у своје конкретном предлогу, тражи следећу измену и допуњу § 23 Закона о градским општинама:

1) „Како је један од основних принципа демократског уређења државе да сваки бирач може слободно и без страха дати свој глас, за онакву комуналну управу, какву он као најбољу замишља, а то се не може постићи системом јавног гласања, предлаже се ова измена:

„ У ставу I § 23 реч „јавним” замењује се речју „тајним.”

Према тој измени имале би се изменити и све односне законске одредбе о изборном поступку у овом закону.

2) Како наш Устав не искључује бирачко право жена, него га, у чл. 55, препушта законском решењу, било би најсходније да се оно окуша најпре у градовима, због њиховог вишег културног нивоа. Притом, необорив је факат, да је врло значајна женина активна сарадња на пољу социјалне политике у управи данашњих градова. Зато Савез градова предлаже ову измену:

„Став 2 § 23 мења се и гласи:

„Бирачку способност имају сви (мушки становници, који су уведени у бирачки списак градске општине према Закону о бирачким списковима, као и све женске становнице, које испуњавају услове овога Закона. Оне се уводе у нарочити бирачки списак.”

Као што се види, корекције Савеза градова су не само слободоумне, него и врло корисне за правилан развитак комуналног и социјалног живота наших градских општина.

Наше личне примедбе су у овоме: У чисто политички део Закона о градским општинама нећемо се детаљно упуштати. Ми смо лично мишљења да тај део (од § 24—§ 67) треба обрадити посебним законом о изборима општинских управа, јер док чисто комунално-социјални и комунално-административни део закона захтева дужи континуитет, дотле овај изборни део може бити изложен честим новелирањима, и зато га треба потпуно и засебно нормирати. Ми ћемо о њему дати посебну студију, коју припремамо са компаративним одредбама о општинским изборима у Чехословачкој, Енглеској и другим напредним државама.

Овом приликом констатоваћемо само толико да је захтев о тајном гласању једнодушан захтев и свих југословенских градова, и њиховог највишег арбитра, Конгреса Савеза градова. Исто тако већина градова, приликом анкете београдске Канцеларије Савеза градова о пројекту закона о градским општинама, пледирали су против мајоризовања, тражећи пропорционални изборни систем, за који пледира и сам Савез градова.

За стручан напредак комуналне политике, била би корисна законска одредба да једна трећина већника буде састављена из стручних претставника. Само ту трећину не би ни у ком случају требало постављати декретом од стране бана, односно министра унутрашњих послова, него би ту трећину већника требале да изаберу респективне стручне корпорације (н. пр. коморе: адвокатска, инжењерска, лекарска, индустријска, трговачка, занатлијска, радничка; пољопривредна удружења итд.) и онда да их придодаду уз партиске листе ради гласања. А ако је жеља да се тај стручни део већа деполитизира, онда би се он могао тек после

извршених избора од стране стручних корпорација да постави.

Противу те одредбе § 23 о наименовању једне трећине већника, која одредба ништи основни принцип демократске самоуправе, устала је апсолутна већина наших градова, што су у својим одговорима на нашу Савезну анкету нарочито подвукли Ужице, Винковци, Приштина, Бихаћ и т. д. Тако град Бихаћ подвлачи: „Основни принцип самоуправе треба узаконити и ради тога мишљења смо, да треба препустити грађанима, да бирају цјелокупно вијеће, јер државна властима и пута, и начина, да ефикасно врши своју надзорну власт и на други начин.”

Град Ужице, који је одмах, још јуна 1934 год., скочио у одбрану самоуправе, тражи „да се § 23 измени тако, да државна власт не поставља ни једну трећину већника, већ да се сви бирају тајним гласањем с тим, да свака листа мора имати потребан број и лица посвећених у питања комуналне политике.” Анализирајући даље недемократичност одредбе о постављању једне трећине већника, град Ужице подвлачи, да општинска управа, која је од народа и грађанства добила већину, може у већу остати у мањини када би се — што се у политичком животу може догодити — од власти постављени већници придружили већницима са листе која је на изборима остала у мањини. Тиме би се у истини изиграла народна воља, што не сме да буде омогућено кроз један закон, изграђен на демократским основама.

Што се тиче питања о везаном или слободном мандату већника, требало би усвојити средњи систем. Везани мандат створио би хаос. Већници би се мењали као марионете, који изван граница датог им овлашћења не смеју ни да мисле, ни да осећају, ни да раде. Од потребног унапређења рада не би било ни трага. Јасно је, да треба оставити слободу свима, који раде на општим стварима и за шире хоризонте, а не само за уске, локалне. Неограничено слободан мандат такође није за препоруку. Он често може да води саботажи и анархији. Тада он ништа не даје ни за народ, ни за државу, а за социјални и комунални прогрес тек најмање. Нерад се у владавини слободних мандата брани пред народом апсорбовањем великим државним проблемима; а пред државом, пак, — терором бирача и преокупацијом њиховим бригама. У ствари, није ни једно, ни друго!

Крајности су опасне. Слобода мандата већничке делатности треба и мора да се осигура, али у толико ограничена, уколико су општински већници дужни да обавезно прихвате један широк комунално-социјални и комунално-културни програм своје странке или својих корпорација и да на његовом остварењу раде.

Активно бирачко право треба да буде обавезно, а пасивно право да остане слободно. Треба прогласити законом да је у комуналним заједницама гласање дужност а не само право. Пошто је по закону дужност сваког грађанина да ради на унапређењу своје општинске заједнице, онда је *eo ipso* и гласање једна од основних дужности сваког члана те општинске заједнице.

Са нарочитом симпатијом морамо коментарисати захтев Савеза градова да се женама признају она иста изборна права, која и мушкарци уживају по закону. Ово коментаришемо у толико пре, што смо и ми лично годинама (још од 1930 год.) заступали ово гледиште у одборима Савеза градова. Свима мора да импонује оволики либерализам Савеза градова. Можда баш зато што је он данас толико ре-
дак у нашем јавном животу.

Женама се мора дати пуно учешће у комуналној и комунално-социјалној политици, којој су оне и иначе врло блиске. Жене су сјајне у комуналним питањима; величанствене у социјалним проблемима, нарочито у дечјој заштити, сузбијању скупове, збрињавању социјално необезбеђених, регулисавању проституције итд.; оне су недостижне у станбеној политици; врло добре у санитарној итд. Међутим, данашње су наше жене (реч је о женама из широких народних слојева) још врло слабе у општој политици, у демократизацији избора, а нарочито у партијској политици. Зато смо, (приликом предлагања за увођење њиховог учешћа у комуналној управи), поставили једну малу ограду, да жене својим учешћем у изборима не би слабиле демократске основе и појачавале изгледе на реакцију. Последњих година уочава се жалосна истина, да многа политичка реакција у Европи има да захвали за своје вампирење и уласку жене у изборну борбу. Огроман број женских гласача састављен је од жена које су још под снажним утицајем класног конзерватизма или реакционарних идеологија, и још страшнијег утицаја неписмености и некултуре. Било би зато потребно да се за прве општинске изборе по Закону о градским општинама призна активно и пасивно право оним женама:

- 1) чији су мужеви, синови или очеви пали у ослободилачким ратовима од 1912—1918;
- 2) које су упуслене у свима јавним пословима, било државној, самоуправној или приватној служби под платом, хонораром или радничком надницом;
- 3) свима женама слободне професије;
- 4) супругама свију државних или самоуправних службеника;
- 5) свима женама, чији мужеви или очеви примају пензију или инвалиду ма у којој врсти;
- 6) свима женама — радницама које су организоване у своје сталешке организације.

Ово да важи првих пет година; а после тога рока може се проширити активно и па-

сивно бирачко право на све градске становнике оба пола старије од 21 године живота...

Још две три примедбе на одредбе из политичког дела овога Закона.

Многи градови изразили су своју бојазан да би, према ст. II § 23 имали утицај на резултате избора за комуналне управе и „случајни бирачи” који нису чланови те општине, те као такви нису ни заинтересовани за њен здрав просперитет. Тако Савет града Петровграда (Вел. Бечкерека) истиче у своме одговору на нашу савезну анкету из 1934 год.: „Услед прописа ст. II § 23 интереси општине нису довољно заштићени, јер се активно бирачко право даје свима становницима који су уведени у бирачки списак градске општине према закону о бирачким списковима. Међутим, по томе закону активно бирачко право у општини имају сви који су најмање шест месеци настањени у општини. Жене, пак, искључене су из овог права. Са гледишта целисходности и правичности требало би активно бирачко право дати само члановима града, мушким и женским.” И противу појединих одредаба о пасивном бирачком праву у § 24 устали су многи градови. Тако исти град Петровград (Вел. Бечкерек) подвлачи: „Пасивно бирачко право условљено је у § 24 чланством у граду, старошћу од 30 година и настањеном од најмање пет година уз неискључивост од избора у конкретном случају по § 25. Међутим, ставом II § 24 услов петогодишњег настањења не важи за државне и самоуправне чиновнике. Овај изузетак, који се односи на државне и самоуправне чиновнике, сматрамо, да је неоправдан, јер зацело ни чиновници не могу бити упознати са месним приликама пре него што извесно дуже време не станују у граду, тим пре што они стичу чланство одмах са доласком у град. Требало би и на њих протегнути онај услов о сталном становању у граду за време од најмање пет година.”

Сличан захтев поднели су нам у Савезу градова и многи други градови, па и Ужице, које н.пр. вели:

„Последњи став § 24 брисати, јер од државних чиновника, који нису бар пет година провели у једном граду, не може се очекивати: нити да су упознати са потребама његових грађана, нити да могу тај град вољети тако, да им није индиферентно како ће се у њему газдовати, утолико пре што су државни чиновници ослобођени пореза.”

Најзад, и сам Савез градова, као врховни комунални форум, тражио је да се други став § 24 неизоставно брише.

Поједини градови, као н. пр. Лесковац, Стара Кањижа и т. д. траже да се законом мора условити и школска квалификација за претседника и потпретседника града (Лесковац н. пр. предлаже за претседника најмању школску спрему средњу школу а за потпретседни-

ка нижу средњу школу, док Стара Кањижа условљава факултетску спрему). Петровград и Приштина опомињу да међу условима за претседника (§§ 24 и 25) није предвиђено да кандидат мора знати читати и писати ћирилицом и латиницом, као ни знати службени језик. Ове су примедбе потпуно на свом месту.

Како су се, пак, многи градови изјаснили противу условљавања школских квалификација за претседнички и потпретседнички положај, истичући да се на те положаје долази кроз живот, то Савез градова није учинио у овом случају никакав конкретан предлог, већ је само у своје примедбе за допуну закона принципијелно рекао: „Требало би узети у разматрање да ли би било потребно, да се за претседника и потпретседнике, нарочито у већим градовима, пропише нарочита спрема.”

У другом ставу § 25 искључени су из већничке и претседничке дужности они који су у сродству по крви до четвртог или по браку до другог степена закључно са претседником општине. Град Петровград истиче да овим прописом није довољно дата заштита градском већу од котеријаштва, и у духу предлога пок. Др. Ладислава Полића, претседника правничког друштва у Загребу, Петровград тражи да се уведе и међусобно сродство већника, па предлаже допуну ст. II § 25: „Сродници у узлазној и силазној линији по крви или по тазбини или по духовном сродству до другој степена закључно не могу у исто време бити већници. Ако су такви сродници изабрани на разним листама, сматраће се да је ваљано изабран један и то најстарији по годинама.” Ми у овој нашој студији објављујемо и овај интересантни предлог Петровграда (поднет нам 1934 год.), али налазимо и сами да је претерано строг...

§ 26 прописује да мандат претседника и градског већа траје четири године. Град Нови Сад налази да је тај рок прекрatak и предлаже да буде шест година. Ми се слажемо са предлогом Новог Сада јер је неопходно дуже времена за несметани рад на спровођењу једног плански израђеног комуналног програма због чега се у појединим државама заводе дванаестогодишњи периоди за општинске управе и градска већа.

§ 49 Закона о градским општинама прописује да „никаква власт не може ни у ком случају узети бирача на одговор за глас који је дао на избору.” Одредба поштена и демократска, али и недовољно искрена, пошто у казненом делу истога Закона нису предвиђене санкције за исту. Нико до данас за противно поступање није одговарао — те су многи и многи градски бирачи за свој „слободно” дат глас претрпели тешка искушења. Зато за све што се законом огласи за против-правно мора се одмах предвидети и казнени поступак и казнене одредбе...

§ 78 Закона о градским општинама прописује: „Већници за свој рад у градском већу немају никакву плату од општине. Ако по општинској потреби врше какав посао ван седнице већа и одбора по овоме Закону, скопчан са трошковима, веће им може одредити накнаду. Висина накнаде одређује се прописима о извођењу буџета.“

Савез градова, који је толико стручног познавања и комуналне ерудиције унео у своје предложене корекције важећег Закона о градским општинама, и нехотице се повео за својим пословичким слободоумљем и одобрно у целини ову одредбу која у ствари предвиђа бесплатност службе градских већника. Заблуда је, и то велика заблуда да градски већници треба да врше своју службу без награде и да је то знак неке савремене демократије. Већничка дужност је почасна, а то значи, да већници нису хонорисани за цео период трајања ове функције. Али то не значи, у исто време, да они послове целине морају да врше бесплатно. Нарочито послове великих општина који су врло разгранати. Већник је дужан да у послове комуналне политике најсавесније уђе, што захтева и труда и времена. А њему то мора бити омогућено тиме, што би за свеколико стварно издангубљено време био обештећен одређеном дневницом. Ако тога не би било, свима сиромашнијим грађанима било би онемогућено да се посвете већничкој дужности и она би тиме постала привилегијом за имућне грађане. А то сигурно не би било у духу савремене демократије. Демократска самоуправа — на чијим основним принципима има да почива цео живот наших општина — тражи да у веће уђе што више претставника из свих широких народних слојева. А како су градске агломерације састављене данас у већини из економски слабијих редова: интелектуалаца, занатлија, малих трговаца и радника, то захтев о вршењу већничке службе без награде значи у ствари онемогућавање да својом сарадњом у општини служе и интересима града и интересима државе баш они који претстављају обично градску већину. Због тога претставници економско слабих редова, су приморани да се уклањају испред ових тешких почасних звања, уступајући их онима, који могу да их врше јер су материјално обезбеђени. А тиме трпи колико начело општинске самоуправе, толико исто и систем репрезентације широких грађанских и радних маса у градском већу. Тако већнички мандат и нехотице постаје монополом оних који имају повољнију материјалну ситуацију. Баш ради праве самоуправе, за чији се суверенитет бори Савез градова, мора се тражити да већничка служба остане обавезна, али и достојном обештећом награђена.

И у својем предлогу за допуну § 80, Савез градова подвлачи да начелно стоји на

становишту, да претседник са градским већем треба да буде изабран од грађана-бирача.

Став други § 80 прописује да лица која се налазе у активној државној или самоуправној служби, као и свештеници, не могу бити претседници градских општина. Савез градова доказује, да је ово ограничење неумесно, и предлаже ову солуцију, са којом се и сами слажемо: „лица, која се налазе у активној државној или самоуправној служби, стављају се на расположење, уз обуставу припадљивости, за све време док врше службу претседника градске општине.“

Овај предлог Савеза градова потребно је усвојити јер се иначе, на штету самих градских општина, искључују из могућности комуналне управе сви државни и самоуправни службеници, међу којима може бити и одличних комуналних радника.

§ 81 прописује: „Градска општина има једног потпретседника.“

„Кад претседник није на дужности или ако је његово место ујражњено, замењује га потпретседник. Потпретседника замењује у оваквим случајевима надлежни већник са исте листе. Потпретседник је први већник са најјаче кандидатске листе, односно наредни ако се његово место ујрази.“

Велики градови, нарочито бановински центри, доказују да је један потпретседник довољан. Тако град Сарајево подвлачи:

„Према досадашњем закону предвиђа се само један потпретседник, а тај је први већник са најјаче кандидатске листе. Пракса је показала, да је у већим градовима један потпретседник премало. Обиму послова одговарала би боље законска одредба, да се могу изабрати два потпретседника. Институција двају потпретседника би осим тога била практична и за случајеве колаборације претставника разних кандидатских листа.“

„Потпретседничка функција је нарочито у већим градовима врло важна и дневно долази до изражаја у административном, као и у комуналном погледу. Међутим, не мора увијек први већник са најјаче кандидатске листе бити уједно и најзгоднија особа за потпретседничко место, те би боље сврси одговарао избор двају потпретседника у сједници Градског већа. Избор даје могућности селекције најбољих, а оставља отворена врата споменутој колаборацији.“ „Функција, као и карактер потпретседника са сталном надлежношћу, који може а не мора бити вијећник и на седницама већа има право говора — није баш јасно изражен у § 81 Закона о градским општинама.“ „Питање је, да ли је институција оваквог потпретседника уопште потребна, поготову ако се уведе сталан помоћник претседника, како га нацрт Савеза градова предвиђа.“

И многи други већи градови траже, као и Сарајево, институцију двају потпретседника.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Савез градова, у својим студиозно израђеним предлозима за измену овога Закона, детаљније се задржао на овоме параграфу. У своме предлогу Савез градова подвлачи:

„I — Будући да потпретседник са сталном надлежношћу врши послове по упуштвима председника, потребно је да буде препуштено у првом реду ингеренцији самог председника које ће послове из своје надлежности поверити потпретседнику. Обим и врста тих послова неће у свако време и за сваког председника моћи да буду исти, већ ће се одређивати према томе, која струка одговара боље његовом позиву (техничар, правник итд.), па није згодно да буду одређени статутом, већ је боље да се одређују од случаја до случаја. Предлаже се ова допуна:

Између друге и треће реченице става IV § 81 уметће се ова нова реченица: „Обим и врсту послова које ће вршити потпретседник, одређује претседник градске општине са одобрењем градског већа.”

II — У многим градовима појављује се тежња да би се омогућило установљење и другог потпретседника, који би замењивао председника, кад је и први потпретседник спречен, и који би могао вршити и сталну надлежност као и први потпретседник и то поделом ресурса, који су нарочито код већих и централних градова тако обимни да је таква подела потребна. Предлаже се зато ова допуна: „У § 81 додаје се овај нови став:

„Градови могу статутом установити и место другој потпретседника, који ће замењивати председника кад је први потпретседник спречен, и који ће, ако то одреди статут, моћи и стално вршити поједине послове из надлежности председника градске општине. Одредбе другој, трећој и четвртој става имају се смислу сходно примењивати и на другој потпретседника”.

Ми смо од увек непомирљиво за принцип колегијалне општинске управе од три члана, али државајући се на предлогу Савеза градова, ми би желели да га допунимо само утолико, што би се и потпретседници требали да бирају од народа, као и сам председник са већем, а не да, према досадашњим законским прописима, аутоматски долазе на то место као први већници са најјаче кандидатске листе или да се бирају у седници градског већа, како то опет предлаже град Сарајево.

§ 82 предвиђа да у случају ако се место председника упразни, да председника бира градско веће из своје средине у року од једног месеца. Многи се градови не слажу са овим прописом и налазе да се овим не извршује довољно воља бирача. Тако град Лесковац предлаже у своме одговору на прву нашу анкету:

„§ 82 треба изменити и подесити тако да ако се место председника упразни, на ње-

гово место да аутоматски долази потпретседник а за потпретседника први већник са најјаче листе. Ово је потребно и с тога што су већници од народа добијали поверење по реду како су на листи поређани, те не би требало да се деси да већник последњи на листи или из групе слабијих листа буде од већа изабран за председника”.

§ 83 важећег Закона о градским општинама нормира: „Служба председника градске општине и потпретседника је почасна. Претседнику градске општине градским статутом може се одредити стална накнада за вршење дужности у облику годишње или месечне плате; на овај начин одредиће се накнада и потпретседнику за време вршења председничке дужности, а може му се одредити стална накнада у облику годишње или месечне плате, ако је статутом установљено да он стално врши дужност.”

Пошто су се појавили предлози да и председничка служба буде потпуно почасна и бесплатна, то се и овде мора учинити она иста начелна напомена као и код бесплатне службе градских већника. Када је пре три до четири деценије било покушаја у европским парламентарним круговима да се посланичка служба учини почасном, цела европска демократија устала је противу тога, налазећи у томе предлогу покушај богатих и повлашћених класа да од ове службе народу и држави направе свој класни монопол. И народним посланицима остале су њихове дневнице сачуване. То исто вреди, можда, још у јачој мери, за председнике и потпретседнике градских општина. Да ли би се те почасне службе могли да приме људи слабог имовинског стања кад их она има целог да ангажује од јутра до мрака? На тај начин се ови важни положаји председника и потпретседника чине неприступачним претставницима економски слабих редова.

И саме градске општине и њихова већа, свесни колико је обима пословање председника и потпретседника градске општине, траже да им се да пуна накнада као и достојна награда. Тако на пр. град Стара Кањижа у своме одговору на анкету Савеза градова из 1934 год. категорички тражи: „да се § 83 измени тако, да председник има право на редовну плату, а висина припадности да се утврди статутом”.

Сличан предлог учинили су нам и многи други градови, што доказује неопходну потребну за измену односно престилизацију прописа § 83.

§ 84 прописује да претседнику градске општине, као и потпретседнику, осуство дуже од пет дана даје градско веће, али да и то од већа дато осуство може одгодити (на недрешено време!) надзорна власт.

Противу толиког сужавања самоуправе морали су устати наши градови, и они су устали.

Љубљана и Цеље подвлаче да тај пропис одвећ сужава слободу претседника и потпретседника. Траже да се брише мешање надзорне власти у ову ствар, а да се од градског већа тражи одобрење само за осуства која су дужа од 14 дана. Вараждин везује одобрење градског већа за дуже осуство од 8 дана, а исти рок предлаже и Савез градова уз захтев да се у § 84 брише крај реченице: „надзорна власт која осуство може одгодити”. Град Велика Кикинда подноси овакав конкретан предлог, коме се и ми придружимо:

„Претседнику и потпретседнику припада годишњи одмор од шест недеља. Наступ одмора пријављује градском већу.

Претседник и потпретседник за службена и приватна путовања и осуствовања, која ће трајати дуже од 8 дана, мора тражити претходно одобрење од градског већа”.

§ 85 говори о устројству одељака. Примедбе, са којима се слажу многи градови, резимиране су у овом конкретном предлогу града Крушевца:

„§ 85 треба да гласи: „По градском статуту моћу већи градови и градови у које улазе и поједина села по досадашњим законима, имају окраје (квартове), ради лакшеј вршења додељеној посла из надлежности претседника градске општине, осим оних који траже својом природом једнообразно вршење, или прелазе територијалну надлежност овога окраја. На челу окраја стоји чиновник кога бира градско веће, а на челу села стоји старшина села који ће ући у кандидатску листу као већник догичној села. Он отирања послове своје надлежности у име претседника градске општине и по његовим упуштствима и надзором. Њихове одлуке сматрају се као одлуке претседника. Особље које ће их помагати у раду одређује претседник из реда градских чиновника”.

§ 87 важећег Закона гласи:

„Статутом се може одредити, које послове претседник градске општине из своје надлежности може поверити појединим чиновницима, који су на челу појединих управних органа. У том случају одређени чиновници врше ове послове по упуштствима претседника”.

На овај законски пропис Савез градова учинио је следећи предлог за допуну:

„У већим градовима биће претседници градске општине, а и потпретседници са сталном надлежношћу, толико заузети важнијим и замашнијим пословима градске самоуправе да се неће моћи бавити ситним радом вођења градске администрације и надзиравања рада градских службеника, а особито врше-

њем послова државне управе, па ће морати да имају нарочитог административног помоћника из редова градских чиновника. Место таквог помоћника моћи ће се, дакако, систематизовати статутом из § 100, али оно је тако важно, да би га требало у закону нарочито предвидети. Зато се предлаже ова допунa:

У § 87 додаје се овај нови став:

„У већим градовима може се систематизовати место нарочитој чиновника, који ће бити помоћник претседника градске општине у пословима целокупне администрације града. И делокруг таквој чиновника одређује се статутом из става I овога §”.

Ми смо приликом говора о § 21 пледирали за увођење једног генералног директора градске општине, или како га назива Савез градова, административног помоћника претседниковог, те нема потребе да се поново враћамо на то питање. Само напомињемо, да су се са овим предлогом Савеза градова сложили наши градови као чланови истог, и да тај предлог треба неизоставно усвојити.

IV глава важећег, закона нормира одредбе о делокругу града.

§ 88 важећег Закона о градским општинама претставља неку врсту програмског рада у делокругу градске општине. Дужности нису таксативно набројане, што је добро код ове законске одредбе, јер оставља маха стваралачкој иницијативи, него су дате само по општим групама. О трећој и четвртој групи, које говоре о социјалним и здравственим дужностима градске општине, говорићемо детаљно у нашем засебном одељку о социјалној и социјално-здравственој политици градских општина. Социјалне дужности градских општина морају добити посебно поглавље у допуњеном Закону о градским општинама, јер су оне данас најживотнија мисија градских општина.

Сада ћемо да учинимо само ове примедбе: у целом културном свету постоји опште расположење да се комунално-социјални програм, наметне законом као обавезна дужност градских општинских управа. Код нас је схватање самоуправа тако несавремено, да су њој стављене све могуће препоне и рестрикције онде где би она требала да има највећи самоуправни полет; а тамо, пак, где би се читав низ извесних комунално-социјалних дужности имале да наметну законом баш ради просперитета градске заједнице и спровођења у дело једне јавне акције за социјалну правичност — тамо је законодавац био нејасан и непрецизан, па је, бежећи од једног бар минималног програма социјално-комуналне делатности, — оставио све на дискрециону вољу градских управа.

(Крај у идућем броју).

Б. Мајсторовић.

главни секретар Државног савета

Одобравање општинског буџета

Доношење општинског буџета предвиђено је у § 76 Закона о општинама као посао из самоуправног делокруга општине, а за сам буџет је речено у § 95, да чини основ за општинске финансије. По § 96 буџет саставља општинска управа, па га излаже на општи увид грађанима, који имају право да стављају своје примедбе, а по том се буџет износи пред општински одбор, који расправља о буџету и стављеним примедбама, и о томе доноси своју одлуку. Овим се у начелу завршава рад општине на буџету, али тиме буџет, ма да његово доношење спада у самоуправни делокруг општине, још нема свију оних елемената које закон предвиђа за могућност његовог извршавања. Наиме, закон предвиђа изрично одобравање буџета од стране државне власти.

Пошто је општински одбор донео своју одлуку о буџету и стављеним примедбама, буџет се са његовим одлукама шаље надзорној власти, која га прегледа и испитује да ли су сви издаци који су за општину обавезни унети у буџет и у довољном износу, а затим да ли је буџет састављен по постојећим прописима. Ако надзорна власт нађе какав недостатак у овом погледу, она враћа буџет општинском одбору са својим примедбама, а затим, пошто га је од општине поново примила, шаље га бану ради одобрења (§ 97). Према § 98, буџет одобрава у начелу бан, али ако предвиђени прирез не прелази 50% од државног непосредног пореза, буџет одобрава средски начелник, ако за то има овлашћење од бана. У случају пак да прирез прелази 200% од државног непосредног пореза, за одобравање буџета је надлежан Министар финансија. Али, ако надлежна власт не одобри буџет у року од месец дана од дана пријема, буџет ће се сматрати као одобрен.

За разлику од општег државног надзора над општинским актима, у следству кога се не предвиђа изрично одобравање тих акта, код буџета је учињено отступање у томе смислу, што је у закону прописано, бар у начелу, изрично одобравање. Али, пошто право одобравања подразумева и могућност неодобравања, значи да државна власт, која је надлежна за одобравање буџета, може и одбити

одобрење предложеног буџета. Међутим, да ли она може предложени буџет изменити и тако измењен одобрити, о томе у закону нема прописа, услед чега би овакво њено право зависило од тога, да ли је надлежношћу за одобравање предложеног буџета обухваћено и овлашћење за његово мењање. По гледишту Министарства финансија, које је надлежно за одобравање буџета са прирезом изнад 200% као и свих градских буџета, његова надлежност за одобравање подразумева и овлашћење за мењање предложеног буџета, па је оно¹ то своје гледиште примењивало и у пракси, и смањивало или потпуно брисало извесне ставке буџета, и тако измењен буџет одобравало. По тужбама које су извесне општине поднеле Државном савету против оваквих решења Министарства финансија, једно је одељење Државног савета нашло, да је министар законом овлашћен, да на основу слободне оцене доноси решења о одобравању буџета. А пошто се решења управне власти, донета на основу слободне оцене не могу нападати пред управним судом, односно Државним саветом, сходно тач. 3 чл. 19 Закона о државном савету и управним судовима, Државни савет је одабцивао ове тужбе по тач. 1 чл. 24 овога закона. Међутим, једно друго одељење Државног савета било је у овом питању потпуно супротног гледишта, па је то питање изнето пред Општу седницу Државног савета, која је усвојила ово друго гледиште, и донела одлуку (Бр. 3014 од 1 и 3 фебруара 1936 г.) о тумачењу §§ 96 и 98 Закона о општинама, а која гласи: „Министар финансија односно бан може предложени буџет одобрити или неодобрити са примедбама, али не може поједине позиције и партије смањивати или повећавати и тако измењен буџет одобрвати.”

За доношење овакве одлуке, Државни савет је пошао од чињенице да састављање буџета спада у самоуправни делокруг општине, а да право државне власти на одобравање буџета произлази из општег права надзора државне власти над радом општине. Рад пак општине као самоуправног тела ограничен је на оне послове који су јој законом препуштени, и који чине њен самоуправни делокруг. Ти послови, ма да јавног карактера, оставље-

ни су општини пре свега зато, што су чисто локалног значаја, тако да је за њихово обављање потребно познавање локалних прилика, потреба и односа, са којима најбоље могу бити упознати, па им и најцелисходније решење дати, баш они који су им најближи, и који су у њиховом добром решењу највише заинтересовани. Затим, за препуштање ових послова општини, разлог лежи још и у чињеници што су ти послови од сувише локалног значаја, да би за државу претстављали такав интерес, да их она преузме у своју надлежност. Али, пошто су и ти послови јавног карактера, а у циљу да се обављање њихово задржи у кругу општег интереса, о коме се стара државна власт, предвиђен је државни надзор над радом самоуправе. Значи, да је државни надзор установљен у циљу заштите општег интереса. Како је пак општи интерес претстављен у закону, а надзор предвиђен у циљу заштите тога интереса, из тога произлази да је надзор установљен у циљу контроле законитости рада самоуправних тела. Поред контроле законитости, могло би се узети да надзор обухвата и контролу целисходности. Међутим, као што је напред речено, послови из самоуправног делокруга општине препуштени су овој због тога што су они такви, да их баш општинска власт може најбоље обављати. Значи, да је целисходност баш била разлог за остављање тих послова општини. А кад је претпоставка да ће општина моћи обављати те послове на најцелисходнији начин, онда није могућно контролисати целисходност тих њених радњи. Према овоме, државни надзор подразумева контролу законитости, а не и контролу целисходности. Уосталом, и у Закону о општинама (§ 125) као и у Закону о градским општинама, је предвиђено, да ће надзорна власт задржати од извршења одлуку општинског одбора која би била противна постојећим законима и законитим наредбама власти, или којом се прекорачује делокруг општине. Према томе, и по самом тексту законском, надзор обухвата само контролу законитости, дакле не и целисходности.

Друга, пак, последица овакве законске одредбе јесте, да надзорна власт може незакониту одлуку општинског одбора само задржати од извршења. Значи, да је не може изменити или место ње донети своју одлуку. Оваква одредба је разумљива кад се има на уму, да се тим одлукама решава само о пословима из самоуправног делокруга општине, дакле из општинске надлежности. А кад би надзорна власт узела да решава о тим пословима, она би тиме решавала о пословима из туђе надлежности.

Према овоме државни надзор над радом општина састоји се у контролисању законитости а не и целисходности општинских акта; а затим у могућности од задржавања изврше-

ња незаконитих акта, а не у њиховој измени или у замењивању.

Ова општа начела о државном надзору, зато што су у Закону о општинама предвиђена као систем, имају доћи до примене у сваком случају где је прописан државни надзор, осим онде где је закон учинио какво отступање од тих начела. Услед тога, општински буџет, као акт општинске власти, подлежао би државном надзору по истим начелима као и остали општински акти. Међутим, за надзор над буџетом у закону су предвиђене посебне одредбе које су садржане у §§ 97 и 98. Први од ових прописа говори о контролисању композиције буџета: да ли је састављен у прописаној форми и да ли садржи све за општину обавезне издатке и у довољном износу, а други предвиђа изрично одобравање буџета. Али кад се уочи да је у § 98 Закона о општинама узет проценат приреза као мерило за опредељивање власти која ће бити надлежна за одобравање буџета, онда је јасно да је баш прирез разлог због кога се захтева изрично одобравање буџета. То је уосталом и разумљиво кад се има у виду да је општински прирез јавна дажбина, за чије је прописивање потребан или законски пропис или одредба управне власти дата по законском овлашћењу. И пошто је прирез, који мора одобрити државна власт да би се могао наплаћивати, садржан у буџету, онда државна власт која је надлежна за одобравање приреза, одобрава и сам буџет. Којим ће се разлозима она при томе руководити, у закону нема изричне одредбе. Али, пошто § 97 прописује уношење у буџет оних издатака који су за општину обавезни, и у довољном износу, значи да ти издаци морају бити предвиђени у буџету према самом закону. Како се, пак, за покриће предвиђених расхода мора обезбедити потребан приход, из тога произлази, да се прирез, намењен за покриће таквих издатака, не може избећи, у колико они не би били покривени каквим другим приходима општине. Услед тога, државна власт не може одбити одобрење приреза потребног за обезбеђење оваквих расхода. Што се тиче осталих расхода, дакле оних који нису обавезни, а који утичу на висину приреза, да ли ће их државна власт, при решавању о висини приреза, узети у обзир и у којој мери, зависи од разлога њене финансијске политике. Нађе ли власт, у следству такве оцене, да предложеној висину приреза не треба одобрити, поставља се питање, да ли она сама може смањити или евентуално потпуно избрисати извесне ставке буџета, да би се расходи свели на износ који може бити покривен оноликим процентом приреза за који власт налази да је прихватљив.

Напред је истакнуто да право државне власти за одобравање буџета произлази из општег права надзора, а ово не подразумева ни контролу целисходности, нити могућност

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мењања општинског акта. Међутим, смањујући или бришући поједине ставке буџета, власт би неизбежно улазила у испитивање целисходности послова за које су односни издаци предвиђени, а самим тим би прекорачила овлашћење које јој произлази из начела надзора. Затим, ово смањивање или брисање било би мењање предложеног буџета, а надзор не садржи право мењања општинског акта, па дакле ни буџета. На концу, пошто би ово било преправљање буџета, то би значило у извесној мери састављање његово, а то законом није дато државној власти, већ је остављено општини (§ 76), као један од њених основних послова. А кад би оваква радња државне власти била противна општем начелу надзора, и затим кад би државна власт изашла из круга своје надлежности и присвојила туђу, онда значи да она по закону не може вршити такву радњу. С обзиром на то, а пошто власт, код буџета, по закону има право одобравања које подразумева и могућност неодобравања, она, у истакнутом случају, може само одбити одобрење буџета, стављајући општини своје примедбе на буџет у погледу висине приреза. У следству тих примедба, а да би дошла до одобрења буџета, општина ће

бити дужна да свој буџет преправи према стављеним примедбама, решавајући сама о томе које ће ставке буџета смањити или евентуално потпуно брисати, да би тако прилагодила расходе оној висини приреза коју је државна власт вољна да одобри. На тај начин, мењање појединих ставки општинског буџета од стране државне власти, за њу се показује и непотребно. Јер, кад је за њу од интереса само висина приреза, а не висина појединих ставки буџета, и кад она изазове путем примедба смањење приреза на висину коју она може одобрити, онда је циљ њеног надзора постигнут, тако да она нема више разлога да буџет не одобри.

Из свега изложенога произлази закључак, да надлежност државне власти за одобравање општинског буџета не подразумева могућност мењања или брисања појединих ставки предложеног буџета, јер таква могућност не проистиче ни из начела надзора нити из права одобравања, а противна је пропису о надлежности. Оно, пак, што право одобравања садржи, то је могућност стављања примедба на буџет у погледу висине приреза, и обавезу општине да буџет прилагоди тим примедбама.

Пег. Опокољић,
секр. Мин. ун. послова

Разрешење општинских органа као мера надзора

У циљу обезбеђења складне сарадње на словима јавне управе, које врше општине и градови, установљене су разне мере надзора над општинама. Те мере поверене су државној власти, али је несумњиво најтежа она, која предвиђа могућност систирања општинске самоуправе (разрешење изабраних општинских органа) и поверавање општинских послова лицима које именује надзорна државна власт.

И Закон о општинама и Закон о градским општинама предвиђају два случаја разрешења општинског одбора (градског већа) као оних органа општине којима је поверено одлучивање о свима општинским пословима. Остављамо по страни трећи случај, у коме могу појединци (претседник, чланови управе, одборници) бити разрешени зато што су изгубили квалитете прописане законом за вршење функција које су им поверене, као и случај када се појединци разрешавају због пропуштања вршења наложених им дужности. Нас овде интересује разрешавање целог градског већа (општинског одбора).

Први случај разрешења могућан је, када општински одбор пропусти вршити законом му додељене дужности. Надзорна власт (бан, Министар унутрашњих послова) не мора ову меру применити одмах, али ако наступи таква ситуација, да је стварно престала функција општинског одбора (већа), она се по закону мора применити. Тако смо у последње време имали честу појаву колективних оставака већника или целог одбора у неким крајевима наше државе. Закон о општинама не предвиђа могућност таквих оставака нити нормира, шта би се у таквом случају имало предузети. Напротив, и забраном се налаже као дужност да мора остати на положају и вршити службу за све време док траје његов мандат. Доследно овоме закон предвиђа да се може оставка поднети само појединачно и то из узрока који ту оставку заиста оправдавају. Отуда, ако две трећине или више одборника поднесу оставке и то колективно, настаје таква ситуација да је даљи рад општинског одбора немогућан; настаје дакле случај који условљава разрешење целог општинског одбора. Разуме се по себи, да су одборници још увек дужни обављати поверене им дуж-

ности, и ако су поднели оставку. И ако би они због поднете оставке одбијали да на позив долазе у седнице и учествују у раду општинског одбора, не остаје друго, него да се цео одбор разреши и у законском року нареди нови избори. Ово несумњиво диктира и политичка ситуацију у општини. Подношење колективне оставке целог одбора или таквог броја одборника, који онемогућава рад одбора, свакако су диктирали крупни политички разлози, који изазивају потребу да се поново конзултују бирачи. Уосталом, то је и једини излаз да се у таквој ситуацији у општини створи могућност за нормализовање прилика.

Ово је само један пример када се има предузети мера разрешења због пропуштања вршења дужности. Али, могу постојати и други такви случајеви. Ипак, оно што је важно у целој овој ствари, то је управно-судска заштита која се даје општинском одбору противу акта о разрешењу. Без значаја је у овој ствари, што закон ту говори о жалби управом суду, односно државном савету и што се ту појављује управни суд као друга инстанција. Главни је то, да се оцена законитости акта управне власти код разрешења препушта управном суду, који има да оцени да ли је наступио случај да општински одбор толико пропусти своју дужност да то условљава његово разрешење. На тај начин управна власт је ограничена у великој мери да под видом пропуштања вршења дужности самоволно разрешава поједине органе општина или цео одбор. Претпоставка је, да ће независни управни суд бити далеко од политичке пристрасности и да ће много објективније ценити, да ли је наступило тако пропуштање вршења дужности да би се морала применити ова мера надзора. И општинска самоуправа и сваки њен орган посебице наћи ће у овој установи заштиту управног суда, ако се ова мера не би примењивала према интенцијама законодавца.

Али оба закона предвиђају још један случај, када се може приступити разрешењу претседника, потпретседника, чланова општинске управе или целог општинског одбора (већа). То је случај када неко од њих да такву из-

јаву „која је штетна по важне опште државне интересе”. Питање, која је изјава „штетна по важне опште државне интересе”, цени слободно управна власт, јер та њена оцена није доврћена контроли управнога суда. Одлуку о разрешењу због оваквих изјава доноси бан, односно по Закону о градским општинама Министар унутрашњих послова, а противу одлуке Министрове искључена је тужба Државном савету. Истина закон каже да је противу министрове одлуке искључен правни лек, па је у пракси било спорно, да ли се ту мисли на жалбу вишој управној власти, пошто Закон о општем управном поступку строго дели правни лек од тужбе. Под правним леком овај закон подразумева једино жалбу вишој управној власти. Ипак, ми држимо да је таква сумња била овде потпуно неоправдана. Изнад Министра нема више управне инстанције, и када Закон каже да противу његовог акта нема правног лека, онда је јасно да се ту хоће искључити тужба Државном савету. Другачије би било, када би ту био у питању акт ниже управне власти. Али би и тада тужба била искључена, иако би она по интерпретацији законскога текста била допуштена. Питање штетности изјаве по важне државне интересе препуштено је слободној оцени управне власти, а такви акти већ по Закону о Државном савету и управним судовима не подлеже управно-судској контроли (Чл. 19 тач. 3. З.д.с.у.с.): Из саме стилизације законских текстова који говоре о штетности изјава органа општине по важне државне интересе проистиче то право слободне *оцене управне власти*.

Овакво посматрање заступа у свему и Државни савет у својој пресуди од 14 јануара 1936 године бр. 34199/35. „Оспореном одлуком одбачена је жалба тужиочева противу решења Бана моравске бановине... којим је на основу § 130 З. о. тужилац разрешен од дужности председника општине П. По наведеном пропису надзорна власт ће задржати од извршења решења и изјаве општинског одбора... која су штетна по важне државне интересе... Бан може због овакве изјаве разрешити дотичног општинског органа, противу чије одлуке има места жалби Министру унутрашњих послова. Противу одлуке Министрове нема даљег правног лека. То значи да је тим прописом дато бану право слободне оцене да у таквом случају разреши од дужности општинског органа, кад закон у овој одредби каже: „...може... разрешити”, а тиме и Министру унутрашњих послова кад наређује да противу његове одлуке о томе „нема даљег правног лека”. Другим речима, надлежна управна власт по слободној оцени може, у случајевима предвиђеним у § 130, разрешити од дужности дотадањег општинског органа. Поред тога, под изразом „нема даљег правног лека” мислило се овде да нема места тужби Државном савету,

јер је Министарство унутрашњих послова задња управна инстанција ...па се у овом изразу није могло мислити на неку вишу управну власт изнад Министрове, пошто такве управне власти нема... већ се ту мислило само на тужбу Државном савету. По томе пропису, дакле, надлежна управна власт има слободну оцену, па је тај пропис, уколико наређује да противу одлуке Министрове нема даљег правног лека, сасвим у сагласности са чл. 19 тач. 3. Закона о Државном савету и управним судовима, јер и по тој одредби нема места жалби Државном савету у стварима у којима управна власт има слободну оцену...”

Али, иако закон допушта управној власти слободу оцене, да ли ће у оваквим случајевима разрешити општинског органа који је дао изјаву по важне опште државне интересе, то не значи да управна власт може у свако доба, кадгод јој се то прохте, разрешити неког општинског органа из било којих разлога, заснивајући тај свој поступак на § 130 З. о. Када је први случај примене овога параграфа по жалби дошао на решавање, Министарство унутрашњих послова сасвим је правилно заузело гледиште, да разрешењу мора претходити изјава која је штетна по важне опште државне интересе и да та изјава мора због тога бити претходно задржана од извршења. Тек када је таква изјава задржана од извршења, може се применити мера разрешења онога органа, који је ту изјаву дао. Мора се дакле претходно расправити питање да ли је та изјава штетна по важне опште државне интересе и тек када и Министар унутрашњих послова потврди такву констатацију, онда може доћи разрешење. Таква интерпретација несумњиво проистиче и из граматичког и логичког тумачења реченице која следује реченици о задржавању од извршења ових изјава, а која почиње речима „Због оваквих изјава”, т.ј. оних за које је дефинитивно константовано да су противне важним *општим државним интересима*.

Но када су расписани избори од 5 маја прошле године за Народну скупштину напуштено је ово гледиште, које смо напред изложили. Из политичких разлога, без икаквог стварног повода, разрешавани су председници општина, чланови општинских управа, поједини одборници и цели одбори. У одлукама о разрешењу власт се позива само на § 130 Закона о општинама не наводећи никакве стварне разлоге за разрешење. Једна таква одлука нападнута је пред Државним саветом, и у пресуди коју смо горе цитирали Државни савет, пошто је претходно расправио питање допуштености тужбе у начелу, наставља: „Али да ли је управна власт своју слободну оцену употребила у границама датог јој овлашћења, надлежан је да цени Државни савет као врховни управни суд према изречном наређењу чл. 19 тач. 3 Зак. о Држ. савету и управним су-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

довима, по коме тужба није допуштена у стварима у којима су и уколико су управне власти позитивним правом овлашћене да доносе решење на основу слободне оцене. Друкчије речено, да би Државни савет могао ценити своју надлежност, мора се претходно утврдити да ли је то случај из § 130 З. о. који је изузет из случајева предвиђених у општим прописима Чл. 15, 17, ст. 2 и 18 Зак. о Држ. савету и управним судовима, по којима је појединцу дато право тужбе Д. савету противу сваког министарског решења у административним споровима. Јер, ако је то случај из § 130 Закона о општинама, нема места тужби Државном савету...

У овом случају, међутим, ни у оспореном решењу, нити пак у решењу бана није уопште наведено ниједно решење, нити иједна изјава тужиочева као претседника општине, која је била задржана од извршења или која је уопште била учињена, а коју је надзорна власт ценила и због којих је донела решење о разрешењу тужиочевом од дужности претседника општине, нити је уопште дато образложење, што се морало учинити... по изричном наређењу §§ 107–109 и 123 Закона о општем управном поступку. Због тога нема законске подлоге за оцену да ли је овде случај који је изузет од случајева предвиђених у члану 1, 17 и 18 Закона о Државном савету и управним судовима, односно да ли је у овом случају његова надлежност искључена, или се ради о прекорачењу законом дане власти управној власти. Из тога следује да у поступку који је претходио нису утврђене битне чињенице, т.ј. није утврђено да постоји какво решење или изјава тужиочева као претседника општине од чега зависи и правилност оспореног решења, и да се при доношењу оспореног решења, а пре употребе свога права слободне оцене из § 130 З. о. није водило рачуна о формама поступка, па се и оспорено решење као такво, на основу Чл. 26 Зак. о Државном савету и управним судовима, морало одмах поништити као противно закону”.

Ми овде нећемо улазити у критику излагања разлога пресуде, која би могла бити знатно одређенија. Оно што из тога несумњиво излази

јесте факат, да надзорна власт (бан, Министар унутрашњих послова) не може изрећи разрешење с позивом на § 130 З. о. и § 139 З. г. о., ако општински орган у томе својству није дао неку изјаву, која би била штетна по важне опште државне интересе, односно ако није дао никакву изјаву. У таквом случају постоји несумњиво прекорачење законом дате власти, јер се разрешење може изрећи само ако таква изјава постоји. Појединцу, према коме је управна власт прекорачила законом јој дато овлашћење и разрешила га без икакве изјаве, повређено је право, које му је дато Законом о општинама да врши функције општинског органа до истека његовог мандата или док му он не престане на основу у закону изречно прописаних услова. Ако управна власт мимо тих услова предузме разрешење, наступа повреда права појединца актом управне власти и такав акт подлежи оцени управног суда без обзира што се управна власт позива на један пропис, који искључује управно-судску заштиту. Од тога искључена је само оцена штетности изјаве општинског органа по важне опште државне интересе, али не и да ли је изјава уопште дата, која је услов за примену § 130 Закона о општинама.

Ипак, што је овде најважније и што нарочито мора да се нагласи јесте контрола Државног савета, која се појављује и над оваквим актима. Разрешење општинских органа не може се предузимати с позивом на § 130 З. о. и § 139 З. г. о. из каквих других разлога, већ само због изјава о којима је реч у тим прописима. Ако управно-судској контроли не подлежи оцена изјаве и њене штетности по важне опште државне интересе, подлежи сам акт о разрешењу, ако је он донет без икакве изјаве. Знајући за овакво посматрање Државног савета управна власт ће се убудуће уздржати од разрешења општинских органа ради других мотива, а не оних који су у закону изречно наведени. Јер не треба заборавити да је и мера надзора из ових прописа (§ 130 З. о. и 139 З. г. о.) установљена само у циљу складне сарадње на пословима државне управе између државне и самоуправне власти и да се та мера у томе циљу једино сме и употребити.

Др. Милорад Станојевић,
начелник министарства у пенс.,
већник града Београда

Едуард Бенеш

„Genie entwickelt sich im Stillen,
„Charakter im Sturm des Lebens“.

Goethe

(Наставак).

Београд као Престоница још једном је манифестовао своју неизмерну љубав коју гаји према братској Чехословачкој и њеним творцима Масарику и Бенешу.

На иницијативу агилног Савеза југословенско-чехословачких лига, одржана је 15 марта у главној згради Београдског народног позоришта свечана академија у част Масарика и Бенеша.

Тим поводом часопис Београда објављује продужетак студије свога сарадника г. др. Милорада Станојевића.

IV.

Кад је 1914 год. избио Светски рат, Едуард Бенеш је био приватни доцент за социологију на прашком универзитету. Његова предавања, не само да су била интересантна, већ се осећало да у њему лежи не само једна дубока научна способност, већ и један енергичан, творачки темперамент. У њему је лежала потенцијална снага за акцију, која је чекала погодан моменат, па да развије све своје енергије. У коме правцу је делао овај човек снажне воље и дубоке научне ерудиције?

Посматрајући ствари, догајаје, прилике и личности, Бенеш је врло млад увидео немогућност чисто либералистичког гледишта и дошао је до социјално-политичког и социјално-реформистичког убеђења. Његово гледиште је понекад ишло и даље и нагињало колективистичком посматрању друштва. Под утицајем Марксове теорије, Бенеш постаје социјалиста. За време својих студија у Паризу сарађивао је у часопису француских синдикалиста: „Le mouvement socialiste“. Бенешу је, као енергичном и пуном воље, изгледало неко време, да је „action directe“ т.ј. брз преврат и нагла револуција, пут, да се стање у свету поправи и човечанство дође до своје среће. Њему је, као младом, осећајном и хуманом човеку, срећа и благостање човека и човечанства лежала на срцу и нема те жртве коју он не би поднео у ту сврху! Али кад

је временом дошао у непосредан контакт са стварним чињеницама, кад је у њему сазрео реални посматрач привредних и социјалних односа, кад је већ стао на своје сопствене ноге те је почео да мери теорије помоћу реалних факата, а из ових опет да сам изводи своје опаске и закључке, Бенеш је на основу свега тога створио своју сопствену теорију без догми и метафизичке апстракције. Бенеш одбацује Маркову мисао о „диктатури пролетаријата“ као и француски синдикализам који су теорије силе, а ова је у суштој супротности са демократијом. Демократија је уздизање и просвећивање народних маса. Међутим, синдикализам (анархо-социјализам и анархизам) не обзире се много на културно просвећивање и материјално уздизање маса, већ сматра да је снажна воља појединих јаких и индивидуално развијених вођа онај агенс, који ставља интертне масе у покрет и води их ка стварању социјалистичких идеала. Време је доцније показало да овај покрет није имао у себи ничег здравог. Народ — широке народне масе су онај неисцрпни резервоар из кога проистичу људи, идеје и догађаји, и ако се хоће да ти људи, те идеје и ти догађаји буду добри треба масе да стоје на високом ступњу моралног, интелектуалног и материјалног развића. Француски синдикализам је уздизао теорију силе до култа, међутим је сила, као што смо горе већ нагласили, у основици опречна демократији и демократском уређењу друштва и државе. Сила не може да донесе народу, а нарочито непросвећеном, срећу и благостање, већ ропство.

Тако исто и немачка социјална демократија није била дуго у вољи овог снажног човека који је тражио свој пут. У Марксу се налазе два битна елемента: интернационализам и колективизам. Оба ова принципа су била страна Бенешевој активној и национално настрајеној природи. Зар је могао Бенеш остати интернационалиста кад је његова нација сте-

њала под туђином? Зар у таквим околности-ма није интернационализам само морфијум за успављивање националне свести заробљених народа? Тако исто Бенешова активна природа није могла да се задовољи колективистичким уређењем друштва, а да одбаци приватну иницијативу и личну одговорност појединаца.

Колективизам спречава личну слободу, без које нема ни напретка, ни опстанка друштву, али је истовремено др. Бенеш знао у томе да иде до извесне мере, те да се не би идеалан појам слободе извргао у слободу моћних. То би у ствари онда била слобода за мали број моћних и богатих, а ропство и угњетавање ситних и слабих друштвених слојева.

Развиће и еволуирање у методи рада и мишљења код др. Бенеша, пада управо у доба анексије Босне и Херцеговине од 1908 до 1909 г., која је на младог 25-годишњег Бенеша оставила снажан утисак. Анексија је отворила очи многим политичарима, државницима и народима да јасно виде циљеве и намере пангерманске политике. Омладину свих народа и племена, која су стењала под Хабзбуршким јармом, захватио је процес националног врења. Бенешева еволуција од интернационализма ка национализму била је свршена ствар. За време анексионе кризе развила се жива дискусија у свој европској штампи, па и у социјалистичкој. То је био један велики међународно-политички потрес, који је многе државе, народе, партије и организације уздрмао — приближио или удаљио. У социјал-демократској партији многи високи функционери разбили су се на овом питању. Анексија Босне и Херцеговине, са својим даљим последицама, била је само увертира Светском рату, који је требао да буде само једна „војничка шетња” Аустрије кроз Србију. Нико тада није ни сањао да ће цео свет бити доведен до катаклизме, а сви народи бачени у хаос, беду и несрећу. — Та данашње социјалисте у социјал-демократској партији Немачке и Аустрије били су подељећи на „ортодоксне марксисте” и „ревизионисте”. Анексија Босне и Херцеговине поделила их је на империјалисте и антиимперијалисте. Многе се водеће личности немачке и аустријске социјал-демократске странке нису ни у чему разликовале од националиста — пангерманиста. Многи социјалиста је тад писао да је европском капитализму додељена улога, а и „историска нужност” му то намеће, да, својим освајањем, однесе „културу” и „просвету” међу некултурне или полукултурне народе Балкана. Штавише орган аустријске социјал-демократске странке: „Arbeiterzeitung” писао је тада (1909 године) претеће чланке против Србије и наглашавао „да Аустро-Угарска има више бајонета него Србија становника” и „да ће се кости тога малог на-

рода разбити о челичне бајонете аустро-угарских војника”. Чак су чињени покушаји од стране аустријских социјал-демократских вођа, да придобију српске социјал-демократе за признавање анексије. Долазак Карла Ренера у Београд, остао је без успеха у том правцу.

Доиста било је и светлих примера! Др. Франц Меринг, др. Карло Либкнехт, др. Роза Луксембург, др. Паул Лениш и Парвус, који су сарађивали у „Leipziger Volkszeitung-у”, као и Карло Кауцки у „Neue Zeit-у” били су одлучно против анексије. „Leipziger Volkszeitung” назвао је анексију Б. и Х. „Raubzug” — пљачкашки поход — који је извршен према српском народу. Баш у то доба изашла је из штампе књига др. Владана Ђорђевића: „Die serbische Frage”. Карло Кауцки је приказао ту књигу у „Neue Zeit-у”¹⁾ и изриком осуђује једног свог „аустријског друга”²⁾ који сматра да Србију треба одржати слабу, и не дати јој да се уједини са својом једнородном браћом, јер је Србија претстража Русије на Дунаву. Ојачати Србију значило би појачати руски утицај, а то значи оснажити реакцију у Европи. Тако је мислио тај „аустријски друг”. Кауцки је, напротив, сматрао, да у колико је Србија слабија, у толико више мора да иде на страну Русије да би се спасла од притиска Аустро-Угарске. Кауцки је за слободу свију народа, па и за слободно развиће српског народа. Он осуђује оне своје другове који бране „цивилизаторске методе” Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини и сматра, у сагласности са Владаном Ђорђевићем да Аустрија није ништа учинила за напредак и културу народа у Босни и Херцеговини. Изумимајући неколико државних хотела и грандиозне рекламе, Аустрија није тамо ништа учинила. „Ако се пак, вели Кауцки, упореди ова земља са Бугарском и Србијом, које нису имале ту срећу да буду предане културтергерском утицају Аустрије, наћиће се, да су ови народи, под својом аутономном управом, много веће напретке учинили него Босна, чије је културно развиће насилно спречено аустријским режимом”. За време овог режима тек 14% за школу способне деце посећује школу, а на 5.388 места и насеља у Б. и Х. има 366 основних школа. У школском и просветном погледу изостаје Б. и Х. далеко чак и иза турских покрајина Старе Србије и Македоније. Култур-трегери, вели Кауцки, које је Аустрија послала у Б. и Х. били су сирова и груба солдатеска, страна и безобзирна бирократија, прождрљиви шпекуланти, ловци места и положаја и, најзад, и пре свега католичко свештенство.

Пре окупације католици су имали неколико цркава, а сада (у доба анексије) имају

¹⁾ „Neue Zeit” 27 Jahrg. Bd. 2 № 27.

²⁾ То је био Карло Лајтнер (Karl Leutner) који се одликовао Србождерством.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

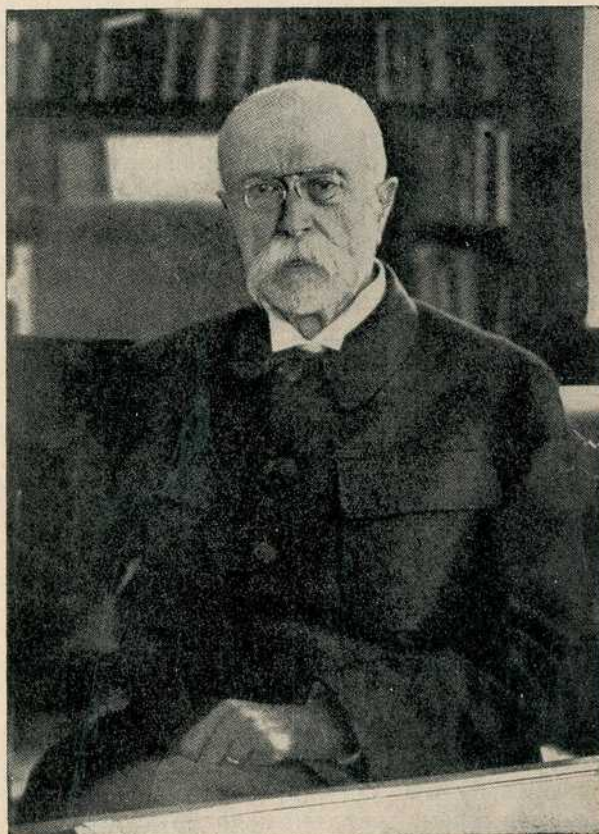
200 црква, 23 манастира (од којих 11 женских), 7 разних католичких установа, 11 гимназија и 800 језуита, фрањеваца и траписта. Ето, то су елементи које је Аустрија испослала међу Србе Босне и Херцеговине да чине морална освајања, вели Кауцки, и онда није никакво чудо, да се Срби тако очајно одупиру таквом режиму и таквим освајањима. Није никакво чудо што цело Српство види у овој монархији свога најљућег непријатеља и што тежи за својим националним јединством, политичком слободом и могућношћу економског развића.

Писање социјалиста-пангерманиста створило је аверзију против интернационализма код социјалиста угњетаних и нападнутих народа. Виделе се јасно да је тај и такав интернационализам само маска за политику (Drang nach Osten“. Кауцково пак писање било је јасан моменат за сваког исправног социјалисту, који воли свој народ, и дало је сваком добар упут при опредељивању свога држања према своме народу и својој националној држави. Анексиона криза извршила је дубок утицај на чешке политичаре, па и на младог Бенеша. Много више под утицајем ових светско-политичких догађаја, него под утицајем органског развића и сазревања теоретског убеђења, Бенеш постаје националиста. Шта је за угњетене народе Аустро-Угарске монархије, а посебноје за наш југословенски и чехословачки народ значила анексиона криза, најбоље се да видети по огромној политичкој активности коју је тада развио Т. Г. Масарик, браћећи наш народ од насиља Аустро-Угарске.¹⁾

Бенеш је био један покретљив и снажан темперамент који га је гурао у лево. За Бенеша је лако приањала револуционарна традиција Париза. Њему је годно радикализам француских социјалиста, синдикалиста и анти-милитариста. Али истовремено, он има проицљив и дубок дух, који непрестано тежи да се усаврши и да критички схвати теорије и догађаје. Студирање Бергсоновог интуитивизма, Џејмсовог прагматизма и Диркхемовог социолошког колективизма, одвео га је ка теорији сазнања, а преко ње ка немачкој филозофији и специјално ка Канту. Његово теоријско усавршавање у Паризу, Лондону и Берлину и његово реалистичко и критичко посматрање политичких борби у Аустро-Угарском царству, апсолутизма у Чешкој и Хрватској, омогућили су му да осети да преживљујемо једну велику кризу, и да наступа једно ново доба. Удубљивање у Масарика и његову социологију оспособило га је да теоријску социологију пренесе у праксу, на политички терен. Тиме је створио свој сопствени систем критичког реализма који је применио у науци и пракси, у теорији и поли-

тици. Тај је систем Бенешу остао идеја водила кроз цео његов политички живот. „Ја сам водио политику увек свесно и научно, и ако сам, за време рата и после рата, постигао резултате, то има свога основа пре свега у томе, што сам ја своју филозофију и своју научну методу конзеквентно и свуда систематски применио на политичке проблеме“.¹⁾

Под утицајем политичких врења из 1908 до 1914 г. и теоријског усавршавања Бенеш је изашао на прави пут. Његов видик постаје широк, његова мисао постала је савршенија и пуна полета, ишчезла је скученост догматичких формула, а тиме је и његова политичка акција добила смишљен и одређен пра-

Т. Ј. Масарик, Претседник-Ослободитељ

вац. У Бенешу је извршен један велики преображај који иде постепено и природно, али са великим напором и снажном унутарњом борбом. Бенеш се развија од интернационализма ка наационализму и од колективизма ка демократизму, а специјално ка привредној демократији. У Бенешу, револуционарном интернационалисти, развија се национални револуционар, који ће за време рата, баш тим својим особинама, допунити свога учитеља Масарика. Масарик је повукао дубоку филосов-

¹⁾ Види о томе: Др. Божидар Марковић: „Масарик и Југословени“. (Зборник Т. Г. Масарика стр. 23—50).

¹⁾ Eduard Beneš: Der Aufstand der Nationen S. 7.

ско-социолошку бразду у чешкој политици, али као „идеалиста и критички дух” стално је лебдео изнад свога народа. Бенеш са практичним смислом човека од акције, и са револуционарним темпераментом, био је неопходан за националну акцију ослобођења Чехословачког народа.

Кад је избио Светски рат Бенешу је било 30 година, али је он био добро теоријски и практично припремљен за наступајуће догађаје, као што се види из сведочанства самог Масарика, које смо раније навели. Кад су 1914 год. први топовски метци слетели са Бежанијске косе на Београд, Бенеш је одмах схватио сав дубок значаја тога догађаја, њему је било политички јасно шта он значи, а истовремено морално је свестан шта му ваља радити. У Бенешу је била јако развијена свест о дужности према својој отаџбини и према своме народу. Он је интуитивно осетио, да је дошао онај величанствени тренутак када сваки од нас постаје оруђе провиђења, и да према томе сваки треба да допринесе свој удео у корист своје нације. Њему је било јасно да се ваља лишити свију тренутних угодности живота и да ваља одбацити све ефемерне догађаје. Он је осетио да је дошао момент четрдесетодневног поста и повлачења на Гору Сион да претстоји Голгота и распеће. Али му је тако исто било јасно пред духовним очима да иза распећа долази Васкрс. И Бенеш се сав предаје раду за свој народ, управо „за далеко неко покољење”, како каже наш Његош. Бенеш је био на висини догађаја. Добро информисан о целокупној политичкој констелацији у свету, Бенеш је знао, захваљујући својим социолошким и философским студијама, да је у том рату распад Аустро-Угарске неминован. „Ја сам с тога, вели Бенеш, формулисао дилему Хабзбуршког царства на овај начин: оно ће наћи свој крај или у изгубљеном рату — или у социјалном прекрету и социјално-политичкој револуцији после рата”.¹⁾ То је определило његово држање за време рата и када је судбоносни час куцнуо, Бенеш је одмах отпочео са применом своје научне методе рада и своје социологије на догађаје. Свој национално-револуционарни посао предузео је одлучно и без устезања, ма да је тада још био почетник у практичној политици. Али на срећу своју и своје нације, ту је био Т. Г. Масарик на кога се Бенеш могао ослоњити у тим питањима и који га је извео и претставио пред европски политички свет. Масарик је у почетку Светског рата имао за собом већ више од 25 година политичке и националне борбе и био је добро познат и цењен и ван граница своје отаџбине и ван граница Аустро-Угарске монархије.

V.

Кад је рат избио Др. Бенеш је, као што смо видели, имао одређен и јасан план и чврсту философско-социолошку базу за своје делање у наступајућим светским догађајима. Његово демократско убеђење, жеља за националном слободом, његово дубоко осећање социјалне правичности, морали су га одвести ка Масарику, који је повукао јасну линију своје политике против средњовековног апсолутизма на којима је почивала психолошка структура Аустро-Угарске. Масарик је крио цео свој политички рад, дао снажан отпор против Аустро-Угарске, ове средњовековне творевина, која се је у модерним политичким и социјалним односима држала само материјалним сретствима бруталног насиља над потчињеним народима. Бенеш је сав — духом и телом — уз Масарика. Јасне главе, чврсте воље, снажног нагона за акцијом Бенеш доиста постаје оруђе провиђења, неке више силе, која, као да га је унапред предестинирала да уз Масарика одигра ону величанствену улогу у ослободилачкој борби Чехословачког народа. Под утицајем мирног и дубоког студирања и под упливом политичких догађаја од 1908 до 1914 г. Бенеш, социјални револуционар, преображава се у националног револуционара, баш каквог су времена и захтевала.

Чешка политичка ситуација до рата била је несређена. Чешки политичари били су дезоријентисани. Међу њима није било сагласности, ма да су скоро сви, као и чешки народ, мрзели Аустро-Угарску из дна душе. Али сам факат мржње није могао уродити плодом. Тој мржњи Чехословачког народа према Аустро-Угарској требало је дати конкретну политичку форму, дати један одређен и јасан правац и сконцентрисати све снаге у корист своје националне државне идеје. Масарик је био у политици и науци, европски оријентисан према Западу. Познавао је добро стару Русију и њена унутрашња врења, те није веровао, као многи чешки политичари и већина чешког народа у победу Русије.¹⁾ Масарик је био и сувише добро социолошки обрзован да је могао веровати, да ће трошно Руско царство моћи да издржи велике потресе који наступају. Чак и аустријски социолози (као н. пр. Гумпловић), предвиђали су распад Аустрије, Русије и Турске. Чекало се само на један мало већи међународни конфликт, па да ово социолошко предвиђање постане и политички факат. Тај конфликт је дошао и Масарик је знао шта му ваља радити. Ту више не помажу пусте жеље и разјарене мржње, већ се мора имати јасан циљ и одре-

¹⁾ Види о томе изврсно дело Th. G. Masaryk: „Zur russischen Geschichte — und Religions — philosophie I n. II Bde.

¹⁾ E. Beneš: Der Aufstand der Nationen S. 10.

Ћен план, ако се хоће да народ не утоне у дезориентисаност. Ко хоће, у тако кобним и судобносним временима, да буде вођ свога народа тај мора имати визионарску интуицију, револуционарну смелост и снажну иницијативу. Без тих особина водећих личности успех је несигуран, па ма колико да је народ зрео за та нова стремљења. Успех чехословачке националне револуције лежи баш у томе, што је народ, зрео и припремљен за велике догађаје, нашао и разумео свога националног хероја Масарика. Бенеш је загрејан истом идејом, прожет истом мишљу, стављајући се Масарику на расположење, постаје његова снажна допуна. Ако је Масарик био глава чехословачке револуције, Бенеш је њена рука, њен снажни и свесни извршилац. Едуард Бенеш научно добро припремљен, прикључивши се своме учитељу, постаје снага и мотор чехословачке националне револуције. Он је кроз неуморан, истрајан и самопожртвован рад за време великог рата постао значајна политичка и историјска личност, једна од оних личности, које својом појавом представљају једно ново историјско раздобље.

Светски рат је највећа светска револуција коју човечанство памти, већа, како сам Бенеш каже, од сеобе народа, тридесетогодишњих ратова и Наполеоновог доба укупно. У тој револуцији најзначајнија су факта: распад Аустро-Угарске, пад Руског царства, исчезнуће Турске као европске силе и стварање нових националних држава. Руска револуција је такође једна од тих значајних последица светског рата, јер је она ставила на дневни ред многа економска и социјална питања. У том рушењу реакционарних сила старе Европе и стварању нових, свежих и демократских тежњи савремене Европе, значајну улогу играју наш и Чехословачки народ. Али док је наш народ имао две слободне државе — Србију и Црну Гору — које су водиле ослободилачке ратове, дотле је Чехословачки народ тек имао, кроз револуционарну акцију, да да доказа о својој националној зрелости и да покаже способност да сам собом може управљати и да према томе има права на стварање своје националне државе. Кроз Бенеша се манифестовала та способност и зрелост Чехословачког народа. Бенеш, не само да припада колу оних великих државника који мудро управљају судбином свога народа, већ и оном малом броју државника који државу стварају. Он је типичан претставник револуционара-државника.

Кад је рат избио Бенеш се задесио на летовању. Његова снажна револуционарна природа, пуна националног идеализма, није му дала да мирује. Цело његово биће, узбуркано догађајима, баца се у вртлог догађаја. Враћа се са одмора у Праг и цео месец август 1914 год. проводи у посматрању љу-

ди и догађаја и оријентише се шта му ваља радити. Почетком септембра ступа у редакцију листа „Čas“ који је био орган Масариковог покрета. Са током развоја догађаја у земљи није био задовољан, али није клонуо духом, већ тражи састанак са Масариком. Једног дивног сунчаног јесењег дана у шетњи излаже он Масарику своје погледе на општу ситуацију — спољну и унутарњу. Масарик му се поверава да је већ предузео потребне мере у циљу ослободилачке акције. Кад се Масарик вратио са свог првог пута у Холандију, где се састао са својим старим пријатељима Стидом, Сетон-Ватсоном и Денисом, сазове он једну конференцију својих најинтимнијих пријатеља, на којој је изложио, у вези са догађајима, своје погледе и искуства. Ту је био и Бенеш. На тај начин је постало тајно друштво, доцније названо „Мафија“, и које је одиграло значајну улогу у ослободилачкој борби Чехословачког народа. Друго путовање Масариково у Холандију ставља Бенешу у дужност предузимање уређивања Масариковог часописа „Naše Doba“. Активност Бенешова тиме постаје јача и интензивнија. Његова неуморна природа и неустрашива смелост гурају га у опасна и конспираторска предузећа. Он путује у Беч и Дрезден (Немачка), одакле доноси обавештења, акта, забрањене новине, часописе и брошуре, од којих се узимају вести потребне за правац рада и пропаганду. У том циљу он жртвује сва своја скромна материјална средства, а у исто време, предан (сав народној ствари, заборавља на своју породицу.

У децембру месецу 1914 год. Масарик је напустио Праг и преко Беча отпутовао за Италију, али са намером да се опет врати у отаџбину. Било је уговорено, да се 1 фебруара 1915 г. преко Женева врати натраг, а за то време да га известе да ли се може без опасности вратити. У међувремену Бенеш преузима рад на себе, путује и даље за Беч и Дрезден, одржава везу са пријатељима, обавештава их о догађајима. О Масарику су имали само мало вести, у колико се јављао својој породици. Међутим, кретање Масариково пратила је аустријска тајна полиција, а нарочито је пао у сумњу због својих састанака у Риму са члановима југословенске емиграције. Повереници Бенешови у Бечу обавестили су га о томе и рекли су му да ће проф. Масарик бити одмах ухапшен, чим се врати. Једна депеша аустријског посланика из Рима била је јасан доказ о томе, да ће се Масарик вратити и да ће бити одмах ухапшен. Бенеш се одлучи да лично отпује у Швајцарску, да одврати Масарика од повратка у отаџбину. Све тешкоће око добијања пасоша Бенеш је на једвите јаде пребродио и то тек крајем јануара, баш управо у моменту када је Масарик требао да се вра-

ти у Праг. Бенеш се састао са Масариком првих дана фебруара у Цириху. После изменених мисли о ситуацији у домовини и после обавештења о депеши аустријског посланика у Риму, Масарик је одлучио да остане у иностранству и продужи организовање борбе против Аустрије. Масарик је тешка срца остао у иностранству, јер је знао да ни политички ни организаторно није била довољно успостављена веза између домовине и иностранства. Сад се морало мислити на то, да се тај план изради, да се створи емигрантска организација, која ће водити из иностранства политички и војнички отпор против Аустро-Угарске. За стварање и рад једне такве организације, потребна су велика материјална средства. Масарик се обраћа на своје пријатеље у иностранству и на иселенике Чехословачке у Америци. Бенеш му је обећао да ће и у домовини прикупити извесна средства и да ће му их послати. Најзад су Масарик и Бенеш прешли на најважнији део својих тадашњих саветовања. „Последњи предмет нашег разговора била је веза и стални контакт Масарика са домовином. Он ми је наложио да образујем један тајни одбор политичких личности, који би се, по угледу на руску револуционарну праксу разграно по целој земљи, и који би имао за задатак, да одржавају подземну везу са иностранством, који би имао стални додир са чешком и бечком званичном политиком, да невидљиво утиче на вођење политике у домовини, да потанко до детаља обавештава органе емиграције у иностранству. Он ми тада обрати пажњу на неопходност распрострањања ове организације по целини, оснивања тајне штампарје и да располажемо оданим људима, а на случај њихових хапшења да се могу одмах заменити другима”.¹⁾ Масарик му је још дао инструкције о људима и саветовао му је да у ову акцију треба да уђу сви политичари из свију партија. На случај хапшења кога члана да му се одмах нађе замена, јер ни у ком случају не сме се прекинути веза емиграције са Прагом.

После тога Бенеш се, са прилично тешкоћа, враћа у Праг. Саопштава поруку Масарикову свима политичким људима. Сви се слажу да се одмах приступи послу и да се емиграција помогне новчано. Др. Крамарж одобрава останак Масарика у иностранству као неопходан и целисходан, али он сам не пристаје да иде у иностранство како му је Масарик поручио, већ сматра да је његово место у домовини, да чека долазак руских трупа, које су баш тога момента снажно напредовале приближавајући се Кракову. Др. Крамарж је политички био оријентисан према Русији, на супрот Масарiku који је био ори-

ентисан према Западу. Варницу, која је имала да сене прашким улицама из копита козачког коња, др. Крамарж није видео. Његова се предвиђања нису остварила. Руски колос није био војнички спреман за један тако велики задатак, а и социјално је био веома труо, да би могао издржати ударе, који су му непријатељи у току прве две године рата задали. Др. Крамарж је иначе у целисти одобрио Масариков план, који му је Бенеш изложио.

Приступа се раду. Бенеш у друштву са др. Рашином, др. Шајнером и др. Шамалом, ствара тајну организацију, која постаје револуционарни орган чехословачког ослобођења и која је позната под именом „Мафије”. Далеко би нас одвело да детаљно износимо рад ове организације. За нас је овде главно да је др. Едуард Бенеш постао душа те организације и он јој се сав посветио. Тадашњи млади професор Бенеш постаје главни конспиратор и револуционар. У њему се, тако рећи преко ноћ, пробудио студентски револуционарни дух и пун иницијативе за ову врсту послова, он ставља „Мафију” у могућност, да је одлично обавештена о свима тајним и јавним стварима и догађајима. Она не само да је вршила јак уплих на чехословачки народ, већ је чак добила утицај на ток званичне политике у Чешкој. Бенешовом проициљивом духу није ништа измакло. Неуморним радом до исцрпљења Бенеш ствара и води револуцију. За све то време, да не би пао у сумњу, Бенеш предаје у Трговачкој академији и држи предавања на универзитету. „Шиновски посао! Рад без предаха! Како је добро био организован посао „Мафије” најбоље сведочи то што су решења и разговори у Министарском савету у Бечу била четири, најдаље пет дана после тога штампана у свој европској штампи. „Мафија” је знала шта се ради у полицији, у министарствима, у ђенералштабу, у Врховној команди. Свуда је она била, а нико је није приметио. И све те извештаје, документа, сазнања и планаове „Мафија” је слала у иностранство Масарiku и емигрантској организацији ради употребе.

Већ у другој половини месеца марта 1915 год. Масарик позива Бенеша да дође у Швајцарску ради личног саопштења важних ствари. На руском фронту догађаји се нису развијали повољно по савезнике. Преговори су вођени са Италијом да ступи у рат против централних сила. Руска политика је била склона да уједини само православне Србе, Далмацију је устала Италији, а остале Југословене намеравала је да остави под умањеном Аустро-Угарском. Тиме би и чешка ствар била изгубљена. Масарик је био прилично нервозан при поновном састанку са Бенешом. Тражио је да се у домовини предузму енергичније револуционарне мере, и да му дође из

¹⁾ E. Beneš: Der Aufstend der Nationen S. 21.

У домовине већи број политичара и новинара који би му помагали у иностранству. Бенеш, по повратку, сазива седницу „Мафије” и предузимају се мере које је Масарик тражио. Априла месеца Масарик путује у Париз и Лондон, а 1 маја излази први број емигрантског листа „Nation Tchèque” који Бенеш добија, са многим другим обавештењима, по специјалном куриру. По наређењу војних власти буду ухапшени др. Крамарж, др. Шајннер и др. Рашин. Ма да хапшење ових личности није стајало ни у каквој узрочној вези са радом „Мафије”, јер власти нису откриле, како се из прва мислило, рад ове организације, ипак положај и самога Бенеша није био више сигуран. Његов брат Војта Бенеш беше већ стигао у Америку, куда га је „Мафија” испослала да ради за националну ствар, и како је полиција већ била обавештена о његовом кретању у Америци, то буде др. Едуард Бенеш стављен под полицијски надзор.

Од Масарика су стизале неповољне вести, да се Бенеш није усудио да их другом саопштава, јер је страховао да не би наступила малаксалост и очајање. Масарик је јављао да би била погрешка чекати на Русе, да они немају никакав политички план, да им је војска у неред и сва прожета издајством, да је у њиховој државној управи наступио слом и да о чешкој ствари и не воде бригу. О самој Аустрији нису били довољно обавештени. Руски посланик у Лондону Бенкендорф први пут је видео етнографску карту Аустро-Угарске када му је Масарик показао. И код осталих савезника чешко питање је било слабо познато. Код савезника је тога момента владала велика пометња и може се рећи да тада нису имали никакав ни војнички ни политички план. Због таквог стања ствари, није никакво чудо што је Масарик у јулу и августу 1915 год. био веома нервозан и нестрпљив, и тражио да му хитно дођу из отаџбине још помоћне снаге. Али прилике су биле веома неповољне за емигрирање, јер су аустро-угарске власти будно пазиле границу. Под утицајем те депресије која је владала у емигрантским круговима, под утицајем захтева Масариковог да му дођу још помоћне личности и најзад и због тога што је Бенеш већ знао да ће ускоро бити ухапшен, Бенеш одлучи да сам емигрира и помогне Масарика у иностранству. Са лажним пасошем трговачког путника са оптичким справама Бенеш је у ноћ између 2 и 3 септембра већ путовао преко Баварске у Швајцарску. Изјутра 3 септембра у 7 часова, већ је Бенеш био са Масариком у Женеви. Пред растанак са женом Бенеш јој је дао инструкције како да се држи на случај да буде ухапшена. „Ми смо били на све спремни, вели Бенеш. За сваку велику и праведну ствар морају се подносити жртве. Одлучно,

без сентименталности. — Са овим осећањем попео сам се у воз за Егер, када сам се од својих драгих растао.”¹⁾

После Бенешовог одласка г-ђа Бенеш била је ухапшена! Али је Аустро-Угарска, та нова вавилонска кула, била минирана. Њен пад је био само питање времена! Пут којим је Бенеш пошао био је прави пут. „А пут је праведнички као свијетло видјело, које све већма свијетли док не буде прави дан”. (Приче Саламунове гл. 4 стих 18).

VI.

Септембра месеца 1915 год. завршен је први део националног револуционарног рада

Претседник Чехословачке Републике г. др. Едуард Бенеш

Др. Бенеша, који је он водио у домовини, а од тад почиње његов револуционарни рад у иностранству. Као што је због своје радљивости, чврстине воље и безграничне љубави према народном послу, био душа „Мафије” у домовини, тако исто је постао главни секретар чешке револуционарне организације у иностранству. Ма колико да је био потребан у домовини, Бенеш је био неопходан у емиграцији.

¹⁾ E. Beneš: Der Aufstand der Nationen S. 43.

После објашњења и саветовања са Масариком, би одлучено, да Бенеш иде у Париз, а сам Масарик оде преко Париза за Лондон. Утврђен је био програм рада, који би се имао спроводити у циљу разарања Хабзбуршке монархије и ослобођења чехословачког народа. Тај се план може свести на следеће:

1) Скупљати добровољце Чехословаке и слати их на фронт против централних сила, са циљем оснивања засебне чехословачке армије;

2) вршити политичку пропаганду код савезника у корист ослобођења и независности Чехословачког народа и оснивања независне Чехословачке државе, и

3) одржати и употпунити подземну везу са домовином, која је постала лабавија после хапшења неких чланова „Мафије” и изласка Бенеша из домовине.

Одржавање сталне илегалне везе са домовином Масарик и Бенеш сматрали су као најважнији део свога рада у емиграцији. Обавестити политичаре у домовини о правом стању ствари на фронтима и о политичкој ситуацији код савезника, значило је одржати морал у земљи. Тиме би се унутрашњи процес распадања Хабзбуршке монархије непрестано одржавао у врењу. Сазнање право гстања ствари, чињеница и догађаја, о чему се у Аустро-Угарској није смело ни могло писати, значило је воспоставити код Чехословачког народа самосталну народну политику, независну од званичне политике Аустро-Угарске. Тако исто добити тачне податке и информације из домовине значило је, за политичаре у емиграцији, велику моралну добит, значило је не зидати на песку. „Емигрант губи брзо прави контакт са домовином, вели Бенеш, и пошто не познаје више односе, он комбинира претставе, место факта, бојадише ове романтички, види догађаје махом по својем уображењу и својим жељама, реагира на догађаје политички нетачно, и скоро увек води једну сасвим индивидуално и осећајно обојену, нереалну политику. С тога је увек била наша тежња, да останемо у сталном додиру са отаџбином, и да предузимамо кораке у сагласности и заједници са њашима у домовини”.¹⁾

Политика изискује сталан додир са народом своје домовине. Без тога контакта политика постаје конспираторство у земљи, или емигранство ван земље. Они не дају добре плодове народу и скоро су без утицаја на народни живот. Бенеш, који је искусио горак хлеб емигранта и конспиратора, стално се трудио да за свој рад, било у домовини или у иностранству, добије снажне подршке и соч-

не хране у широким масама Чехословачког народа. Тиме је он избегао судбину оних индивидуалних и дезолантних конспиратора и емиграната, који делују, али без конструктивних снага и творачке моћи. Он није био као „дрво, коме су жиле сасечене и полако се суши или дегенерише.” Напротив, његово и Масариково завереништво и избеглиштво било је права политика, добро политичко оруђе, школа смелости и пожртвовања, васпитање за доцнији политички живот у својој националној држави. Њихови кораци нису били потези два очајника, који су ратним догађајима, ишчупани из средине свога народа, отишли у свет да лутају као лађа без компаса, већ је то емигранство и конспираторство, такорећи, целог Чехословачког народа. Они су на жељама и тежњама свога народа зидали своје дело у иностранству. А народ у домовини разумео их је и следио је њиховим трагом. Етику за ту борбу и то стварање, дао је сам Чехословачки народ. Масарик и Бенеш дали су, поред енергије и самопрегоревања, још и свесан политички циљ и научну методу рада са широким демократском подлогом, која је одговарала политичким и привредним приликама Западних сила. Они су били ношени националним и социјалним идејама свога народа. Демократски дух Чехословачке нације, који је у суштини био антипод феудалног уређења Аустро-Угарске, био им је извор животне снаге и безграничне наде у бољу и светлију будућност. Те идеје су одговарале идејама са којима су Француска и Енглеска ушле у рат против централних сила, те су Масарик и Бенеш, могли рачунати на потпору са те стране. Тиме се само може, ваљда, и објаснити подношење свију тегиба, мука и патњи које емигрантски живот са собом доноси, па их чак и све породичне недаће у домовини нису могле саломити. Њих су носили велики идеали Чехословачке нације, коју они схватају као део велике колективне заједнице — човечанства, и за то су они, хтели-нехтели, морали бити на страни оних, који су пошли у рат да бране те светле идеале опште људске заједнице. Бити на страни централних сила, или остати равнодушан посматрач догађаја за Масарика и Бенеша значило је издајство према националним, социјалним и демократским идејама свога народа, као и издајство према светлим моралним идеалима човечанства, за које је француска нација, у великој револуцији, толику крв пролила. Такав је морал држао Бенеша и дао му снаге, да понова, за време рата — у емиграцији, проживи свој ранији тегибни живот париског студента, који се бори са материјалним тешкоћама, да би само одржао физичку егзистенцију, коју је жртвовао својој отаџбини. Из тих разлога ни један члан Чехословачке емиграције није доживео она разочарења, као што их је доживео наш несретни

1) Beneš: Der Aufstand d. Nationen S. 47.

али племенити и идеални Франко Поточњак¹⁾ члан југословенске емиграције.

Чланове чехословачке емиграције нису руководиле ситне амбиције, личне мржње и моментане симпатије или антипатије у међусобном односу, већ узвишени национални циљеви свога народа и високи идеали човечанства.

Масарик је, као што смо горе напоменули, отпутовао из Женеви за Лондон, а Бенеш за Париз. Масарик је био добро упознат, не само са литературом, философијом и културом Англо-Саксонаца, већ имао и добре пријатељске везе са политичким људима и журналистима у Енглеској. Бенеш је, као ранији студент у Паризу био упознат, са културом, науком и књижевношћу Француске, а у исто време, као ранији сарадник на француским социјалистичким листовима, познавао је извесне личности крајне левице француског политичког живота. Пошто је у Женеви, преко извесних пријатеља, осигурао везу са домовином, Бенеш одлази за Париз и тамо почиње понова, у материјалном погледу, свој ранији студентски живот. Без сретстава др. Бенеш узима једну собу на V спрату једне куће у некаквој улици близу Монпарнаса. Ту отпочиње Бенеш свој неуморни рад за ослобођење своје поробљене отаџбине. Његов рад, скопчан са великим материјалним неприликама, иде до изнемоглости. Туран неком вишом силом, Бенеш ради дању и ноћу. Његов ноћни одмор — спавање, своди се 4—5 часова. Пише чланке у Чешким емигранским листовима, у „Journal des Débats“ и другим дневним париским листовима. Пише књиге и брошуре против Аустро-Угарске, и обавештава европску јавност о Чехословачком питању, које јој је тада било врло мало познато. Путује за Женеву, Лондон и Рим, а одржава везу са свима емигрантима. Његов је рад огроман, његова радиљаност безгранична, али и крај све те пренатрпаности, он влада стварима, догађајима и самим собом. Он се не губи у пустим жељама и фантастичним илузијама, већ стално има пред очима конкретне циљеве. Његова чврста вера у самог себе није му умањила моћ самокритике, већ је напротив изоштрила. Бенеш није тражио славе, већ успеха. Њему није био циљ лично истицање и лична амбиција, већ слобода свога народа. Његов је рад био темељан, подробан и прецизан, који не даје јаку бенгалску светлост у моменту, али који издржљивошћу и дурашношћу даје велике резултате. Бенешов рад је методично-научан, а не театралан. Он верује у науку и њом се служи, али исто тако он верује у Бога, у провиђење, и свестан је да је сваком човеку додељено да одигра извесну улогу у даном моменту. Као што су се његови сиромашни родитељи у сиротињи својој молили Богу, а ду-

рашно радили за опстанак своје породице, тако се и др. Бенеш, својим радом и својом вером у Бога, предао великом народном послу. Чврста дисциплина његовог духа и карактера, коју је понео из родитељске куће, била је реална гаранција да се не изгуби у безграничном мору жеља, надања и фантазије. Бенеш је свим својим особинама био као предестиниран да води посао око ослобођења свога народа, а доцније око изграђивања и учвршћивања Чехословачке Републике.

Ратна срећа била је променљива, те је у извесним моментима и код Бенеша наступала малаксалост, али разочарење никад. Помисљао је, ако би се рат свршио неповољно по ослобођење његовог народа, да остане вечити емигрант и због тога је примио катедру лектора Чехословачког језика и историје у париској школи источних језика. Али веру у свој народ и његову способност за самостални културни и државни живот није никад губио, па ма како се рат свршио. Бенеш је демократа и веровао је да је право Чехословачког народа независно од моментаног односа сила. Материјална и брутална сила не инволвира право, већ само може моментано да га спречи да дође до изражаја, или у повољном случају, да му помогне да се реализује. Бенешов дух је потпуна негација Бизмаркове теорије и праксе, да сила иде испред права. Та снага осећања права свога народа, одржала је Бенеша у иностранству увек ведра и смела и поред свију тегоба и недаћа.

Почетак рада у Паризу наметнуо је потребу стварања једне организације преко које би се извршила подела рада, а сам посао систематизовао. Створен је „Conseil National“, који је у ствари био зачетак доцније владе Чехословачке државе. Овај Национални савет предузима пропаганду за Чехословачку народну ствар, обавештава европску јавност о Чехословачком народу, његовој историји, традицијама, животу и раду као и његовим националним аспирацијама. Тај Савет преузима вођење спољне и војничке политике Чехословачког народа. Он обавештава, тајним путем, народ у домовини, израђује меморандуме и експозе-е и шаље их по свима пријатељским земљама ради обавештења целог културног света. Води револуционарну борбу против централних сила, а у исто време хвата везу са свима тадашњим значајним политичким људима и круговима, и придобија их за своје циљеве. На челу Националног Савета стоји, као претседник Масарик, потпретседник био је Дирих Чешки народни посланик, претставник Словака у Савету био је Милан Штефаник. Душа те организације, њен генерални секретар, постао је млади професор философије и социологије др. Едуард Бенеш.

Ми не можемо овде улазити у све детаље рада овог савета, али карактеристике ра-

¹⁾ F. Potočnjak: Iz Emigracie I, i II. sv.

ди напомињемо да је целу његову организацију рада дао Бенеш. Својим ситним марљивим радом, јаком концепцијом идеја и свесним извођењем циља Бенеш је створио снажан покрет Чехо-словачког народа у циљу рушења Аустро-Угарске и стварања нове националне државе. Али крај свега тога њему је недостајало познанство са многим политичким круговима у Паризу. Тај недостатак допунио је Милан Штефаник секретар астрономске опсерваторије у Паризу. Штефаник се свуда кретао са лакоћом и љубазношћу, да је, тако рећи, људе на јуриш освајао. „Штефаник је користио, вели Масарик, нашој ствари много својом пропагандом. Он је у Паризу постепено стекао круг пријатеља и обожавалица. Пропаганду је вршио више као апостол, а не као дипломата и војник. Он је мени и др. Бенешу утро пут на многим одлучујућим местима (између осталих код Бријана) у Паризу и у Риму. Кад се њега сетим¹⁾ у моме сећању се појави слика нашег словачког дротара, који се светом потуца, само што је овај Словак ишао по свима фронтима савезника, кроз сва министарства, кроз све политичке салоне и дворове. Он је за добио многе утицајне пријатеље у војсци — Фош је први пут чуо о нама и нашим тежњама против Аустрије од Штефаника.”²⁾ У целом своме бићу Штефаник је био човек од момента и лаког успеха. Њему је недостајала потребна дубина и чврсти основи за даље стварање. Као француски грађанин са одличним везама учинио је много за уједињење и ослобођење своје отаџбине. Штефаник, који је знао и водио закулисну политику по салонима, допуњавао је др. Бенеш, који се кретао у круговима књижевника, научника, професора и новинара, обавештавајући их о питањима своје нације. Штефаник је придобијао пријатеље, Бенеш их је обавештавао и учвршћивао их у пријатељству према чехословачком народу. Бенеш је држао конференције и предавања, писао чланке и брошуре, израђивао ноте и меморандуме, и тиме придонео да су савезници брзо сазнали цело питање Аустро-Угарске Монархије, коју је Бенеш добро познавао, а из дна душе мрзео. Он се тим својим темељним радом и дубоким познавањем, по сили прилика, наметнуо савезницима за саветодавца у питањима Аустро-Угарске. Бенеш није заборавао и своје раније пријатеље, руске и француске револуционаре у чијим се круговима кретао док је студирао у Паризу, и сарађивао на часописима: „Le Mouvent Socialiste“ и „Revue Socialiste“. Такав рад др. Бенеша био је главни услов за успех рада чехословачког националног савета.

Већ 14. новембра 1915. г., кад је организаторно и духовно било све подробно припрем-

¹⁾ Штефаник је при повратку у домовину по свршеном рату, пао са аеропланом на тло слободне отаџбине и погинуо.

²⁾ T. G. Masaryk: Die Welt-Revolution S. 101/102.

љено, др. Бенеш, са свима својим пријатељима у емиграцији, издаје Манифест као први јавни акт против Хабсбуршке Монархије, којим чехословачки народ преузима борбу на живот и смрт против свога угњетача. Та борба је поведена без обзира на исход рата. Због тога је у антантиним круговима било велико одушевљење, што се, тај потлачени словенски народ, прикључује осталим Словенима — Русима и Србима — и њиховим савезницима који воде борбу против апсолутизма и превласти Хабсбурга и Хоенцолерна. Психолошки моменат изласка поменутог Манифеста био је изванредан. Руске армије су биле у повлачењу, а српска војска, потиснута од надмоћнијег непријатеља, повлачила је се преко своје Голготе, преко Анбаније ка Јадранском мору. У тренутку када су српски соколови после упорне и надчовечанске борбе, почели да малаксавају, чехословачки соколови су отпочели снажно да развијају своја крила.

После објаве овог Манифеста почео је и политички углед др. Бенеша да расте, а од стварања Чехословачког Националног Савета (Conseil National) у фебруару 1917 г., Бенеш је постао политички центар. Почетком 1917 путовао је Бенеш у Рим као представник Националног Савета и тако је примљен, од стране званичне Италије, скоро као претставник независне Чехословачке државе. Али крај свију тих успеха са много се страна сумњало да ће савезници продужити рад ради ослобођења Словена, који су стењали под јармом Аустро-Угарске. Ово у толико пре што је Русија, услед неуспеха на фронту и унутарњих догађаја, престала да буде фактор у питању дефинитивног завршетка рата, а Аустро-Угарска је давала јасне индикације да хоће сепаратан мир. Бенеш је на та страховања увек имао јасан одговор, да је сепаратан, мир са Аустро-Угарском немогућан, да њени подјармљени народи не примају такав мир, већ ће се побунити и сами ослободити. Догађаји у Прагу и међу чешким посланицима на Бечком парламенту од 30 маја 1917 г. били су јасан доказ да постоји чврста веза између чешког народа у домовини и Националног савета у Паризу. То је још више подигло политички углед члановима Чехословачког Националног Савета. Тај савет није био више само биро за пропаганду, већ је постао центар војне и дипломатске акције. Са својим радом и ауторитетом који је уживао међу Чехословацима у емиграцији и код народа у домовини. Савезу се повећао углед и у политичким и државним круговима антантиних сила. Он се је својим радом, скупљањем војника и образовањем чехословачких армија, наметнуо као политички фактор, те је природна политичка конзеквенца из тога произашла, да су савезници тај Савет, не само сматрали *de facto* као претставника чехословачког народа, већ су га доцније у септембру 1918 г. и *de jure*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

признали као владу чехословачке државе. Последњих дана октобра 1918 г., Бенеш је у Женеви преговарао са политичким претставницима из Прага за образовање сталне прве владе Чехословачке Републике.

Сем Чехословака у емиграцији је било још Пољака, Румуна и Југословена. Они су такође имали своје емигрантске одборе, и с погледом на њихове националне задатке имали су исте циљеве као и Чехословачки Национални Савет. Али је њихов политички углед био знатно мањи од чехословачког, а њихова дипломатска и војничка делатност није се ни примећивала. Сем тога Чехословачки Национални Савет је и морално био на врло високом ступњу, јер је био по своме склопу, јединству,

једнодушности и дисциплини уперен само противу непријатеља чехословачког народа. Није било унутарњих зађевица, међусобних свађа и недостојних оптуживања, већ је цела акција и сва мисао била упућена на разорење непријатеља свога народа — Аустро-Угарске. Рад Чехословачког Националног Савета служи на част чехословачком народу, а Југословенском на углед. Највећа заслуга за успех чехословачке ствари у Светском рату припада великом ауторитету и мудрости Томе Масарика и бескрајној радљивости, чврстом карактеру и безграничном самопожртвовању др. Едуарда Бенеша, који је био на висини историјских догађаја.

Значај дечје литературе

Књижевност која је посвећена градској деци до десете године, може бити иста и за женску и за мушку децу. За ту децу су књиге са сликама из животињског царства, доступне шале, приче и бајке. Илустроване књиге из животињског царства нарочито треба неговати. Оне говоре уобразиљу, а уједно уче децу да воле недужне животиње. Кроз љубав према животињама несвесно налази дете своју будућу љубав за људе. То је једна од тајни дечје душе, јер, поред извесних црта које чине сличним биће примитивца и биће детета, ја не могу да усвојим гледиште, тако упорно одржавано у науци, да су примитивац и дете једно исто. Разуме се да у књигама из животињског царства мора бити много од приче и бајке. Лафонтенове класичне басне зато су бесмртне што њихова мудрост није поништила њихову специфичну драж причања.

Велики дародавац мале деце био је и остао данско причало Андерсен: његове приче и бајке још се увек у целом дечјем свету гутају. И споменик, који је Данска, у Копенхагену, подигла познаваоцу и љубитељу дечје душе, представља доброг чаробника где деци прича. Главнице га зането гледају и својим душама и уобразиљама упијају деца сваку његову реч. У нашој књижевности унео је, под утицајем немачке, Јован Јовановић-Змај доста радости са својим *Невеном*, али беше, ипак, далеко од Андерсена и Грима. Андерсен и, поред свих местимичних свирепости, Грим ненадмашни су мајстори приповедања деци и разумљиво је што доживљавају у наше дане, у Енглеској, нова издања. Уметници, са својим илустрацијама, допуњују чаробност Андерсенових и Гримових бајки.

Ја ћу се у овом кратком напису задржати на књижевности за одраслију децу, и то од 10–16 година. Литература за ту децу мора у појединим случајевима строго делити полове, а не сме ничег строгог и суво педагошког садржати. Паул Барт у своме опсежном делу *Елементи васпитања и наставне теорије*, осуђујући наметљиви смер већине дечјих писаца, наводи речи Т. Шторма. Овај је у једној прилици казао: Ако хоћеш да пишеш за омладину, немој писати „за омладину“! Литература за одраслију децу мора бити таква да, не поучава, него да у деци буди и потстрекује осећања за све што је племенито, лепо и узвишено. Она је од значаја за њихов будући живот, и, уместо што ће се наметати, она треба да изазива *усхит* или *смех*. Литература херојска и авантуристичка — авантуристичка у добром смислу те речи — мора мирити борбу човека с препрекама, херојство човека, с вед-

рином која ће сваки напор крунисати успехом. Успех мора одјекнути у клицању деце. У дечјој души има топлине за јунака херојских песама, али и за јунаке хуморески. Херој и јунак хумореске су у основи својој деца, велика деца, и зато и један и други тако силно привлаче дечака.

Оно што је главно, то је да дечја литература, која не сме служити овој или оној политици ни повлачити социјалне разлике, мора будити у свој деци *потврђивалачко* осећање себе. Само кроз то осећање може се развити виша хуманост, која нема ничега заједничког са мекушним сажалењем. За мене је, на појединим местима, нездрава књига *Срце* од де Амичиса. Ту и тамо у тој књизи, кроз разблажено сажалење, дете се више навикава на неку тугу, него на потврђивање живота. Ја желим да ме тачно разумете. Де Амичис је песник, али он, под утицајем једне религије и онога што је у тој религији женски мекушно, често пута слабе дечје кости још више рскавичи и душу детињу натапа једном бесплодном пасивношћу. Има — да наведемо само два случаја — болесне растужености над слепим дечком и над малишаном-извиђачем, кога убија непријатељ. Дечја литература мора бити бескрајно позитивна: слепи дечак не сме неповратно изгубити вид. Мора прогледати ма кад, а дечак, који јуначки служи отаџбини, не сме бити убијен на онај начин како то чини де Амичис. Сузе, које на тим и таквим местима лије *Срце* де Амичисово, замагљује дивно и младо сунце које светли и греје само зато што су раздрагана деца на свету. Де Амичисова мекушна сажалења мене су још у детињству бунила: долазило ми је онда радовање, које, такође, налазимо у де Амичисовом делу, као неки грех. Како ће здрава и срећна деца имати стида да се смеју кад на клупи седи мирно, покорно, њихов слепи другар и кад је њихов добри другар убијен као да је звер која се успужала на дрво? Деци то улива осећање да најсвирепија неправда влада на свету и да једна злурада смрт граби баш најбоље. Крај свих туга де Амичисових, у душу детињу се, кроз ту свирепу неправду и кроз ту злураду смрт, увлачи оно што је најстрашније и што дете не сме да осети. Увлачи се неки нејасан страх од хаоса. Дете губи радост живота и потиштено дете не разуме сву ту гнусну алогичност земље.

Бољи и кудикамо здравији дечји писац је Даниел де Фо.

Један сјајан роман за децу оба пола, а који никад од своје трајне лепоте и дражи изгубити неће, јесте, несумњиво, *Робинзон Крузо*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Даниел де Фо писао је бесмртно житије Робинзоново под утицајем авантура једног шкотског поморца. Овај немирни поморац звао се Александар Селкирк и живео је четири године на острву Жуан Фернандез. Живео је сам, пошто га је његов капетан Стралинг напустио 1705. *Робинзон Крузе* је преведен на све језике и многи писци су подражавали де Фо-а. Робинзон се, после бродолома, обрео на пустом, дивљем острву. Живи сам и од својих руку. То је велики смисао човека и велики морал човека. Робинзон се бори с природом, али је он у исто време и пријатељ природе. Природа је и њему наклоњена: показује му своје дражи и шапуће му своје тајне.

У наше дане често се спомиње Робинзон. Јунак дејих снова израшћује у онога који постаје идеал и старе људске деце. Машинована култура је носила у себи свој сатански парадокс. Човек је био у заблуди кад је мислио да побеђује природу. Он је њене силе ставио у службу свога удобног живота, али је, са развитком материјалне културе, природа све више скривала од човека и своје праве дражи и своје вечне мистерије. Човек је губио везу с природом. Све је мање смео да остане сам у њој и да кроз своје стапање с природом осећа и себе и човечанство. Празан и несигуран је модеран човек. И узнемирен. Бежи у друштво. Од друштва очекује човек подршку. Како ће му друштво дати подршку, кад су и они који сачињавају то друштво несигурни у себе? Робинзон је, међутим јак, самоуверен. Сам је, а пун љубави за све људе. Ту љубав човечанску излиће он на Црнца Петка, и тако је тај роман из XVIII века и широка хуманост која грли све расе, све људе земнога шара.

И тако Робинзон израшћује у онога који постаје идеал све несрећне деце људске, и мале и старе деце људске. Овде треба додати да је модерни скаутизам врло много у духу Робинзоновом.

Прошлого месеца угледни француски писац Октав Белијар, пишући о скаутизму и творцу његовом, лорду Бадену Пауелу, — каже: „Смисао за авантуру и опасност имали смо сви ми чије су косе данас седе. Сви смо ми играли Робинзона у нашем детињству, и морао је доћи неко ко ће ископати ту дивну и златну руду младости“. Из писања Белијаревог излази да је вечити путник Баден Пауел један нови Робинзон. И тај нови Робинзон је, каже Белијар, преко скаутизма дао игри дејчој гордост авантуре, а дисциплини свеже дражи. Занимљиво је да су Робинзон и Пауел Енглези, а Белијар није хтео да буде до краја искрен. Робинзон Крузе је све рођенији брат зрелим а несрећним људима данашњице.

* * *

Робинзон Крузе је један роман који морају дубоко осећати сви који буду писали оно што смо назвали херојско-авантуристичком књижевношћу. Ова мора тежити, не само да у деци усади веру у живот и у победу херојских прегнућа, већ их научити, да и величина њихове отаџбине, која воли правду и слободу, и још многе и неоткривене лепоте и мистерије природе чекају на њих и њихове радосне подвиге. У том погледу Французи су били мајстори када су од херојства двадесетогодишњег авијатичара Гинемера начинили легенду.

Завреме Светског Рата краљ француског ваздуха Гинемер, већ прослављен победама, једног дана је опет узлетео да се бори против непријатеља отаџбине. Никада се више није вратио и никада више нису пронађени ни његово тело ни његов апарат. О њему је, као о легендарном хероју, написао роман француски писац Бордо, а маршал Петен, говорећи о њему, истицао је: „Ти си био птица која је узлетела на небо, а небо те је љубоморно задржало“. Књига *Гинемер* од Анри Бордоа постала је књига француске младежи; ја сам уверен да је ово изванредно дело прешло у душевну својину француских дечака још и зато, што је Анри Бордо генијално умео да трагични крај Гинемеров увије у мистику, која потврђује речи маршала Петена и која нимало не уноси у душу дечаку туробну мисао о црном крају живота. Ту је тајна. Деца морају веровати да живот, у његовим најлепшим испољавањима, никад не престаје. И ми стари, који често патимо под депресијама кончине и празнила које настаје иза земаљске кончине, морамо се чувати да на децу не навалимо наше мракове. У накнаду зато, деца ће својим усхитом блажити часове наше потиштености.

Херојско-авантуристичка литература мора, дакле, изазивати код дечака усхит. Ова литература не може нарочито утицати на девојчице. Енглеска тражи теме за девојчице и у литератури везала је девојчицу за дом, другарицу и школу.

* * *

Деца хоће и треба да се смеју. Евоцирајући своју рану младост, Аптон Синклер прича како су се он и његови другови ваљали од смеха кадгод су читали Марк Твена. И то је незаборавна успомена америчког социјалног романописца и слободног мислиоца.

Ја бих овде само додирнуо једну своју мисао. Јунаци великих хуморески су велика деца и сматрам да би светска литература била истински обогаћена, ако би се те и такве хумореске на вешт начин прилагодили деци. Мислим у првом реду на бесмртног Дон Кихота и на Тартарена. Нарочито на Дон Кихота. Сервантес је у Дон Кихоту благо, са симпатијом, иронизовао ритерски ред; али његов

Дон Кихот, поред све неуморности с којом тражи авантуре, има и свој момент који се не да тако лако објаснити. Док Кихот је, као западњачки ритер, динамичан авантурист, али је он пао на свет опчињен. Ова опчињеност није само дошла од реда, од ритерства. Та опчињеност, која је од Дон Кихота учинила не од овог света човека и која чини да он гази по облацима; та необична опчињеност, чија је сила толика да свет илузија и будних снова претвара у једну реалност, тврђу, сигурнију од оне свакидашње мудрости и свакидашње глупости Санча Пансе; — та и таква опчињеност није у природи западњачких народа. Има она нечег од Истока. Да ли је у Сервантесу било и давне крви маварске?

У оквиру овога чланка не може се улазити дубље у све то, али се у овоме часу намеће лепота маварске архитектуре. Она би ишла у прилог мојој тези, да је у Дон Кихоту и један Мавар. Маварска архитектура није конструктивна у архитектонском смислу те речи. То орнаментално неимарство као да се није ни обзирало на конструктивну страну, јер су сви његови детаљи срачунати, првенствено, на украсни ефект који ће у својој збирности кроз векове остављати утисак вилинских двораца из чаробних прича и бајки.*)

Да ли је Дон Кихота писао човек у чијим је жилама текла и крв тих Мавара, или се Сервантес, робујући у Алжиру, учио од алжирског света да непоколебљиво верује у реалност сна на јави, — тек Дон Кихот је род источњачки понетим жудницима лепоте. Немају његови идеали везе с емпиријским светом. Досад су највише уздигли Човека над емпиријом два бесмртника: Платон, чију су филозофију Маври унели у Шпанију, и Сервантес. Платон, кога је Шопенхауер звао божанственим, учи да постоје идеје које су изван искуства. Оне вечно живе и непроменљиве су. Платонова филозофија по томе би била дубока мисао, али је Платон божанствен по томе што је души дао сву њену силу. Људске душе су постојале и пре рођења људи: оне су вечне, бесмртне. Кад се душа јави у човеку с његовим рођењем, онда се она сећа свога учествовања у идејама. Зато је, по Платону, наше мишљење отсјај вечних идеја, које нису само чисте форме него и супстанцијелне природе.

Платонове идеје и Сервантесови идеали извиру из душе људске која хоће себе и која хоће бесмртност. Ја желим да се ваша пажња застави на ово тврђењу... Кроз своју опчињеност говори Сервантес непролазну истину; онај који искрено жуди лепоту, има је. То, та снага душе, и смех, божанско дегињи смех, који нам Сервантесово дело дарује, — то је по-

ребно поклонити деци. Деца би најбоље разумела омађијано дугогодишње дете, дугајлију на необичној раги, сновала чија машта има моћ да од блата прави злато. Његове безазлене пустоловине, његова кораблокрушенија пратили би и поздрављали звонки и чисти смех раздрагане, насмејане а лепотом, као и Дон Кихот, очаране деце.

Тартарен је друга врста човека. Мако-лико се предавао својим самообманама, Тартарен гази по земљи. Дон Кихот не лаже ни себе ни друге; Тартарен искрено вара себе, а, преко своје спонтане самообмане, ненамерно и друге. Сјајни Доде је дао једно дете које и убеђено и невино лаже, и ведрина бије из бића Тартареновог и из ситуација у које га је морала довести његова јужњачка природа и његова машта која не зна за меру. Кроз Додеов смех деца би се учила да истинском хуманошћу воле људе и онда када нису нарочити, изузетно узвишени.

Два најхуманија дела светске књижевности су два смеха: Сервантесов и Додеов, и ова два смеха морају постати блага дечје богате душе.

* * *

Наша уметничка дечја књижевност није на висини онога што се налази у толиким народним умотворинама: бајкама, кажама и народној поезији. Уосталом, цела наша уметничка литература је испод народнога стваралаштва. И најјаче уметничко дело наше, *Горски Вијенац*, није достигао оне висове до којих је узлетала народна душа. У нашој дечјој књижевности тек ту и тамо има истинске топлине, благородства, фантазије која гради и преје. Много је више натегнутог, извештаченог, досадног мудријашења. У прози често не достаје дар причања, а у песништву непоследност једног деци приступачног стиха.

Мислим да би наша дечја књижевност морала наћи своје инспирације на легенди о Краљевићу Марку. Одбацујући оне свирепости, због којих је божанствени Платон оспоравао митологији васпитну способност, и уметнички негујући култ народног јунака, наша дечја књижевност би добила своје изразе и, таква, оригинална, заузела би она угледно место у светској дечјој књижевности. Пребогата је мотивима народна историја о Краљевићу Марку, добром сину Краља Вукашина, јунаку, правдољупцу који код цркве Самодрже властољубивој властели грми праведну реп као посланик Бога наше историје, грабанцијашу. Херојско-авантуристички елемент и хумористички налазе се у легенди о Краљевићу Марку.

И један наш генијални дечји писац могао би дати дело у коме би народни јунак постао потпуно дечји јунак: он би децу подједнако и усхићавао и насмејавао.

Са жељом, да се што пре јави тај и такав дечји писац, нека буде завршен овај кратки чланак.

*) Чак и заошињени лук, који у готској архитектури игра најкарактеристичнију конструктивну улогу, примењен је у маварском грађевинарству као чисто декоративни елемент, исто онако као и лукови облика потковице, детелине итд.

Др. Радмило Белић,

шеф Отсека за физичко васпитање Г. п. г. Б.

Општи значај обавезног телесног васпитања и његови главни принципи

(Закон од 2-II 1934 и Уредба од 1-IV 1935 г. о обавезном телесном васпитању ваншколске омладине).

Да ли је потребно наглашавати потребу за једним организованим и систематским радом на одржавању и јачању телесне снаге и здравља када су добро познате тешке социјалне и економске прилике у којима већина становништва нашег народа данас живи и које су такве природе да стално угрожавају, да наруше и подједу здраве или докусуре слабе телесне саставе. Поражавајуће су цифре mortalитета, туберкулозе и закржљалости, проузроковани узлохрањеношћу, нехигијенским становима и другим чињеницама у вези са немаштином и погрешним поступцима у исхрани, одевању и кретању. Да ли не би било и сувише ту потребу наглашавати и поред толиких студија по том питању које су је видно истакле као једну примарну потребу савременог друштва; поред упорних настојања влада да пружи и законске и финансиске и моралне помоћи свим друштвима, удружењима или установама које имају за циљ физичко васпитање народа? О потреби организованог и систематског телесног васпитања не може бити ауторитативније мишљење него оно које је дао Херберт Спенсер, признати и чувени филозоф широм света, и то још на почетку друге половине XIX века у свом класичном делу: „О васпитању”. Он дословце ту каже ово : „Не само што исход каквог рата зависи често и јонајвише од снаге и валаности војника, него и у борби индустријској победа је често везана за издржљивост произвођача. Ми до сад истина нисмо имали разлога бојати се слабости ни на једном од ова два поља. Али има знакова који показују, да је снага наша данас напреднута до крајњих граница. Утакмица у животу нашем сад је тако велика, да напрезања што га она изискује мањина може поднети без штете. А већина већ подлеже тешком терету који је притискује. Па ако би овај тешки терет растао још и даље, а сви су изгледи да ће то извесно бити, онда ће и најчвршће конституције бити стављене на пробу. С тога баш и излази велика потреба, да се васпитање деце врши тако, да се она спремају не само духовно за

умну борбу, која им претстоји, него и да се физички развијају и јачају те како би могла поднети ово јаче напрезање што их у животу чека.” (в. Х. Спенсер: „О васпитању” у преводу Г. Миодраговића стр. 162, издање Цвијановића 1921 г.)

То јаче напрезање које Спенсер пре толико деценија предвиђа сада је наступило. То јаче напрезање има да издржи појединац, а преко њега, народ и држава. Да би се то издржало потребно је систематско јачање моралних и физичких снага народа. Потребно је оспособити народ да буде издржљив у војној и привредној борби. Више се не мери снага једне државе само по броју њених бајонета, топова и авиона, него и по њеној економској моћи. А и за једно и за друго потребни су непрекидни напори целог народа, чији резултати су зависни од степена моралне и физичке издржљивости. У томе лежи општи значај телесног васпитања.

То су још народи старог века увиђали. Познате су чувене олимписке игре у старих Јелина и строги обичаји Спартанаца који су слабу и наказну децу одмах по рођењу подвржавали уморству излажући их на висинама Тајгета. Данас би такав обичај био нечовечан и кажњив, с обзиром и на кривичне и моралне норме и на могућности које наука пружа да се од слабог детета начини здраво; али данас, за разлику од давних времена, постоје и опасности, уврежене у самом друштвеном уређају, да млади здрав нараштај морално посрне и телесно ослаби, те се отуда намеће целом савременом друштву не само дужност да поштује свачији живот него и да се стара да га одржи и оспособи за све напоре и борбе.

Сва савремена друштва преузела су најозбиљнију бригу око умног, моралног и физичког васпитања народа. Умно и морално васпитање била су давнашња и главна брига цивилизованих народа. Физичком васпитању озбиљније се почела поклањати пажња у последњем времену, када се увидело да и оно у погледу своје важности ништа мање не изо-

стаје од умног и моралног васпитања, јер рашта духовно припремање за умну, привредну и војну борбу, ако се истовремено не припремају физички услови да се та борба издржи. Зато у последње време поред школа, гимназија, универзитета и цркава, подижу се грозничаво социјалне и хумане установе, болнице, склоништа, обданишта, станови итд. и стадиони и школе за физичку културу. Свуда се почиње систематски да ради на физичком васпитању народа.

У свим земљама неће се наћи један исти систем у погледу спровођења и организације физичког васпитања, али ће се у свакој држави видети одлучан рад и воља да се то васпитање спроведе у најширим масама народним. За те сврхе и државне и самоуправне власти указују издашне и моралне и материјалне помоћи. У Шпанији, на пример, удружења за физичко васпитање која покажу успехе на том пољу оглашавају се од стране народног одбора за физичку културу за *добртворна удружења Нације*. Да ли је потребно говорити колико се пажње поклања физичком васпитању у Италији, Немачкој, Пољској, Енглеској, Француској. У нашој суседној Бугарској издат је још 1931 године Закон о обавезном телесном васпитању коме подлежу сви бугарски младићи и девојке до 21 године. У Мађарској је законом од 31 децембра 1921 године уведена обавезна настава телесног васпитања омладине од 12 година старости до 21 године. У Италији постоје осам разних врста организација за физичко васпитање према добу старости и полу: балила, авенгардиста, млади борбени фашиста, фашистичке универзитетске групе, Мале Италијанке, Младе фашисткиње и фашистичке жене. Прве четири организације су мушке и њихово бројно стање износи 1,487.200 омладинаца, остале четири организације су женске и њихово бројно стање износи преко 912.000 чланица. У Немачкој у разним приватним удружењима за физичко васпитање обучени су милион омладинаца потпуно спремни да се кад треба ставе на браник отаџбине.

Ређање свих организација за физичку културу које постоје по разним земљама изискивало би и много простора и велику документацију. И једно и друго недостаје, али је овде довољно ово неколико сумарних примера да би се увидео и констатовао само факат да су се све европске државе најозбиљније посветиле организацији физичког васпитања и да је то тако рећи постала једна од јавних функција коју врше државни или самоуправни органи директно или преко разних контролисаних и субвенционираних приватних удружења, установа или друштава.

У нашој земљи све до појаве Закона од 2-II-1934 г. о обавезном телесном васпитању народа није се званично много поклањала па-

жња физичком васпитању народа. Обнародовање Закона од 5 децембра 1929 г. о оснивању Савеза Сокола Краљевине Југославије претставља први корак у смислу мешања државе у ствари физичког васпитања народа. Образовањем Министарства физичког васпитања народа и издавањем закона о обавезном телесном васпитању, физичко васпитање народа улази одлучно у сферу општих државних и народних интереса. Дотле физичко васпитање било је предмет приватне иницијативе кога су спроводила разна приватна вишешка удружења као што су соколска, стрељачка, лоптачка, пливачка, ловачка, ватрогасна, смучарска и друга удружења.

Наведеним законима уведен је у нашу земљу један систем физичког васпитања народа који има своје карактеристике и принципе. По томе нашем систему сва приватна удружења која имају за циљ физичко васпитање народа не могу бити на племенским, религиозним и верским основама, и сва су она стављена под врховни надзор Министарства физичког васпитања народа, чијих се упутстава и програма у погледу извођења физичког васпитања имају придржавати. То је први принцип нашег система физичког васпитања. Други основни принцип тога система, то је да за сву омладину постоји обавеза телесног васпитања т.ј. обавеза да похађају све течајеве и часове који су законом предвиђени и одређени за држање наставе из телесног васпитања. Трећи основни принцип је у томе што се на тим течајевима и часовима има омладина сем телесним вежбама учити и моралном васпитању у смислу формирања свести о једној неразделивој народној и државној целини и љубави према Краљу и Отаџбини.

Код принципа опште обавезе телесног васпитања за сву југословенску омладину имају се учинити следеће напомене: 1) та општа обавеза простире се на сву мушку и женску омладину у основним (продужним) и средњим школама или овима подобним који имају свакодневну наставу, и та обавеза за њих траје све до навршетка 20 године старости односно док се налазе у поменутиим школама; 2) што се тиче оне југословенске омладине која се налази ван горе назначених школа, обавеза телесног васпитања простире се само на мушку ваншколску омладину, и то од навршених 10 година па до навршених 20 година; 3) мушка и женска омладина на универзитетима и њима равним школама не потпада обавези телесног васпитања.

Дакле као главна и основна карактеристика нашег система физичког васпитања то је *принудност* похађања свих течајева за обавезно телесно васпитање. Као санкција те принудности, то је казна предвиђена за обавезнике који редовно или никако не поха-

Ћају те течајеве и за све оне који ма на који начин ометају држање тих течајева. То је једно специјално иступно дело које на пријаву наставника течајева кажњава општа управна власт првог степена. Наш систем физичког васпитања пружа довољно принудних средстава да се с успехом спроведе обавезно телесно васпитање у колико се односи на ваншколску омладину. Што се тиче школске омладине санкције су много мање ефикасне јер се оне састоје у дисциплинским казнама које се могу у дотичној школи применити. Ипак је чињеница да је гро наше омладине, ваншколска омладина, и у главном на њу је закон о обавезном телесном васпитању и циљао. Њу обухватити обавезним телесним васпитањем, то је регрутовати без мало целокупну југословенску омладину.

требне кредите и преко надзорника установи сталну контролу да се тај Закон у потпуности примењује. Наши велики градови сем неколико соколских вежбаоница и вежбалишта и спортских игралишта, која су дела приватних друштава, не располажу никаквим другим бољим и већим теренима и зградама уређеним специјално за обучавајуће и манифестационе сврхе физичке културе. Како у том погледу сјајно стоје стране државе, а колико смо ми у томе изостали, то је веома лепо илустровано у књизи инж. Косте Петровића: „Соколски Стадион у Београду”. За уређај терена и подизање зграда у сврху физичког васпитања а нарочито обавезног телесног васпитања ваншколске омладине требаће велике инвестиције које нису кадре градске општине саме да изведу с обзиром на тешке финан-

Телесно вежбање у дворишту школе у улици Зрињског

Колико је извршење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине обезбеђено строгим санкцијама, толико је оно необезбеђено материјалним средствима. Наш је законски систем обавезног телесног васпитања идеалан, али ништа није осигурао у погледу материјала, контроле, стручног особља и прилагодних терена и зграда, да би тај систем могао у потпуности да функционише. Терет осигурања материјала, вежбалишта и вежбаоница, као и издржавање течајева, сваљен је на општине. Велеградске општине то ће можда и издржати, али како ће маловарошке и сеоске општине? Министарство физичког васпитања народа као што се постарало да донесе један добар Закон треба исто тако да се постара да бар за прво време обезбеди по-

сиске и економске прилике данашњице. За извођење тих радова требаће помоћ првенствено државе, а после и других професионалних и сталешких организација.

То су крупни недостатци на које у примени наилази наш систем физичког васпитања, иначе постављен на идеалну правну базу. Уредба од 1-IV-1935 г. о извршењу Закона о обавезном телесном васпитању у месту да је недостатке у велико надокнади и поправи, она, без икаквог законског овлашћења, одлаже на неодређено време примену обавезног телесног васпитања по општинама које не потпадају под Закон о градским општинама, и даје привилегисан положај извесним вишестепеним организацијама опет на штету обавезног телесног васпитања ваншколске омла-

У
Л
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

дине. То прекорачење законских овлашћења која ће бити изнета у појединачном излагању нашег система обавезног телесног васпитања ваншколске омладине, да су учињена у корист и допуну тога система, могла би се и правдати, али овако она не могу ни из практичних ни из правних разлога опстати. Уредба је требала да систем обавезног телесног васпитања, чије су главне основе постављене у Закону учини применљивијим и еластичнијим за наше прилике, водећи рачуна нарочито о тешким финансиским приликама општина и поманкању техничког особља за наставу, и да терет издржавања пренесе бар за прво време док се фондови празничних течајева не ојачају на Министарство физичког васпитања. Уредба је тај циљ промашила и шта више пореметила добре основе самог закона.

Главни основи или принципи на којима почива наш систем обавезног телесног васпитања и према Закону и према Уредби могу се поделити на ових пет група: 1) Обвезници телесног васпитања; 2) Разне олакшице за ваншколску омладину која подлеже обавезном телесном васпитању; 3) Подручја, просторије и време за држање наставе обавезног телесног васпитања ваншколске омладине; 4) Органи надлежни за извршење као и начин извршења обавезног телесног васпитања ваншколске омладине; 5) Санкције за неизвршење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине. Ти основи биће у даљем подробном излагању разрађени и разчлањени и тако ће се добити потпуна слика обавезног телесног васпитања југословенске омладине са свим својим добрим и рђавим странама. Критичка разматрања и замерке осниваће се како на празнинама и недостацима Закона и Уредбе тако и на искуствима стеченим приликом организовања празничних течајева на подручју Поглаварства града Београда.

Обвезници телесног васпитања

Сва лица која подлежу обавези телесног васпитања Закон је поделио у две групе: у прву групу улази сва омладина у школама без обзира на полну разлику, сва, дакле, женска и мушка омладина; у другу групу уврштена је само мушка омладина која се налази ван школе. Та подела мора да се јасно подвуче, пошто су неједнака права и дужности која Закон прописује за обе групе обвезника телесног васпитања. Из тога разлога потребно је понаособ овде испитати услове за обавезно телесно васпитање омладине, која се налази у школама и услове омладине која се налази ван школе.

1. — *Омладина у школама.* — За ову омладину закон прописује следеће услове: а) да је уписана у једној од основних школа, без обзира да ли је то државна, самоуправни, професионална или приватна школа; б)

да је уписана у једној од средњих школа, која је као таква призната позитивним законима. Према томе сва школска омладина, и мушка и женска, подлеже самим тим обавези телесног васпитања. Од ове обавезе ослобођена је само она школска омладина која је уписана на универзитету и њему равним школама. Телесно васпитање школске омладине која подлеже обавези телесног васпитања вршиће се по програму који буде прописао Министар физичког васпитања народа у споразуму са Министром у чију надлежност дотична школа спада. У погледу дисциплине и реда ова група обвезника телесног васпитања подвргнута је у свему прописима оних школа којима исти припадају.

2. — *Омладина ван школе.* — За ову омладину закон прописује следеће услове: а) да припада мушком полу; б) да је завршила основну продужну школу, или припада стручној школи са празничном наставом, односно да је навршила 10 година старости; в) да није прешла 20 година старости; г) да испуњава услове способности. Сва ваншколска омладина која испуњава ова четири услова подлеже обавезном телесном васпитању.

1) *Доба старости.* Спорно би било питање за оне омладинце који нису свршили основну односно продужну школу а нису још напунили 20 година старости? Закон О.Т.В. и Уредба о оснивању и раду празничних течајева и извршењу осталих одредаба закона О.Т.В. нису предвиделе ту претпоставку па према томе и никакве прописе у погледу таквих омладинаца не садрже. Исто то важи и за оне омладинце који су почели једну од основних или продужних школа а нису је завршили. Питање се поставља да ли су ти омладинци и од које године старости подлежни обавези телесног васпитања. По слову Закона О.Т.В. обавеза телесног васпитања настаје „за сву мушку омладину ван школе од довршене основне (продужне) школе до навршених 20 година.“ Може се двојачко тумачити ова одредба: или се довршена основна школа има сматрати као услов обавезности телесног васпитања или се има сматрати да је законодавац под тим разумео почетно и прво годиште за обвезнике телесног васпитања т.ј. да је разумео године старости ваншколске омладине од које настаје обавеза телесног васпитања, под претпоставком да је она редовно почела и завршила основну школу.

Стриктна примена § 1 З.О.Т.В. и чл. 1 Уредбе искључује ово друго тумачење. Међутим, циљ и дух закона не би били у супротности са овим другим тумачењем. Ако би се стриктно примениле поменуте законске одредбе, један велики део ваншколске омладине био би ослобођен обавезног телесног васпитања. Циљ је закона да сву мушку омладину ван школе подвргне обавезном телес-

ном и моралном васпитању, те из тога разлога ово друго тумачење треба прихватити.

Оно се може наслонити и на извесне формалне одредбе плана и програма наставе које је прописао Министар физичког васпитања. У томе плану сви су обвезници подељени према годинама старости на три групе: I група: од 11 до навршене 14 године; в) II група: од 15 до навршене 17 године; с) III група: од 18 до навршене 20 године. Ондавде јасно излази да обавеза телесног васпитања почиње од 11 године па траје закључно до навршене 20 године.

До истог се закључка долази ако се погледа прописани образац општег списка обвезника телесног васпитања: у њему се не види ни једна рубрика предвиђена за податке о свршеној основној или продужној школи, док је рубрика о податцима рођења истакнута на првом месту. По том образцу има се вршити упис обвезника телесног васпитања. Како је рад празничних течајева имао по чл. 14 Уредбе да почне од 2 јуна 1935 године то је градска општинска управа у Београду узела 1924 год. као прво и најмлађе годиште за упис обвезника телесног васпитања. Друкчије се не може поступити с обзиром на прописе образаца општег списка обвезника телесног васпитања.

Јасно из свега излази да услов под б) треба тако разумети да обвезност телесног васпитања ваншколске омладине наступа по навршењу 10 година старости па траје до навршења 20 година. Ово важи под претпоставком да се омладинац који је навршио 10 година старости не налази у основној односно продужној школи. Све докле док се налази у једној од тих школа, он се не може регистрати као ваншколски омладинац, и на њега ће се применити у погледу обавезног телесног васпитања оне законске одредбе које важе за школску омладину. Такав омладинац не испуњава услове за члана празничког течаја, макар и да има више од 10 година старости. У том смислу и треба тумачити ону одредбу „од довршене основне (продужне) школе до навршења двадесете године“.

Као и свако правило, тако и ово правило има изузетака. Тај је изузетак постављен у § 6 З.О.Т.В. које гласи: „Обвезници, који подлежу обавезној настави телесног васпитања а добровољно ступе раније у стални кадар, ослобађају се обавезе наставе телесног васпитања“.

2) *Способност*. — Што се тиче услова способности које ваншколска омладина треба да испуњава, тражи се да сваки омладинац има здраво тело и здрав дух. Према томе дали су теже или лакше природе недостатци духа или тела, ваншколски омладинац може бити стално или привремено неспособан. У случају привремене неспособности, он се о-

слобађа обавезе телесног васпитања за све време докле траје узрок неспособности; у случају пак трајне неспособности, он се ослобађа стално.

По Правилнику о оцени способности обвезника обвезниковог телесног васпитања привремено се ослобађају обвезници: 1) који болоју од које заразне болести обавезне за пријаву за све време болести и опорављења; 2) сви обвезници који болоју од какве унутрашње или спољне акутне — субакутне — болести за све време док болест траје као и за време опорављења; 3) сви обвезници који болоју од каквих акутних повреда (механичке, хемиске, психичке повреде) за све време болести и опорављења.

Стално се ослобађају обвезници: 1) који болоју од рака, саркоме, лимфогрануломатозе, туберкулозних оболења, лимфних жлезда у јачој мери, туберкулозе костију, зглавака (фистуле), активне туберкулозе плућа итд.; 2) видно израженог богаљства услед рђавог склопа целог тела, слепило, глувонемост, јасно изражена срчана мана, килавост теке форме; 3) све болести органа за кретање услед којих је кретање немогуће, или отежано у јачем степену тако, да би извођење телесних вежби било немогуће; 4) епилепсија (падавица). хереја у тежем степену, све врсте душевних болести теже форме, душевна ограниченост, блесавост, кретенизам.

Стално и привремено ослобађање обвезника врши се на основу комисиско-лекарских уверења које издаје редовна и ванредна комисија. Редовна комисија састаје се ради обавезног прегледа свих обвезника телесног васпитања сваке године на 15 дана пре почетка наставне године; ванредна комисија састаје се на захтев послодаваца, родитеља или старатеља обвезника телесног васпитања. Лекарске прегледе обвезници су бесплатно да врше у градским општинама општински лекари, у другим општинама рески санитетски референти, бановински лекари и лекари здравствених општина.

Разне олакшице за ваншколску омладину — обвезнике телесног васпитања

Ове су олакшице следеће: 1) олакшице на возовима; 2) олакшице у погледу служења сталног кадра; 3) олакшице у погледу плаћања такса, дажбина и уписнина; 4) олакшице у погледу смештаја и хигијене ваншколске омладине.

§ 25 З.О.Т.В. даје овлашћење Министру саобраћаја да у споразуму са Министром физичког васпитања народа пропише посебан правилник о повластицама на железницама, бродовима и осталим саобраћајним сретствима у државној експлоатацији за обвезнике, наставнике и надзорнике и њихове помоћне органе

WWW.UNILIB.RS
приликом скупних вежби као и осталим путовањима по пословима обвезне наставе телесног васпитања.

Исто тако § 26 овлашћује Министра војске и морнарице да пропише посебну уредбу за олакшице у погледу обавезе служења у кадру за лица која су похађала и са успехом завршила своју обавезу телесног васпитања. Те би олакшице могле бити дате у виду скраћивања рока служења у кадру, пошто би обвезници телесног васпитања у току десет година имали једну солидну војничку обуку. Не треба ни говорити колике би се уштеде тиме направиле у буџету Министарства војске и морнарице.

Обвезници телесног васпитања као и њихови родитељи, старатељи или послодавци, ослобађају се свих такса за све поднеске и уверења која се односе на обавезно телесно васпитање (§ 4 З.О.Т.В.). Настава у празничним течајевима је бесплатна. Обвезници ових течајева т.ј. ваншколска омладина не плаћа ни уписнину, ни школарину нити какве друге дажбине за наставу. Најзад у погледу смештаја и хигијене ваншколске омладине, ту се може много учинити. Већ самим тим што постају обвезници телесног васпитања, ваншколски омладинци долазе у стално општење са претставницима самоуправне и државне власти и подвргавају се редовним и ванредним лекарским прегледима. То ствара могућност да се чешће контролише хигијена њиховог тела, и да се према томе она поправља ако није добра. На пример када би нашој градској општини у Београду пало на памет да бесплатно купа шегрте и помѢннике, да приликом лекарског прегледа чланови комисије нису били ужаснути прљавштином и запуштеношћу обвезника телесног васпитања. Сем тога из обавеза које проистичу из § 20 З.О.Т.В. за општинске управе наметнуло се само по себи питање подизања ученичких (шегртских) домова који би располагали не само потребним просторијама за одржавање празничних течајева, него и за смештај обвезника телесног васпитања и на стану и на храни, и уопште за служење свим њиховим потребама. Градска општинска управа у Београду приликом организовања наставе обавезног телесног васпитања на првим корацима застала је пред питањем ученичких домова, и, увидевши да је то централно питање у извођењу наставе телесног васпитања, приступила је његовом решавању. Од колике ће добити бити ти домови за ваншколску омладину, није потребно нарочито истицати. Довољно је напоменути само то да ће у тим домовима ван-

школска омладина имати и стан, и храну, и купатило, и учионице и све друго потребно не само за њихово телесно него и културно васпитање. Градска општинска управа у Београду већ је уступила један плац у површини од 3300 м² за подизање Ученичког дома. Што је то питање ушло у овакву одлучну фазу, то се има највише захвалити захтевима који су се сами по себи поставили приликом организовања наставе обавезног телесног васпитања у Београду. Јер та настава и социално збрињавање обвезника телесног васпитања неразлучно су везане једно с другим.

Подручја, просторије и време за држање наставе обавезног телесног васпитања ваншколске омладине

1 — време

а) за празничне течајеве. — За дражње наставе обавезног телесног васпитања ваншколске омладине отварају се специални течајеви који се зову *празнични течајеви*. То име су добиле по томе што њима руководе месне општинске власти и што се ти течајеви могу држати само недељом, сем особито изузетних случајева када се дозвољава и другим којим даном који опет мора бити неки мањи празник, са чиме мора да се сагласи месно свештенство. Дакле, принцип је да се празнични течајеви држе искључиво недељом. Ако се држе по изузетку другог дана тај дан треба да је неки мањи празник, и за то треба пристанак месног свештенства.

Изузетно неће се држати ни недељом празнични течај, ако у ту недељу пада неки велики државни или верски празник. Ако је то државни празник, празнични течај те недеље неће се држати; ако је то верски празник па већина обвезника једног места празнују, неће ни мањина имати наставе тога дана и обрнуто. На пример ако католички Божић пада у недељу и у једном месту има више католика него православаца или муслимана, онда ни ови тога дана неће имати наставу; ако је обрнуто онда наставу неће имати ни католици.

Што се тиче часа почетка наставе у празничним течајевима, то ће регулисати месна општинска управа у споразуму са наставницима и свештеницима, према месним приликама, а у градовима и у споразуму са управницима празничних школа (трговачких, занатских и осталих) као и са професионалним организацијама. Исто тако према програму наставе месним приликама и могућностима уредиће се и трајање наставе. То трајање не сме бити мање од 1 и по до 2 часа.

(Наставиће се).

Драгомир М. Поповић,
архитект-урбаниста

Санирање нездравих Квартова и насеља

Један од проблема којима се бави савремени Урбанизам јесте и санирање, оздрављење болесних, односно поправка нездравих квартова и насеља. Позната је истина да сваки већи град има квартове или делове насеља, који у хигијенском погледу изгледају очајно и којима је потребна, како због њиховог, тако и због општег интереса свесрдна помоћ. Социјална беда као у свом огледалу показује се најбоље у бедним предграђима а обратно таква нездрава насеља највише раширују морално и хигијенски ту социјалну беду. Није потребно напомињати колико нездрав стан негативно утиче на целокупно битисање становника, који су принуђени да проводе век у њему.

Жалосне констатације нису успеле да саме створе потребу о уклањању тога зла, већ од тренутка кад је зло постало опасност за околину, друштво и надлежни који живе у бољим приликама, предузели су мере да је уклоне а зло ублаже.

Опасност од нездравих насеља углавном је двојака: хигијенска и социјално-политичка. Хигијенска, јер су нездрава насеља магацини за лифровање свих болести; а социјално-политичка, јер су болешљиви незадовољници по природи свог тешког живота, често крајње левичарски расположени према друштвеном поретку.

Већина светских великих градова предузела је мере да поведе борбу против ових чињеница, а општинске управе у културним земљама схватиле су озбиљно цео задатак у толико пре, што се уклањањем нездравих насеља много добија, поред горе наведеног, још и у естетском погледу. Прљавштина и неред не пружају лепу слику, па је и ово био још један озбиљан разлог за борбу против њих.

*

Несумњиво да и Београд има нездраве квартове (насеља) пошто и он спада у ред већих градова, а таква насеља су редовни пратиоци свих великих агломерација. Разне „Јатаган мале”, „Пиштољ мале”, дивља насеља и неуређена предграђа Београда, нису само њихов специјалитет. Потребно је људима објаснити да њих имају сви светски гра-

дови, неки још у много већим процентима и размерама. Тако Берлин има делове кварта Wedding-a и своје Laubenzkolonie, Париз своју чувену зону и блок бр. 9, Лондон свој Bermondsey, Хамбург и Барселона нездраве квартове у пристаништима, Чикаго свој loop, Франкфурт свој 17 блок, Марсељ старо пристаниште, Лавов свој квартал Zolkiewskie, Цирих своје Ehegräben итд. итд.*) да не говоримо о градовима на Ориенту.

Борба против нездравих насеља поведена је озбиљно кројем прошлога века и занимљиви су резултати, који су се добили у разним земљама. Нису без интереса ни скупо плаћена искуства појединих градова у свету. Неке општинске управе су сматрале до пре неколико година на пр., да је довољно направити извештај задовољавајући број јевтиних станова и свет ће се иселити из старих, нездравих. Мислило се да ће свако радо ући у здрав и јевтин стан. Искуство је пак показало да се наде нису испуниле. Прво што хигијенски стан, ма како он јевтин био, не могу да плате многе радничке породице због опалих надница у последње време, а друго што се показало да постоји неки атавизам за нередом. Ово изгледа чудновато, али се утврдило да до год постоје у граду нездраве станове, људи ће у њима становати. Једни, напреднији и имућнији ће се иселити у боље станове, али други ће доћи да понова насеље старе. Значи да је најпрактичније решење: *једноставно рушење нездравих станова са паралелним подизањем нових хигијенских.*

Нездрава насеља се јављају обично у два облика и на два места у граду. Или као резултат једне историске еволуције, пуне традиција, па се квартал врло мучно обнавља а прилив становништва му је све већи те се хигијенске прилике погоршавају, — или као резултат проширења вароши на брзу руку, услед наглог повећања становништва. Готово у сваком граду виде се ове две групе: око старих пристаништа и историских city-a прва (Париз, Праг, Амстердам и др.) и по периферији

*) Н. пр. један смели амерички архитект тврди да је цео Бостон у Америци слум (неред) и да сви људи који имају ауто или ма какво лично превозно средство, а у Америци га има скоро сваки пословни човек, станују по ново уређеним насељима изван града.

ферији друга група (исти градови и још: Берлин, Варшава, Цариград и др.).

Београд се доследно држи овог. Нездравих насеља има и поред самих Теразија**) у центру и по периферији.

Уклањање ових насеља и њихово побољшање у хигијенском и естетском погледу, представљају један замашан проблем сваке градске општине. Проблем се јавља: 1^о као социјална дужност, 2^о као правни проблем пошто се ради о правничкој оцени накнаде између општег интереса и интереса појединца, који је тесно везан за његову егзистенцију и 3^о као озбиљан финансиски проблем, због потребе већих средстава да би се одговорило задатку.

Санирање нездравих квартова и насеља не треба мешати са проблемом станбене бедне. Док први садржи у себи све културне обавезе по општину: хигијенску, социјалну, архитектонску, други је у основи претежно социјалан, па тек после посредно хигијенски и архитектонски. Санирањем града баве се у главном урбанисти а станбеном бедом социолози а затим финансијери, архитекти и др. додирних тачака, међутим, у оба проблема има пуно, али је санирање општини проблем, крупнији ако хоћете и важнији по градски ансамбл.

Споменули смо да су врло занимљива скупо плаћена искуства појединих градова и ми ћемо их овде изнети*) да би нам извесне ствари изгледале светлије приликом разматрања о Београду.

Питање је било покренуто на међународном конгресу у Прагу прошле године. Светско удружење станбених проблема сазивајући конгрес било је поставило разним градовима следећа питања о проблему санирања нездравих квартова и насеља: 1^о које су законске основе и текстови на основу којих се такви квартови санирају, 2^о које су финансиске базе које омогућавају реализовање подухвата, 3^о организација и извршење послова, какве су, 4^о има ли нарочитих урбанистичких захтева у дотичном граду, 5^о подаци о социјалном и хигијенском проблему и 6^о резиме до сада урађених послова на овом пољу и предвиђања за будућност.

Тридесет и пет солидних реферата, поднетих конгресу претстављају драгоцен материјал за урбанисту, који из њих може да оцени и сравни мере које су разни градови предузели на хигијенском, станбеном и урбанистичком пољу.

Већина земаља решава ова питања законом, а само у неким земљама општине га решавају према својој замисли.

**) Н. пр. блок између Дечанске и Теразија или блок између Коларчеве и Кнез Михаилове ул.

*) По књизи *Elendsviertelsanierung*, International Verband für Wohnungswesen. — Verlag J. Hoffmann, Stuttgart 1935.

У Енглеској, која се мирне душе може сматрати као пионир целог овог културног покрета, закон разликује 3 ствари: квартове који се имају санирати (clearance areas); квартове који се имају побољшати (Improvement areas) и поједине зграде које треба срушити (Individual defective houses).

Квартови или блокови који се имају санирати су они којима се све куће имају порушити, пошто претстављају здравствену опасност и немогуће их је поправити. Рушење врши сам сопственик, коме се саопштава одлука — или општина откупљује блок да би сама срушила зграде на њему. Кад општина треба да откупи овакве блокове онда их добија по нарочито јевтиној цени (zoning reduction) предвиђеном законом. Само ако се ради о незнатнијим подухватима терен се плаћа по пијачној цени. Поступак око откупа терена је административно спор, пошто за јевтину цену мора да да сагласност и Министарство хигијене, али се у пракси ствари решавају много брже директном погодбом са сопственицима.

Квартови или блокови који се имају побољшати сматрају се они, у којима тек по нека зграда услед слабог одржавања или дотрајалости, није више хигијенска па се мора порушити. Општина на основу закона, наређује прво сопственику да поправи своју зграду а ако је немогуће да је поруши. Иначе може да откупи терен и да сама поруши зграду као и у горњем случају, само у оба случаја мора прво да се увери да станари могу бити збринуте у другим бољим становима.

У случају кад се ради о појединачној нездравој кући, општина је врло брзо може уклонити, јер док је ранија морала да њене становнике смести у други бољи стан, најновији закон јој сад даје могућност да лако закључи због њих зајам за изградњу новог здравијег стана. По закључењу зајма, кућа се руши, дакле нешто раније но што је нови стан готов.

Општина има право да откупљује нове терене за подизање нових станова грађанима, који су раније становали у нездравим зградама па отерани оданде. Општина може да захтева од појединих приватних друштава, која подижу станове да извештај број станова подигну за ове избеглице. Закон од 1930 год. дозвољава да поменуте избеглице плаћају ниже кирије од нормалних, а према проценту у односу на њихову стварну зараду.

За санацију нездравих насеља општине добијају под извесним условима државну субвенцију у виду зајма на 40 година, која износи за сваког исељеног и пресељеног становника у нов стан по L 2.5.0 (око 550 дин.). Ако је стан у троспратној кући и ако је терен коштао више по акру од L 3.000. (1 акр = 0,4047 ха или 1 ха = 2,4711 акра),

односно више од 183 дин. по м², државна субвенција је већа и износи L 3.10.0 т.ј. око 863 дин. од главе за 40 година. Сама општина дужна је да припомогне овој субвенцији још и са својом, која износи L 3.15.0. или 930 дин. али по једном стану. На овај начин, користећи се овим законом до септембра 1934 год. порушено је у Енглеској 37.197 кућа а саизидано 26.926 нових.

Или детаљније

до 30-IX-1934 г.

Квартови који се имају санирати (clearance areas)	
срушених кућа	13.102
евакуисаних лица	64.150
Квартови који се имају делимично санирати (improvement areas)	
срушених кућа	265
евакуисаних лица	1.049
евакуисаних за време оправке	830
оправљених кућа	445
Поједине нездраве зграде (individual unfit houses)	
срушених кућа	17.808
евакуисаних лица	60.557
оправљених кућа	310.739

Према значају и прешности потребе могуће да ове цифре не изгледају велике, али треба имати на уму спорост административне процедуре, којој је понекад потребно 2 године од почетка до краја поступка, од констатована да је зграда нездрава па до усељења станара у нове станове.

Општине су сем овога поднеле министарству хигијене планове и предлоге за рушење још 280.000 кућа и за подизање нових станова за 1,250.000 лица т.ј. готово за $\frac{1}{30}$ целокупног становништва.

Пред енглеским парламентом налази се нови закон (Housing Bill) 1935) о становима и о борби против пренасељености. По њему се тачно први пут дефинише пренасељеност која гласи: стан се сматра пренасељеним кад су две особе преко 10 година, разног пола, не ожењене, приморане да спавају у једној соби и кад је прекорачен број лица по соби по овој табели:

број соба	број лица	У случају да су собе мање од 110 кв. стопа (10 м ²), број лица се смањује*)	на лице
		код површине	
1	2	110 ст ² (10 м ²) и више	2
2	3	90 ст ² (8,4 м ²) али мање од 110 ст ²	1,5
3	5	70 ст ² (6,5 м ²) " " " 90 ст ²	1
4	7, $\frac{1}{2}$	50 ст ² (4,65 м ²) " " " 70 ст ²	$\frac{1}{2}$
5	10	испод 50 ст ²	0

*) 1 енглеска квадратна стопа 0,0929 м² или у 1 м² има 10,764 кв. ст.

После извесног времена сопственици и кирајџије, који допусте већу пренасељеност потпадају пок кривични закон.

Лондон није могао да чека на закон од 1930 год. већ је општина и раније предузимала мере против нездравих насеља.

Највише нездравих блокова било је у радничком кварту Bermondsey-у са зградама које су саграђене између 1770 и 1820 г. Због овога је општинска управа т.зв. „Borough Council“, још пре ступања на снагу закона из 1930 г. била откупила масу нездравих кућа и дала евакуисаним становницима законску субвенцију, да би нашли нови стан. И ако је у Лондону тешко и скупо доћи до терена, ипак је општина успела, на основу закона из 1930 г. да сруши 705 већих кућа и подигне 1097 нових станова. Програм је доцније био проширен да се у току од 2 и по године имају подићи 1455 кућа са преко 2000 нових станова, који би примили око 9700 душа.

До данас је у Лондону проглашено 11 ха блокова као „нездара насеља“ с тим да је потребно иселити из њих 1922 породице односно 7947 душа. Општина Bermondsey-а је подигла после 1930 год. 1013 нових станова. Терен је плаћен од L 70.— до L 258.— по једном стану (т.ј. 17.350.— до 63.600.— динара). Станови су коштали L 160.— (т.ј. 39.200 дин.) од главне просторије. Општина је одредила за нове станове и специјалну тарифу кирија, која се, садржавајући у себи све потребне издатке као таксе, порезе итд., рачуна према броју просторија и према стварној заради станара. Тако да: минимална кирија + државна субвенција + сума од L 3.15.— (925 дин.) које општина годишње плаћа као порезу за сваку стан, — покривају све трошкове једног стана.

За санирање нездравих блокова у Bermondsey-у општина је добила зајам по 3, $\frac{1}{4}$ % у висини од L 1,093.174.— (око 267 милиона дин.), од којих је за L 196.000.— (48,4 милиона дин.) откупљено нездравих блокова са становима, за L 68.200.— (16,7 милиона дин.) откупљено новог терена за подизање станова а L 604.800.— (149 милиона дин.) је дато за зидање нових станова. Придизање станова са урачунатим субвенцијама, показују дефицит од L 2.10.— по стану годишње (615 дин.).

У случају да се морају рушити и пресељавати дућани, општина даје надокнаду сопственику по L 100.— од дућана (24.650 дин.).

Породице имају права да бирају нове станове али и овде се примењују строго правила о пренасељености. У стану од 5 соба не могу становати више од 8 особе, а у стану од 2 собе више од 3 особе.

Случај са Паризом заслужује највећу пажњу. У сред града има неколико нездравих блокова, који су због свог огромног процента смртности од туберкулозе, постали права опасност за град па су као гнезда болести морала бити уклоњена. По тим блоковима влада огромна пренасељеност, јер има делова који имају 600 па и 1.000 становника на хектар (quartier St. Gervais и др.). После једне дуже анкете, која је трајала од 1894 па до 1914 год., констатовано је само бедно и опасно по околину стање тих блокова, али никакве мере нису предузимане. У очи Светског рата Општина је одобрила била кредит од 5 милиона франака, за откуп, рушење и рашчишћавање најпрљавијих дворишта у Паризу. Међутим, право чишћење тога зла почиње после Светског рата. Године 1919 једна анкетна комисија избројала је 4.750 станова у којима је за последњих 25 година било минимум по 10 смртних случајева од

се нов закон о експропријацији,^{*)} као прва етапа за решавање овог питања. По њему путем једне комисије за експропријацију, откупљују се имања обично по цени која је за 15% нижа од пијачне цене. Ни сама пијачна цена није бог зна како велика, јер су у питање старе, нездраве куће, и терен који због прљаве околине за моменат не вреди много. Међутим, и поред тога се показало да у великим градовима, — где је рушење и санирање овакових насеља двострука потреба: хигијенска и естетска, — не прави толико тешкоћа пресељавање становника и њихово смештање у нове станове, колико их праве запетљане законске форме експропријације и немогућност да општина предузме какве веће хигијенске подухвате у јавну корист а да тиме много не преоптерети свој буџет. Нарочито у Француској, где се експропријациона комисија показала као ватрени бранилац приватне својине а газде од имања као сопственици који у експропријацији виде профит за себе. Н. пр. и ако закон предвиђа да се приликом процене имања одбије сума која је потребна за довођење (оправку) зграде у здраво стање — ако је то могућно, — комисија намерно оцењује зграду више, тако да и кад се одбије сума за оправку која се по закону предвиђа, сопственик опет добија фину своту. А експропријација због санирања нереда није само ђудласти већ стварна потреба!

Тек кад се у Паризу, у блоку број 9, у коме станују и ђубретари, појавило неколико случајева куге и кад је пукла брука, општина се решила да зло уклони. Било је решено да се поруше 47 већих зграда за шта је Градско веће било вотирало кредит од 1,76 милиона франака. Али експропријациона комисија је оценила да то вреди 7,1 милиона франака, дакле четири пута више. То је плаћено накнадним кредитом и Општина је, поверавајући изградњу нових зграда једном друштву (L'Office public d'habitation à bon marché de la ville de Paris), пошто је рашчишћен терен добио нову регулацију и парцелацију, — сазидала на 3 блока 797 нових станова, искоришћавајући градилишта са 52,8% изграђене површине. Посао је коштао 47,840.000 франака или око 138,500.000 динара. Добивено је:

1) 6 стана од по 4 собе са површином просечно по 60 м²

2) 479 стана од по 3 собе са површином просечно по 51 м²

3) 219 стана од по 2 собе са површином просечно по 36 м²

4) 93 стана од по 1 собе са површином просечно по 26 м²

који су издати по динара 435.—, 364.—, 303.—, 211.— месечно у вези горње табеле.

^{*)} Loi sur l'expropriation pour cause d'utilité publique.

Двориште у улици Дим. Туцовића

туберкулозе. А попис становништва установио је да на 2,890.000 становника, колико их има Париз у границама зидова, 186.000 људи станује у нездравим становима по прљавим блоковима. Читав скоро један Београд! Морталитет у овим деловима града тачно је два пута већи по статистици у осталим. Тај се двоструки морталитет јавља по блоковима са туберкулозним гнездима, који су о-карактерисани уским улицама, без довољно сунчане светлости, са парцелама које имају тесна и прљава дворишта, нездраве и рђаво конструисане станове а још горе изведене санитарне инсталације (водовод и канализацију).

Сума која је била одобрена пре рата од 5 милиона франака, била је и сувише мала за решавање овог питања пошто се, према оцени једне комисије, утврдило да санирање нездравих насеља у Паризу треба да кошта преко 1,1 милијарду франака. Ова констатација направила је јак утисак, људи су се тргли и већ 17 јуна 1915 г. појављује

Финансирање зидања било је путем зајма добивеног на основу закона о малим становима, по врло повољној интересној стопи.

Како је у Паризу било остало још ма-са зграда које је требало порушити, општина се није зауставила само на рушењу блока бр. 9. Да би пак сви исељени становници добили на време нови стан, што је са социјалне стране претежно питање, појавила се идеја о зидању нових 20.000 станова, колико је оцењено за потребно ако би се желео цео Париз да санира у том погледу. Због овога је Париска општина 1930 год. закључила са једним друштвом (L'Immobilière-Construction de Paris) уговор по коме ће се подићи тих 20.000 нових станова.

Општина париска друштву даје зајам, кога она сама закључује раније, у суми од 518 милиона франака (око милијарду и по динара) и уступа му терен за градњу станова на 55 година. Друштво је са своје стране обавезно да: 1^о плаћа годишње милион франака кирије за уступљени терен, 2^о да плаћа сву порезу за терен и за ново подигнуте зграде и 3^о да плаћа потребне суме за интерес и амортизовање зајма који је општина закључила у те сврхе. После 55 година све прелази у општинске руке.

Општина је захтевала да друштво подигне разне врсте станова с тим да избеглице из нездравих блокова, плаћају кирију по повлашћеној цени. Међутим, бескрајни преговори нису баш најбоље уродили плодом, јер је за сад предвиђено да само 15% станова могу да користе исељеници по повлашћеној цени. Друштво се правда да оно већ подиже све станове који се зову „јевтини станови”, да општина на основу таквог израза користи зајам по закону за јевтине станове и да је према томе неумесно још снижавати кирије, од стварне потребе према калкулацији. Маса станара ипак неће бити у стању да плати ове кирије, пошто ће се у ствари добити просечно по ниској цени пристојни буржоаски станови а неће се добити јевтини мали станови. Преговори са основаним друштвом још су увек у јеку, јер је општи уговор обухватио само генералије.

Приликом санирања нездравих блокова појављују се међу урбанистима у Паризу два мишљења. По првом би требало рашчишћене блокове претворити у паркове и скверове а становнике иселити у новоподигнуте зграде по периферији, пошто општина има доста терена слободног. По другом нове би зграде требало подићи на истим блоковима само све наново изрегулисати и испарцелисати, тежећи да модерна схватања хигијене и урбанизма дођу до изражаја. Према расположењу у Градском већу преовлада час једно час друго мишљење и спроведе се у дело.

Али у сваком случају неред се уклони и блок се појави саниран.

У решавању овог питања треба разликовати две ствари: фондове за зидање зграда и фондове за експропријацију. Последњи су (5 милиона 1914 г.; 30 милиона 1921 г.; 100 милиона 1928 г. и 300 милиона 1934 г.) нађени или у редовном буџету или посебним зајмом док су први, за зидање зграда путем специјалних зајмова, који се на основу закона о јевтиним стаовницима добијају врло повољно.

Општина ступа радо у везу са друштвима за подизање јевтиних станова и даје им гаранције за закључење зајма у циљу подизања јевтиних станова.

Французи настоје дакле свим силама да Париз очисте што пре од старих кућа и прљавих дворишта улажући огромне своте у овај подухват.

Поред Париза у Француској се највише заузимао за санирање нездравих насеља

Двориште на Обилићевом Венцу

град Марсељ и Алжир. Ситуација у Марсељским појединим блоковима је више него очајна, јер густина насељености местимце прелази цифру од 2.500 становника на ха. Осим овога Марсељ треба годишње просечно по 3.600 нових станова. Без неког радикалног решења, компримиси су давали слабе и нездраве резултате. Због овога је Градско веће одлучило да се подигну нових 13.800 станова, већина по типу citéjardin-a. Зграде са новим становима су скоро готове и чим се становници буду могли усељавати приступиће се рушењу нездравих насеља и блокова, питање које представља „спасавање јавног живота кад се посматра са хигијенске стране.”*)

Немачка је врло озбиљно исто тако схватила проблем. Само у Берлину постоји читав квадратни километар зграда које се мо-

*) Према J. Gréber, Извештај за регулациони план Марсеља.

рају одмах уклонити а 30 км² површине блокова који се морају прерадити. Да би се могло прићи подухвату за решавање овог питања, немогуће га је извести успешно у оквиру досадашњих закона, већ се спрема специјални закон који ће распоредити изградњу станова на 10 идућих година. Немци не желе да наговаре својим општинама никакве велике дугове на врат, већ теже законским путем, помоћу једне солидне економске политике, да трошкове за изградњу будућих станова финансира колективна сопственост непокретног имања. А то ће бити могуће ако се прво непокретна имања ослободе ранијих дуговања и ако се модифицира досадањи начин кредитирања на хипотеку. Абстрахујући политичке моменте, Немци ће новим законом моћи послужити као углед многим земљама.

Ова припремања нису, међутим, омела да Белинска, Хамбуршка, Хајделбершка и др. општине и на основу постојећих закона, помоћу субвенција рашчисте најпрљавије блокове у свом граду (само Берлин око 6.500 м² зграда).

Остали реферати (Амстердам, Праг, Осло итд.) показују у главном сви исте смернице и сличне принципе. У резиме-у би били ови:

1⁰ Рушење нездравих кућа, блокова и насеља врши се на основу закона. Процедура је где бржа, где спорија према административној пракси у земљи.

2⁰ Готово сви закони по овом питању су новијег датума. Немачки је још у студију, као и један специјални у Енглеској.

3⁰ Нездрави блокови у граду и прљави насеља по периферији престављају две групе, које се третирају на исти начин, само изгледа као да прва група има предност и прво се рашчишћава и санира.

4⁰ Откупљујући блокове и зграде да би санирали насеље, општине имају права да их експлоатишу и то по специјално повољној цени, пошто посао врше у општем интересу. Сретства пак за ово добијају се из буџета или држава субвенционира директно или путем повољног зајма.

5⁰ Емигранти из порушених кућа морају се уселити у нове станове, којих мора бити у довољном броју. Људи се нигде не избацују на улицу, јер се не могу због хигијене и естетике правити немогући социјални експерименти.

и 6⁰ У земљама у којима нема специјалних закона по овом питању, општине не седе скрштених руку већ се довијају и руше нездрава насеља (Барселона, Хамбург, Хајделберг, Касел и др.).

Ако детаљније размотримо стање код нас по овом питању видећемо да нисмо много заостали за осталим земљама, — бар што се тиче онога што је на папиру.

Ми немамо нарочити закон који регулише питање поправљања — санирања нездравих насеља и подизања нових јевтиних станова, али је још 26 маја (под С.Бр. 5777) 1907 год. Министар унутрашњих дела био расписао правила „о нездравим становима и локалимa у којима се људи стално или привремено задржавају”, пропраћена речима:

„Опазио сам, да ни санитетско-полицијске власти ни општински судови не врше контролу над нездравим становима са резношћу и озбиљношћу, коју она по свему заслужује, а нарочито у погледу нездравих станова и јавних локала у опште, који врло често постају права легла болештина и заразе...” И због овога прописује правила која у главном кажу:

чл. 1) Забрањује се становање у нездравим становима

чл. 3) Нездрави су станови: влажни, мрачни, тесни итд.

чл. 11 и даље: Комисија која прегледа станове може одлучити о оправци или рушењу.

Питање насељавања евакуисаних људи се не спомиње.

Затим имамо Грађевински закон из 1931 г., који помоћу своја 3 параграфа, §§ 89, 94 и озбиљне мере ради решења овог питања. О-95, допушта да Општине могу предузимати сим овога, Београдска општина је издала посебан Грађевински правилник 1935 год. који у свом члану 83 алинеа 5 детаљније говори који се станови имају сматрати као шкодљиви по здравље и нехигијенски. Резиме је ових законских прописа овај: Општина треба да води евиденцију о постојећим грађевинама. Ако приметити да је грађевина шкодљива по здравље или опасна због склоности паду, на основу § 89 врши увиђај на лицу места, по коме се има донети решење да ли да се грађевина оправи или поруши. Општина може поправити грађевину и о трошку сопственика, ако то овај неће сам да уради. Жалба сопственика, међутим, задржава решење од извршења ако „од грађевине не постоји каква непосредна опасност”. У колико ће се већ постојећа грађевина морати саобразити хигијенским условима одредити за сваку општину првостепена општа управна власт, водећи при томе рачуна о финансијској снази власника грађевине као и о стању грађевине и њене вредности. Ово ће власт учинити у року од године дана по ступању на снагу Грађевинског закона (1931 г.), остављајући власнику према околностима, одмерен рок за поправку. Ако то власник не учини у остављеном му року, иста ће власт забранити употребу те грађевине, док се оправка не изврши. Од прописа овога изузимају се власници постојећих грађевина, који дотичне грађевине не издају под закуп.

По Грађевинском правилнику за Београд шест израза објашњавају који се станови имају сматрати као нехигијенски и штетни по здравље. Потребно је дакле код нас ради рушења једне нехигијенске куће покренути поступак тиме што ће, или реонски лекар за нехигијенске зграде или грађевински контролор за зграде склоне паду, по званичној дужности чинити доставу на основу које се има вршити (у вези §§ 89,94 и 95 Грађев. закона) увиђај на лицу места. Овај увиђај утврђује чињеничко стање, које се доставља на мишљење Грађевинском одбору. Кад овај да мишљење онда се на основу Закона о Општем управном поступку доноси одлука коју потписује председник општине. Солственик има право жалбе у року од 15 дана Министру грађевина. Ако се по § 94 констатује да постоји „непосредна опасност“ жалба не задржава решење од извршења т.ј. зграда се одмах руши.

Постоји, дакле, могућност на основу закона да општина поруши нехигијенске зграде у Београду (и свуда у земљи). Али постоје и извесне празнине које би требале да регулишу још неколико основних питања која су у вези са овим па да процедура има е-

фекта и социјалне благодети. Те празнине би још требале да регулишу: 1⁰ потребу да се паралелно руше старе и *подижу нове грађевине са хигијенским становима*. Јер тиме што ви рушите „Јатаган малу“ а људе истерате на улицу социјално само погоршавате ситуацију. 2⁰ Начин државне помоћи и начин добијања специјалних зајмова, по повољним условима за подизање јевтиних станова и 3⁰ специјалне олакшице у вршењу експропријације за санирање насеља. Без ова три додатка сами §§ 89, 94 и 95 Грађевинског закона су немоћни да решавају ово питање.

Београдска општина је почела да га решава током 1935 год., постоје доста увиђаја на лицу места и доста одлука да се зграде сруше у циљу санирања појединих блокова („Пиштољ мала“ на Дунаву), али се практично — бар до сада — показало као неизводљиво и још ни једна једина кућа није срушена у Београду по горњем поступку. Осећа се да празнине у закону затежу питање. Међутим, нереда по Београду још увек има и ваљда чекамо да се прво појави у коме крају куга, као оно у Праизу, па да озбиљније приступимо послу.

Инг. Јован Дугошевић

О намирницама за живот и њиховој контроли

Развојем цивилизације у појединим крајевима а у вези с њом и подизањем куповне моћи широких народних слојева, све више се обраћа пажња начину исхране. Поготово последњих десетак година, од рата на звамо и у нашим градовима су почели обраћати већу пажњу на хигијенске услове живота и примењивати најновије тековине науке у практичном животу. То је још више омогућено од како је физиолошка хемија својим истраживањима на пољу исхране дошла до веома важних резултата, а санитетска техника почела примењивати поред техничких и хигијенске принципе. Рђаве последице великих епидемија када су за време рата десетине хиљада људи помрли од тифуса и колере, а и данас ендемичне и епидемијне појаве у скоро свим крајевима наше државе у главном су последице нечисте хране и воде. Ове интестиналне болести у коју групу спада код нас тифус, паратифус и дизантерија могу се успешно сузбијати само на тај начин ако осигурамо са хигијенског становишта беспрекорно храну и воду. То није ни тако тешко. По селима, већ пре 7—8 година почели су радови са асанацијом бунара и других сеоских објеката који могу загађивати подземну воду. Од како су отворени Хигијенски заводи и њихове здравствене експозитуре, Домови народног здравља, народ се из дана у дан све више интересује и уводи у своја домаћинства новије тековине са санитарно-техничког поља. Санитарна техника до пре неколико година непозната и код ужег круга, данас је захваљујући добро организованом пропаганди и резултатима постигнутим радом на терену, приступачна огромном броју сеоског становништва. То је једини исправни пут да се и селу, поред других културних тековина које му се у последње време пружају да и добра хигијенска култура. Ако се настави са хигијенском политиком у том смеру који је показао задовољавајуће и завидне резултате, можемо подићи наше село не само на виши ступањ здравственог стања него и економски. Поред подизања здравственог стања људи, обраћена је велика пажња и на стоку. Сузбијање сточних болести; давањем савета за бо-

ље уређење стаја и ђубришта, и за начин спремања хране у силосима итд. омогућава и добијање много бољих хранљивих намирница анималног порекла. Као што видимо од хигијенског подизања нашег села имају и наши градови велике користи у сигурној и здравој храни.

Једно од важних питања којима хигијена посвећује велику пажњу је исхрана. Повећањем продукције животних намирница и побољшањем квалитета истих путем селекције животињских и биљних врста — омогућено је у нормалним приликама да буду приступачне у већем избору и ширим народним слојевима. Некада су поједине животне намирнице биле приступачне само имућним грађанима, као на пр. важни саставни део исхране шећер, који је био скуп, јер се добијао, до пре сто година, из шећерне трске у тропским и субтропским крајевима. Наполеонови ратови и континентална блокада која је у то доба била проведена, присилила је Европљане на истраживање шећера у домаћим биљкама. Пронађене су довољне количине шећера у шећерној репи и селекцијом бољих врста добивени су сасвим повољни резултати, тако да данас добивамо репу са просечно 15% шећера, а продукција ове намирнице подигла се у Југославији у 1934/35 год. на 7.450 вагона. Данас је гајење шећерне репе постала врло важна привредна грана у земљорадничком газдинству, а шећер који је раније сматран као луксуз узима се сада као једна најважнија хранљива супстанца из групе угљено-хидрата. Видимо да је рационалном исхраном становништва, продукција многих намирница за живот стављена на чисто индустријску базу.

Због све веће потрошње животних намирница повећала се и њихова продукција, а уједно се у трговину увукла једна жалосна појава да на вештачки начин или смањују хранљиву вредност животних намирницама или их фалсификују т.ј. мешају са безвредним или мање вредним сурогатима. Како хигијена има задаћу да побољша и очува здравствено стање народа то је уз помоћ других наука, специјално хемије и бактериологије о-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
творила једно ново поље рада: контролу намирница за живот. Сврха ове гране науке је да обезбеди здраву исхрану широких маса грађанства. Захваљујући организаторима хигијене и код нас се пре неколико година отпочело са систематском контролом свију намирница за живот у коју сврху је издат Закон и Правилник о контроли над намирницама за живот.

Али то није доста. Закон сам по себи не може спречити справљање и растурање неисправних и фалсификованих намирница, него је потребна и добро организована и систематска контрола. И данас после шест година од доношења поменутог Закона можемо сигурно рећи да у појединим крајевима државе још има 30–40% фалсификованих и неисправних зачина, а живежних намирница као на пр. млеко, и ако свакодневно контролисано, даје у нашим градовима још око 10–20% неисправних проба. Ако узмемо у обзир још и његову санитарну вредност са бактериолошке стране добили би поражавајуће резултате. То ћемо имати прилике да видимо касније.

Поред три основна састојка, беланчевине, масти и угљених хидрата, који се морају свакодневно узимати у одређеним количинама ако желимо да имамо нормалан развој и правилно функционисање нашег организма, морамо с времена на време узимати и једну посебну врсту органских састојака коју зовемо витаминима. И ако са храном долазе у наш организам, они никако не служе као храна у ширем смислу него више као неки регулатор правилног функционисања нашег организма. Међу поларним истраживачима и морнарима који остају дуже времена без свежје хране, затим код људи који једу свакодневно само једну те исту храну (Кинези полиран пиринач) опажени су знаци тешких болести. Испадање зуба, тешко крварење из десни, омекшање костију, болести очију итд. Све те разне болести чије смо симптоме горе напоменули назване су једним именом авитаминоза. Постоји и у појединим нашим крајевима спорадична појава скорбута — болести која је проузрокована поквареном храном. Још многе болести као пелагра, берибери и други тешки поремећаји у нашем организму нису ништа друго него последица рђаве исхране. Ове се болести лако могу спречити променом начина исхране т.ј. узимањем једног дела хране у свежем стању, јер само у том облику могу се неопштећени витамини унети у наш организам. Једно од најважнијих сретстава за спречавање авитаминозе је некувано млеко, јер се у њему не налази само једна врста витамина као у другим хранљивим супстанцама него су у њему заступане скоро све врсте витамина. А њих има десетак врста. Ово је само један пример који нам говори

у прилог правилне исхране и то не само с обзиром на врсту хране коју можемо употребљавати него и у каквом стању. Догађа се да и оне намирнице које сељак за своју употребу оставља претрпе током стајања извештан квар. Употреба такве хране може да изазове разне врсте обољења. Тако на пр. употреба сира, риба и разних меснатих продуката ако су у распаду могу да изазову тешка тровања. Већина такве хране и у поквареном стању задржава свој првобитни изглед па се код куповања не може приметити никакав квар, а тиме и штетност за човечији организам. Ту је потребна стручна контрола и само на тај начин могу се спречити неугодности од последица узимања такве хране. А баш таква храна ако је почела да се распада може бити најопаснија.

Док су се намирнице за живот производиле у главном за сопствену употребу, а само један мали део био намењен продаји градском становништву, контрола над храном и мирођијама није у данашњем смислу била ни потребна. Концентрацијом свих важнијих намирница у руке трговаца ствар се сасвим мења. Због велике међусобне конкуренције сваки тражи да на тржиште изнесе што јевтинију робу — често пута не пазећи на њен квалитет. Известан број несавесних трговаца иде тако далеко да и животне намирнице, дакле оно што је најнеопходније за одржавање живота, узимају као објект на ком, путем умањења хранљиве вредности и фалсификовања заснивају своју зараду и богаћење. Систематски преглед који смо били провели над намирницама за живот у појединим градовима потврдио нам је горње наводе. У појединим местима стављају се у промет такве намирнице које са именом под којим се продају немају ништа заједничко. Код сузбијања фалсификовања главна брига мора бити посвећена изналажењу не толико оних који фалсификате стављају у промет, колико оних који врше фалсификовање (и ако су по закону једнако одговорни) и такве намирнице растурају сами или посредством ситних градских трговаца. Нису ретки случајеви да мали трговац исправну или већ донекле фалсификовану намирницу и сам још исквари и тако док дође до куца она је потпуно бескорисна за употребу којој је намењена.

Далеко би нас одвело када би у овом информативном чланку навели све начине и могућности фалсификовања, које смо у дугогодишњој пракси имали прилике да видимо. Из тих разлога задржаћемо се само на једној намирници која уједно служи и као свакодневна храна широких слојева, а уједно и као објект на коме се врши доста недозвољених манипулација на штету хранљиве вредности и потрошача.

Како смо већ горе споменули у овом чланку задржаћемо се само на млеку.

Од првог дана рођења организам дојенчета храни се једино млеком у коме се налазе сви они састојци који су потребни за правилан развој и одржавање организма. — Маст, беланчевина и угљени хидрати (млечни шећер) као хранљиви састојци а исто тако и све врсте витамина налазе се у њему док је у сировом т.ј. непрокуваном стању.

Ради бољег упознавања састава млека доносимо ову табелу према Флајшману у којој је наведено неколико најважнијих саставних делова млека и то као средње вредности. Поред ових у табели наведених хранљивих састојака налазе се у млеку разне минералне соли које су од великог значаја за раст организма, специјално за изградњу зуба, за регулацију крвотока, костију итд.

Састав у %	Крава	Овца	Коза	Жена
вода	87.8	81.5	86.3	88.0
маст	3.4	7.0	4.0	3.7
шећер	4.7	5.0	4.3	6.5
казеин	2.7	4.3	3.6	0.9
албумин	0.7	1.3	1.0	0.6

Казеин и остале беланчевине (разни албумини) који се у млеку налазе по свом молекуларном саставу најближе су беланчевинама које се налазе у нашем организму и због тога су те беланчевине из млека најподесније за изградњу нашег ткива. Ради малих интермолекуларних промена које се врше у беланчевини код варења може се велики проценат искористити. Исти је случај и са машћу која се за разлику од других животињских масти држи у течном стању на температури нешто нижој од нашег организма (око 33° С) и у том стању остаје за сво време варења, што олакшава ресорпцију масти у цревима, и то скоро потпуно, док код других масти није то случај.

Не даје свака крава по процентуалном саставу једнако млеко. То зависи од многих фактора као што су: раса, годишње доба, начни исхране, број мужења, техника мужења, старост краве итд. Како утиче на састав млека код једне те исте краве време мужења показује нам ова табела

из које се види да је по хранљивој вредности најбоље вечерње млеко и ако га је у то доба најмање. Како по саставу млека, разликују се краве и по количини млека које дневно

дају. Пре сто година најбоља енглеска крава могла је дати само око 1.800 л. годишње. Данас просечно даје 3.500—4.000 л., а

Доба	Количина у л.	% масти
ујутро	4	2.8
уподне	3	3.0
увече	2	3.8
свега	9	3.2

неке холандске врсте дају и по 10.000 л. Тај напредак у сточарству постигнут је чистијим укрштањем, са племенитим пасминама и рационалнијом исхраном. Да би се по крави продукција млека што више повећала уведено је у Данској 1894 год. „Контролно друштво” које сваку краву одређену за мужење стручно прегледа да установи квалитет и квантитет млека. На тај се начин врши селекција и за мужу се оставе само најбољи примерци. И код нас би се то могло провести на заједничкој основи. Док холандска крава даје дневно 10—20 л., сименталска 8—15, код нас је просек 3—5 л. Морамо овде напоменути, да се у последње време и код нас у овом погледу посвећује већа пажња и да се побољшање пасмине већ показује у појединим крајевима.

Да млеко дође у руке конзумента у онаквом стању у каквом се налази у млечним жлездама краве или бар приближно у таквом стању, потребно је предузети опсежну и свакодневну контролу. Прво на шта се мора обратити пажња јесте здравствено стање саме краве а исто тако и здравствено стање људи који манипулишу око млека. Болести које се могу појавити код крава као шап, слинавка, антракс (црни пришт), бесноћа и др. нису толико опасне јер краве у већини случајева „усахну” пре него што би њихово млеко било опасно за употребу. Много је опасније млеко од крава оболелих од туберкулозе, јер ту нема никаквих видљивих знакова по којима би се болест могла приметити. Племенитије врсте крава више подлежу том обољењу. У већим млекарствима, који једино код нас и држи племенитије пасмине, морају по закону исте бити прегледане, да се не би догодио случај стављања у промет њиховог млека. Несумњиво је доказано да у таквом млеку има бацила туберкулозе. Најопасније су за мужење краве које болују од туберкулозе вимена. Према Остерману може се у млеку тих крава наћи врло велики број клица. Да би се са те стране обезбедили и омогућили снабдевање потрошача са млеком не-

Ушкодљивим по здравље навешћемо овде главне принципе којих се мора придржавати сваки продуцент млека, а то је:

- 1) мужење само здравих крава;
- 2) **чистоћа** која мора бити проведена како у самој штали, тако и код самог поступка мужења и посућа у којима се млеко држи и
- 3) успелење само здравих људи око продукције, и продаје млека.

Горе наведених принципа мора се придржавати, јер је млеко по свом саставу врло подесна подлога за развој и размножавање многих бактерија, те незнатна инфекција и код самог мужења може штетно деловати на здравље особа које такво млеко узимају сирово или недовољно кувано. Закон о контроли над намирницама за живот предвидео је забрану продавања млека од крава оболелих од туберкулозе или других хроничких инфективних обољења. Исто тако и преглед особа које су запослене око продукције намирница за живот а боловале су од тифуса или других инфективних болести интестиналног тракта.

Опасност од клицоноша т. ј. особа које су преболеле тифус, паратифуст или дизантерију, а које и даље могу бити расадници заразе, врло је велика и ради тога морале би чешће бити подвргнуте лекарском прегледу. Такве особе саме не знају да су клицоноше а ретки су случајеви да ће довољном чистоћом бити у стању да отклоне инфекцију намирница са којима раде, и тако доводе у опасност здравље особа које ће те намирнице узимати као храну. Обратићемо пажњу на још један не мање важан фактор, који у млекарству игра велику улогу а то је вода, која у инфицираном стању може бити исто опасна. Прилике по околним селима нису са хигијенске стране задовољавајуће. Бунари, ђубришта и клозети копају се у земљи без икакве изолације зидова. Порозност земље, специјално црнице, не спречава сливање отпадне површинске воде са подземном бунарском водом. Загађење бунарске воде иде најчешће тим путем. Ако се у близини таквог примитивног бунара налази клозет, опасност од цревних обољења је још више повећана, нарочито за време разних епидемија. Осигурати добру и беспрекорну питку воду врло је важно и где год је то са материјалне стране могуће, мора се приступити асанаацији свију објеката који могу на било који начин загадити подземну воду.

Такви недовољно асанирани бунари, заходи и ђубришта у нашим селима (која су главни продуценти и опскрбљивачи Београда млеком) даје увек могућност инфекције бунарске воде која служи за прање судова у које се ставља млеко. Да не би инфекција млека настала тим путем препоручили би, да се сво посуђе (музлица, канта за пренос мле-

ка итд.) пере у добро искуваној води. Најбољи би начин био када би се сво посуђе могло у пари стерилизовати. Ради високе цене справа за стерилизацију не могу се исте набавити у малим gospodarствима каква су код нас најмногобројнија, стога препоручујемо место стерелизације дезинфекцију посућа са хлорним кречом или капоритом, а затим добро опрати топлом прокуваном водом. То је особито важно да се као неопходна мера предострожности чини увек, а поготову у пролеће и јесен за време великих киша када је инфекција бунара највећа, а исто тако и највећа опасност од ширења тифуса, паратифуса и дизантерије. Поред разних присилних мера, које нам даје Правилник о надзору над водама за пиће (дезинфекција, асанаација и затварање заражених бунара) морала би се организовати по околним селима код здравствених сеоских течајева разна хигијенска предавања, којима би се народ поучавао у свим питањима хигијене, а специјално у оним која имају највећу практичну примену код добивања и прераде намирница за живот градскога живља. Поред горе наведених савета мора се и нарочита пажња обратити на чистоћу мужења. Обичај да се пре мужења перу вимена крава водом из музлице и недовољно опраним рукама, морао би се напустити. Прање вимена је неопходно потребно, али се то мора чинити са више предострожности, а не као горе по старој навици „плети kotaц као отац“. То би се морало радити добро опраним рукама, искуваном водом у посебној посуди, а затим чистом сувом кропм обрисати. Код мужења не смеју ни прсти ни виме бити поквашени, него мора да се музе на суво. Малом вештином то се да постићи за кратко време. Пре него што се почне мусти потребно је испустити неколико млазева млека из вимена изван музлице јер се у отвору (рупици) вимена задржавају бактерије. Само једино на тај начин може се добити са бактериолошке стране сасвим беспрекорно млеко. Поред сигурности да нам млеко буде беспрекорно са бактериолошке стране, морамо обратити исто тако пажњу и на чување његове првобитне хранљиве вредности. Нижа хранљивост млека, ређимо мањи проценат масти, него што га дају просечне краве у том крају може бити последица слабо храњених крава или такве расе које нису подесне за мужу. Такве краве или би се морале ухранити и тек онда њихово млеко носити на тржиште, или такву краву која по својој природи даје млеко слабог квалитета не би смели узимати за мужу него једино за клање. Изговори којима се данас многи продуценти млека служе, да им је млеко природно, необрано, ма да врло слабо на масти, не могу се узимати у обзир нити се сме дозволити продаја без ознаке „обрано млеко“ и ако

није на вештачки начин смањена његова хранљива вредност.

Други много чешћи начин, ради којег је врло велики проценат млека донесен на тржиште са умањеном хранљивом вредношћу, јесте фалсификовање које се према умешности самог произвођача обавља на разне начине. У главном то се чини тројако:

- 1) додавањем извесног процента воде,
- 2) скидањем једног дела масти, и
- 3) комбинацијом оба поступка.

Први начин у Београду се најчешће употребљава, јер је најлакши и не изискује никакав напор. Код саме контроле на уласку у град може млеко још бити у свом природном стању, а вода се и „успут“ може негде долати. Такво млеко у које је сипана вода може се врло лако као фалсификовано (неисправно) утврдити. Природно млеко нема у себи нитрата (шалитре) али га има у скоро свакој бунарској води у већој или мањој количини. Врло једноставном анализом млека на њих, може се доста тачно закључити, да ли је додана вода. То само у оном случају ако се констатује присутност нитрата т.ј. ако је проба позитивна. Код негативног резултата претраге још не можемо потпуно сигурно рећи, да у млеко није сипана вода, јер има и таквих вода (специјално изворска вода и кишница) у којима нитрата нема и додатком такве воде код које би нам проба на нитрате испала негативна, били би доведени у заблуду, држећи таовко млеко за исправно. У тим случајевима морамо се служити савршенијим физикално-хемијским методама (рефрактометар, криоскопија) помоћу којих можемо тачно и у сваком случају одредити проценат придодане воде. Такво млеко без обзира, да ли је проценат придодане воде био мали или велики не би смело пустити у промет, него запленити и уништити. Има тако конструисаних лактометара (справа за мерење млека) који место уобичајене скале имају ознаке „додано воде“, „обрано“ итд. Њима би морали бити снабдевени сви органи у служби надзора над намирницама за живот тако, да у највећем броју случајева могу код прегледа млека одмах, на лицу места, установити његово стање и према томе по закону поступити.

Други начин фалсификовања је скидање извесног дела масти, што се може постићи или помоћу центрифугалног апарата, (сепаратора, разуме се само код већих млекара) или једноставним скидањем павлаке, која се накупи на површини млека. Констатовање процента скинуте масти није могуће ако се не зна онај проценат који се налази код оригиналног млека, а то се може постићи прегледом т.зв. стајске пробе т.ј. оне пробе коју би узели одмах након mužeња. Како се не може тачно утврдити да ли је павлака са млека и у ком проценту скинута, то даје могућност произвођачима (специјално

оним који поседују сепараторе) да скину проценат масти до крајње дозвољене границе. Да би се и томе доскочило и присилило произвођаче да довозе на тржиште оригинално млеко које није брано, мора се већ према месним приликама одредити просечан проценат масти који би важио као гранични испод кога би се свако млеко сматрало као обрано а које ако улази у продају мора се декларисати само ознаком „обрано млеко“.

Трећи начин како смо споменули састоји се из комбинације оба т.ј. из додавања воде и истовремено скидања павлаке. Најгори је овај трећи начин фалсификовања јер је такво млеко најлошијег квалитета.

Напомињемо да хранљива вредност једног млека зависи од количине беланчевине, масти и угљених хидрата и да је проценат тих састојака код разних врста крва различит. Како све покрајине немају исту врсту крва нити их хране истом храном, то је сасвим разумљиво, да ће млеко бити по проценту састојака различито. Из тога разлога била би погрешка када би за целу територију државе била одређена једна вредност по којој би се ваљаност млека просуђивала. Ако би се до тога дошло морао би се усвојити најнижи проценат масти, што би дало могућност свима који производе млеко бољег квалитета да скину павлаку и према одредбама закона ипак имају покриће, да га као исправно стављају у промет.

У Хигијенском заводу на територији Дунавске бановине одређен је просечни проценат масти на основу неколико стотина исправних анализа и нађено је код највећег броја млека проценат масти 3.8% а остале вредности леже више изнад него испод тог процента, што се из приложеног графикона види.

Док се хемијским прегледом у главном има да утврди да ли је и у ком степену млеку смањена хранљива вредност, бактериолошким се прегледом указује на санитарну вредност т.ј. да ли је млеко штетно или не по организм. Код прегледа живежних намирница анималног порекла, поред дужности да потрошача заштитимо од преваре, морамо га обезбедити и са здравом исхраном. За врло велики проценат млека који долази на београдско тржиште можемо слободно рећи да је неисправно и са хемијског и са бактериолошког становишта. Тако је и у другим градовима. Узећемо само неколико градова у којима се врши систематска контрола. Процент фалсификовања био је у Загребу год. 1923 58%, а 1924 33%, у Скопљу 1930 око 50%, у Новом Саду до 1931 40%, а 1934 15%. Бактериолошки резултати прегледа још више су поражавајући. Према истраживањима које је вршио Др. Ст. Иванић на млеку са београдске пијаце и резултате упоређивао са про-

У писима које вреде за Лондон и Њујорк, видимо да у

I групу т. зв. „А“ млека, која може да има број клица испод 30.000 у 1 ссм отпада 14,2%

II групу т. зв. „В“ млеко са бројем клица од 30.000—100.000 у 1 ссм. 21%

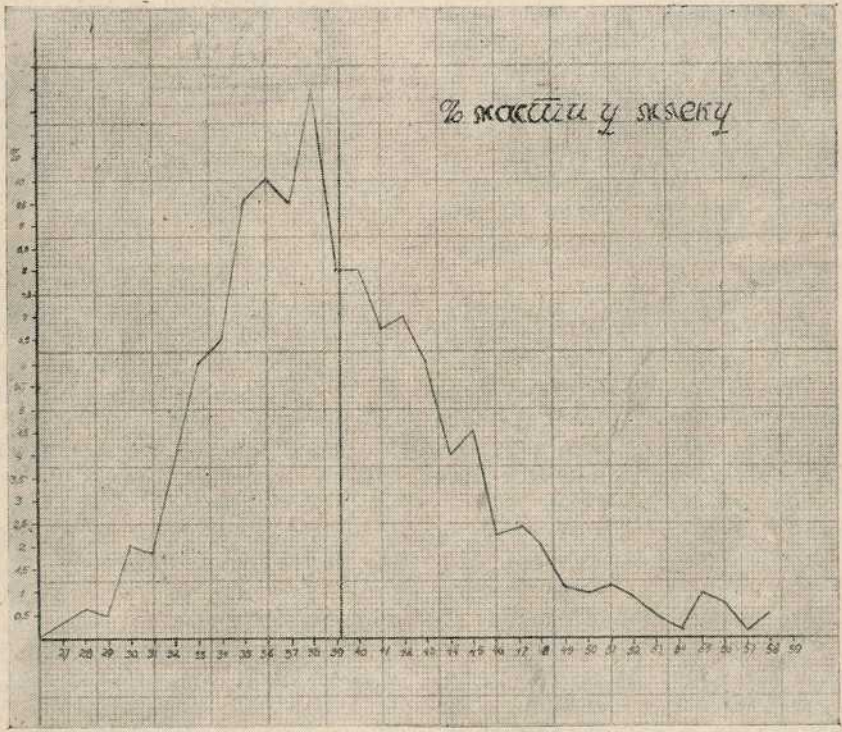
III групу т. зв. „С“ млеко са бројем клица преко 100.000 у 1 ссм 54% и

IV групу т. зв. „Certified Milk“ које не садржи више од 10.000 у 1 ссм око 10%.

Није необична појава да број клица у 1 ссм достигне и неколико стотина милиона. Према горе наведеним упоређењима са њујоршким прописима смело би се код нас ставити у промет само млеко из групе т. зв.

је не можемо никако препоручити као ефикасну меру за добијање хигијенског млека. Углавном пастеризација убија само оне бактерије које изазивају нормално кисељење млека, док остале, патогене клице и споре остају и даље у млеку. Заостале клице се развијају и разарају млечну беланчевину. Декомпозициони спојеви беланчевине могу изазвати јаке проливе а често и по живот опасна обољења. Недостатци пастеризације нису само у томе. Кувањем се уништавају витамини и згрушава беланчевина што умањује њихово растварање у желучаним соковима, односно смањује процент искоришћавања истих као хранљиве субстанце. Сретства за конзервирање која се обично додају млеку

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„Certified Milk“ и „А“ и „В“ дакле свега око 49% прегледаног млека. Остало се млеко не би смело директно употребљавати као храна, него само као сировина за прераду млечних производа.

Најобичнија врста клица које преовлађују у млеку јесу оне које прогрушавају млеко т.ј. ферментирају млечни шећер у млечну киселину која коагулира беланчевину. Да би спречили развој ове врсте клица и да би се прикрили недостатци исправног поступања са млеком, прибегавају пастеризацији, стерилизацији или додавања млеку разних хемиских препарата за конзервирање. Пастеризовано млеко може се продавати али само са ознаком пастеризовано и код које температуре. Пастеризација се обично врши кувањем млека пола сата на 63° С, и ради тога

спречавају умножавање само неких врста клица или само спречавају кисељење млека што иде на штету правог изгледа по коме би распознали ступањ инфекције. На место свију ових манипулација које уништавају витамине, смањују хранљиву вредност или место недозвољеног хемиског конзервирања препоручујемо као најбољи начин да се млеко сачува охладити га после чистог mužeња на 8—10° С и држати га на тој температури до консумирања. На тај начин спречава се развој оног малог броја клица које је немогуће избећи на било који начин. Млеко које се добија од здравих крава може се инфицирати на разне начине: прашином, сламом, водом, мувама, преко нечистих руку, изметом, преко неопраних вимена, нечистог посуђа, неправилним муежњем итд.

Да ли према данашњим приликама под којима се Београд снабдева млеком могу бити ефикасно примењена оба начина прегледа?

Како смо већ раније навели, хемиским се прегледом може у највећем броју случајева, са добро извежбаним персоналом на лицу места одредити хранљива вредност млека и одмах предузети мере да се свако неисправно млеко отстрани са тржишта.

Да ли је и код зараженог млека могућа одмах на тржишту примена ефикасних мера за спречавање његове продаје? Није сасвим. Ако би хтели сасвим тачно установити број клица који се у млеку налази, изискивало би дуже времена (најмање 48 сати) а за то време млеко од кога је узет узорак за преглед већ је конзумирано, а нама мора бити дужност да све млеко код којег постоји сумња да је заражено на лицу места подвргнемо прегледу. Данас је већ техника прегледа са Тромсдорфовим цевчицама довољно израђена да нам количина, изглед и микроскопски преглед могу брзо дати доста исправну слику за оријентацију о бактериолошкој вредности млека. Сврха коју би такав преглед требао да има може се и у овом случају добро организованим радом постићи.

Да би се постигли задовољавајући резултати и потрошачима обезбедили и са хигијенског гледишта такво млеко које би могли без бојазни пити и у сировом стању (кад је његова хранљива вредност највећа) мора се поред најштрије и најсавесније контроле приступити и поучавању. Појединачним или скупним обавештавањима о држању чистоће, начину мужења итд., може се много постићи ако продуценти макар мало покажу добру вољу, али се ни у том случају не може стопроцентно обезбедити постављени захтеви за добро млеко.

У чему је важност млека да му се посвећује толика пажња? Млеко је намирница за живот која је неопходно потребна за исхрану деце. Потрошња његова се из дана у дан повећава у колико се правилно упознаје његова вредност као хране. Калориска вредност млека износи око 700. Ако је упоредимо са ниже наведеним вредностима код друге хране, видимо:

1 кгр. говеђег меса кртог	1010	Кал.
„ „ свињског меса кртог	1450	„
„ „ шарана	780	„
„ „ сланине	7190	„
„ „ шећера	4100	„
„ „ сира	3800	„
„ „ јабука	510	„

да млеко према својој хранљивости и тржној цени треба да дође у обзир као најповољнија

и најевтинија храна и то не само за исхрану деце него и одраслих.

И ако је на први поглед његова калориска вредност иста са $\frac{3}{4}$ кгр. говеђег или $\frac{1}{2}$ кгр. свињског меса, ипак благодарећи његовом идеалном саставу и врсти беланчевина оно је кудикамо као храна рационалније од количине меса исте калоричне вредности.

Код нас се још није увидела сва она вредност коју млеко има. Код других народа је пропаганда за већу потрешњу млека проведена са више успеха, што се опажа по много већој потрошњи него што је по нашим градовима. Ако узмемо да је потрошња млека по особи дневно у

Вашингтону	1.10 л
Базелу	0.70 „
Бечу	0.40 „
Загребу	0.30 „
Београду	0.20 „

а просечно да се у Југославији троши по особи свега око 0.31 л. видимо да међу културним народима стојимо у исхрани млеком на врло ниском ступњу.

Овде није место да понављамо и расматрамо из којег је разлога тако. Један од њих је свакако и неповерење које београдски конзументи имају према гаранцији да ће добити непокварено и хигијенски исправно млеко. Ови су разлози све мање на месту јер општинска стручна контрола која је организована да пази над трговином млека има у томе правцу успешне резултате који ће се још више побољшати. Недовољна пропаганда која треба грађанство да придобије за ову најздравију храну, биће тек онда на свом правом месту ако је у стању да и стварно осигура млеко какво и препоручује потрошачима.

Велика тешкоћа коју треба пребродити на том путу је чисто техничка, организационе природе. Код великог броја продуцената који на београдском тржишту износе мање количине млека није могућа систематска контрола без великог контролног апарата. Најидеалнији би био случај кад би се успело са оснивањем већих индустријских млекарских предузећа или задруга у којима би рад појединачно произвођача морао бити прилагођен нормама које би се таквом предузећу или задрузи одредиле, а које би пред општинским контролним органима над намирницама за живот сносиле сву одговорност за исправност млека.

Пут којим би се до тога дошло није ни тежак ни немогућ. Мало добре воље и грађанима би се могло обезбедити таква врста млека коју Енглези означају са „АА“, а које би се без бојазни могло и некувано давати деци за храну.

Др. М. Ђ. Поповић,
управник Клиничне болнице

Питање побачаја с обзиром на нашу комуналну и популациону политику

Питање побачаја постаје све више једно врло важно социјално и популационо питање. На његовом решавању морају сарађивати осим лекара, као стручњака, исто тако и сви други социјални фактори, на првом месту *оштинe*.

На XVII недавно одржаном конгресу Југословенског лекарског друштва у Београду, питање побачаја, нарочито његових индикација, било је опширно расправљено и донета је једна врло важна одлука примљена од огромне већине лекара, а која гласи:

„Југословенско лекарско друштво на своме XVII конгресу у Београду, након свестране дискусије констатује:

1) да број побачаја све више расте, поготово да има све више противзаконитих, нестручно изведених побачаја, који су врло опасни и по жену на којој се врше, и по нацију.

2) конгрес сматра да је потребно широке народне масе опоменути о лакоумном схватању побачаја, с тим, да се обавесте о штетним и убиственим последицама.

3) Понављајући своје захтеве за пуну заштиту породице, материнства и деце, овај скуп тражи најиздашнију социјалну заштиту и економску помоћ за породице, за мајке уопште и за трудне жене и породиље. Треба законом загарантовати заштиту и помоћ за рођену, а недовољно збринуту ванбрачну и другу децу, коју родитељи не могу да отхрањују, и Југословенско лекарско друштво уверено је, да се само најиздашнијим, правним, социјалним, културним и економским мерама може унапређивати материнство и спречити регулација деце и побачаји, па ће се са своје стране и у кругу својих чланова порадити око тога, да се за такве матере заинтересују широки кругови народа, добротвори и остала приватна и јавна друштва, државне и јавне установе.

4) Југословенско лекарско друштво претресло је питање побачаја са више

становишта, а не само са медицинског, па мисли да би требало помагати највише сиромашне слојеве народа и такве, у којима не постоји тенденција за побачајем, на трошак и опорезивање опште, а нарочито богатијих и виших слојева код којих је ова тенденција изражена. Помоћ и овде могла би бити социјална, економска, културна и државна.

5) До доношења под тачком 3) захтеваног закона о пуној заштити породица, матера и деце, Југословенско лекарско друштво, усвајајући разлоге, који се намећу тешким економским положајем сиромашног живља, захтева, да се одредбе кривичног закона §§ 171—174 подвргну ревизији и поред чисте медицинске индикације да се признају и ране биолошке и душевно хигијенске индикације и социјално-економски моменти, где они постоје, а то све треба легализирати и регулисати, да би се побачај могао вршити под оптималним стручним условима савремене медицине, а за сиромашне да буду бесплатни. Сви побачаји код утврђених индикација нека се врше у болницама, а не у приватним ординацијама и њима сличним институцијама.

6) Са медицинског става треба захтевати да се повећа број бабица на селима, као и број болница и болесничких кревета, те и у најмањим болницама мора бити довољно прилике за порођај и побачај, а у већим болницама мора да буде и стручне помоћи, посебних гинеколошких и акушерских одељења и специјалиста за гинекологију и акушерство, свуда има да влада сусретљивост, дискреција и пуна стручност.

Ради извођења свега изложеног, тражимо надлежно установљење једног централног тела за заштиту породице, матера и деце, било у облику одељења у Министарству социјалне политике и народног здравља или централног уреда, односно дирекције, под контролом и субвенцијом Министарства социјалне политике и народног здравља.”

Поводом те резолуције важно је да се истакну следеће чињенице које имају нарочито везе са популационом и комуналном политиком. Као што је у резолуцији истакнуто, постоји велики број насилних побачаја и тај број све се више повећава. Тачан број побачаја не може да се утврди из многих разлога. Постоје врло строги законски прописи §§ 171—174, К. З. по којима се кажњава не само онај који врши насилан побачај, већ и жена на којој је извршен. Закон признаје само једну индикацију — оправдање — чисто медицинску, кад ношење и порођај угрожава здравље и живот матере. Све друге, тако зване, социјално-економске и биолошко-евгеничне индикације се не признају. Према томе највећи део случајева се ради кришом — илегално. Сиромашне жене, које немају да плате санаторијум и велике лекарске хонораре, раде то или саме, или дају да им раде „искусне жене” и наравна ствар да се у свима таквим случајевима дешавају заразе и жена страда, буде тешко оштећена телесно и душевно, ако не наступи и смрт.

До знања долазе само они случајеви који заврше смрћу и који се законски гоне, или који се случајно открију.

Имућним женама врше побачаје лекари, наравно по скупе хонораре, или под видом „лекарских индикација”, или без икаквих индикација, осим чисто пословних разлога. На тај начин се изиграва закон, а до одговорности долазе једино сиромашне жене-раднице, које поред тога, што буду телесно тешко оштећене, буду кажњене затвором или робијом.

Несумњиво је да сваки насилни побачај претставља за жену једну већу или мању опасност, чак и кад се врши од стране потпуно стручних и савесних лекара и, у за то нарочитим болницама. Свакако да случајеви који се врше у таквим установама претстављају сразмерно врло малу — готово незнатну опасност по живот, према случајевима који се врше ван болница и од нестручних лица, где се смртност пење до 50 и 60%.

Друга је опасност од побачаја са чисто популационог гледишта, јер се тиме смањује број рађања од кога зависи опстанак једног народа.

Исто тако опасност претставља и са гледишта евгеничног, кад се рађају деца болесна и неспособна за живот, а вероватноћа је да се таква деца рађају од болесних и наследно оптерећених родитеља. Она падају на терет не само својим родитељима, већ и целом друштву, а у првом реду општинама, које су дужне да подносе трошкове за њихово лечење и издржавање, јер су то већином деца сиромашних људи, који осим тога имају и највећи број деце.

Поставља се сасвим природно питање, због чега код нас, у Београду, жене прибегава-

ју насилном побачају — управо који су најдаљи узроци тој појави, даље како се могу отклонити ти узроци и поправити једно, свакако зло стање, у друштву.

Осим тога постоје исто тако разлози да друштво, као такво, захтева у извесним случајевима да се врши спречавање рађања болесне деце кад ово претставља за друштво опасност.

Према свему томе, постоје и различити узроци и различите индикације „разлози” због којих се врше побачаји и због којих се захтева и оправдава, под извесним околностима, вршење побачаја. И најзад, какву улогу и какву дужност имају у целокупном овом питању општине, нарочито градске, као Београдска, и какву социјално-комуналну политику имају да воде на сузбијању овог социјалног зла.

На прво питање, зашто се врше побачаји, према узроцима може се одговорити, да жене из имућнијих класа врше то из комотијета, јер не желе да имају деце, или не желе да имају деце уопште, или не желе да имају већи број деце и да због тога спречавају порођаје било тако званом *превентивним* мерама — мерама за спречавање зачећа уопште, или, ако то не успе, — а то у великом броју не успева, онда прибегавају насилном побачају. (Постоји и спонтани побачај као последица извесног оболења женских органа, а који овде не долази у обзир).

Затим, побачај врше и све оне удате жене или неудате које уопште не желе да имају децу, јер она би за њих значила морално компромитовање и све оне непријатне последице које од тога могу да наступе.

У овим случајевима, изузев случајева преваре или силовања сиромашних девојака, имао би закон пуно право да прогони, јер ту никаквог стварног оправдања не би могло да има. Баш имућне класе дужне су да имају већи број деце, јер имају могућности да децу издржавају.

Сасвим други узроци су који нагоне материјално оскудне породице да не желе велики број деце. У тим случајевима може да буде говора о социјално-економским индикацијама, које и лекари у својим резолуцијама траже, да се изузетно, и као једно нужно и мање зло мора признати. У вези с тим је и питање *регулација рађања*. Факат је пре свега да сиромашне класе и то, у колико је нижи њихов стандард живота, у толико више деце имају, али у исто доба је и све већа смртност у колико су родитељи сиромашнији и оптерећени великим бројем деце, што је посве природно и разумљиво, јер сиромашни родитељи нису у стању да се старају ни о довољној нези, ни исхрани, ни лечењу своје деце.

У таквим случајевима доиста је велико питање да ли је боље пустити да се рађа и сувише велики број деце, и да она у исто тако великом броју умиру, или је боље, да се у таквим случајевима ипак, бар док се на други начин овом злу не стане на пут, регулише, т.ј. ограничи број рађања деце.

Најзад постоје и *евџенично-биолошке индикације*, т.ј. они случајеви у којима су оба или један родитељ тешко наследно оптерећени и кад се може са највећом вероватноћом очекивати да ће њихово потомство наследити то оптерећење у виду разних наследних мана и болести. Овде би дошли случајеви наследних душевних болести, сифилис, алкохолизам, конституционалне болести, наказе, идиотија, слабоумност, инфантилизам итд.

Свакако и са гледишта самих родитеља, као и са опште социјалног гледишта рађање овакве деце са тешким наследним манама претстављало би велику штету и терет по друштво. Таква деца, ако се уопште жива и роде (многа се рађају мртва, или се још раније побаче), болују још од првих дана, а смртност је код њих сразмерно највећа. Ако остану у животу нису никад у пуној мери способна за живот и падају на терет друштву и са своје стране претстављају опет опасност да размножавају исто такве потомке, т.ј. да уопште кваре расу.

Зато треба да буду признате и биолошко-евџеничне индикације. Наравна је ствар да ове индикације морају одређивати стручна лица потпуно упозната са целокупним питањем законима наслеђа.

Стерилизација која се у овим случајевима врши као превентивна мера у неким земљама, врло је нехумана и опасна мера, и могла би се одобрити само у врло ретким случајевима, кад ни на који други начин не би могао да се постигне жељени циљ. Међутим, стерилизација ни у ком случају не би смела да служи никаквим другим разлозима тако зване расне хигијене, као што је то н. пр. случај у Хитлеровој Немачкој.

Према оваком стању ствари, дакле, ако хоћемо да се укину или бар смање вештачки побачаји, поглавито из социјалних разлога, не може се то ни у ком случају постићи тиме, што би се и даље задржали строги законски прописи противу вештачког побачаја, већ једино тиме, што би се отклонили узроци због којих се они врше. Ти су узроци, у колико се тиче најтежих случајева, и ради којих постоје социјално-економске индикације, као што је: тежак положај ванбрачне деце и девојак-матера, забрана истраживања оца ванбрачног детета, недовољна заштита за обезбеђење породица које нису у стању да издржавају ни једно, а камо ли већи број деце, што све зависи на крају крајева од друштвеног уређења и све већег пролетаризовања најширих маса

народа, повећања беспослице и све тежег положаја породица са децом.

У таквом тешком социјалном економском стању, само као мање зло, морају се признати и социјалне индикације побачаја, док год за њих стварно постоји потреба. Кад потребе за њих престану т.ј. кад се отклоне узроци због којих су постале, неће бити нужни строги закони и законско гоњење.

Јер, доиста, да ли има право друштво и држава да од својих грађана траже да испуне све грађанске дужности, и да рађају и издржавају децу, кад им то исто друштво и држава ничим не излазе у сусрет, већ шта више директно отежавају и доносе антисоцијалне законе (као н. пр. последња уредба о чиновничким принадељностима, којом су укинута и смањена породична додаци), а који највише погађају оне чланове који имају највише деце.

Нека се држава па и општине постарају да се створи могућност опстанка породица са децом, па ће онда с правом моћи да захтевају од њих да омогуће и обезбеде повољан прираштај.

За нашу престоничку општину питање побачаја исто тако претставља врло важно питање, нарочито кад се тиче радне способности и могућности привређивања њених грађана.

Сиромашне породице оптерећене децом, која често болују, и то већином услед оскудице и недовољне исхране, у највише случајева падају на терет општини. Кад би било могуће, да се све оскудне породице са децом могу потпуно помоћи и сва деца у сваком погледу заштитити, не би биле ни највеће жртве велике.

Да би се ипак ово зло колико толико ублажило, као једна од најпотребнијих мера било би установљење једног саветовалишта, за све оне који би тражили савете по овим питањима, наравно под највећом дискрецијом. Ово саветовалиште имало би бити у вези са гинеколошким и акушерским одељењем и извесним хуманим организацијама. Задатак саветовалишта био би да по свима овим врло деликатним питањима даје обавештења и савете, да указује све врсте помоћи и нађе начина да се и најтежа питања решавају без рђавих, а често и катастрофалних последица. Саветовалиште би имало да даје своје мишљење и по многим биолошко-евџеничним питањима као стручно и за то позвано тело. Ако се понова донесе закон о обавезном прегледу пре ступања у брак, оваква саветовалишта била би најподеснија да и ове прегледе врше и издају уверења.

Сличне установе постоје у градовима многих других држава и врше врло корисан рад. И наша престоничка општина не би требало да буде без овакве једне установе.

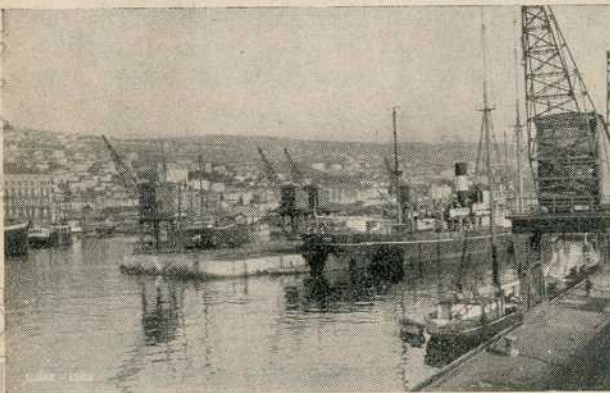
Наши градови:

Павле Кара-Радовановић,
нобинар и градски бећник

Град Сушак

Савез Југословенских градова одржао је свој овогодишњи конгрес у нашем лепом и особито напредном граду Сушаку, који је по свом географском положају на врху Јадрана, као будни стражар на мртвој стражи.

До пре Светскога рата наш драги Сушак био је периферија Ријеке, града који је блистао у срећи и задовољству и чија је увозна и извозна трговина имала огроман замах и просперитет.

Сушак: лука

Овако повученом границом Ријека је осуђена на смрт, а Сушак, остајући у наручју своје мајке Југославије, постао је оно што је пре рата била Ријека, постао је наша лука у врху Јадрана, у којој се данас стичу бродови целога света са довозом и одвозом огромне количине разноврсне робе.

Док Ријека потпуно изумире, наш се Сушак гигантски подиже и бујно цвета у својој трговини, општој радости и свестраном напретку, коме се радује сваки родољубиви син нашега народа, кога срећа донесе у овај наш дични и поморски град.

И ако је општа светска криза врло осетно погодила цео свет и његове градове, не поштедивши ни нашу Југославију и њене градове, ипак та општа криза није на наш драги Сушак оставила своје ожиљке, јер Сушачка лука и данас је пуна великих бродова наших и стра-

них, из којих се роба истоварује, а друга утоварује.

Благодарећи срећним приликама и околностима у којима се наш Сушак нашао после ослобођења и уједињења, он је положајем својим и државно-националном мисијом добио потребну наклоност државе и њену бригу и старање о свестраном напретку овога важног и тако значајног града на врху Јадрана.

Ваља нам нарочито истаћи да је и сам град Сушак схватио свој значај и своју дужност на овоме делу наше државе, па је у сагласности са општим државно-националним и својим градским интересима састављао своју општинску управу, која је марљиво и врло свесно вршила своју дужност.

Потоње деценије на челу општинске управе као претседник стоји и ради истакнути родољуб високе интелигенције, дубоког схватања своје дужности, конструктиван комунални политичар г. Ђура Ружић, који се марљиво бринуо и брине о напретку драгога му Сушака.

Под његовим претседниковањем Сушак се подигао до завидне висине као ни један град наше Југославије; јер је успео да подигне све потребне му јавне установе, а у колико их још нема г. Ружић је спремио пројекте да их још овога пролећа отпочне подизати и изграђивати.

Опште је позната ствар, да су приморски градови, махом, сви оскудни у грађевинским теренима, јер су, готово, сви стрменити и кршевити, а Сушак у томе носи рекорд пошто је цео терен и сувише оштро стрмен и без ивзетка кршевит.

Сушакова равница састоји се из једнога малог појаса крај Речине до пристаништа и раскрчени простор на коме је жељезничка станица, која је услед великога саобраћаја постала и сувише тесна, а нема се куда ширити већ опет обарањем кршевитих брегова.

Велике и високе палате сушачких грађана подигле су се и подижу сваке године у великом броју у високоме брегу од самога камењара, који се високо уздиже над Речином, а кога је за сваку ту палату ваљало крчити и ос-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

упособити за дотичну зграду, крај којих се и тако у камењару изгради мала баштица.

Пошто су велелепне палате наше браће Сушачана подизане уз поменути камењарски вис чак до врха, то је вредна општинска управа изграђивала градске улице серпентинама ограђене потпорним зидовима од тесаног камена, а саме улице мозаички, а негде и асфалтски, израђене, да се њима без тега може са уживањем ићи.

Пројекат Градског Дома културе (Посматран са западне стране)

Ваља нам напоменути, да су кућни и улични потпорни зидови већ почели да се покривају лепим зеленилом од пузавица и бршљана, да се човек с тога особито пријатно осећа кад пође у шетњу сушачким узбрдним улицама.

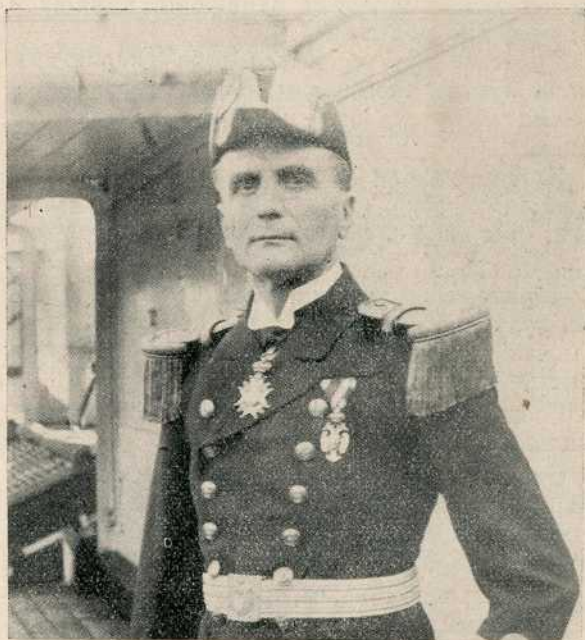
Дужни смо да нарочито и са особитим задовољством истакнемо: да наш мили и драги Сушак има свој Општински дом, градске школе и болницу, најмодерније израђене на којима би могли да Сушаку завиде и највећи и најбогатији градови у нашој Југославији.

Сушаку само још недостаје Општи дом културе у коме би било народно позориште и

опера, и у коме би било места за све остале патриотске, социјалне и хумане установе и крај кога би се једновремено са Домом културе подигао најлепши и најмодернији хотел у приморју са шест до осам спратова, за који се осећа велика потреба.

Потребна сретства за подизање овога величанственог Дома културе и хотела обезбеђена су, ако надлежни министар одобри извесну трансакцију, која државну касу не оптерећује никаквим новим издацима; а ови драгоцени објекти дигли би се ове године, те би град Сушак још више истакао своју славу и вредност.

Град Сушак са својим уваженим председником г. Ружићем истиче се у свима нашим патриотским и националним дужностима, што су поред стотину доказа дали и последњим подизањем величанственога споменика највећем Краљу наше нације, Бесмртном Краљу Александру, чији су споменик подигли на најлепшем месту у граду, пред гимназијом с једне стране, а пред градском кућом с друге стране.

Адмирал г. Рихард Салхер

Ваља нам овде не само напоменути но и нарочито истаћи да су наши славни морнари, који славу нашега имена и наше морнарице проносе широм целог света и ове године прославили свога патрона — заштитника — светога оца Ниоклаја на особито свечан начин. На свечану славску вечеру, коју су наши славни морнари и бродари приредили на дан католичкога Св. Николе, узели смо учешћа делегати Београдске и Крагујевачке општине, које су домаћини обасули правом братском љубављу и којој су присуствовали не само истакнути

сушачки грађани, но и претставници војске и осталих власти.

На овој свечаној вечери претседавао је и прву здравицу Њ. В. Краљу одржао врло угледни претставник морнарице адмирал г. Рихард Салхер, а после је пало више здравица Њ. В. Краљу, Југославији и нашим прослављеним морнарима и бродарцима са жељом, да кроз вечита времена проносе у свету славу наше мернарице и нашега бродарства, да кроз векове проносе нашу славом овенчану заставу широм свију мора целог света, на понос и дику Југославије.

Нешто мало више о Сушаку, његовој прошлости и садашњости

Град Сушак лежи у најсевернијем куту Јадранског мора, у затону, што се од најстаријих времена зове Кварнер и на левој обали Речине.

Сушак је место најновијег датума. Стара матица града је Трсат, који је био село управо и центар живота све до године 1788, кад је основан т. зв. Бакарски мунципиј, коме је и овај крај био додељен.

Трсат се звао у римско доба Тхарсатица, а први пут се спомиње у неким географским картама и путоказима неколико векова пре Христа.

Хрвати населили су ове крајеве у другој половини VI века, па је у то време у највећој чести овог краја нестало латинског грађанства.

Територија Сушачка звала се је у старије доба „ултра флувиум“, „транс понтем“, „преко моста“. Тек се задњих деценија XVIII века спомиње име Сушак.

Град Сушак има данас око 20.000 становника на површини од 20 км².

Сушак је претежно поморско-трговачки и привредни град. По досадањем развоју може се очекивати даљи пораст трговине, а с тиме и даљи прилив становништва у град.

Град Сушак стао се после рата веома нагло развијати, те је постао наш најважнији трговински и прометни центар и наша најважнија лука на Горњем Јадрану.

По свом географском положају и потребама наше државе град Сушак преузео је на себе дужност и важну улогу, да нашој Југославији накнади изгубљену Ријеку. Тај важни задатак у сразмерно кратко време од непуних 10 година од евакуације окупационих чета, односно од дефинитивног разграничења до сада успео је град Сушак да испуни изнад очекивања.

Године 1900 бројао је са подоштинама свега 11.039 житеља, 1921 год. 13.239, 1931 год. 16.104, а до сада се попео тај број на око 20.000 житеља.

Конфигурација тла и брдовити терен на којем се простира Сушак није најпогоднија за грађевински развој, но упркос тога шири се и расте Сушак размерно нагло у овим правцима.

Сушачка лука

Мала али модерно уређена и рационално искоришћена сушачка лука допринела је, да нарочито отскаче пораст лучког промета, који је у последњим годинама, према статистичким податцима, достигао предратни промет ријечке луке.

Усавршавањем лучког система и подигнућем трговини потребних магацина скреће у луку Сушак, промет колонијалном робом, који се до пре кратког времена грчевито држао страних лука, нарочито Ријеке и Трста, па је овај промет стално у порасту.

То исто вреди и за транзитни промет са суседним нам државама Аустријом и Мађарском, а нарочито Чехословачком, тако да један знатан део робе, нарочито јужног воћа, који је до сада био транспортован кроз Трст или чак Хамбург, долази у Сушак одакле се за споменуте државе даље отпрема.

Највећи део увозне робе долази у Југославију кроз Сушак, према томе је то наша најјача увозна лука. Експортна трговина је такође врло јака, а за извоз дрва је Сушак најјача експортна лука у целоме Медитерану.

Повољни положај и врло добре жељезничке везе и постојеће редовне и ванредне поморске линије са свим медитеранским и прекоокеанским центрима омогућују брзи и јевтини довоз потребних сировина и полусировина, као и пласман и брзу отпрему својих продуката, па има наде, да ће се и индустрија развити, јер Сушак за то има све услове.

Сушак је седиште два паробродска друштва, која одржавају редовне и ванредне линије за особни и теретни саобраћај са свим местима на нашем плавом Јадрану, даље са Албанијом, Грчком, Италијом и свим лукама блискога истока, Црним морем, свим афричким и осталим медитеранским лукама ближним лукама Антлантског океана, са свим Балтичким земљама те Јужном и Северном Америком.

Сушак има најповољније директне брзе жељезничке линије са свим центрима и већим градовима Средње Европе, те директне авионске линије са Чехословачком и Аустријом, као и нашим главним градовима, па се сав туристички промет горњег Јадрана одвија кроз Сушак, а скоро три четвртине целокупног туристичког промета нашег Јадрана транзитира Сушак.

Град Сушак је осим тога важна пролазна тачка за промет из северне, западне и источне Европе на источну обалу Јадрана са острвима, те полазна тачка за даље и краће излете у околна климатска морска купатила и летовали-

шта, те за летње и зимске излете у Горски Котар.

Промет странаца кроз Сушак особито је порастао после пропаганде што ју је наша држава провела у иностранству за Јадранско море.

Сушак као завршна тачка нормалне пруге, која претставља најкраћи пут са севера и истока Европе на Јадранско море, затим као полазна тачка паробродских линија за луке Јадрана и Медитерана, те као стециште важних аутомобилских путева и авионских линија, несумњиво ће у будуће задржати своју позицију у промету странаца.

Како је Сушак до ослобођења био у сваком погледу уско повезан са суседном Ријеком, његов развитак до данашњег културног и националног центра горњег Јадрана почиње тек после рата, када је Сушак губитком Ријеке постас национални и културни центар Југословена на горњем Јадрану.

Данас као важан град на крајњој западној граници државе, Сушак је седиште разних политичких власти као Среског начелства, Окружног и Среског суда, државног тужиоштва, Дирекције шума, Лучке капетаније I реда, поморско-грађевинске секције, главне царинарнице I реда, пореске управе, пограничне полиције итд., па II планинског пешадијског пука и жандармеријске чете, и тринаест конзулата страних држава.

Просветне установе и друштва

Од средњих школа има Сушак: државну мушку реалну гимназију, државну женску реалну гимназију, државну трговачку академију и државну мешовиту грађанску школу са укупно 1.333 ученика.

Основних школа има у Сушаку седам са 1432 ученика.

Сушак: панорама

Од стручних школа има Сушак државну мушку занатску школу, општу занатско-трговачку школу и музичку школу са укупно 300 ученика.

Научном раду стоји на расположењу одлична градска библиотека, а у оснивању је и градски музеј.

У последње време све се већа пажња посвећује култури тела и спортовима, па Сушак и у том погледу има видног удела у Југословенском спорту и доста успеха у међународној спортској утакмици.

Од друштава има Сушак 14 националних, 5 религиозних, 14 културно-просветних, 7 социјално-хуманих, 23 сталешких, 5 музичких и певачких и 15 спортских друштава.

У читавом културном и политичком животу Сушака, па и у менталитету и карактеру Сушачана, огледа се његов истакнути положај на крајњој западној граници Славенског југа према европском западу.

Напред изложено најбољи је доказ, да је Сушак де факто привредни, трговачки, туристички и културни центар целог Горњег Јадрана, па и целог Горског Котара, а делимично и луке, да је Сушак наша најјача увозна лука, да је Сушак најјача експортна лука у целом Медитерану и према томе врло важан фактор, који је много допринео угледу и подизању наше националне привреде унутра и ван граница наше домовине.

Болница у Сушаку

У јесени 1931 године освећен је камен темељац за нову границу сушачке болнице у присуству тада бана господина др. Иве Перовића, сада Краљевског намесника, затим председника града Сушака г. Ђуре Ружића и управника болнице г. др. Велимира Гутеше.

Месеца новембра 1934 год. Кр. намесник г. др. Иво Перовић отворио је зграду и предао промету.

Болница коју сам детаљно прегледао садржи 6 одељења и то: унутрашње, хируршко-гинеколошко, очно, ото-ларинголошко, рентгенолошко и посебног апотекара са самосталном апотеком.

Болница има 200 кревета.

Зграда има 3 спрата и сутурен. У средишњем фронту налазе се класна одељења, а на оба крила општи разреди. У партеру су пријемно одељење, главна амбуланта, одељење за душевно оболеле, рентгенолошко одељење, апотека и просторије за физикалну терапију. Позади, у избоченом делу, је централна кујна.

У сутурену је смештена перионица са најмодернијим апаратима за прање рубља, затим одељење за дезинфекцију заразног рубља и постелине, котлови са постројењима за грејање зграде топлотом водом, за подгревавање кујнских котлова на пару ниског напона, котлоу за пра-

ру високог напона, којим се стерилизира завојни материјал, даље танкови за топлу воду, са којим су сва одељења снабдевена итд.

Болница у Сушаку

До котловног одељења су магацини за животне намирнице и остале болничке потребе, а поред ових магацина налазе се три просторије са апаратима за хлађење ваздуха за спремање животних намирница и апарати за прављење вештачког леда.

Сви спратови су подељени уздужним ходником на јужну и северну страну. На јужној су страни смештене болесничке собе док су на северној помоћне просторије.

У другом су спрату позади операционе дворане за септичне и асептичне случајеве. Између ових се налазе зграде за стерилизацију завојног материјала, за дестилирану воду, и за кујнску со. Из ових котлова долазе по-

себним цевима споменуте течности у операционе дворане. Погон ових справа врши се на два начина електриком или паром.

Зграда је покривена терасом са које се пружа изванредно леп поглед на читави Кварнер.

Из централне кујне долази храна лифтовима у поједина одељења.

Све су просторије и одељења међусобно спојена аутоматским телефонима. Ово је неспорно једна од најлепших и најмодернијих градских болница у нашој држави.

И у погледу индустријском град Сушак почео је снажно да се изграђује. Тако н. пр. у својој фабрици укоченог дрвета Д.Д. производи унакрсно слепљене фурнире (Шпер-плоче) за израду покућанства, за унутрашње уређење вагона, за аутомобилске каросерије, пароброде, авиоплане итд. Капацитет фабрике је око 10.000 кубика сировине или отприлике 4.000 кубика готових продуката. Према потреби може јој се капацитет повисити и на двоструко. У фабрици је упуслено око 200 радника. Фабрика ради за покриће домаће потребе, а и за извоз.

*

Према свему, ма и у кратко изложеноме, град Сушак и са досадашњим својим уређајем и подигнућем, чини част нашој земљи, као будни стражар на мртвој стражи на садањој нашој западној граници. Град Сушак наш је понос и цела Југославија радује се његовом ствештраном напретку.

Јавна говорница:

Др. Перо Шоћ

Дом за децу заразно оболелих родитеља

Под рубриком „Јавна говорница“, Београдске општинске новине, као орган Београда, иштају све најисе, критике и питања из редова грађанства, која се по својој садржини односи на комунално-социјалне проблеме наше престонице, а својим тоном имају карактер апсолутне безпристрасности и објективне начелности. За објављене најисе у „Јавној говорници“ Београдске општинске новине плаћају сто динара од најиса. Сви најиси морају бити потписани.

Почетак 1935 г. био је значајан за будућност југословенске деце. Њено Величанство Краљица Марија, у фебруару те године, издала је повељу о *Правима детета*. Пролеће исте године огрејало је ту децу, јер је Њено Величанство, у мају упутило посланицу „Радимо за југословенску децу!“

Нећемо у овој прилици будити осећаје хуманости, јер су она својствена нашем народу. Није потребно ни да нарочито истичемо дужност о социјалном старању. То старање је по Светском рату истављено на првом месту љутске делатности. Предратне прилике и у том погледу су измењене, па са њима и начин рада на том пољу.

Наш народ је прожет схватањем, да од мишица, срца и мозга грађана зависи будућност земље и њених синова. Тим самим створена је основа за дело социјалног старања.

Као што су проширене границе отаџбине, тако је и са њеном престоницом. Проширење у сваком правцу, које је иставило и нове проблеме. У толико више, што је Београд насељен становништвом са разних страна Југославије. У њему се стиче и сиротиња из свију крајева наше земље.

Компетентни форуми, државни и самоуправни, а са њима и организације приватне иницијативе проблему су поклонили пажњу. О томе већ постоји читава литература а са њом и стваралачка акција. Доста се радило и урадило, али сваким даном ничу нове потребе. Треба још урадити. То сви знамо и исповедамо. Озбиљна је појава коју су стручњаци утврдили у погледу заразних болести. Самом ту-

беркулозом додирнуто је свако седмо лице у Београду.

Стога поздрављамо службену иницијативу, која се дала на посао. Управа општине у томе је заузела став домаћина, који јој припада.

Том духу одговара и иницијатива друштва „Мајка Јевросима“, од августа 1935, око које се сабрало, одмах у почетку преко 20 разних установа и друштава. Створен је и Средишни одбор друштва за хуману помоћ и социјално старање, са задатком да се спроведе координација напора у том правцу, као и сарадња са државним и самоуправним чиниоцима. Одбор је прихватио руку свих који раде на том пољу. А пружа руку свим који хоће заједничког рада, у циљу већег и бржег успеха.

Маколико била потенција и воља службених чинилаца, приватна иницијатива вазда добро долази.

Групација друштава истакла је као први задатак подизање Дома за сиромашну децу заразно оболелих родитеља. Велики је очај родитеља, које сатире заразна болест, када око болесничке, самртне постеље, виде своју нејач. Теже им је него њихова болест — са знање да иста неман угрожава живот драге им деце.

Лакше је предупредити, спасти, него оболеле лечити. То је поента, око које се акција мора кретати. Зато се и предвиђа дом у који би се од немани отргла и спасла деца заразно оболелих родитеља.

У Југославији деца умиру више него у другим земљама. Недостатак превентивног старања. По рату предузете мере, на пр., у Француској, у корист деце која се рађају по јазбинама и поред болесних родитеља, дале су најбољи исход. Умирање такве деце смањено је са 90% на 5%.

Познат је систем и тип склоништа за децу заразно оболелих родитеља. Подизање таквог дома у престоници више је питање, са које стране почети и којим, удруженим снагама? Одзив Гратског поглаварства изгледа нам обезбеђен, јер оно и иначе посвећује нарочиту пажњу овим проблемима. Таква је и одлука, да се у Београду подигне модерна децја кли-

ника. Универзитет је добио потребне кредите до 5 милиона динара.

Југословенска унија за заштиту деце, под почасним претседништвом Њ. В. Краљице, у резолуцији Конгреса, од 2 децембра 1935, такође је предвидела спасавање деце заразно оболелих родитеља и подизање склоништа.

На тај начин, питање нам изгледа у начелу решено. Преостаје извођење, опет уз координацију службене и приватне иницијативе.

У том погледу значајна је улога општине и државне власти. Ми ћемо се овде позабавити делом приватне иницијативе. Мислимо да су и друштва и појединци за то готови, и да их не морамо нарочито убеђивати. Друштва су то доказала својим оснивањем и радом. Појединци могу помоћи на разне начине. Не само у новцу већ и у натури, материјалу и другим објектима. Тако и у радној снази. Ко не може помоћи у новцу, може н. пр. и у техничким,

зидарским, дрводељским и другим пословима, које тражи изградња дома. Могу помоћи и гладни и незапослени, а Одбор да им из зато одређених кухиња пружи помоћ и храну.

Интелектуални радници могу такође помоћи својом сарадњом. Техничари на изради планова и извођењу радова. Рачунски стручњаци у свом домену. Тако и администратори. Лекари понаособ. Штампачи, пак, својим благотворним упливом.

Сви би се такоређи мобилисали, у облику моба, које су познате нашем народу и које обезбеђују најбољи успех.

Тако подигнути дом, заједничком сарадњом, власти, богатих и оскудних, а поред њега башта за привреду и рад, био би украс наше престонице. Успели покрет имао би повољан одјек у унутрашњости. Све то зависи од добре воље, начина организације и солидарности. Томе и ове ретци преко гласника наше Општине.

Прилови за историју Београда и Србије:

Глиша Елезовић,
начел. Минист. просвете у п.

Турски споменици за историју Београда и Србије

(Наставак)

XVIII

30-XII-1816 (10 сефера 1232).

Хусеин (свакако чиновник на Порти) београдском везиру: јавља му да је његов извештај о сумњивом држању Срба примљен, о томе извештен султан. Наређено да он хитно поднесе извештај је ли с обзиром на држање Срба потребно слати војску и да да одговор још на нека друга питања.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 86)

Б. п.

Срећни добротворе, који нема никакве потребе од другога, мој милостиви господине.

Акт који је ваше везирско господство изволело послати односно вашег осећања које имате о садашњем недопуштеном ставу и држању Срба које је у противречности са њиховим празним речима о њиховој поданичкој покорности, стигао је и поднесен врелу племенитости, Њ. Е. царском заступнику, који га је подастро пред престо Њ. В. султана. Кад је обавештен господар света, пошто се на основу непоречне царске наредбе указала потреба да брзо и хитно пошаљете на Врата правде ближе објашњење: с обзиром на неумесно држање поменуте тајфе је ли потребна војска или није, и с обзиром на остала питања. У том смислу се изволело наредити да се напише узвишени одговор који је сад послат вашој узвишености. Кад, помоћу вишњег, буде В. Е. обавештена, пошто је према узвишеној заповести потребно да дотични одговори буду хитно послати и вести да буду брзо донесене, то нека би ваше господство изволело настојати на тај начин да се један час пре извести о држању раје и о осталим питањима.

Остајем на служби господару.

10 сефера, године (1)232.

У мухуру место потписа: Његов роб Хусеин — 1191¹⁾.

¹⁾ Ова година урезана у мухуру биће кад је Хусеин постао чиновник или добио неко више звање, а одговара међувремену 9-II-1777 до 30-I-1778 год. по нашем рачунању.

XIX

21-I-1817 (4 реби ул евел 1232)

Концепт писма великом везиру и генералном инспектору царских градова: извештава о току радова на оправкама градова: Београда, Смедерева и Шапца. На њихову оправку поред сума које му је централа послала потрошио је и свога новца 70.180 гроша које моли да му се што пре пошаљу.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 45)

Б. п.

..... (неколико речи подерано) јесте у следећем: Ради се најприжељније на хитној неопходној поправци, подизању и употпуњавању царских градова у сандраку Смедеревском, што спада у важне послове и крупна питања узвишенога царства. Осим пређе послатих 5.000 гроша који су предати бина емину града Шапца (Богурделен) пошто је био запао у тежак положај, то му је од стране моје маленкости издато 10.000 гроша, на коју суму је од поменутога бина емина узета признаница, коју хитам да вам је поднесем и прикажем.

Исто тако и 10.000 гроша намењених грађењу смедеревског града што сте изволели послати, предати су моме нећаку и моме силахдару,²⁾ понизним

²⁾ Реч арап.-персиска силах-дар, носилац оружја. Код Турака Османлија под персиским утицајем реч добила и облик силих-дар, и значила је врсту дворског, царског оружника који је првобитно држао и додавао султану оружје кад се потреба указивала. Силах-дар ага командант силахдара као и чока-дар ага били су у двору султанову два прва официра, његови коморници. Силах-дари били су коњаници и њихова организација у Турској стара је као и јаничарска. За владе Мехмеда II било их је 8000, а за владе Ахмеда III 12000 људи. У једном ферману на срп. језику од 28-VI-1497 год. султан каже: ведомо да ви је како послах вернога и почтенога слугу и склава царства ми силахтара Иласа у Бнетак за некоју работу (Љ. Стојановић, Старе срп. повеље и писма, бр. 921; Енц. исламска, књ. IV, стр. 455).

вам слугама, које сам одредио за ту градњу. Но пошто је поменути град потребовао много веће издатке, то је и вашем слуги, мом поменутом нећаку преко тога до сада издато још 10.000 гроша, што му је било потребно због великих трошкова. И осим тога, за довршење било је потребно још огромно много издатака. Да се у послу не би дангубило, и да би се одмах са настанком пролећа приступило послу, природа посла је захтевала да се још од сад изволи милостиво подарити 30—40.000 гроша. Оправка Београда — попришта ратова, до сада је на више места божјим допуштењем његових грађевина извршена оправка и преправка, и већ се на лицу царске тврђаве опажају трагови благостања. Па ипак и при свем том потребне су још многе преправке и доправке.

У крају где је ђумрук, на обади Дунава, од шарампова, шанаца и бастиона није остало ни трага. У случају, сачувај боже, да непријатељ предузме напад са речне стране бродовима и шалуцама, баш ништа још није урађено што би га могло спречити. А при том садашње прилике налажу да се поменута обала утврди како ваља и како се мора. Наредио је да се прегледом утврди и испита шта је нужно и шта ће још бити потребно да се гради, да би се на пролеће отпочело са подизањем и грађењем. Од службеника неопходно је потребан један калфа неимар (једна реч замрљана). Осим тога у једном нашем ранијем списку изложено је било колико смо се могли сетити да се по кадилуцима Румелије покупе дрводеље, зидари, малтерције (чирахор)³⁾ и ковачи и да се спреми остало што је потребно, за што је неопходно потребно да се изволе пре свега послати високо-славне, узвишене заповести. Нарочито тврђави Београдској, као што је то више пута наглашавано, потребни су врло велики издаци. Осим познате суме коју сте изволели дати из државне касе, њеном бина емину хаџи Али аги до сада је од стране моје маленкости мало по мало издато 70.180 гроша, које је поменути бина емин утрошио на грађевинске радове. Да је пак поменуту суму примио од мене, понизног вам слуге, признаницу печатом потврђену коју ми је издао усудујућем се приложити уз своје понизно писмо, надајући се да ће бити уважена и унета у рачун, а именована сума да ће се вашем слуги изволели издати. Ја, поменути ваш слуга, уложио сам сав труд који је у границама моћи човекове и огромне (једна реч избледела) издатке учинио, али је и он већ исцрпљен и више не може да поднесе. И тако је ваш понизни слуга помагао, гореозначену суму је издао и обилном се помоћи трудио, али готов новац је и у вашег слуге исцрпљен, те више није у стању да помаже. Нарочито да би се довршило што је потребно за утврђивање и ојачање овакве једне велике царске тврђаве, потребно је благонаклоно царско одобрење за узвишену помоћ и царско допуштење.

Молим да се посао не одуговлачи. И да би се посао благовремено довршио, и да се не би као прошле године мучила мука за новац и остале по-

требе и поменуте (радничке) чете, молим да се изволи одобрити и издати веће суме новаца.

Исто тако усудујућем се да вашој благословеној глави чиним досаду ситницама молећи да се понизног вам слуги изволи издати и подарити сума издата за градове: Шабац, Смедерево и Београд у укупној суми 90.180 гроша, да би се и ваши службеници спасли од незгода.

Ако вишни бог да

	2,050	70,180
	8,050	20,000
Смедерево	10,100	90,180
Шабац	10,100	

Као што је пређе вашој екселенцији, уочишту потреба, у писму понизног вам слуге изложено, унутарња страна града Шапца завршена је, а на спољној му се страни ради. Том приликом је јављено и указано да ће се ускоро довршити. Али иако је јављено да је унутрашњост царског града довршена, а на спољашњем граду да је остало још понешто незнатно да се уради, нека места не одговарају пројекту. Било је предвиђено да се градско платно са стране реке Саве гради мешавином песка, креча и камена, да се не би државна каса штетила, његов бина емин, ваш понизни слуга Мустафа испунио га је земљом, те је та страна остала неучвршћена, нарочито нису по пројекту и како треба ударени кочеве шаранпова и пешачки заклони на градском платну. На основу извештаја тамошњих грађана, ваш слуга је ради увиђаја послао свога зета, вама понизног Мустафа бега. Кад је увиђај извршен од тамошњег војводе, калфе инжињера, сви су једногласно послали извештај у облику колективне претставке поред једног шеријатског уверења (илам) које све ради упознавања са ствари а и ради увиђаја шаљем В. Е. у прилогу свога писма.

Пошто за зидање и грађевинске послове није време док не прођу јаки мразеви, то је враћање на стање како је било по пројекту и да се уради како је потребно, одложено док прође пролеће. Као што је у другом једном мом понизном писму изложено, по што се дошло до уверења да је нужно да се постави једно лице калфа неимар, који ће изнова прегледати и испитати. И да би се порадило да се поправи како је било по пројекту и како треба да се ствар поправи и доведе да буде сасвим тврдо и чврсто, молим да се изволи управити на поменутог бина емина једна узвишена заповест, што захтева потреба самога посла. Кад, ако бог да, изволи В. Е. се обавестити Остајем на служби.....

Са стране на концепту друга рука записала: Писано Њ. Е. великом везиру и генералном инспектору царских градова.

4 реби ул евела (1)232 године.

XX

23-II-1817 (6 реби ел ахара 1232)

Ферман султана Махмуда II садашњем румелиском валији и београдском мухафизу Али паши: наређује му се да пошаље Порти извештај о

³⁾ Тур.-персиска реч **чирахор** или **цирахор**. У тур. речницима нема ове речи, али испореди у Вукову речнику, реч **саратори** м. мн., die Arbeiter (z. B. beim Strassenbau).

томе је ли из видинских магацина стигло све жито и је ли смештено у житнице београдскога града.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 123)

Б. п.

У тугри: Махмуд син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Поштованом овлашћенику, славном маршалу, закону света, проницавом мишљу управитељу јавних послова, праведним судом употпуњивачу важних народних послова, проширитељу грађевине царства и среће, укрепителу стубова среће и славе, миљенику надареном вишњег владара, садашњем румелиском валији и београдском мухафизу, моме везиру Али паши — нека би му вишњи Бог учинио славу трајном!

Према кратком изводу из садржине писма које је стигло од стране видинског мухафиза, бившег поштованог овлашћеника, славном маршала, закона света, мога везира Џелапа паше — нека би му вишњи бог учинио славу трајном! од хране која је раније за београдску тврђаву набављена у Румунији од жетве (1)230 године и смештена била у видинским житницама, помнути је партију по партију, једну за другом, експедирао за Београд у окама рачунајући 55.000 ока. За послату пшеницу, ти који си помнути везир, од своје стране известио си да је врло стара и за храну неупотребљива. И на основу тога што је њена мустра запечатена послата на моја Врата среће, помнута је мустра прегледана, после већања међу стручњацима, нађена је да је доиста онака као што си ти писао. Међутим како је приликом пријема те хране од жетве (12)30⁴) године свакојако обраћао пажњу и упоређивао је са мустром бивши видински мухафиз, мој везир Али паша — нека би му вишњи Бог учинио славу трајном! то се не види да ли је према томе помнута пшеница за кратко време дошла у ово стање, или су помнута храну која је била смештена у помнутама граду лица одређена од помнута бившег мухафиза старом храном променили храну одређену за пошиљку... пошиљка помнута мустре и према првобитној комисији која је приступила пошиљци помнута хране потврђујући да је стигла моја света заповест која је (неколико речи подерано, те се не може ухватити смисао главне реченице) (јављено је?).

Помнута пшеница кад је у помнутај земљи набављена и преносена, није могла бити заклоњена како треба, него су нека кола закисла. Помнута мухафиз није свуколику храну набавио из Румуније. Допунио ју је са нешто набављене у натури а нешто за новац од видинске управе десетка и неких других места и све је то смештао у житнице. Бивши помнута мухафиз, да му се не би пребацивао да је жито: те добро, те лоше, те показао се мањак, тај посао је он од почетка до свршетка поверио био једноме писару судском и једноме аги од месних ага по општем избору. У овом крају се храна нити купује ни про-

даје на киле,⁵) него пошто се измери на кантару, изражава се у киле. Мерење је обављено на мирском кантару. Мерење су извршили видински кантарџија, писар за јечам и један његов каваз⁶), па онда утоварена. Сам је мухафиз надгледао и прегледао утовар сваког брода и са мустром упућивао на твоју страну. Кад су понеки пут по 3 до 5 шлепова одједном напуњени, на њих су постављани људи, па тако слати да би се онемогућило мешање и претоваривање. Иако је од вајкада познато да се у видинским житницама храна не може држати дуже од две године, пређе споменуто припремљено жито за Београд старо је годину и по. И ако није најбоље, ни у ком случају није изгубило способност да се може јести и чувати. И тако од помнута свеколике хране остала је још само једна количина јечма од 750 кила цариградских. Све остало је експедирано. Мустра коју си послао на моја Врата среће случајно је узета од пшенице са дна пошиљке, а које није било више од 20—30 кила што је купљено са дна житнице. Претпостављајући да је цео товар брода исто такав, из бојазни да не буде и она храна која за њом долази исто таква, помнута лађу си вратио. О том случају си известио, и мустру њеног жита си послао на моја Врата среће. Па ипак си ти исти брод поново примио, кад ти је речено да се то догодило кривицом магационера бившег помнута мухафиза! И кад се сравнио београдски кантар са видинским кантаром, изашло је по 4 оке више на сваку стотину. Пошто је раније тако одређено, колики ће се мањак појавити, знаће се кад буду стигле све твоје признанице о пријему. И зато што је тако писано и јављено, на основу моје свете заповести која је издата, пошто су извађени подаци из архиве, упитан за извештај државник мога узвишенога царства, директор над храном, понос међу заповедницима и великашима, Мустафа — нека би му висост трајна била! о томе шта би требало да се уради, он је по том предмету под печатом известио да се изда моја света за-

⁵) Тур. киле нема везе са килограмом. То је била јединица за меру тежине по прилици од 20 ока. У целом Османовом царству кила није једнако мерила. Највише се спомиње кила цариградске мере.

⁶) Арап. реч кавас првобитно је означавала стрелца, луком и стрелом наоружана војника, доцније мускетар, карабинер и најзад војник-полицајац. У последње време каваси и нису били никакви војници, него обични плаћени телохранитељи приватних лица, нарочито дипломатских претставника страних држава. У уговору између Турске и Француске обновљеном 1740 год., у 45 и 50 параграфу познатих капитулација, дато је посланицима и консулима право да могу за своје чуваре узети од јаничара оне који се њима свиде. У нагодби од 23 сефера 1280 (9-VIII-1863) год. расправљено је и питање каваса дипломатског кора. Генерални консулат и консулат у главним местима провинција имали су права на 4 чувара (јасакчи), по три каваса су могли држати обични конзулати, а по два вице-конзулати и дипломатске агенције. О постављењу заједно са њиховим именима консулати су били дужни да извести гувернера провинције (Енцикл. Исламска, књ. II, стр. 895).

⁴) Т. ј. међувреме од 14-XII-1814 до 3-XII-1815 год.

повест управљена теби којом ће се тражити да поднесеш извештај о томе: Је ли пређе споменута пшеница која је била смештена у житницама видинскога града сва стигла у Београдски град, је ли предата и смештена на чување у поменутом граду?

Ради тога, у смислу његова извештаја, донесена је моја узвишена одлука о издавању моје свете заповести којом ће се тражити речени извештај.

Кад стигне моја света заповест, наредио сам да се свим силама потрудиш и да ми се по питању стања поменуте пшенице хитно поднесе извештај на моја Врата среће. Ова моја света заповест којом се тражи извештај са рефератом послата је по другу пешкирџију⁷⁾ мога великога везира, Омеру — нека би му се вредност увећала!

Према томе, кад стигне, кад ти ствар буде позната из моје свете заповести о којој је реч, као што је горе речено, у циљу да све силе уложиш изашао је мој високослави ферман да мојим високим Вратима пишеш и јавиш: Је ли поменута пшеница сва стигла у поменути град, је ли предата житницама његовим и чува ли се? Заповедам да, кад са мојом светом одлуком стигне ... да у овом питању, на изложени начин, поступиш у смислу узвишене садржине ове срећно изашле моје високослави заповести. Тако да знаш. Ослони се на мој свети белег.

Написано 6 дана месеца реби ел ахара, године 1232.

У месту заштићеном Константинову Граду.

На полеђини два парафа нечитко и: *muhasebe-i-L*.

Напомена. — Овај ферман се налази у кеси, од кудељног платна и на њему има ова забелешка: Тражење извештаја од града Београда.

XXI

25-III-1817 (7 џемази ел евел 1232)

Ферман султана Махмуда II румелиском валији и мухафизу београдском Али паши наређује како се има поступати у будуће у погледу постављења у војсци.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 78)

Б. п.

У тугри: Махмуд, син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Честитом овлашћенику, славном муширу, закону света, оштроумном управљачу јавним пословима, који правим расуђивањем употпуњава важне народне послове, који проширује зграду царства и среће, укрепитељу стубова среће и славе, изабранику надареном највишега владара, садањем валији Румелије и мухафизу Београда, моме везиру Али паши — нека би му вишњи бог учинио величину трајном! Кад стигне високи царски белег, нека буде знано да си ти, који си

поменути везир, актом који је овога пута од твоје стране стигао на моја Врата среће, писмом известио у изводу овако: да је и овога пута извршен попис 269 војника одређених за одбрану тврђаве Београда, састављен поименични списак и да је поднесен с молбом да буде речени списак на надлежном месту заведен. И пошто си поменути списак послао и упутио, кад се обратило архиви, за одбрану поменуте тврђаве одређено је 3.350 гроша на месец, заједно са (нечитко), 31 особом ага и официра, са 105.640 аспри дневно (подерано), 1.472 војника посаде. Са првим даном месеца шабана године (1)229⁸⁾ издати су били и царски берати о постављењима са непопуњеним именима (подерано). Од сад у будуће, кад буду вршена постављења, реферисаће се и извештавати мојим Вратима среће, уносиће се име и надимак да би се издали декрети о постављењу. Поменути списак ће се заводити у главном рачуноводству.

Пошто је у продужењу акта и у реферату тако изложено да то тако треба уредити издавањем моје свете заповести којом ће бити обухваћен мој царски декрет, извештај и образложење случаја, то је у том смислу донесена и моја висока одлука. Поменути списак заведен је на описани начин код главног рачуноводства. Пошто су издате потврде царских декрета и ради твога обавештења о ствари, издата је ова моја великомоћна заповест и послата по ... (није попуњено име). Према томе, кад стигне, кад ти ствар буде позната из дотичне моје свете заповести, zaloжићеш се свим силама да поступиш како она наређује. У том смислу је изашао мој високослави ферман. Заповедам да, кад с мојом светом наредбом (остало непопуњено име) стигне, у овом предмету поступићеш како је горе изложено у смислу високог садржаја ове моје срећно изашле заповести. Тако нека знаш. Ослони се на мој свети белег.

Написано 7 дана месеца џемази ел евала, године 1232.

У месту заштићеном Константинову Граду.

На полеђини: два потписа у парафу нечитко и: *muhasebe-i-L*,

XXII

21-IV-1817 (4 џемази ел ахар 1232)

Ферман султана Махмуда II румелиском валији и мухафизу Београда, везиру Али паши и бина еминима: београдском Алији, смедеревском Мехмеду Есаду и Шабачком Мустафи: извештава их да им је за довршење радова на оправкама градова послато укупно 10.000 гроша и то: београдском бина емину 5.000, а смедеревском и шабачком по 2.500 гроша.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 77)

Б. п.

У тугри: Махмуд, син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

⁸⁾ Т. ј. 19-VII-1813 год.

⁷⁾ Тур.-пер. реч пешкирџи. Овде почасна титула. Онај који је султану, кад се потреба указала, додавао убрус (пешкир) био је пешкирџија.

Поштованом опуномоћенику, славном маршалу, закону светском, проицавом мишљу уређивачу јавних послова, употпуњивачу правим расуђивањем народних важних послова, који уређује здање царства и среће, укрепитељу стубова среће и славе, миљенику надареном од вишњег владара, румелиском валији и београдском мухафизу, моме везиру Али паши — нека би му вишњи Бог учинио славу трајном!

И гласовитима међу славнима и ајанима,⁹⁾ дворским силахшорима¹⁰⁾: Алији бина емину града Београда, Емиру Мехмеду, бина емину града Смедерева и Мустафи бина емину Шапца — нека би им се слава увећала!

Кад стигне високи царски ферман, нека буде знано да си ти, који си поменути везир, сад са своје стране послао на моја висока Врата акт следеће садржине да поменути бина емини градова: Београда, Смедерева и Шапца, који су одређени за њихово изграђивање не престају да траже од тебе новаца за издатке око градње поменутих градова. Обављање и довршење посла на изградњи за коју су постављени захтева да се на сваки начин новац благовремено издаје. И због тога што си писао и молио да се поменути еминима изда новаца у потребном износу, пошто су извађени потребни подаци из архиве, тражен је извештај од одличног мужа узвишеног царства, инспектора градозиданња, славног међу заповедницима и великашима, Мустафе — нека би му величина трајна била! Из аката се види да је укупни износ што је до сада издато за подизање тврђаве Београда достигао 1/3 од предрачунске суме. А за грађење тврђава у Смедереву и Шапцу издате суме досада премашиле су половину онога што је предрачуном предвиђено. Но пошто потреба што бржег подизања и довршења царских градова потиче из моје високе одлуке, узев у обзир да је сад настало лето, то је и моје високо-славно мишљење да је ради брзог довршења поменутих градова потребно послати довољну суму новаца. Пошто ми је достављен извештај под печатом и пошто ми је у реферату тако изложено, указала се потреба да се донесе моја висока одлука за пошљку београдском бина емину 5.000 гроша, а смедеревском и шабачком по 2.500 гроша. У том смислу су издати налози за исплату поменутих сума. Да би предмет био резимиран, издата је ова моја високо-славна заповест и послата по (није попуњено име).

Према томе, кад стигне, кад ти на изложени начин твоје маршалско господство буде упознато са ствари из дотичне моје свете заповести, овом приликом послатих укупно 10.000 гроша што је послато бина еминима поменутих градова, примићеш на броју и предаћеш поменути бина еминима и признанице којим потврђују пријем узевћеш им од руке и послати на моја Врата среће. А препоручићеш им и прикричити озбиљно да се постарају те да један час пре

чврсто и тврдо доврше поменуте градове. О томе ћеш се ти озбиљно потрудити.

И ви, који сте поменути емини, као што је речено на послати вам новац пошто издата признаница о пријему, примићете и потрошити на поменуто грађење. Стараћете се да за кратко време буде то тврдо и солидно грађење и подизање завршено. Тога ради је изашао мој високо-славни ферман. Заповедам кад стигне с мојом светом заповести, у овом питању ћете поступити онако како је светли смисао свете наредбе, узвишене и славне, којој се ваља покоравати и према којој се треба управљати. Тако да знате. Ослоните се на свети белег.

Написано 4 дана џемази ел ахара, године 1232.

У месту сачуваном Константинову Граду.

На полеђини два потписа у парафу: нечитко и *muhasebe-i-L.*

XXIII

16-VIII-1817 (3 шевал 1232)

Хусеин (чиновник на Порти) београдском мухафизу: извештава да су по његову предлогу написани и данас послани два берата за тимаре.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 98).

Б. п.

Добротворе, који не потребује ничије услуге, господару мој,

У свему према приспелим предлозима онако како су написани и достављени од стране вашег маршалства, сачињени су два комада берата за тимаре¹¹⁾ и сад су упућени вашем везирском господству. Ако помоћу вишњег буду стигли, и кад се В. Е. буде обавестила,

У то име В. Е. припада да наређујете и заповедате.

3 шевала, године (1)232.

У мухуру место потписа: Његов слуга Хусеин.

XXIV

20-X-1817 (9 зилхица 1232)

Хусеин (свакако чиновник В. Порте) београдском мухафизу: од његова татарина који је стигао, примио је послата акта и поднео их Порти. Одговоре на њих кад прими, послаће по његову татарину. Шаље му тражену тумбеџију 40 ока и 10 комада црева за наргиле.

(Оригинал у Народној библиотеци у Београду, бр. 90).

Б. п.

⁹⁾ Арап, ајан облик множина од аин прваци једног места, области, државе, главари. Раније у Турској и нека врста административног протставника власти по кадилуцима слично војводи.

¹⁰⁾ Арап.-пер. силах-шор, оружник, може бити исто што и силах-дар.

¹¹⁾ Тур. тимар, турска војна домена, баштина слична феуду која је власнику, тимар сахибији доносила годишње до 20.000 аспри. У накнаду за тимар власник је био дужан да иде у рат. Наш народ је реч тимар заборавио и заменио је речју спахилук а тимарника са спахијом.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тумбеџије¹²⁾ торбе 2, ока 40.

Цеви за наргиле¹³⁾ комада 10.

Овом приликом је послато да се преда В. узвишености што је изволела наредити да се купи и пошаље, као што је горе означено, од најбоље врсте и одабрано: тумбеџије 40 ока у две торбе и 10 комада црева за наргиле.

У тренутку баш кад сам довршавао и запечатих писма које је моја маленкост писала В. Е., управо је тад стигао као сабазорски ветар татарин¹⁴⁾ вашег

¹²⁾ Тур. тенбагју, простонародски тумбеки свакако постало од речи табако и значи нарочиту врсту азиског дувана који се пуши на наргилу.

¹³⁾ Употребљена персиска реч мар-пич од мар (змија) и од глаг. пичиден вијугати зап. нач. виј. Тако се зове она цев са спиралом на наргилу.

¹⁴⁾ Некад је то било име једног турског племена. Овде назив за гласоношу, поштоношу који је на коњу

везирског господства. Свако писмо — заповест њихове узвишености прочитао сам једно по једно и њихов смицао сам у понизној памети узео на знање. Поднесена су високим Вратима. Уредиће се што је потребно. По пријему одговара на њих, ускоро ће се поменутом татарину, служи вашем, вратити.

Ради знања извештава се ваша узвишеност да су неки одговори на раније приспела акта В. Е., оличења доброте, примљени, на друге, кад се буду добили, довршиће се и послати В. Е. који потребе задовољава(?) по поменутом татарину.

9 зилхица, године (1)232.

Место потписа мухур и у њему: његов роб Хусеин.

брзо имао да носи пошту из престонице административним и војним властима и обратно.

(Наставиће се).

Друштвена хроника:

На ванредној седници Градског већа града Београда једногласно је осуђен покушај атентата на претседника Краљевске владе г. др. Милана Стојадиновића

Поводом немилог догађаја који се одиграо у Народној скупштини 6 марта т. г., а који је осуђен од стране свих слојева нашег народа и наше јавности, претседник Београдске општине г. Влада Илић, сазвао је 9 марта т. г. ванредну седницу Градског већа Поглаварства града Београда, на којој је једнодушно осуђен покушај атентата на личност претседника Краљевске владе г. др. Милана Стојадиновића.

осетити у нашој привреди, па према томе и на блајостању нашега народа који што пре мора изаћи из економске кризе у којој се данас налази.

Револверски пуцњи ометају мирно решење наших проблема у земљи. Насилна сретства уносе немир у грађанство.

Парламентарац се и у рату поштује као такав. И ако је непријатељ и ако

Претседник Београдске општине г. Влада Илић говори на ванредној седници Градског већа

Говор Претседника г. Владе Илића

Претседник г. Влада Илић у присуству свих градских већника, отворио је седницу овим снажним говором:

„Господо већници,

На да 6 овог месеца у Народној скупштини одиграо се ружан догађај. Један народни посланик покушао је да убије Претседника владе из револвера у Дому представника народа.

Такав један акт худи у гледу наше земље у иностранству, и претставља нас онаквим какви ми нисмо. Рейеркусије таквог начина расправљања морају се

је рат — на њега се не пуца. Кад се има то у виду, онда је јасно колики зрех чини онај који у сред парламента пуцњевима мисли да наметне своју вољу. Он је морао бити свестан све тежине свога страшнога чина.

Господо већници, одговорност Претседника владе је велика, и ако би личност Претседника владе постала циљ револверских цевки, питање је да ли би се ко примио тога тако одговорној положаја.

Ја мислим, господо већници, да ћете се сви сложити са мном у осуди оваквих метода у Дому народној прет-

ставништва и да сви осећамо задовољство што људски намеравани злочин није успео.“

Крај говора Претседника г. Владе Илића, целокупно веће прихватило је једнодушним одобравањем, кличући Претседнику владе г. др. М. Стојадиновићу: „Живео!“

Затим је Претседник г. Влада Илић предложио да се са седнице г. др. М. Стојадиновићу упути телеграм следеће садржине:

„Господину др. Милану Стојадиновићу, претседнику Министарског савета — Београд.

„Градско веће града Београда, узбуђено покушајем атентата на Вашу личност, на својој данашњој седници најенергичније осуђује тај ружни и дивљачки постојак.

„Градско веће града Београда упућује Вам, господине Претседниче, најтоплије честитке за срећно спасавање и изражава Вам своје најтоплије жеље за успешан и плодонosan рад у будућности на општем добру.“

Пошто је веће једногласно прихватило текст телеграма који је одмах упућен г. др. Милану Стојадиновићу, то је претседник г. Влада Илић дао реч градском већнику и претседнику Културног одбора г. Душану С. Николајевићу.

Говор г. Душана С. Николајевића

Пажљиво саслушан и често прекидан узвицима одобравања од стране градских већника, г. Душан С. Николајевић одржао је овај темпераментан и испресиван говор:

„Ја бих, господине Претседниче, прихватајући потпуно вашу реч, хтео да и са своје стране укажем на сву рудобучина која је 6 овог месеца у Народној скупштини извршио један народни посланик. Нама, градским већницима, не пада на памет да прејудуцирамо ствар. (Све, и кад би хтели ми то неможемо.) Ми са пуно вере у пуно објективност суда, као и цела наша земља, очекујемо да ће у тој ружној афери суд дати своју последњу реч. Али оно што се даас може рећи и што је јасно као дан, то је да тога народног посланика, у чему кад је вршио своје ружно дело, нису кретали никакви бољи мотиви, него, напротив, сасвим ниски. Једна ружна заслепљеност и алкохолизована мржња руководили су тога човека да посетне на живот др. Милана Стојадиновића. У тој мржњи, која га је свега обхрвала, он је потпуно ражаловао своје достојанство човека и потпуно заборавио, не само на обзире чо-

вечности, које мора имати према човеку, и туђем животу, него, што је још горе од тога, на велике интересе целе наше Отаџбине.

Господо већници, ти људи у Скупштини, — ја нећу да улазим у законску страну, хоћу само да се задржим на етичкој и национално-државној страни тога догађаја, — ти су људи потпуно заборавили наше државне власти у земљи и међународни уред наше државе. Међународни уред наш је велики. Томе престигу ударио је чврсти темељ наш неумрли Краљ Ујединилац (слава му!) — На томе темељу са истинским државничким способностима и самопожртвовањем неуморно ради и израђује Његово Височанство Кнез-Намесник Павле Карађорђевић (живео!). — Чин који је извршен у Народној скупштини 6 овог месеца ружан је и зато што је почињен за време читања експозеа о спољној политици наше државе, у коме је Министар спољних послова с разлогом и са пуно права указао на несумњиви успех наше спољне политике. Тај чин је у толико ружнији што није извршен само пред народним посланицима, пред нашим људима, него и пред претставницима страних држава.

Господо, може човека да слопадне мржња на другог човека, али ако та мржња уништи или убије сваки инстинкт целине, сваки интерес Отаџбине, онда је то ружно и подло и, са етичког тледишта један сасвим негативан акт.

То је требало у толико мање урадити, што се та сцена, која је требала да буде крвава, одиграла после суђења по Марсељском атентату, када је цео наш народ са пуно права тражио да се поштује принцип легитимности и да се у име начела легитимности суди атентаторима и онима који мисле да путем насиља спроводе некаква своја уверења. (Узвизи: тако је!).

Господо већници, др. Милан Стојадиновић је легитимни претставник наше Владе и он ужива поверење оба уставна фактора. Независно од тога што је др. Милан Стојадиновић као човек дао и позитивне резултате у своје животно, један народни посланик апсолутно није смео да заборави да је његова дужност у првом реду да поштује дом у који цео наш народ тледа са пуно поверења, очекујући да ће се убрзати једна еволуција парламентаризма која ће донети још позитивније резултате нашем народу и будућим генерацијама.

Ми сви знамо да најретка у овој земљи може бити само тако ако еволуција парламентаризма буде свесна и прожета потпуно уверењем да више свега, и ви-

ше гога парламентаризма, сјаје и држава, као целина, и нација, са њеним вечитим интересима. — То је заборавио човек који је посејнуо на живот председника владе. Његов чин гроба постојано осуђује и ја зато прихватам речи господина Председника.

Председник Краљевске владе г. др. Милан Стојановић

Сматрам да постојци, као што је овај у Скујштини, баш ометају љавилан развитак нашег парламентаризма и сирећавају да дође до љуног израза демократска мисао некадашњег југословенског љимонта. Она мисао која једина може љруписати и окујити све љозитивне енерљије у нашој Југословенској Отаљбини. Овакви постојци никада не доносе добра, а они у нашој земљи данас само дају маха ретроградним тежњама које су остале од једне љрошлости која нас је раздвајала. — И са љледишта етичког и са љледишта националног и са љледишта југословенске државе и љене будућности ја љотљуно осуђујем љнусни, ружни и злочиначки насртај једног недостојног народног љосланика у Народној скујштини.

Крај говора г. Д. С. Николајевића присутни су поздравили дуготрајним одобравањем и бурним аплаузом.

Говор г. Милана Стојановића

Затим је узео реч градски већник и претседник Занатске коморе г. Милан Стојановић, који је, осуђујући атентат, рекао:

„Госјодо, у животу јавни радници мољу се често наћи на ојречним становиштима. Али то не може дати ни једном јавном раднику, а овде ни ономе који у парламенту учествује, љраво, да своје становиште брани револвером. Никакав љрех није да се два јавна радника разилазе у једном конкретном љитању или схватању. И савим је на своје месту да сваки консеквентно брани на објективан начин своје становиште. То је дојуштено од свију културних људи, а ми треба да будемо уверени да у љарламенат наш долазе само културни људи и да се само тим сретствима боре у браћењу својих становишта. Сматрајући да је овакав љостујак једног народног љосланика не само изван свих љринципјелних становишта која су важила у нашем јавном животу, ја ља осуђујем и сматрам да су такви љринципи и такви љостујци ајсолутно недојуштени ни код народа који су далеко иза нас изостали, а камо ли код нас, — јер се ми налазимо ијак у средњој Европи. Чин који је овај народни љосланик учинио омета љокушај и добру вољу свих чинилаца да се из ове у истини врло тешке ситуације што љре изађе, као што је љ. Председник лејо у своје љовору истакао и сваки онај који омета тај и такав рад он заслужује да буде осуђен од читаве нације. Ја сматрам, љосјодо, љосле излања љ. Председника љ. Душана Николајевића да је дужност већника љрестоничке ојштине да најоштрије осуде овакав љостујак.“

Крај говора г. Милана Стојановића наишао је код г.г. Већника на опште одобравање. Затим је добио реч већник г. др. Душан Поповић.

Говор г. др. Душана Поповића

У своје говору г. др. Душан Поповић је подвукао:

„Госјодине Председниче, љосјодо већници,

Још се није честито ни осушила братска крв љроливена у блиској љрошлости Народне скујштине, још цела земља и сви ми сносимо злокобне љоследице судбоносног атентата, а већ се нашао човек који је љошао трајом фаталног Пунисе Рачића, у чијем се скученом мозгу створио закључак да је револвер најбоље љарламентарно доказно сретство за решавање идејних сукоба у народном љреставништву.

Сматрам да ћу погодити жеље сталеза која претстављам, ако са овога места протестујем против оваквих болесних појава у нашем парламентарном животу. У данашње доба, када је због све мрачније социјалне ситуације потребна на првом месту солидна унутрашња консолидација, атентати овакве врсте претстављају тежак злочин не само према личности против које су ућерени, већ и према уледу и престижу Државе. Као такви, они — поред законских санкција — заслужују и најоштрију осуду свих позитивних и конструктивних снага ове земље. А нека би дао Бог да је овај атентат — јединствен по својој лудости, безумљу и нейромишљености само акт једног избезумљеног појединца.“

Говор г. др. Петра Марковића

После говора г. др. Душана Поповића, који је пажљиво саслушан, добио је реч г. др. Петар Марковић, који је рекао:

„Господине Претседниче, господо већници, кад се вест о немилостивој догађају, који се пре неколико дана десило, пронела код нас у Земуну, код нас је настао тајац. И били смо јако весели и радосни кад смо чули да је овај тужни злочин остао без икаквих последица за личног т. претседника владе т. др. Милана Стојадиновића. Г. др. Милан Стојадиновић је код нас у Земуну често био и стекао је као човек симпатије, а још више почели смо га ценити кад је дошао на високо одговорно место и кад се показао као човек савремен и високо схватања морално етичких дужности и човек који је ишао путем да ову земљу заиста изведе прво из економске кризе, а друго да да земљи оних демократских слободних институција које су за нас година биле за нас закопане. Град и његово Градско веће претстављају више квалифицирано становништво и људе који знају ценити шта је живот човечији. Овај чин је изванредно варварски, јер нисмо навикли да се парламентарна мишљења или друштва што решавају са једним револверским хитцем, који не може променити смер којим је једна држава ишла да се из корена измени.“

Осуђујући овај варварски чин у име свих Земунца, једнодушно се придружимо господи говорницима и т. Претседнику и молим, да се са наше стране узме то на знање.“

Говор претставника Земунца г. др. Петра Марковића, такође је наишао на опште одобравање.

Говор г. Момчила Јанковића

Затим је добио реч г. Момчило Јанковић, који је у своме подужем и темпераментном говору, осуђујући атентат у Народној скупштини на претседника Краљевске владе г. др. Милана Стојадиновића, рекао:

„Господо већници, господине претседниче, на првом месту дужност ми је да се захвалим т. Претседнику на његовој иницијативи да сазове ванредну седницу Градског већа престонице Југославије Београда, да осуди онај жалосни, онај стидни, онај злочиначки акт човека који је револвером потерао на претседника владе Југославије т. др. Милана Стојадиновића. Дужност је била Градског већа да се најпре солидарише са оном импозантном манифестацијом јучерањом, кад је Београд на митингу проговорио, кад је осудио злочин од 6 марта, кад је од срца, од душе, придружио се своме претседнику владе, увиђајући сву тежину његовог задатка, сву тежину његовог положаја и желећи и изјављујући му честитање на срећном сусењу да покаже да је солидаран у оној политици коју претседник владе на челу Југославије данас сироводи. Дужност је била Градског већа да се са њим свога браћанства солидарише. Зато, господо већници, није могло Градско веће да остане неми, равнодушни посматрач једног догађаја, који је дубоко узбудио целу земљу. Није смело Градско веће да не покаже свеколико своје тужање над атентатом, над методом политичке борбе која је хтела да се наметне нашем јавном, нашем политичком животу. Пред лицем целе Европе Градско веће као за сада легитимни претставник свога браћанства имало је дужност да устане против оваквог подухвата, да јавно изрази своје тужање, да јавно изрази своју осуду. И ако именовани, господо већници, ми смо претставници једне самоуправе и као такви ми не можемо остати неми посматрачи у једној борби која се већ ево месецима одиграва у нашој земљи, у једној борби, која је заправо тек сада почела (аплауз и одобравање). Можда није било свима јасно да је влада т. др. Милана Стојадиновића претставник демократије, да је она носилац оне политичке идеологије по којој у овој земљи за њен политички, и за њен национални, најзад и за њен економски бољитак нема друштва пута него враћање на уставне, на демократске слободе (дуготрајно одобравање). Сви смо сведоци да месецима покушавају они елементи који су изгубили итру, који су одгурнути у друштво ред, они елементи, који су у послератној Југославији вазда били готови да служе тим тако зва-

ним неодговорним факторима да заједно са њима руше све што је најсветије, да руше све што је било најплеменитије у предратној Србији, ону високу политичку свест, онај демократизам и ону вољу за слободом, — који су све то тазили и који су изневерили високе политичке идеале које су примили у наслеђе, који су систематски ишли у завођењу једне срамне и мрачне диктатуре. Осећајући се угрожен у својим интересима, осећајући да долази време кад се руши њихова моћ, они се не стиде да се лађају поново оних средстава која су их и доводила на власт и која су и значила издају сваке политичке идеологије, издају народних слобода (одобравање), који су само у мраку, под насиљем моће да остваре своје ниске замрачене тежње. У тој борби и Градска већа не могу да остану неми посматрачи и морају да даду израза своје дубоком тнушању и својој вољи да помоћну борцима за народна права, борцима за народне слободе, да покажу своју готовост да се заложу такође за те идеале, за та права за која се залаже влада т. др. Милана Стојадиновића (бурно одобравање) и то без обзира да ли смо сви припадници Југословенске радикалне заједнице, јер као синови једној слободној народа који је са поносом носио своје име у борби за слободу, ми смо дужни да будемо демократи, да будемо борци против мрачних тиранских тежњи (Узвизи: „Тако је“ и буран аплауз).

Ето, зато сматрам да је т. Претседник одговорио осећајима свих нас, када је сазвао ову седницу, на којој ми можемо да поновимо своја осећања, сву своју готовост да солидарно стојимо на оним принципима, на оним идеалима на којима стоји данашња Краљевска влада, јер посао још није завршен. Неман са којом се Краљевска влада ухватила у коштац још није оборена. Потребно је да се она сруши и да се зашточето дело до краја доврши. Да у нашој земљи завлада слобода која је чинила част нашем народу пре рата и за време рата, она слобода која је предуслов за наше морално, културно и економско подизање.

Крај говора г. Момчила Јанковића дочекал је бурним аплаузима и узвизима: Живео др. Милан Стојадиновић!

Говор г. Милића Сокића

После говора г. М. Јанковића претседник г. Влада Илић дао је реч већнику инж. г. Милићу Сокићу, који је у једном снажно импровизованом говору, рекао:

„У једној оваквој прилици и по једном овако кружном и далекосежном догађају, потребно је било да се чују речи и са овога претседничког места и из ових кључа, те да се на тај начин ујотину мисао овога дома и да се изрази једнодушно тнушање према злочину, који је ономад извршио један безумник у Народној скупштини. Са тих разлога ја узимам реч импровизо да кажем слободно шта мислим и да кажем оно што ми је на срцу.

Да оставимо за тренутак на страну што је живот једног племенитог човека био изложен очигледној смрти. Да оставимо за један моменат на страну наша сентиментална и хришћанска осећања, што је ућерена револверска цев у труди једнога оца породице, оца нејаке деце. Да оставимо то на страну и да се за моменат ослободимо субјективних момената, па да уђемо објективно и мирно у ствар, да припитамо хладни и здрави разум, те да на тај начин кажемо објективно оно што мислимо.

Господо, ћуцало се на Претседника Краљевске владе, и то Краљевске владе чија се конструктивна државна политика оснива на поверењу и једној и другој уставној фактора, на поверењу Круне и на поверењу народа, које је изражено у ауторитетној већини нашег парламента. То значи да се ћуцало у битне основе нашег државног поретка и наше државе (тако је!) и од тога момента да прејустимо ствар Закону о заштити државе.

Али, као грађанин, хоћу да кажем још нешто, баш у овоме дому, јер смо у нормалним политичким приликама научили да овде расправљамо само комуналне проблеме. Али видите, наступио је моменат, када и овај дом и сваки у овој земљи има да да израза своје тнушању према једном таквом начину политичког рада. То због тога што ни овој Ојштини не може бити добро ако је у држави зло и што не само Ојштини, него ниједном појединцу не може бити добро ако је у држави зло, јер се појединачно добро може тражити и наћи само у ојштем добру државе и народа. (Тако је!). И када једна Краљевска влада са њеним поверењем и једној и другој уставној фактора, консолидује политичке прилике у овој земљи, налази се једна група мрачних људи, која је подземним путем, преко једног бедника, ћуцала на првог претседника наше државне власти, хоћећи на тај начин да сруши овај режим демократије којим се иде и да заведе режим своје олигархије и своја насиља. Због тога је ујотину на своје месту, што је т. Претседник сазвао ову седницу, јер не само ово Градско веће, него и сва Градска

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

већа у земљи и сваки честит човек у овој земљи, не могу друкчије, неће искрено да изразе своје најдубље тинушање према једном оваквом злочину.

Али да би се ободрили, као што смо се увек храбрили и у најкритичнијим часовима наше државе, дозволите ми да у вашој мекорији изазовем једну усјомнену. После онога трајичног и несрећног 9 октобра, када је наша држава изгубила човека у кога је имала безгранично поверење, показало се да и тада, после тога кобног догађаја, Бог чува ову земљу, јер се, јосјодо, благодарећи само Свевисњему, на челу наше државе нашао један мудар човек Кнез-Намесник Павле (цело Градско веће устаје и кличе: живео!), који и по свом најбољем и највећем енглеском образовању јесте најјача гаранција да ће ова земља бити само уставна и парламентарна монархија.

У то име, ја кличем: живео Њ. В. Краљ Петар II (цело Градско веће устаје и кличе: живео!). Живео Њ. Кр. В. Кнез-Намесник Павле! (цело Градско веће устаје и кличе: живео!).“

Говор г. Василија Станковића

После говора инж. г. Милића Сокића, говорио је г. Василије Станковић, који је рекао:

„Госјодине Претседниче и Госјодо већници, у име малих привредника које претстављам у Градском већу, најенергичније осуђујем начин и поступак атентатора, који је уиерио цев да хитцима уије јосјодина доктора Милана Стојадиновића, претседника Краљевске владе, који је будни чувар реда и мира у нашој великој Југославији. Зато осудимо атентат, који је хтео да зајали вагру коју ми нећемо и која би нанела много зла нашој држави.“

Говор г. др. Јована Мијушковића

Затим је добио реч већник г. др. Јован Мијушковић. У своме говору г. Мијушковић је рекао:

„Госјодо већници, злочин од 6 марта психолошки је једна несхватљива ствар у једном народу који треба да има добре синове и који жели добро и себи и својој отаџбини. Овај бедник није имао куражи и најобичнијег смртника. Њему је за тај злочин требало да се најије. Тај бедник, са највећег места, на које леда цела Европа, да не кажем цела наша земља, са места које је обасјано највећим килватима духовног осветљења, тај бедник ни тај злочин није умео да изврши као јунак, него као кукавица, најит и алкохолизиран.

Осрамотио је ову земљу не само зато што је унео у политичку борбу један момент ијаноћ човека, неће је осрамотио земљу и ради тога што је могао да се роди један такав човек у земљи једнога Синђелића и Танаска Рајића, који су руковали и иуцали револверима, али само потпуно трезни, јер витез може да буде само трезан а никако ијан.

Постоји једно много страшније оружје, морално оружје, оружје интелекта а не куришум. Али, морални удар, моралну срамоту може нанети само човек који има лећу главу, а не један овакав бедник. Људи се могу диференцирати у својим политичким иледиштима, али политичко мишљење не може се, не сме се бранити на овакав начин.

У нашој светлој историји националне револуције, у нашој историји од 1804 до 1918 године, у галерији наших људи из тога времена, није било такве фигури, као што је овај бедник, претставник једног честитог дела наше земље, работника који иду по туђини хлебом да се хране. Он их је обрукао и не само њих већ и своју Отаџбину.

Има једна ствар коју у жалосном догађају од 6 марта треба истаћи. Пуцањ је иао, али човек који је стајао на челу наше земље ни за тренутак се није уиулашио. После 10 минута наставио је да говори. Зато, цела земља може да буде мирна, да ће влада г. др. Милана Стојадиновића одлучно наставити свој иут, јер ту су људи који знају да се до славе и усјеха достиже увек иутем трња. Она ће наставити да води ову државу и да је изведе из мрака и моралног политичког и социјалног расула, до светлости где ће доћи до изражаја само честити људи ове земље, без обзира којој тријацији ове земље припадају.

Ја вас молим да узвикнемо: да живи претседник владе г. др. Милан Стојадиновић!“

— Живео! — заорило се двораном бурно клицање.

Говор г. Благоја Антонијевића

Последњи је говорио већник г. Благоје Антонијевић, који је у своме говору подвукао:

„Госјодо, мој колега г. Савић јуче је на митингу изразио мишљење и иледиште на инусан злочин у име сталеза коме приида и који у реду, поретку и демократији и позитивном раду леда свој и оишти најпредак. Велика је срећа, јосјодо, што атентат није усјео. Иначе ко зна где би били и шта би данас били. Тај акт је за већу осуду и због тога што долази у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

моменту када се чине озбиљни напори да се створи ред и отвара пут ка правој демократији и слободи. Тај атентат тежи је што долази у времену кад су прилике људне неодређености која влада не само код нас него и у целом човечанству, кад се политички облаци томилају и покушај таквог атентата потпуно је за осуду. Ја се слажем са предговорницима и са њ. Претседником. Остављајући суду да испита и

нађе позадину тога злочина, ми се можемо да придружимо изразима симпатија, среће и радости што тај атентат није успео, већ је сачувао живот једног човека коме је у овим тешким приликама поверена судбина наше земље.“

Уз бурно клице претседнику Краљевске владе г. др. Милану Стојадиновићу, претседник г. Влада Илић закључио је ову седницу.

Посета претседника Чехословачке владе г. др. Милана Хоце Београду

— За време свога боравка у Београду претседник Чехословачке владе и министар спољних послова г. др. Милан Хоца посетио је Београдску општину. —

Београд, као престоница Краљевине Југославије, који је од увек гајио неподељиве симпатије и братску љубав према својој браћи Чехословацима, са неисказаном радошћу примио је вест да ће Претседник чехословачке владе и Министар иностраних послова, г. др. Милан Хоца, посетити Југославију и највише се задржати у њеној престоници Београду.

Још пре ратова за ослобођење и уједињење свих Јужних Словена, Београд је, као Пијемонт Словенства, срдечно дочекао сада Претседника-Ослободитеља Чехословачке, а онда великог и неустрашивог борца за праведну Словенску мисао, Тому Масарика. Садашњи претседник Чехословачке републике г. др. Едуард Бенеш, кадгод је као Министар спољних послова Чехословачке долазио у Југославију и Београд, увек је био дочекиван од престонице братског Југословенског народа срдчним пријемом. Први чехословачки посланик на нашем Двору, г. Јан Шеба, за време свога дугогодишњег бављења у Београду, срцу Југославије, био је свуда и на сваком месту, као претставник братске Чехословачке, топло и срдечно поздрављан и од свих Југословена поједнако цењен и вољен. Велики чехословачки социјални радник и слободник Великог Масарика, проф. г. др. Петар Зенкл, кадгод је долазио у Београд, његов дочек се претварао у праве народне манифестације братске љубави између Чехословачког и Југословенског народа. А садашњи чехословачки посланик на нашем Двору г. др. Вацлав Гирса исто тако ужива опште симпатије југословенског народа.

Долазак у Београд претседника Чехословачке владе, г. др. Милана Хоце, који је своју политичку и државничку каријеру отпочео на сада нашој територији, у Кулпину, такође је био обележен даном великог народног празника, који и овом приликом непобитно доказује да су братски односи Чехословачког и Југословенског народа везани вечно братском љубављу и оданошћу.

Братски поздрав г. др. М. Хоце Југославији

Пред свој долазак у Југославију г. др. Милан Хоца преко чехословачке јавности упутио је Југославији и Београду овај срдчан братски поздрав:

„Веома се радујем што ми се јружа прилика да посетим Београд и да одам пошту братској Југославији, са којом ме везују небројене политичке традиције још из времена националних борби као и лична пријатељства. Ради тога долазим у Београд са најтоплијим осећајем.“

Дочек г. др. М. Хоце на жељезничкој станици

Претседника Чехословачке владе и министра иностраних послова још у Земуну дочекао је чехословачки посланик на нашем Двору и велики пријатељ нашег народа г. др. Вацлав Гирса. Кад је воз са г. др. Хоцом прелазио преко железничког моста на Сави, г. др. Хоца је, посматрајући кроз прозор вагона Београд, усхићено рекао:

— Имам утисак да долазим својој кући!

И, збиља, г. др. Хоца се није преварио. На београдској жељезничкој станици дочекао га је велики број пријатеља и непрегледна маса Југословенског народа, која му је срдечно кличала:

— Живео др. Милан Хоца! Живела Чехословачка!

Кад је воз са г. др. Хоцом ушао у станицу, на перону нигде није било места. Ту су се налазили: Претседник Београда г. Влада Илић, као домаћин, са градским већем. Претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић са члановима владе; сенатори; народни посланици; министри на нашем Двору држава Мале Антанте и Балканског споразума; чланови југословенско-чехословачке лиге; претставник Савеза градова г. Слободан Ж. Видаковић; аташе за штампу чехословачког посланства г. Парма; почасна чета са заставом и музиком; соколи са заставом и музиком и непрегледна маса народа.

Чим је г. др. Хоца, у пратњи г. др. Гирса, изишао из свога вагона, музика је интонирала чехословачку химну, а пероном се трократно заорило одушевљено клицање:

— Наздар! Живео! Живела Чехословачка!

Пошто се поздравио са претседником Краљевске владе г. др. М. Стојадиновићем и претседником Београда г. Владом Илићем, г. др. Хоца је обишао почасну чету и Соколе, руковао се и упознао са великодостојницима, па је сео у аутомобил и одвезао се у Двор, где се уписао у дворске књиге Њ. В. Краља Петра, Њ. В. Краљице Марије и Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла.

Посета претседнику Краљевске владе и Народној скупштини

Из Двора се г. др. Хоца одвезао у претседништво Краљевске владе, где је посетио

Том приликом Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле обавестио је г. др. Хоцу да је Њ. Е. г. др. Едуард Бенеш одликован највећим нашим орденом Карађорђевој Звезде са лентом, а г. др. Хоци предао орден Белог Орла првога реда.

На ручку, који је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле приредио у част г. др. Хоце, били су: г.г. др. Гирса, опуномоћени посланик Чехословачке на нашем Двору; Шморанц, први сенатор свите г. др. Хоце; др. Милан Стојадиновић, претседник Краљевске владе; др. Љубомир Томашић, претседник Сената; Стеван Ђирић, претседник Народне скупштине; Милан Антић, Министар Двора Њ. В. Краља; генерал Војин Чолак-Антић, први ађутант Њ. В. Краља; и др. Василије Протић, наш Краљевски посланик у Прагу.

Претседник Чехословачке владе г. др. Милан Хоца са претседником Београдске општине г. Владом Илићем, окружени градским већницима

претседника г. др. Милана Стојадиновића, са којим је остао дуже времена у пријатељском разговору.

Око 12 часова г. др. Хоца посетио је претседника Народне скупштине г. Стевана Ђирића, где се такође дуже задржао.

Г. др. Хоца за време свога боравка у Београду са свима, са којима је долазио у додир, разговарао је српско-хрватским језиком којим влада одлично.

Аудијенција и ручак код Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла

Тачно у 12.30 часова Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле примио је у аудијенцију г. др. Милана Хоцу, кога је као Свога госта задржао у Двору на ручку.

Високо одликовање Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла

Приликом ручка г. др. Милан Хоца предао је Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу високо одликовање Чехословачке, ленту Белог Лава са колајном, којом Га је одликовао претседник Чехословачке Републике г. др. Едуард Бенеш.

У аудијенцији код Њ. В. Краљице Марије

Истог дана у 5 часова по подне Њ. В. Краљица Марија благоизволела је примити у аудијенцију у Двору на Дедињу г. др. Милана Хоцу, са којим је остала дуже времена у разговору.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Пријем у Београдској општини

Пошто је посетио Министра унутрашњих послова г. др. Ангуна Корощца г. др: Хоџа је учинио посету претставницима Београда у Општинском дому, који је био декорисан заставама и грбовима Чехословачке и Југославије.

У кабинету председника Београдске општине, поред председника г. Владе Илића, г. др. Хоџу очекивали су и градски већници: г. инж. Милан Нешић, др. Мића Ст. Протић, Милош П. Радојловић, др. Илија Бацковић, др. Јован Мијушковић, др. Душан Поповић, Милан Стојановић, Давид Хохнер, Спасоје Тајсић, Мориц Демајо, Богдан Петровић, арх. Ђура Бајаловић и други.

Поздрав председника града Београда г. Владе Илића г. др. Милану Хоџи

Пошто је г. др. Хоџу упознао са присутним већницима, председник г. Влада Илић поздравио је г. др. Хоџу овом срдачном и братском добродошлицом:

„Господине Претседниче, Овај Дом престонице Југославије прима често уледне госте из иностранства. Ретко када су и претседник и већници Београда били узбуђенији него у овом тренутку.

Јер ви нам, господине Претседниче, не долазите из иностранства. Ви нам долазите из братске Чехословачке, из Златнога Прага који Београђани не сматрају „иностранством.“

Ми знамо, господине Претседниче, да је први почетак вашеј парламентарној града био овде, на нашем тлу. Вас су Срби и Словаци још 1905 године изабрали у Кулмину за свога народног посланика у Пештанском сабору. Још тада су наши суграђани били свесни тога колико је Ваша љубав према народу велика и они су Вам дали своје пуно поверење у оним тежким данима, када је требало и спреме, и љубави, и куражи да се брани народна ствар.

Ви ћете, господине Претседниче, осетити на седници општинској већа у Кулмину све признање, које Вам и данас чувају и Ваши тадањи бирачи и њихови потомци за Вашу неустрашиву борбу за народна права.

Ја желим да Вам у овом моменту дам уверење да то пуно поверење и признање према Вашој личности и Вашем раду таје и сви Београђани, чији Вас претставници примају данас у своје Дому.

Ми знамо да сте Ви још пре ослобођења у Пештанском сабору изстрајивали основу за данашњу Малу Антанту. Тада када су наши братски народи били под

туђинском влашћу. Ми смо пратили Ваш њлодан рад у доцнијим фазама и увек смо осећали у Вама великој пријатеља нашеј народа. Ми ценимо и Ваше данашње најоре за блајостање народа средње Европе и желимо Вам пуно успеха и на томе њољу.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић у својем кабинету поздравља претседника Чехословачке владе г. др. Милана Хоџу

Господине Претседниче, у целом Вашем кретању кроз Југославију Ви ћете осетити љубав и пријатељство које сте својим радом и прејнућима заслужили.

У име Београда, ја Вас поздрављам као нашеј великој пријатеља коме желимо и на даље пуно успеха.

Наздар!

Живео је др. Хоџа! Живела Чехословачка, живео братски Златни Праг!

— Живео! — срдачно су прихватили гопода градски већници.

Веома дирнут срдачном и братском добродошлицом претседника г. Владе Илића, г. др. Хоџа је топло отпоздравио бираним речима на поздрав г. Владе Илића, подвлачећи нарочито да се овом приликом уверио да између његове и наше Отаџбине нема разлике.

На гробу Витешког Краља Александра I Ујединитеља

Сутрадан се г. др. Милан Хоџа са једним делом своје свите, а у пратњи наших званичних претставника одвезао у Тополу, где је посетио гроб Блаженопочившег Краља Александра, на који је, у име Чехословачке положио венац.

Крај гроба Витешког Краља Александра I Ујединитеља, претставник Чехословачког народа, г. др. Милан Хоџа, провео је неколико тренутака у немој ћутању и сећању на успомену Великог Словенског Краља.

Друга група свите г. др. Милана Хоџе истовремено је на Авали положила венац на гроб Незнаног Јунака.

Званично саопштење

За време свога бављења у Београду, г. др. Хоџа је учинио неколико посета нашим званичним политичким и државним факторима, са којима је одржао неколико конференција. Резултат тих конференција види се из овог званичног саопштења:

„На својим састанцима у Београду 22 и 23 фебруара 1936, Претседници влада и Министри иностраних послова Чехословачке и Југославије приступили су разматрању данашње ситуације, имајући у виду нарочито прилике које постоје у Дунавском басену. После детаљне измене мисли, т.ј. др. Милан Хоџа и др. Милан Стојадиновић констатовали су идентичност својих гледишта по свима проблемима, које су скорашњи догађаји истакли на дневни ред у области међународној политичкој и привредној живота.

У погледу оште ситуације, т.ј. др. Хоџа и др. Стојадиновић утврдили су своју искрену жељу, да се у оштим међународним односима дође што пре до једне здравије и срећније ситуације, којој су њихове две земље, у оквиру Мале Антанте, од увек тежиле. Инспирисани оваквим осећајима, стали су на гледиште да се најори њихове две земље, заједно са савезничком Румунијом, имају у будуће управити истим овим путем, у духу одржавања што тешњеј пријатељства међу народима, на бази великих принципа међународне правде и мира, који су изражени у јуној мери у пакту Друштва народа и његовом систему колективне безбедности.

У погледу прилика које постоје у Дунавском басену, т.ј. др. Хоџа и др. Стојадиновић утврдили су да су њихове две земље, заједно са савезничком Румунијом, настојале и у прошлости да успоставе једну искрену и лојалну сарадњу са свима заинтересованим државама. Њихови најори у овом погледу били су управљени у правцу отклањања свих тешкоћа, које би могле пореметити и онемогућити основне услове за правилно и трајно решење питања, која интересују ове државе.

Г. т. др. Хоџа и др. Стојадиновић молили су констатовати, да су њихове две земље, као чланице Мале Антанте, показивале од увек најјуније разумевање за користи, које би све државе Дунавској басена могле имати од једне уже економске сарадње. У том духу, Претседници

Влада и Министри иностраних послова Чехословачке и Југославије дошли су до закључка, да такве тежње треба храбри-ти и помоћи у смислу Пакта Мале Антанте и на добро свих ових држава.

Но ове тежње ни у коме случају нису, нити ће бити ућерене ма противу које друће државе. Напротив, у жељи да се међусобно помажу, државе Дунавској басена морају рачунати и на потпору друћих, а особито Великих сила Централне и Западне Европе. Радећи овако Чехословачка и Југославија, у тесној и нераздовојној сарадњи са својом савезницом Румунијом, верују да у данашњим приликама најбоље служе идеји оштеј мира и међународне сарадње.

У свом старом изборном месту

После многих посета које је г. др. Хоџа учинио разним културним и националним установама престонице, г. др. Хоџа је, на повратку у своју отаџбину, посетио своје старо изборно место Кулпин, где је са својим старим пријатељима и познаницима провео дуже времена у врло пријатном сећању, када је први пут у овоме срезу биран за народног посланика.

Грађанство из Кулпина приредило је г. др. Хоџи бурне овације.

На свима успутним станицама народ је одушевљено поздрављао претставника Чехословачког народа г. др. Милана Хоџу.

телеграм г. др. Хоџе Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу

На своме повратку у отаџбину г. др. Милан Хоџа је са границе упутио Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу телеграм ове садржине:

„Њејовом Краљевском Височанству Кнезу-Намеснику Павлу,

Сматрам својом дужношћу да изразим своју најдубљу захвалност на љубазном пријему које ми је Ваше Височанство указало и уједно уверавам Ваше Височанство и цело намесништво о мојој оданости према вашој дивној земљи. Наша заједничка настојања у циљу одржања мира и мирољубиве сарадње народа јесу израз и плод дубокој осећаја и жеље за постигнуће овој циља за оба наша братска народа.

Др. Хоџа“

Боравак г. др. Милана Хоџе, претседника Чехословачке владе и Министра иностраних послова у срцу Југославије, Београду, остаће у пријатељском сећању код свих Београђана, осведочених пријатеља братског Чехословачког народа.

С. М.

Комунална хроника:

Буџетска дискусија у Градском већу

Веће Општине града Београда у току пет својих седница претресало је буџет Општине града Београда за 1936/37 годину. Дискусија је била пуна садржајности и у току петодневне дискусије пало је више лепих предлога од стране појединих говорника. „Београдске општинске новине” као часопис за комунални живот Београда доносе у изводу најинтересантније делове ове буџетске дискусије.

*

Говор председника г. Владе Илића

Господо већници,

Допустите ми да са неколико речи отворим данашњу дискусију о буџету за 1936-37 год.

Ми данас приступамо једном од најважнијих послова Градског већа. Ми се данас налазимо на оној прекретници када имамо да се осврнемо иза и испред нас, да погледамо онај део пута који смо прешли за ову протеклу буџетску годину и онај део пута који намеравамо да пређемо у наредној. Имамо да погледамо дело које смо својим напорима остварили и да застанемо, посаветујемо се и доведемо у склад нашу љубав и наше жеље за унапређење наше престонице са финансиском моћи наших суграђана.

И овај предлог буџета који је пред вама, он претставља компромис између тих наших заједничких жеља и утврђене финансиске способности Београђана, компромис између неодложних потреба нашега града и сретстава која нам стоје на расположењу за њихово задовољење.

Експозе које вам је раздељен јасно вам је приказао финансиску ситуацију Београдске општине и платежну моћ Београђана. Поред многоструке наше делатности на свима пољима Комуналног живота, поред завидних резултата које смо имали на пољу социјалном, здравственом и техничком, врхунац наших напора јесте сређивање општинских финансија и утврђивање стања у коме се оне налазе. Требало је годину дана наших заједничких напора да се дође до овога стања, које претставља темељ, основу на којој мислимо да наставимо нашу даљу делатност.

И ја вас молим да у претстојећој дискусији имате увек пред очима ту слику о стању финансиском наше Општине. Молим вас да се не дате завести претераном љубављу коју сви подједнако гајимо према нашем Београду и да гоњени њоме не поставимо на финансиске темеље ону зграду наших жеља које ти темељи не могу поднети.

Ја се надам да ће ова наша дебата протети озбиљно и достојанствено, као што је и

наш рад увек био. Ми овде претстављамо грађанство југословенске престонице, старамо се о његовом добру и благостању и нека наша дискусија протекне као пријатељска договарања људи који теже истом циљу:

Све за добро Београда наше дичне престонице!

Све за добро Београђана!

Говор председника г. Илића поздрављен је срдачним аплаузом.

Извештај буџетске комисије

У име буџетске комисије г. др. Милан Протић изложио је начела којима се руководила комисија приликом израде нацрта буџета:

Господо већници,

У име буџетске комисије која је радила на саставу нацрта буџета који вам се данас подноси, част ми је изложити вам начела којима се комисија руководила приликом састављања тога нацрта. Али пре него што бих прешао на та излагања имам да учиним једно саопштење које се односи на коректуру поднетог нацрта.

Укупан износ прихода по поднетом нацрту буџета износи 316.168.392.— динара. У тај укупан износ урачунат је приход од приреза у износу од 14.685.268.— динара, т. ј. за динара 1.885.954.— више него што је по том основу био предвиђен приход у буџету за 1935/36 годину. Међутим по накнадном подробном испитивању комисија је дошла до закључка да се од приреза и за наредну буџетску годину 1936/37 не може очекивати већи приход од онога који је предвиђен у буџету за 1935/36 годину а то је динара 12.799.314.—

Према томе укупни приходи по нацрту буџета не износе динара 316.168.392.— него динара 314.282.438. На ту суму свакако треба да буду сведени и расходи, а то ће се постићи смањењем личних расхода у вези са Уредбом о смањењу припадности државних чиновника од септембра месеца 1935 године. У ту сврху допуњен је чл. 7 финансиских овлашћења који треба да гласи:

„..... Припадности статутних чиновника смањиће се за просечно 3% (2% до 4%) с обзиром да те припадности нису умањене по Уредби од септембра месеца 1935 године, пошто је било тако дато тумачење од стране Министарства унутрашњих дела. Целокупном уштедом по овом основу умањују се укупни расходи по буџету за 1936/37 годину. Износ те уштеде јесте у округлој суми 2.700.000.— динара.

У вези са овим треба извршити коректуру код цифара које се односе на личне расходе.

Молећи господо већнике да узму на знање ове исправке нацрта буџета прелазим на излагање рада Комисије.

Бићу веома кратак, јер је по целокупном раду на сређивању општинских финансија поднет господи већницима писани извештај из којег могу видети све појединости о напорима које је Општинска управа чинила да се општински приходи доведу у склад са расходима.

Једно од ових главних начела којима се Буџетска комисија руководила јесте свест да је оптерећење Београђана максимално и да се нова оптерећења више не могу и не треба да заводе. Из тога разлога се Комисија и трудила да састави нацрт буџета који је мањи од досадашњег. То смањење када се узме у обзир и изложена коректура износи око 6,500,000.— динара у округлој суми.

У погледу прихода Комисија је процене вршила ригурозно и унела је у своја предвиђања пораст само по оним основима по којима је стварна наплата у прошлости показала повећање. И ако је осветлани принцип да се за процену прихода узима просечан приход за последње три буџетске године, Комисија је сматрала да је опрезно узети највише у обзир приходе остварене у току прошле буџетске године, јер су се услед слабљења привредне делатности приходи из године у годину смањивали.

Ипак је комисија дошла до закључка да је могуће предвидети вишак прихода код трошарине, јер је реорганизација трошаринске службе омогућила и свакако ће омогућити и у будуће већи приход од трошарине него што је то у ранијим годинама био случај, и ако ставови поједине трошаринске стопе не само нису повећани него су у многим случајевима и смањени.

Комисија је свесна да трошарина није најцелисходнији извор прихода за Општинску управу, и да треба тежити да се трошарински ставови смањују а да се приходи за Општинску управу траже на другим странама, у првом реду повећањем приреза. Међутим по оцени свеукупне ситуације Комисија је дошла до закључка да за радикалну реформу општинских прихода није још дошло време. У наредној буџетској години финансијски одбор свакако треба да настоји да се уколико год је то могуће више изврше смањења код оних трошаринских прихода који погађају економски слабе, а да се изврши коректура код оних прихода који ће јаче оптеретити економски јаче становнике Београда.

Комисија истиче још један важан моменат. Као што се из поднетог писменог извештаја може видети примеран ред у општинским финансијама није постојао када је дошла на управу садашња Управа. Требало је радити хитно, требало је сређивати оно што је најпрече и из тога разлога не би се могло замерити овој Општинској управи што финансије Општине града Београда још нису у потпуности сређене. Међутим, овај буџет садржи предвиђене расходе по свима основима општинских обавеза изузев питања уређења односа са Државом. Раније то није био случај и у том погледу поднети нацрт буџета претставља свакако велики и значајан напредак.

Само још један моменат желим да истакнем и да завршим.

У погледу расхода није се могло ићи до крајњих граница штеђења; нарочито не, када су у питању со-

цијални моменти, и када је у питању стварање рада за незапослене, и када су најзад у питању расходи у продуктивне сврхе. Из тога разлога предложени нацрт буџета садржи расходе који су још увек знатни, јер премашају износ од 300,000,000.— динара. Међутим у финансијским овлашћењима и овога нацрта буџета постоји одредба по којој ће се ти расходи извршавати само у онолико у колико буду реализовани стварно предвиђени приходи.

Морам да напоменем најзад одредбу у финансијским овлашћењима која се односи на изграђивање ужег центра Београда. Крајње је време да Општинска управа предузме радикалне мере да се поједина ругла Београда уклоне.

Завршавајући овај кратак извештај Буџетске комисије налазим за потребно да истакнем да је за правилну, добро смишљену и опште корисну сваку па и општинску политику потребно водити у првом реду правилну и рационалну финансијску политику.

Из тога разлога Буџетска комисија чини апел на господу већнике да у својим излагањима и захтевима за коректуре поднетог нацрта имају увек у виду да сваки издатак захтева повећање прихода а да свако повећање прихода претставља оптерећење за грађане чији смо ми претставници и чије смо интересе дужни у сваком случају да штитимо.

Г. Степа Милутиновић,

Господин Милутиновић похвалио је техничку обраду буџета, који је сада прегледнији, једноставнији и практичнији и у коме је извршена концентрација свих набавки, као огрев, осветлење, канцелариски материјал, бензин итд., — што је све новим буџетом пренето на Економат. Друга особина овога буџета је та да је он правилна и озбиљна основа општинског газдинства. Поред других постигнутих успеха, каже г. Милутиновић скинуто је у току прошле године 117 милиона динара наслеђеног дуга и буџет је реализован са 98%, што у данашње време претставља велики успех.

Веома опширно г. Милутиновић се задржао на делатности Одељка за одржавање калдрме, чији је рад извођен врло успешно и плодно. Само у овој години радило се у 585 улица, што чини, 78% од свих калдрмисаних улица у Београду. Поред тога простијом калдрмом овај Одељак израдио је 98 улица; израђено је нових тротоара у 62 разне улице на насељима Њ. В. Краља Александра, на Чукарици и на Вождовцу. Са великим задовољством г. Милутиновић истиче велику активност, пожртвовање и савесност у раду овога Одељка, које је потпуно одговорило својој задаћи.

Оправка калдрме износи просечно 16 динара за 1 кв. метар, а одржавање целокупне површине од 2,700,000 кв. м. калдрмисаних улица кошта 1,18 динара по кв. метру, што је невероватно јевтино кад се упореди са другим европским градовима.

Говорник износи сугестију за стварање повољнијих услова за развијање индустрије. Један од првих услова за подизање индустрије, кога до данас није било, јесте терен за ову сврху. Како је г. Претседник ових дана успео да спасе за Општину и добије у замену један већи комплекс земљишта на левој

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

обали Дунава, за који је рекао да је резервисан за подизање индустријског краја, г. Милутиновић мисли да га у овом његовом подухвату треба најенергичније и најискреније помоћи, како би се што пре решило и ово витално питање наше индустрије, чиме би се решило и питање упослења многих незапослених грађана.

Даље г. Милутиновић истиче да је за социјалне сврхе у буџету предвиђена сума за 2,500.000.— динара више но у прошлој години, али се и поред тога мора заштити да ли ће Дирекција за социјално и здравствено старање моћи да одговори своме задатку, пошто је број оних које треба помоћи сваким даном све већи. Нарочито треба учинити много веће напоре да се за деција леговалишта, лечење сиротиње по бањама и болницама учини још више. Треба учинити све да се даду праве линије једне велике социјалне акције, која би у истини одговарала овој дирекцији. Основна мисао Градског већа треба да је заштита најслабијих, стварање услова за њихову привредну делатност, која мора бити у толико већа у колико су веће социјалне невоље.

Говорећи о персоналном питању, г. Милутиновић истиче, да је то један од најважнијих проблема наших, коме се мора посветити пуна пажња. То питање треба радикално решити, али не у смислу прогањања добрих и исправних службеника, који својим марљивим и савесним радом то не заслужују. Напротив, треба исправити код њих многе грешке, јер постоји уверење да у Београдској општини има првокласних службеника, „који могу служити на част Општини и свакој установи у којој би служили”. У вези са тим треба решити питање директора у свима дирекцијама које сада имају само вршиоце дужности, јер се осећа потреба да се на водећим местима општинске администрације утврде одговорни функционери, чиме ће се коначно стабилизovati комунална служба. Једна од првих брига мора бити спремање доброг кадра градских службеника; зато треба постављати правог човека на право место, чиме ће веће најбоље извршити своју дужност.

Г. Душан Николајевић,

На почетку свога говора г. Николајевић изјавио је да жели да укаже на извесне негативности, јасно изражене и у самом експозеу и у самом буџету и на извесне побрканости појмова, које га изненађују.

Говорник свесрдно признаје да је напор, који је учињен специјално од стране г. Претседника, да се одвоји оно што је општинско од онога што је државно, уистини један напор који заслужује похвалу и чији резултати омогућавају да наша Општина постане једног дана велики модерни град.

Одмах затим г. Николајевић прелази на одредбу у Финансиским овлашћењима, по којој треба да се у ужем реону Београда опорезује тако звана земљишна рента. Поред тога што је ова мера, каже г. Николајевић, на закону неоснована, њоме се вређа и један основ на коме почива наше друштво, па даље наставља: „И хоћу да подвучем то да се специјално данас, у данашње време, мора и држава и општина трудити да скрупулозно поштују оне принципе

на којима почива систем који треба да се бори са комунистичким системом. Господо, ово треба нарочито нагласити зато што је наш просечни егоиста, наш просечни буржуј у врло великом степену човек примордијалан: кост у својој руци брани по сваку цену, а насрће на кост у туђој руци по цену кокетирања са извесним крајње левичарским доктринама”.

Г. Николајевић се позива на ранија излагања г. г. Крекића и др. М. Станојевића о овоме предмету и каже да ни један ни други нису делили грађане по степенима, по појединим реонима, већ је на пр. г. Станојевић простро ту норму на све крајеве Београда, па наставља:

„Ово треба подвући још и због тога што су поједина имања ван ужем центра скочила за релативно кратко време много више него имања у тако званом ужем центру”...

Г. Николајевић излаже тешку ситуацију људи који су у доба инфлације узели дуг код Државне хипотекарне банке: они сад морају да враћају дуг у здравом и скупом новцу.

„И данас, наставља г. Николајевић, од оно мало људи, који имају нешто у центру, треба начинити кукавце и довести их у ту ситуацију да њихова имања купује често пута какав белосветски хоштаплер, или какав наш човек, који држи у џепу и разбојнички чува инфлациони динар.

„Зато сам ја, господо, одлучно против целе не политике, која пуца на т. зв. ужи реон, а ако би се хтела уопште да примени доктрина о земљишној ренти, ја сам за то да се она примени на све крајеве Београда, а да се не примењује само на ужи центар, јер у ужем центру седе ипак и станују они који су — какви су да су! — најефикаснији носиоци система, коме и ми имамо у овом већу безусловно да служимо”.

Говорећи о социјалној политици садашње општинске управе г. Николајевић изражава своје незадовољство што је сума за те сврхе повећана само са два милиона и нешто више.

„Ми смо видели, господо, каже даље г. Николајевић, да су се Београђани свесрдно одазивали позиву за зимску помоћ. И ми смо видели да у редовима највишим има једна дубока хуманост. Господо, на основу те хуманости ми можемо да приђемо једном ширем и истинскијем решењу социјалне беде у Београду.

„Господо, милосрђе је лепо осећање и, признају, некад је и врлина. Али друштво не сме само да буде милосрдно према онима који су незаслужено невољни. Друштво има дужност да диже оне који су незаслужено пали у беду. Ја мислим да је један социјални прирез, који би прогресивно опорезивао све имућније грађане и ударио на непосредни порез свих имућних грађана, да би један такав прирез врло много допринео да Београд, као и толики други културни градови, реши питање социјалне беде у нас на један начин који не вређа људско достојанство. Верујем да ћете се ви сви сложити с тим.

„О културном моменту општинске политике ја ћу специјалније говорити у појединачној дебати; рећи ћу само толико, да се Београдска општина мора помирити с тим, да правилно решење културних питања Београда као југословенске престонице захтева много

WWW.UNILIB.RS

више ширине и много више разумевања онога што чини битност једне нације, него што је то до данас показано”.

Изјављује на крају да ће гласати за буџет, само ако се изостави питање о ужем реону и ако се усвоји социјални прирез.

Г. др. Милорад Станојевић.

Као члан Буџетске комисије г. др. Станојевић је напоменуо да је комисија добила буџет, како је био састављен од разних дирекција, у суми од 375 милиона динара, а који је био са дефицитом од преко 56 милиона. Такав буџет израђен је не зато што се хтело да се што више узме од грађана, него што се хтело да се задовоље све потребе културне, техничке, социјалне, саобраћајне итд. Међутим, Буџетски одбор стао је на становиште да све инвестиције и ванредне расходе треба бацити на зајам а не на буџет, јер је само тако буџетирање здраво. Многобројне дужности Општине тешко је задовољити добијањем нових средстава од грађана, зато што је финансиски капацитет једног грађанина пао и дошао испод минимума за егзистенцију.

Господин Станојевић је мишљења да су приходи рђаво распоређени и да су према садашњем стању финансиског законодавства и извора, који проистичу као приходи за покриће буџета, недовољни и да би се морали тражити приходи на другој страни, како би се задовољиле потребе сиротих класа, и то не у виду милостије него у виду јавних радова.

Члан 15 овлашћења треба на сваки начин да испадне из Правилника за извршење буџета, овакав какав је. Ма да се увек лично борио да је боље да плаћају капитали, да објекти плаћају порез, ипак овај члан треба да испадне, јер Општина није овлашћена да уводи такве врсте порезе без одобрења државе.

Иначе, каже г. др. Станојевић, буџет је технички добро израђен, јасан је, прецизан и прегледан, тако да један грађанин кад узме буџет у руке може одмах да се оријентише. Ако се у току године буде добро буџетирало и водила добра контрола, говорник мисли да ће се имати повољни резултати и да неће бити изненађења и да се неће моћи рећи да је направљен нереалан буџет.

Трошарина је неправедна, каже г. др. Станојевић, али кад она већ постоји, онда се треба постарати да она не иде у џеп приватника, или у џеп оних који су плаћени да заштитију општинске интересе, већ да иде у касу општинску, да Општина може да подмирује своје велике издатке. Због тога треба немилосрдно прогањати све злоупотребе и немилосрдно кажњавати све оне који су их извршили.

Г. др. Станојевић незадовољан је персоналом политиком која се водила у току прошле године и каже да се људи често пута гоне као да се још налазимо у најцрњем партиском гоњењу од пре 8—9 година. Персоналу политику требало би водити на једној солидној и озбиљној основи, да не би било особља које је фаворизовано. Исто тако г. Станојевић је незадовољан и са расподелом награда које се дају службеницима, а нарочито указује на мале додатке инжењерима који раде на терену и који добијају

300—500 динара функционог додатка; и ту треба повести бољу и солиднију политику.

На крају свога говора г. др. Станојевић указује на велику станбену беду која постоји у Београду, где велики број становништва станује по правим подручјима и позива Општину да приступи подизању малих станова, или да уради оно што ради Немачка, дајући своја сопствена земљишта на 50—60 па и 99 година разним задругама, које после на тим земљиштима подижу заједничке станове. На тај начин омогућено је да се добије један здрав подмладак, који ће бити здрава војска, способна да брани државу. Г. др. Станојевић моли Градско веће да прими буџет како је предложен, само моли да се из експозеа о финансиској ситуацији изоставе неки ставови.

Г. Павле Кара-Радовановић.

У почетку свога говора г. Кара-Радовановић нагласио да је више деценија одборник и да је ово први буџет у чијем саставу није учествовао, зато не прима одговорност за овај буџет; јер се он неће моћи у потпуности остварити. Тврди да је буџет у прошлој години био подбацио од 10 до 30%, а нови буџет ипак је повећан. Он верује да и прибирање општинских прихода утиче на њихово подбацивање и жали што буџетски одбор није стигао да прегледа књиге и пословне поступке појединих наших одељака који прибирају општинске приходе, иначе би дошао до закључка зашто поједини општински приходи подбацују. Сва општинска привредна политика има да легне на томе да терете грађанима смањи а привреду диже а службеном особљу да не смањује припадности, него да настане да све оно што припада Општини заиста и уђе у општинску благајну. Да је тако урађено, не би дошло до подизања терета на једној, а смањивања припадности особљу на другој страни.

Г. Кара-Радовановић говорио је и о реформама у општинској саобраћајној политици, о укидању појединих станица и увођењу новог радног времена, о укидању прековременог рада и проценту на карте. Према његовом испитивању услед ових реформи у саобраћају приходи су подбацили за 50, 60 и 69 хиљада динара дневно. То значи да је саобраћајна политика рђава.

Затим је г. Кара-Радовановић говорио о Београду као престоници државе и замера што се у експозеу није обратила пажња надлежним факторима да Београд као престоницу, треба помоћи. Држава мора да сарађује на подизању Београда а ако га већ не помаже, требало би му бар скинути оне издатке — плаћања кирије за разна државна надлештва, које ниједан град у држави не чини.

Београд треба растерећивати, јер грађани не могу досадашње терете подносити. Извесним таксама свет је отеран из Београда, тако да је данас роба јевтинија у Новом Саду или Нишу него у Београду. На тај начин отерана је трговина из Београда, јер због хотелских такса за преноћиште трговци не остају у Београду. Ову таксу ваља скинути на 5 дин. Г. Кара-Радовановић налази да није требало смањивати атар Општине београдске, јер је проширењем атара било добивено земљиште које се могло употребити за развитак индустрије у Београду. Општина треба да на-

стојава да подиже своја предузећа и да помоћу њих ствара себи приходе. Може се урадити много без пара. Тако на пример, Београд има два моста, и крај обадва Београд ваља да сагради житна и сточна тржишта. Мост Краља Петра има за собом Банат и Бачку, а мост Краља Александра има Срем и Славонију, богате у житну и стоци и свима осталим земаљским производима. Београд међутим нема ниједно тржиште за цераалије. Да су та тржишта подигнута, она би из године у годину напредовала и доносила велике приходе Општини.

Даље Општина има могућности да подигне велике палате за општинске службенике, на терет кирија које би чиновништво плаћало. На такав начин Општина би дошла до објеката од велике вредности и користи.

Г. Кара Радовановић налази да се овим буџетом могло да учини нешто у правцу стварног уједињења, Београда и Земуна. Међутим то није урађено. Чиновништво Земуна има различите плате од чиновништва у Београду. Није требало да Земун остане одељак Општине, већ је требало да буде једна дирекција и плате службеника требало је изједначити са платама службеника Београдске општине.

На крају г. Кара Радовановић је говорио и о персоналном питању и каже да нема живота, нема напретка, нема смисленог и паметног рада у Општини док се коренито не реши службеничко питање. Кад се оно постави на здраву основу, општински службеници ће онда савесно вршити своју дужност, јер ће бити обезбеђени и знаће добро да имају да остану као поштени и савесни радници до своје смрти и да обезбеде не само себе него и своје породице.

Завршавајући свој говор г. Кара Радовановић је дао ову изјаву: *„Док будем у овоме дому седео повећењем Краљевске владе ја ћу настојавати да се политика Краљевске владе, у колико, она пролази кроз овај дом, потпуно извршије онако како Краљевска влада жели, јер верујем да она брине о општем добру целе земље па и о престоници наше краљевине“*. Гласаће за буџет.

Г. Боривоје Вучковић,

Господин Боривоје Вучковић навео је да буџет како је приказан још увек није верна слика онога што се догађа у општинским финансијама. Није верна слика зато што буџет не даје праву слику онога што се ради по појединим дирекцијама. Тако г. Вучковић наводи да се у електричној централи не зна колика је режија у којој радионици. То је зато што су у буџету заједно кредити за материјалне и личне издатке. Оно што онемогућава вођење праве индустријске политике у општинским предузећима јесте закон о државном рачуноводству. Да није било више увиђавности код чланова одбора за набавке посао би био укочен. Зато без комерцијализације тих предузећа Општина не може ништа да уради. Гломазна администрација кочи онај елан који би се имао када тога не би било.

Сума за проширење водоводне мреже минимална је. Београд се нагло шири и данашња инсталација београдског водовода једва стиже да подмири потребе. Можда би се могло доћи до сретстава ако би се обратила већа пажња на прибирање прихода у тропарини.

Г. Вучковић критикује рад Привредно-таксеног отсека и каже да је он испод сваке критике. Тамо се, каже говорник, наплаћује такса по симпатијама, јер није предвиђено тачно колику ће таксу плаћати занатлијска радња, колико трговачка, а колико индустријска предузећа. И код овог отсека не види се колико је задужење грађана и колико износи потраживање Општине од грађана. О томе треба водити рачуна, а нарочито о убирању тих такса.

Затим говорник износи стање Вознога парка и каже да има маса камиона и прескалица још из доба репарација чије одржавање не даје никаквих прихода кад се одбију расходи. Тако има камиона који троше 70 литара бензина на 100 км. За обнову тога парка нема у буџета никаквих предвиђених средстава.

Крајње је време, каже даље г. Вучковић, да се помисли и на подизање привреде у Београду. Индустрија до скоро није имала услова за развијање, а и данас прилике нису сјајне. Намети и прирези су велики, а индустрија бежи од великих намета и тражи слободно и јевтино земљиште. Београд је идеалан за индустрију, нарочито Данавски крај који данас стоји пуст и зато г. Вучковић предлаже да се на томе терену изврши парцелација и да се терен уступи разним предузећима која буду изразила жељу да ће у току од године дана приступити подизању фабрика.

Г. Вучковић замера што су потпуно изостављени приходи од санитарских казни и указује на врло рђаве прилике по дућанима и продавницама. Исто тако непостоје никакви приходи од казна за бесправно зидање, што значи да ће сада поново моћи да се дижу Јатаган мале. Замера што се у томе погледу није поступало енергичније, да се томе бесправном зидању стане на пут.

Као главну ствар коју Општина треба да реши г. Вучковић наводи питање експропријације општинског земљишта за потребе железница. Кад би се то питање решило, Београд би био у стању да плати своје дугове и да своја финансиска средства употреби на своје уређење. Гласаће за буџет.

Г. Божидар Матовић,

Господин Матовић додирнуо је прво питање приреза на старе грађевине у ужем центру, па истиче да се ово питање мора решити. Поставља се друго питање, како да се предложена одлука модифицира. Општина београдска треба да нађе пута и начина да испита финансиску способност свих сопственика и да види да ли су у стању да подигну грађевине како прописује закон и Грађевински одбор, па ако нису у могућности, дати им времена да дођу до новца који је потребан за изградњу. Несме се дозволити да се Београд изграђује са страним капиталом који ће уништити нашу привреду.

Иначе што се буџета тиче, г. Матовић изјављује да је он израђен јасно и да се сваки детаљ зна до најмањих ситница. Буџет је израђен реално и приходи су редуцирани према реалном стању ствари, Г. Матовић тврди да је ово први пут у Београдској општини да се даје један реалан буџет. Приходи су предвиђени реално и они ће се потпуно оства-

ривати. Што се личних издатака тиче они су повећани за око 2½ милиона динара, али то повећање долази због реорганизације трошаринске службе, због нове болнице итд. Али то неће утицати на буџет јер ће сви ти људи који су запослени користити Општину и доносиће приход.

Г. Др. Тихомир Симић,

У своме говору г. др. Симић се задржао највише на проблемима санитарске политике Општине рада Београда.

Санитарска комунална политика, каже г. Симић, спада у ред оних проблема и питања којима треба посветити највећу пажњу. То се најбоље види ако се посматрају буџетски расходи појединих општина. У иностранству у општинама се на решавање санитарско-хигијенских проблема даје најмање 15 до 35% од целокупне глобалне суме буџета. У нашој земљи Загреб и Љубљана дају много више од Београда за решавање санитарских питања. Тако је Загреб дао 12 милиона динара, или 10% од глобалне суме, а Љубљана је са својих 100.000 становника дала 5 милиона динара за побољшање хигијенских прилика. Када се одбију издатци за пожарну команду и гробљански отсек, излази да Београдска општина даје једва 4% од целокупне суме.

За решавање санитарских питања потребан је пре свега ауторитет. Ауторитет санитета је, међутим, пао на један веома низак ниво, и стање прилика у општинском санитету које је констатовао у почетку рада овога већа, открило је веома жалосну слику стања у коме се налазе поједини проблеми и питања и поједине санитарске институције. Благодарени разумевању г. Претседника, у томе је правцу нешто учињено. На првом месту Централна поликлиника смештена је у једну пристојну зграду која ће одговарати оној намени и задатцима које она треба да извршује. Затим је набављен изврстан број кола за пренос болесника и најзад предложено је да се инстументарији за прву лекарску помоћ замени новим, јер је он био у страшном стању. Сем тога, предложено је да се реши питање снабдевања санитарских установа уопште најпотребнијим материјалом, јер је ту ситуација била ужасна и очајна и оскудевало се у најелементарнијим стварима. За организацију целокупног општинског санитета спремљена је једна уредба, али је њено доношење у вези са извесним законским изменама. У томе правцу учињени са извесни кораци. Најзад г. др. Симић наводи да је за подизање амбуланте за венеричне болести одобрено закључење зајма, а исто тако и Одељења за прихватилиште.

Говорник наводи затим у каквом се страшном облику претставља проблем туберкулозе. У целом свету опажа се опадање туберкулозе и број смртних случајева, који је после рата у многим земљама износио 20 на 10.000, у већем броју европских држава спао је на 10 до 12, а у сретним државама на 8. Међутим, код нас је проценат туберкулозних 20 до 29 на 10.000. Ако се узме да су ти податци нетачни и несигурни, може се утврдити да у Београду умире 45 на 10.000, а то је страшна статистика. Ове године унето је у буџет 100.000.— динара за сузбијање туберкулозе. Та је сума бедна али та ће се сума

унети у фонд за борбу против туберкулозе, да би се поставила прва основа на којој ће се даље градити. Г. Симић каже да је за ту борбу потребна сарадња државе и приватне иницијативе и наводи пример Италије, где се за један дан на улици прикупило 50 милиона лира за борбу против туберкулозе.

Непосредно у вези са проблемом туберкулозе стоји питање подизање хигијенских станова, питање рушења оних изби које су срамота данашњег модерног света. То питање треба решити. У вези са тим г. др. Симић одобрава мере за изградњу центра и каже да у ужем центру има маса јазбина које искористићају људи који немају социјалног осећаја. Општи интерес, социјални интерес, хумани интерес захтева, ако ништа друго, а оно да се те јазбине поруше.

Као треће важно хигијенско питање г. Симић истиче снабдевање Београда, а нарочито деце, здравим хигијенским млеком, те апелује на г. Претседника да учини неопходне припреме које би чиниле базу за решавање тога питања.

Г. Богдан Крекић,

Господин Богдан Крекић истакао је на првом месту прегледност буџета као и то да све ствари нису у њему криве.

Први део свога говора г. Крекић посветио је општинској аутономији као једном од основних фактора за политичко школовање народа, кроз које је школе грађанин могао да сазре за државни живот. Говорник подвлачи важност успостављања контакта са народом, како би општинска управа била састављена од људи бираних од самих грађана.

Затим је г. Крекић говорио о персоналном питању. Замерио је што се од чиновништва тражи да служи појединим политичким фракцијама, јер је на тај начин чиновништво принуђено да служи сад једној сад другој партији. Сматра да чиновник треба да служи Београђанима, да несме да буде политички корумпиран и да Београђане не посматра кроз призму партизанства, него као Београђане и да према свакоме буде услужан и пажљив. Незгода досадашњег система персоналне политике јесте и та да се број чиновништва из дана у дан повећава, а Београдска општина грца у дуговима. Чиновничке плате су малене и треба да су веће, али те плате, разумљиво, не могу бити повећане кад се повећава број особља. Смањене принадежности, пак, онеспособљавају општинске службенике за функцију коју треба да врше, јер само добро плаћен човек може да буде добар чиновник.

Нарочито г. Крекић упозорје на третирање радника од стране виших чиновника и тражи у томе погледу равноправност према свима људима. Замера што се у већу није нашло разумевања кад је у питању радник, док се у другим случајевима диже да говори 10—30 људи. Тако он наводи да за две године није успео да на општинским пословима запосли ниједног човека и понова апелује на правичност према радницима.

За буџетски период 1935/36 г. Крекић каже да је један од најтежих периода у историји Општине београдске. Истакао је да је требало много труда да се прикупи крај с крајем у потрганим нитима општинских

финансија. Тако се први пут види да је Општина београдска имала 240 милиона динара летећих дугова, чији су рокови били већ истекли. Исто тако из експозеа се види да је преко 60 милиона динара туђих пара (депозита, кулучарине, државне трошарине, пензиони фонд) утрошено и када се сада ушло у послове требало је све то санирати.

Говорећи о конверзији дугова г. Крекић упозорио је да та конверзија има и једну рђаву страну, јер се тиме дугови пролонгирају и терете млађе генерације, а млађима не ваља остављати дугове. Г. Крекић је зато да држава треба да помаже Општину, а нарочито апелује на г. Претседника да учини све да држава отпише дуг од 76 милиона динара, који је држава дала општини за помагање грађана пострадалих у рату, непосредно после рата. Указујући на уштеду од 30 милиона динара на анuitетској служби, г. Крекић је изразио жељу да се та сума употребити на продуктивне сврхе, на канализацију, водовод, трамваје итд. У једном прегледу говорник је изнео цифре колико је на име отплате појединих дугова до сада исплаћено, а са колико мало су дугови стварно умањени и из тога је извукао закључак да конверзија дугова има и своје опасности.

Никакв прогрес није учињен у погледу социјалне и културне акције, рекао је г. Крекић. За незапослене раднике остала је иста сума као и прошле године у износу од 100.000.— динара. Београд је последњи у погледу процента који од свога буџета даје на просвету, последњи је у погледу онога што даје за здравље, а врло мало пребацује сеоске општине у погледу онога што даје за социјално старање. У вези са социјалном политиком г. Крекић је пледирао за прописивање минималних радничких надница приликом давања општинских послова.

Пошто је навео статистичке податке о станбеним приликама у Београду, г. Крекић је умолио г. Претседника да узме иницијативу, да тај проблем уђе у анкетирање и да му се посвети пажња која треба. С тим у вези г. Крекић говорио је и о члану 15 финансиских овлашћења. У томе члану види тенденцију да се изгради ужи центар, али је замерио што се није казало да се имају порушити зграде које нису станбене, зграде које служе као ругло и на које се могу применити полицијски прописи, јер угрожавају сигурност грађана. У тим зградама плаћа се кирија као да су грађене од сувога злата и то претставља један морални скандал. Требало је одвојити куће станбене, у којима није трговина, јер у њима седе београдски староседеоци, који се у најтежим временима нису знали снаћи. Исто тако требало би завести и правичност у проценту којим се оптерећују ова имања и утврдити га према кубатури. Потребно је да се ово питање озбиљно проучи па тек онда да се реши. Али, г. Крекић је одмах изјавио да је за оптерећење неизграђених грађевинских парцела и то према процени какву власници буду дали тим парцелама. Ова земљишна пореска политика могла би да присили власнике земљишних парцела да цене нормализују и да онемогући или продају тих парцела, или да нагна сопственике да их изграђују и да се тиме спречи бежање грађана на периферију.

За изградњу Београда, нарочито ужег центра, г. Крекић је истакао као врло важно питање етажног власништва, питање заједничког власништва више особа у једној истој грађевини. Тада члан 15 неби био потребан у Правилнику.

Из свега што је изнео г. Крекић је констатовао тешко стање, да на Београђанима леже врло велики терети. Оптерећење једног београдског грађанина веће је од становника Загребачке или Осече, мада су то градови са јаче развијеном индустријом. Комунална привреда београдска даје три пута мање него загребачка, мада је много већа. Тако општинска имовина која је процењена на милијарду и осам стотина милиона динара даје свега четири милиона прихода годишње, односно један пети део процента. Ради тога што општинска привреда не даје довољно, Општина се и заглабила у зајмове. Г. Крекић се изјаснио за укидање трошарине, јер политика опорезивања консума резултира у повећаној смртности грађана. Растерећење буџета извршено је код имаоца свеколиких имања у Београду, али је зато остала трошарина која оптерећује најсиромашнији део становништва. Са трошарином не може бити речи ни о каквој социјалности. Трошарину треба укинути већ и због тога што би њено укидање повећало потрошњу пољопривредних производа, а тиме би се подигле и њихове цене, те би се на тај начин умањила несразмера цена између индустријских и пољопривредних производа.

Г. Крекић указивао је и на проблем исхране становништва и понова указује на потребу интервенције на томе пољу, јер постоји несразмерна цена жита и брашна, несразмера између цена брашна и хлеба. Исто тако постоји страховита несразмера цена између једног места у провинцији и Београда.

Свој говор г. Крекић завршује речима:

„Општа карактеристика буџета је ова: Он је за Београд сувише велики, рачунајући на пореску способност Београђана. Друго, он је у својој финансијској политици неправичан, јер оптерећује, уместо имућније, оне који су најлошијег стања. Финансиска политика коју води Општина београдска најтеже погађа оне који су најсиромашнији. Са таквом политиком ја се не могу сагласити и не могу гласати за буџет”.

Г. Васа Станковић,

Г. Василије Станковић говорио је о трошарини, санитету и таксено-привредном отсеку. За санитетску службу рекао је да се она најригурозније спроводи према пиљарима од стране органа санитетских и он моли да се има мало више обзира према најсиромашнијим људима у примењивању појединих одредаба и скренуо је пажњу да улични продавци несметано продају робу и ако су прљави и са прљавим судовима.

За београдске пијацие г. Станковић је изјавио да су кроз неуређене. Кад су те пијацие рађене није питан нико од оних који ће на тим пијацама радити и зато се на њима не може одржавати ни чистоћа ни хигијена, нити се на њима може завести ред. Што се предвиђених прихода од закупа локала тиче они ће се тешко остварити. Сам начин наплате врло је неправичан и противан пијачном правилнику. За један

исти артикал од железничке станице до детаљиста плаћа се такса пет пута. Пијачни објекти и локали врло су скупи за данашње прилике и зато је велики део празан. Кад би се снизиле кирије било би више користи и за радни свет и за Општину. Нарочито г. Станковић моли да се укине такса на фирму код ових продаваца на пијаци.

Затим је г. Станковић критиковао рад трошаринских органа и њихову непредусретљивост према пословном свету и изразио на крају жељу да се образује један одбор који ће претрести трошаринску тарифу и снизити њене ставове.

Г. Мориц Демајо,

Господин Демајо упутио је неколико комплимената на адресу г. Претседника, истичући његову велику иницијативу и успехе који су постигнути у току буџетске године, а који су такве природе да се њима може веће дичити. Г. Претседнику има да се захвали што је стечено уверење да се у Општини почиње да води једно здраво газдинство. Грађани то осећају, а нарочито то осећају пословни људи, о којима мора да се води рачуна. Пословни свет ступа у пословне везе са Општином и Општина долази до огромних уштеда у својим набавкама. Прошло је време када је Општину тукла гласина да нема пара и да неуредно плаћа. У томе правцу треба и даље радити.

Као члан Правничког одбора г. Демајо нагласио је да је одбор, водећи рачуна о жељама г. Претседника, настојавао да се број парница сведе на најмању меру. Сва поравнања која су постигнута у појединим парницама ишла су у корист Општине и све је то донело уштеду Општини. То је утицало повољно на грађане и они су се осетили ближе Општини.

Што се тиче буџета и политике која треба да буде кроз њега спроведена, сматра за потребно да скрене пажњу да наша привредна политика треба да иде на то да финансиски и материјално ојача грађане. Због рђавог вођења финансиске политике у Општини индустрија и трговина све више беже из Београда. Општина мора да удеси своју финансиску и трошаринску политику тако да се Београд привредно унапреди. Нарочито на трошаринску политику треба обратити више пажње и извршити здраву организацију трошаринске службе.

У погледу чл. 15 Правилника о извршењу буџета г. Демајо изјавио је да ова мера долази и сувише доцкан и то у моменту кад сопственици великих зграда једва могу крај с крајем да саставе. Питање је да ли Државна хипотекарна банка може да стави под изузетно повољним условима новац сопственицима земљишта и није право да се грађани натерују да у тешком положају и у моменту зидају велике објекте. Изјављује да ће гласати за буџет.

Г. др. Влада Николић,

Господин др. Николић изразио је у почетку свога говора уверење да је буџет реалан и урачунатостан. Што се тиче питања да ли он одговара стварним потребама престонице, то је начелно питање финансиске политике Општине.

Београд се изграђивао само на снагама и моћима Београђана рекао је г. др. Николић и видело се да је Општина дужна 700 милиона динара и поред највећих напора г. Претседника. Београд се не може изградити без државне помоћи онако како се замишља. Београду треба много, санитет је његов очајан, дажбине су велике, а међутим инвестиције треба повећати. Дакле буџет је финансиски реалан, али је нереалан у погледу потреба Београда.

Нарочито се опширно г. Николић задржао на трошарини и на трошаринској политици. Треба смањити трошаринске ставове и омогућити повратак привреди и приватним предузетницима у Београд. Најбоље би било кад би се трошарински намети могли сасвим укинути. Али, у садашњим приликама је то немогуће и трошарина се мора усвојити, мада је она неправичан намет. Али, зато треба реорганизовати трошаринску службу, донети нову уредбу о трошаринској тарифи. Поједини ставови те тарифе не смеју бити велики, јер се великом трошаринском тарифом изазива неминован шверц. Ради покрића својих потреба Општина београдска мора да учини активнијим своја привредна предузећа.

За члан 15 г. Николић изразио је своју сумњу да он има добар правни основ и да би се могао правно бранити, јер је питање да ли не вређа принципе на којима је заснована наша држава. Треба зато ово питање добро простудирати, да се не би десило да куће старих Београђана пређу у потпуно стране руке.

Г. Спасоје Тајсић,

Господин Спасоје Тајсић у својем говору рекао је између осталог следеће:

„Господине Претседниче и господо већници, буџет је и сувише бирократски састављен. Буџет Београдске општине као и сваке друге мора бити састављен према нашим приликама и опхођењу, а не према ономе што се овде радило. То није кривица ове Општине, него је то она наследила од ранијих општинских управа и то се тако повлачи. Ја сам одлучно противан да се шефови министарства наших дирекција зову директори. И у Загребу не постоје директори него шефови одељења, а код нас где је један директор има пет и шест шефова, а за потшефове да и не питам.

„Буџет је врло лепо састављен, али је само предвиђено да се плаћају дугови старих управа. Ништа међутим није предвиђено за осигурање радничких станова и социјалног старања Београђана”.

„Сматрам да би буџет могао да буде већи јер нису прилике такве да буџет мора да буде мањи, а не овако ништа нисмо предвидели за рад”.

На крају г. Тајсић изјавио је да не може да гласа за чл. 15 док се не види како ће и шта ће бити.

Г. Момчило Јанковић,

Последњи говорник у начелној дискусији био је г. Момчило Јанковић, који је рекао:

„Господине, нови већници налазе се у тешком положају да дају свој глас за буџет у чијој изради они нису учествовали. У томе положају налазе се осо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бито чланови Југословенске радикалне заједнице чији улазак у веће пада у моменту када је свака иоле коренитија измена у буџету и прилагођавање његово оним погледима, који су носиоци чланови клуба Ј.Р.З, стварно немогуће. Немогуће је да они прераде буџет онако како би одговарало њиховим схватањима и погледима на политику Општине београдске. У име клуба већника припадника Југословенске радикалне заједнице, који по броју уписаних чланова има већину у већу, морам стога дати изјаву којом се ограђујем од тога да глас наших другова по питању буџета може да нас чини одговорним за његов састав. Свој глас за буџет ми дајемо не за то што би он у својој изради одговарао нашим погледима на задатке комуналне политике у Београду, већ само зато што Општина не може да живи без буџета, што јој се кроз буџет морају пружити средства за опстанак. У току свога будућег рада ми ћемо се потрудити да, упознајући потребе Београдске општине, доведемо у склад израду будућег буџета са начелима израженим у нашем програму”.

„Морамо признати да је буџет овако како је састављен заиста велики за становништво Београда, које је у својој огромној већини сиромашно, радничко и чиновничко. Ми ћемо радо признати напоре садашње општинске управе да тај буџет начини прегледним, да га начини уравнотеженим. Да ли ће се у томе успети, то ћемо тек видети. У погледу његове реалности ја сам на претконференцији изразио своју сумњу. Изразио сам је из разлога што се из приложеног прегледа остварених прихода за девет месеци текуће буџетске године утврдило да се приходи нису наплаћивали сто од сто. Па кад су они сад подбацили, ја не видим разлога да се предвиђа њихово повећавање за следећи буџетски период. Једина утеха може бити у томе што је организација за наплату прихода побољшана и вероватно у томе погледу се могу очекивати неки бољи резултати.

„Оно што највише лежи на нама, то је исплата старог дуга. У буџету од 316 милиона динара предвиђа се 94 милиона за исплату старих дугова. Штета што нису у експозеу дате ближе карактеристике зајмова који су закључивани, а нарочито што нисмо ближе упознати са тим т. зв. Швајцарским зајмом, јер по осећању свих нас то је једна страшна неман. Ту се крије огромно зло коме једаред треба стати ногом за врат, а кривце повући на одговорност и једна од наших првих дужности јесте да кривци за то зло буду заиста позвани на одговорност. Предвиђа се већа наплата дажбина него у ранијој години. Заиста је штета, јер дажбине су прирези и трошарина. Ја кажем да ако их ми примимо, ми их примамо само зато што морамо да одговарамо својим обавезама које су нам наметнуте. Али, нама је жао што нам није дат преглед општинске имовине како смо тражили на претконференцији, да би видели да ли на тој страни постоји могућност да се путем те имовине ослободимо дугова и на тај начин не би ли смо могли оспособити Општину да одговара својим социјалним, хуманитарним, привредним и здравственим задатцима.

„Ипак, из разлога напред изнетих, ми ћемо дати свој глас за буџет, свесни тога да морамо примити на себе тешку дужност коју овога тренутка носи и

наша партија у држави, да ликвидирамо једно тешко стање, за чију тежину ми ни у колико нисмо криви, али свесни још и тога да се морају створити предуслови за један бољи политички и економски живот и да ти предуслови не леже у безобзирном рушењу свега онога што је до сада постојало. И овде у Општини као и у држави ми пружамо руку свима конструктивним елементима за одржање целине, за одржање наслеђених установа које морамо чувати од свих рушилачких напора.

„Једино у погледу чл. 15 за извршење буџета који говори о изградњи ужега центра, и ако смо начелно за ту изградњу, морамо тражити да се врати у одбор на прераду, јер овако како је предложено он је правно и законски немогућ. То је једини услов уз који ми гласамо за буџет”.

Одговор претседника г. Илића.

Пошто је тиме била исцрпљена листа говорника у начелу, претседник г. Вл. Илић одговорио је на примедбе појединих говорника следећим говором:

Господо Већници,

Пошто је завршена начелна дискусија о предлогу буџета, допустите ми да на крају резимирам главне замерке које су учињене и главније жеље које су том приликом изражене.

Главни приговори односе се на износ буџета, на остваривање прихода које он предвиђа, на ануитетску службу, на персоналну политику и на социјално и здравствено старање Општине.

Известан број говорника приговорио је буџету да је недовољно велики, наводећи да су потребе Београда много веће него што се предвиђеним буџетом могу задовољити. Други су, пак, изразили своју бојазан да се ни овај, у овом износу предложени буџет неће моћи остварити. Ја мислим да је истина између та два мишљења и да би задовољили и једне и друге ми смо поднели буџет који је компромис између једног и другог становишта, а ја сам у својем говору приликом отварања буџетске дискусије нагласио, да је и Предлог буџета компромис између наших жеља и финансијских могућности које нам стоје на расположењу.

Друго питање, које су готово сви говорници дотакли, јесте питање особља. Господо, неоспорно је да је број општинских службеника велики и да би га требало свести на праву меру, како због општинских финансија, тако и због правилног отправљања послова. Ја сам овде стално истицао да треба уклонити из општинске службе онога, за кога нема посла, да би могли радити они за које има рада и који хоће да раде. Али вама је свима познато колико је ово питање осетљиво и са колико се опрезности ту мора поступати у данашњим тешким економским и социјалним приликама, када се и овај начин, путем упослења у општинској служби, гледа да олакша социјална беда.

Што се тиче примедбе зашто службеници Градског одеља у Земуну нису заједнички са

платама са службеницима Београдске општине, могу вам рећи да то долази отуда, што за сада још постоје два статута по којима су плате службеника регулисане. Све док се не донесе нов статут, који ће обухватити како службенике Београдске општине, тако и службенике Градског одеља у Земуну, неће се моћи извршити ово изједначење плата.

Социјално и здравствено старање привукло је такође велику пажњу већника и ту су нарочито изражене многе жеље за појачање ове службе. Свакако да Београдска општина још не даје овој Дирекцији она средства која су потребна да би се социјално и здравствено старање обављало на опште задовољство, али су и ту и кроз овај буџет дошла до изражаја она старања која смо ми показивали од самог почетка нашега рада. Дирекција за социјално и здравствено старање предвиђена је у овом буџету са кредитима у износу од близу 25,000.000 динара, што би процентуално изнело 12,7%. И ту су учињена извесна повећања, у границама могућности овога буџета. Само на редовне издатке повећање кредита износи преко 2,500.000 динара, а на ванредне издатке 5,500.000.— динара, тако да је стварно за социјално и здравствено старање предвиђено ове године 8,000.000 динара више него прошле године. Да напоменем да се по буџету само на субвенцију, помоћи, стипендије и тренутну помоћ издаје годишње преко 8,000.000.— динара.

Један од говорника замерио је што је сума у овом буџету за незапослене раднике остала 100.000.— динара као и у прошлој години.

Цифре ће показати да је ова година у погледу издатака за помоћ и исхрану сиротиње и незапослених премашила далеко све оно што је ранијих година урађено. Општина се као и ранијих година обратила једним апелом на грађанство и ова година, која је много тежа него што су биле раније дала је веће резултате него икада до сад. У 1931/32 прикупљено је од приватних лица и установа 164.602.— динара, у 1932/33 год. 191.134.— динара, у 1933/34 год. 193.387.— динара, у 1934/35 год. 238.365 динара, а у 1935/36 год. 503.170.— динара, дакле скоро двоструко више него прошле године. Укупно је Општина издала за помоћ и исхрану сиротиње: у 1932/33 год. 926.696.— динара, у 1933/34 години 644.792.— динара, у 1934/35 год. 849.093.— динара, а у 1935/36 години 1,279.677.— динара. Дакле ове године издато је за исхрану и помоћ сиротињи незапосленим радницима за 30% више него прошле године, а два пута више него претпрошле године. Ја мислим да су ове цифре тако речите да им даљи коментар није потребан.

Радништву Београда Београдска општина излази у сусрет и у другим облицима. Тако за издржавање радничких склоништа плаћа 450.000 динара годишње, њиховој деци која похађају школе даје бесплатне оброке млека у школама, а лекарску негу, лекове и лечење у болницама

имају бесплатно незапослени радници и њихове породице, ако су настањени извесно време у Београду.

Код социјалног старања тражено је да станбена беда постане такође један проблем комуналног старања. Да бих вас, господо, уверио да је станбено питање претстављало за општинску управу заиста један проблем, овде су вам изложени планови малих станова, које су по мојој наредби израдили наши најбољи архитекти. Сваки од њих добио је за задатак да изради план малог стана, који ће бити и леп и удобан и јевтин. Тај материјал претставља основу за решавање станбеног питања, односно станбене беде. Финансиска страна овога питања и начин решавања овог проблема, мораће бити предмет посебног решавања у Градском већу.

Проблем снабдевања Београда здравим и хигијенским млеком, о чему је такође било речи у дискусији, био је предмет старања општинске управе. И ово је питање сложено по својој природи и мора се решавати уз сарадњу и других фактора. Тако се ради на доношењу уредбе о контроли и продаји млека и млечних производа у Београду уз сарадњу претставника Министарства унутрашњих послова, Министарства пољопривреде, Општине и других заинтересованих установа. Претставници Општине сарађивали су и у анкетној комисији образованој при Министарству унутрашњих послова, која је донела закључак да се приступи организацији подизања централне млекарне. Ово је питање у проучавању и свакако ће на крају бити решено онако како интереси Београђана захтевају.

Приговор, или боље речено бојазан, да се предложени приходи за 1936/37 неће остварити — веома је умесан и изгледао би потпуно оправдан без ближег упознавања стварног стања ствари. Међутим у експозеу је наглашено да се у току текуће буџетске године афирмира тенденција пораста прихода, а нарочито последњих месеци 1935 године. Нарочито се код трошарине показује та тенденција за што већим процентом остваривања предвиђених прихода, а трошарина чини знатан удео у нашим приходима. То даје оправданог повода да се очекује, да ће се предвиђени приходи остварити.

Пала је у току дискусије примедба да је износ кредита за ануитетску службу превисок. Као што је у експозеу наведено, кредит за ануитете смањен је у предлогу овога буџета за округло 13,500.000.— динара према прошлогодњем. Не треба заборавити да износ кредита за ануитетску службу у предлогу буџета за 1936/37 садржи 12,000.000.— динара за дефинитивну исплату фактура Друштву „Снага и Светлост” и 2,672.000.— динара за исплату дуга Општинској штедионици за позајмљени новац за куповину аутобуса, што су потпуно нове обавезе.

У буџет су унете све општинске обавезе, да би се једанпут дефинитивно знало шта Општина дугује, да се једанпут дефинитивно ма-

нифестује воља да се плаћају општинске обавезе и да једанпут дефинитивно и ми сви знамо на чему смо: колико су наше обавезе а колики потребни кредити. За општинске финансије није толико значајно ни ово постигнуто смањење ануитетске службе изражено у цифри, колико је значајно по израженој вољи да се финансије општинске среде, а општинске обавезе на време плаћају. Са оваквим начином рада, надамо се потпуно оправдано, да ћемо кроз 6—8 месеци све своје обавезе моћи плаћати чековима о дану њиховог доспећа.

Један од говорника изразио је бојазан да ће нов распоред трамвајских станица изазвати поремећај у нашој саобраћајној служби, тврдећи да су се приходи на трамвајима од те реформе смањили за 50—60.000.— динара дневно. Ја сам већ имао прилике да пред вама изложим, да је укидање извесног броја трамвајских станица предложено од стране Општине за електричну централу и да је оправдано недовољним бројем кола и потребом убрзања трамвајског саобраћаја. Цифре које ћу Вам изнети показале вам, да нису тачни наводи о опадању трамвајских прихода услед ове реформе. У јануару месецу 1935 године остварено је од трамвајског и аутобуског саобраћаја 4,207.000.— динара, а у јануару месецу ове године 5,396.000.— динара, — дакле за 1,180.000.— динара више. У фебруару месецу 1935 год. остварено је 4,195.000.— а у истом месецу ове године 4,800.000.— динара, — дакле за 600.000.— динара више. Укупно је остварено прихода за период април 1934, март 1935 динара 54,000.000.— а за период април 1935 — март 1936 год. 59,000.000.— динара, — дакле више за 5,500.000.— динара.

Пао је приговор и о рђавом газдовању са општинском имовином, при чему је наведено да Општина нема од својих добара већи приход од 0,02%. До ове погрешне цифре дошло се на тај начин што је узета у обзир целокупна општинска непокретна имовина, која према процени комисије за инвентарисање износи на дан 31-XII 1934 године динара 2,900.000.000.— у округлим цифрама. Међутим, Општина користи за издавање у закуп своју непокретну имовину у вредности свега 371,792.000.— динара, док се остатак користи било од стране само Општине, хуманих и културних друштава, или се налази под парковима, скверовима, итд. Према томе, са приходом од динара 3,383.000.— годишње рента износи 9,09%.

Велики део општинске непокретне имовине држи се годинама од стране државе за разне њене потребе, без икакве накнаде Општини. У току је поступак око сређивања односа између државе и општине, и надамо се, да ће држава платити на име кирије за заузето земљиште суму, која би претстављала правичну накнаду и да ће у будуће редовно плаћати закуп за ово земљиште.

Нарочиту пажњу господе већника привукао је чл. 15 Правилника за извршење буџета, и на-

глашавано је да ће ова одредба тешко погодити власнике имања у ужем центру Београда, али говорници су се принципијелно изјашњавали да треба предузети извесне мере за изградњу ужег центра.

Господо, циљ чл. 15 није да Општина створи један нови извор прихода, што се види из самог буџета, јер у њему није предвиђена никаква сума на те приходе по овом овлашћењу. Општина ће бити задовољна ако власници у току 1936 године приступе изградњавању својих имања, и на тај начин себи обезбеде већу ренту, Београд улепшају и уједно створе могућност за запослење сиромашног света.

Првобитна редакција чл. 15 садржавала је прилично широке границе ужег центра. По сагласности Буџетског и Правничког одбора сада је чл. 15 из основа прерађен, тако да се предлаже Градском већу у овој редакцији:

„У циљу убрзавања изградње центра Београда, Општина ће од сопственика земљишта у ужем центру на којима се налазе старе приземне и једносратне зграде наплаћивати допринос у корист Регулационог фонда.

Под ужим центром подразумева се простор који захвата улица Кнез Михајлова, почевши од Руског Цара и обухватајући приземне зграде на углу Кнез Михајлове и Краља Алберта улице па до Теразија заједно са блоком на углу Кнез Михајлове и Коларчеве улице; затим Теразије са угловима улица Призренске, Пашићеве и Краља Александра и улица Краља Милана до улице Милоша Великог.

Од овога се изузима задужбина Крсмановића на Теразијама и бив. Руско посланство у улици Краља Милана.

Овај допринос износиће 20% од бруто износа кирија и закупа, које ове зграде дају својим сопственицима. Подаци о приходу од закупа добијаће се преко Пореске Управе за град Београд.

Овај допринос наплаћиваће се од 1 априла 1937 године”.

Са овом и оваквом редакцијом чл. 15 надамо се да ће бити задовољни сви чланови Градског већа, јер она претставља минимум онога што треба предузети, да би се убрзала изградња најужег центра.

У Правилник за извршење буџета треба унети још један члан, који се односи на важност грађевинско-таксеног правилника Градског одељка Земун. По овом питању дали су своја мишљења Буџетски и Правнички одбор и с тога вам се предаје тај нови члан у следећој редакцији:

„У Градском одељку Земун остаје привремено на снази Грађевинско-таксени правилник Градског одељка Земун, све док не буде решено питање о примени Правилника регулационог фонда града Београда на Одељак Земун, као и питање ликвидације Земунског каналског фонда, а дотле, док о тој примени и извођењу не буде донета одлука, има се у Градском

одељку Земун примењивати досадашњи Грађевинско-таксени правилник и извршивати посебни прорачун Земунског грађевинско-регулационог фонда и Земунског каналског фонда".

Завршавајући овај свој кратки осврт на учињене примедбе у току начелне дискусије на Предлог буџета за 1936/37 год. ја вас, господо већници, молим да овај предлог у начелу усвојите и да потом пређемо на дискусију буџета у појединостима".

После говора г. Илића, који је топло поздрављен, буџет је у начелу изгласан са два гласа против. Против су гласали г. г. Душан Николајевић и Богдан Крекић.

Дискусија у појединостима

Г. Душан Николајевић у дискусији у појединостима покренуо је питање концентрације културних установа Општине београдске. Та концентрација извршена је била буџетом, али се у новом пројекту буџета уводи поново разбијеност културних установа Београдске општине, што ће много отежати посао Културног одбора и настаће разне колизије и разна сукобљавања административне и техничке природе. С тога г. Николајевић моли Општинско веће да се поново изврши концентрација културних установа.

Осигурање општинског особља.

У току даље дискусије г. Боровије Вучковић покренуо је питање осигурања општинског особља. Пошто Општина има своје здравствене институције, своју болницу и своје лекаре, г. Вучковић је мишљења да би Општину требало третирати као што се третирају државне радионице и да Општина као таква спроведе осигурање свога особља. По његовом мишљењу Уред за осигурање радника није дао оно што се од њега очекује.

Г. Богдан Крекић, ма да по његовој изјави има пуно разлога да се жали на поступке Уреда према радницима, заступао је гледиште да општинско особље треба и на даље да буде осигурано код Уреда. Треба се трудити да се стање у Уреду поправи, али установа радничког осигурања као таква неопходно је радницима потребна. Нарочито данас када се говори о комплетном осигурању свих људи, о осигурању не само у случају болести и смрти, него и у осигурању за пензију.

Г. Др. Јован Мијушковић критиковао је систем рада Уреда за осигурање радника и указује на то да Општина даје 600.000.— динара за осигурање радника, а толико исто доприноси и сами радници. Нико није против осигурања радника, већ се тражи да се Општина еманципује од Уреда и да створи свој фонд, онако исто као што је железничко особље основало свој засебан фонд. Тај фонд треба да има своју аутономију са правом надзора претседника и г. Др. Мијушковић моли г. Претседника да се заузме код Министарства социјалне политике, да се Општина путем амандмана изуземе из Закона о осигурању радника.

У истом смислу говорио је и г. Др. Тихомир Симић. Он је навео да су жалбе на Уред, како од стране послодаваца тако и од стране радника, многобројне. Тамо не ваља ни администрација ни услуга

коју Уред треба да да. Са својих 5.000 радника, а са истим бројем лекара који данас има, Општина може без штете по здравље грађана да пружи много бољу помоћ него што је даје Уред.

Г. Др. Стеван Поповић противан је овом издвајању и упозорио је да би та операција коштала Општину далеко више него што је данас кошта осигурање њених радника.

Тражења за повећање кредита.

Г. Стева Милутиновић молио је да се партија за помоћи повећа од 800.000.— динара на 1 милион, а исто тако да се повећају суме за организацију летовалишта и за лечење сиромашне деце и сиромашних грађана у болницама и опоравилиштима, у укупном износу са 270.000.— динара.

Г. Душан Николајевић упозорио је да Општина београдска мора своју културну акцију да постави на много ширу основу и за то је предложио да се за издавање добрих дечијих књига унесе у буџет 15.000.— динара; за помоћ скаутској организацији и за заједнички рад скаута и општинске дечје библиотеке за оснивање две реонске дечје библиотеке 30.000.— динара; за израду портрета чланова Владарског дома 50.000.— динара; за откуп радова наших сликара и вајара и за подизање споменика Карађорђу по 100.000.— динара.

Г. Богдан Крекић молио је да се поз. за исхрану сиротиње, која је предвиђена са 100.000.— динара повећа неколико пута. Исто тако да се сва субвенционисана друштва од Општине обавезу на давање јавних приредаба бесплатно, а исто тако да се Народном позоришту наметне обавезе да за 300.000.— динара, колико прима субвенције, даје бесплатне карте ради делења сиротињи, а специјално радником свету.

О санитетској служби.

Г. др. Јован Мијушковић задржао се у своме говору специјално на санитетској служби и јавној хигијени. Поздравио је на првом месту повећање позиције за снабдевање сироте деце са млеком у основним школама. Затим је учинио сугестију да се Дезинфекционом заводу стави на расположење потребна сума за два мала форда ради обављања својих дужности. Г. Др. Мијушковић тражи да се епидемиолошка служба у будуће повери стручним лекарима-специјалистима, док је она данас, стицајем прилика, поверена реонским лекарима. Потребно је да Општина оснује једну своју епидемиолошку станицу, јер она иначе издаје знатне суме Централном хигијенском заводу за превентивно лечење својих грађана. Од велике важности је борба противу свих могућих инсеката, нарочито противу комараца и мува и зато је потребно ту службу поверити једном ентомологу, који би радио по директивама шефа Јавне хигијене. Санитетско-полицијској служби треба такође посветити пуну пажњу. Службеници контролори изврше до 150.000 прегледа животних намирница годишње и зато је потребно те контролоре разврстати. Уопште профилактичну службу треба боље организовати у ширем замаху, држати низ предавања популарно обрађених и то од стране лекара који су се специјализирали у тој грани медицине. У погледу даље реорганизације санитетске службе г.

Мијушковић предлаже да бактериолошка и хемијска лабораторија раде у служби јавне хигијене, а венерична амбуланта и туберкулозни диспансер да се издвоје из куративне медицине и да буду у превентивној медицини. Као нарочито важну ствар треба створити један статистички медицински отсек, који би показивао плиму и осеку свих социјалних обољења.

Г. Др. Тихомир Симић, у вези говора г. Др. Мијушковића изјавио је да је припремљен пројекат да се Отсек за куративну медицину одвоји на једну страну а отсек за јавну хигијену на другу страну. Што то није изведено, није кривица до већа ни до Господина Претседника, већ до фактора ван Општине. И г. Др. Симић молио је да се обрати већа пажња борби против инсеката а нарочито комараца.

Г. Др. Влада Николић тражио је реорганизацију хемијске лабораторије и у вези са тим повећање њеног буџета од 40.000.— на 80.000.— динара.

Г. Др. Љуба Стојановић истакао је да је за Фонд за туберкулозу уложено 100.000.— динара и да је ово први пут да се ова сума уноси у општински буџет. Београд има око 20.000.— туберкулозних болесника, а нема ни једну постелу за њих и г. Др. Стојановић предлаже да се направи један зајам, да се још ове године приступи подизању ове болнице за туберкулозне болеснике који се могу лечити и једног азила за болеснике који се не могу лечити.

Изгласана повећања.

Г. Др. Мића Протић, као члан Буџетске комисије изјавио је на крају да се буџетска комисија сложила, да се у вези појединих тражења учине нека повећања предвиђених буџетских позиција. Тако у вези излагања г. Ст. Милутиновића, да се одобри 270.000.— динара, у вези тражења г. Николајевића једна сума од 85.000.— динара за уметнике — док би остале суме за споменик и др. морале ићи на непредвиђене расходе, а у вези излагања г. Крекића да се за исхрану сиротиње уместо 100.000.— динара унесе у буџет 200.000.— динара.

Дискусија о трошарини.

Г. Др. Стеван Поповић говорио је опширно о трошарини, од које се предвиђа 78,500,000.— динара прихода у овој буџетској години. По мишљењу г. Др. Поповића тај ће се приход моћи и остварити ако се изврше извесни предуслови у организацији трошарине. У том циљу била је образована једна анкета, и чланови те анкете обишли су све станице и све карауле и нашли су тамо такво стање да су се зачудили како ови наши приходи уопште притичу. Нити су станице и карауле изражене, нити има довољан број особља нити способног особља које је потребно за ту службу. У овој служби имамо на целом реону трошаринском свега 262 службеника, а по најскромнијој процени анкете било би неопходно за ту службу 320 службеника, — дакле да се додаду 64 нова службеника. Не треба губити из вида да је трошаринска служба дупла, да се врши и дању и ноћу и да се службеници морају смењивати. Иначе сама служба не издаје на своје режијске трошкове ни 5% од прихода. С тога је потребно да се постављења у трошаринској служби не врше по неким протекцијама, већ да се усвоји кри-

теријум који је поставио трошарински одбор, а који је прихватио и Г. Претседник. За ту службу људи треба да имају извесне квалификације и зато г. Др. Пиповић предлаже да се назив „трошарински стражар“ замени називом „трошарински прегледач“.

Г. Богдан Крекић изјавио је да је апсолутни противник трошарине и да ту баријеру између Београда и околних села треба порушити. Треба образовати комисију која ће проучити целу трошаринску политику и која ће доћи са предлозима за реформу трошаринске тарифе.

Г. Крекић упозорава на важност питања димњака и препоручује да се тај посао узме у општинске руке, пошто се већ Општина брине и о ватрогасној чети.

Г. Алимпије Сеничић такође је за реорганизацију трошаринске службе и за јачу контролу у њој.

Г. Милан Стојановић, као други члан анкете о трошарини изјавио је да би се у Већу тешко нашао ко који би принципијелно био за систем трошарине. Али у времену када готово сви наши већи градови у држави углавном прикупљају приход путем трошарине, па чак исту употребљују као једну меру да заштите своју локалну привредну делатност, тешко би било да Београд, који као престоница има многоврне задатке, прави тај експеримент и да отвара широм своја врата. Требало би настојати да се донесе генерална одлука да се уопште у унутрашњем саобраћају бришу постојеће трошаринске баријере. И г. Стојановић указао је на неопходну потребу да се учини боља и исправнија организација прикупљања прихода, пошто је она данас веома слаба. Публика несме да буде малтретирана од некултурних и неписмених стражара, већ та служба има да се побољша. Питање реформе трошарине доћиће ускоро на дневни ред, када ће сви већници имати прилике да о трошарини даду своју реч.

Буџет Техничке дирекције.

Код буџета Техничке дирекције први је говорио г. Ђуза Бајаловић и то специјално о раду Грађевинског одбора. Један од најважнијих послова Грађевинског одељка јесте сузбијање самовласног зидања и г. Бајаловић је изложио тешкоће на које се наилази у томе послу. Да би се зло у самом почетку спречило, да се не дозволи ономе који почне да зида да доврши објекат, г. Бајаловић предлаже појачање броја контролора и ослобођење њихово од сваког другог посла.

Г. Ђорђе Грбовић молио је да се 2,400,000.— динара колико је вотирано за канализацију, одмах расподеле тако да се зна колико иде за који крај.

Г. Алимпије Сеничић тражио је да се сума од 600,000.— динара колико је предвиђено за рушење Јатаган Мале, употреби за регулисање краја поред Карађорђевог парка, као и да се израде две улице кроз Јатаган Малу.

Г. Богдан Крекић молио је да се нађу средства у буџету за рушење Јатаган Мале, а исто тако да се питање станбено Београда узме у претрес на једној специјалној седници Градскога већа.

Г. Б. Матовић тражио је да се специјални теренски и функциони додатци правилници поделе, јер под истим условима рада једни службеници примају много, више од других. Право је да се ти додатци додељују према заслуги. Исто тако г. Матовић је молио

да се улица Војводе Луке, која је дуга свега 200 метара веже за канализацију. Нарочито је г. Матовић упозорио на неуређеност Малог Калемегдана и то оног дела који иде поред Тенис клуба. Тај део изгледа као да је збиља на Балкану и тај део треба дотерати јер он изгледа као пре 50 година. Треба наредити да се бар из хигијенских разлога очисти онај смрад из тога краја, ако нема могућности да се он уреди као и остали део парка.

Поводом тражења појединих већника за расељавање Јатаган Мале, Претседник г. Влада Илић одговорио је да не постоји само Јатаган Мала, него постоје безброј таквих кућерака које треба расчистити. О том се питању размишљало, израђени су планови за разне типове кућа и треба утврдити колико би таквих кућа требало, шта би коштао терен и где би то требало изградити. Кад се све то утврди, онда треба пронаћи средства. Г. Крекић каже да је дуг зао друг, али кад човек хоће нешто да створи а нема наваца мора да се обрати за кредит и да се њиме послужи. Г. Претседник је упозорио да би за почетак требало 10 до 15 милиона динара да се нешто изгради и да се предложи да ти људи полако отплаћују те куће. Тешко је почети са једном незнатном сумом расељавати један крај. Трбало је и лакше је било недозволити да се изгради такво чудо, да се спроводи електрично осветљење и водовод и да се раде путеви.

Што се тиче Калемегдана г. Претседник се слаже да тај крај на који је упозорио г. Матовић изгледа ружно, али тај крај још није уступљен Општини и он збиља претставља ругло. Ради се на томе да Општинаа прими и тај део Калемегдана и предвиђен је новац за уређење целог тог краја.

Потребе Земуна.

Г. Петар Марковић са задовољством је констатовао да су Земунци, који су раније имали своју засебну Општину, наишли код новог Већа и код новог Претседника на исто разумевање које су имали и код својих претставника раније. Они су примљени са пуно доброг разумевања. Г. Марковић предлаже концентрацију целе управе и многих институција како би се тиме концентрисао и сам рад. Слаже се са предлогом г. Кара Радовановића, да треба изједначити плате земунских чиновника са платама Београдских општинских чиновника. Г. Марковић је упозорио на извесне потребе Одељка у Земуну, а нарочито је указао на неке потребе пољопривредника земунских који чине 50% његовог становништва.

Буџет Д.Т.О.

Г. Душан Николајевић учинио је предлог да се у будуће Народно позориште ослободи плаћања електрике и воде.

Г. Крекић замолио је да се питање цена карата на трамвајима и аутобусима озбиљно проучи. То се питање већ дуго проучава и требало би један пут прећи и на експериментисање.

Г. Алимпије Сеничић веома похвално је говорио о радионицама Дирекције трамваја и осветљења и о њеним стручњацима и радницима, који су успели да изграде један аутобус, па и једна трамвајска кола, која

су целокупна израђена код нас. Налази да би раднике који су на томе радили требало новчано наградити.

Г. Миливоје Стефановић учинио је предлог да се аванс за електричну струју у будуће зове кауција и да то не улази као приход Дирекције трамваја, јер тај новац стварно није приход, већ треба да буде депонован као кауција. Исто тако већник г. Стефановић предложио је увођење прелазних карата као и смањење цене за трамвајску возњу, што ће несумњиво довести и до повећања прихода.

И г. Миливоје Јевремовић предлагао је снижење цене трамваја, указујући на пример Загреб, где су цене снижене а трамваји препуни. Г. Јевремовић тражио је да се укине и велики број зона на трамвајским линијама, За претставе Народног позоришта на свима линијама треба публику да сачека по један трамвај, који ће је после претставе одвести кући. Уместо претплатних месечних карата, г. Јевремовић предложио је установљење бонова, који би се могли куповати и у киосцима.

Г. Б. Матовић, као и г. Николајевић заузимао се да се Народном позоришту учини нека повластица за струју и воду, а ако је то немогуће онда повећати субвенцију Позоришту од 300.000.— на 600.000.— динара.

ДИСКУСИЈА О ТАКСАМА.

Г. Павле Кара-Радовановић предложио је да се такса за странце скине за 5 дин., но с тим да се она напаљује и за оне који станују по приватним предузећима.

Г. Др. Душан Поповић говорио је о лекарским таксама за фирму и предложио је да се лекарима такса сведе на 5% од целокупне основне и допунске порезе.

Г. Миливоје Јевремовић молио је да се нове и мање апотеке не оптерећују са истом таксом са којом су оптерећене и старе апотеке.

Г. Др. Владимир Николић тражио је да се у најкраћем времену изврши ревизија таксе на фирме.

Г. Боривоје Вучковић навео је да је неколико инжењера скинуло фирму само зато да им се напаљује такса. Тражи да се упрости ово питање у административном погледу. Иначе се слаже са г. Др. Поповићем да су таксе на слободне професије велике.

Г. Др. Милан Протић изнео је да целокупан износ од 2,800.000.— динара од такса треба у току буџетске године да плати укупно 9830 платаца, а то није велики износ. Што се тиче ревизије ових такса, предлаже да то питање проучи Финансиски одбор заједно са Одбором за таксе.

Г. Гојко Новитовић потпомогао је предлог да се таксе на преноћишта смање, упозоривши да гостионичари плаћају највеће таксе за електрику, за потрошњу воде, па и таксе за фирму. Моли да се све ове таксе ублаже.

У вези са целом овом дискусијом г. Богдан Крекић молио је да се подвргне ревизији цео систем прихода, при чему ће се нарочита пажња обратити ревизији трошарине, а не да се питање решава палијативним мерама.

Г. Др. Мијушковић нагласио је да су ове таксе неправедно оптерећење, јер фирме нису рекламе. Због те таксе велики број лекара, око 300 њих, отказао је приватну праксу. Зато моли да се изведе једна реформа и да се ово оптерећење смањи баш у интересу буџетских прихода. Иначе лекари ће морати прибећи издавању једне врсте зборника, где ће бити наведена имена лекара и остала обавештења, а лекари ће поскидати своје фирме.

Г. Милић Сокић налази да је због тешких прилика требало прво почети говорити о буџету прихода, па онда о буџету расхода, јер је уверен да се ови овако предвиђени приходи не могу да остваре. Постоји бојазан да се ова година не заврши са дефицитом. Расходе је требало компримирати до крајњих граница могућности. Сад пошто је израђен буџет расхода, онда се мора да прими буџет како је предложен.

Претседник г. Илић одговорио је у вези појединих примедаба да су таксе смањене за 7,630,000.— и из тога се види да се ишло на то да се изврши растерећење грађана. Г. Претседник предложио је да се финансиском одбору придодају г. Милан Стојановић, г. Таса Здравковић, г. Др. Душан Поповић г. Др. Стеван Поповић г. Миливоје Јевремовић и г. Др. Брандаје да заједнички проуче правично распоређење таксе за фирму и да учине предлог Градском већу.

Г. Алимпије Сеничић умолио је г. Претседника да се енергично расправи питање са Чиновничком колонијом на Вождовцу и да се на једној од наредних седница Градско веће обавести о томе.

Г. др. Душан Поповић говорио је против суме од 200,000.— динара предвиђене као приход од такса за лекарске услуге. У целом свету општинска куративна помоћ је бесплатна за сиротињу, док код нас Општина себи ствара зараду од лекаског рада.

Г. Богдан Крекић предложио је да се заведе обавезно изношење ђубрета у свима крајевима Београда, чиме би се приход општински повећао, а постигли бољи резултати на пољу хигијене. У исто време г. Крекић је молио да Општина да земљиште за подизање крематоријума.

Г. Др. Јован Мијушковић говорио је против тога да се у општинским амбулантама лече лица која се могу лечити и код других лекара, који су оптерећени свима дажбинама. Кад би Општина имала и најбољи кадар стручњака у тим својим институцијама, требала би да сиромашне грађане лечи бесплатно, а да имућнији плаћају више. Амбуланта треба да постоје само за то да лече сиротињу, а други нека иду тамо где и припадају.

Питање запослења Београђана

У име четрнаест већника г. Милан Мишковић учинио је писмени предлог да се Правилником за извршење буџета регулише, да се приликом постављања узимају у обзир и примају у општинску службу за стална и хонорарна места искључиво чланови Општине београдске, а да се само једним малим делом узимају у комбинацију за службу грађани из других општина и то за дневничаре.

Г. Душан Николајевић говорио је против овог предлога, јер Београд треба да буде широко толерантан и истински југословенски град.

Г. Богдан Крекић сложио се са овим мишљењем г. Николајевића.

Г. Др. Милан Протић упозорио је да је чланом 7 Статута ово питање регулисано, тако да под једнаким условима у општинску службу примају се првенствено чланови Општине београдске и инвалиди.

Г. Драгутин Радосављевић заступао је гледиште да Општина београдска апсолутно мора примати у службу само Београђане и то староседеоце.

*

Г. Др. Тихомир Симић понова је скренуо пажњу на проблем Јатаган Мале. Грађевинска сезона се приближава и треба имати јасне погледе на ситуацију, да се зна да ли се озбиљно мисли приступити решењу тога питања, односно уништавању Јатаган Мале и спремању станова, где би се то становништво сместило.

Проблем основне наставе.

Г. Милан Мишковић говорио је веома опширно о питању основних школа. Без добре основне наставе, рекао је г. Мишковић и смишљеног првог васпитања, не може бити напретка ни просвећености, а још мање праве просвете и цивилизације, које су главни постулати развића и благостања једног народа. Мада су досадашње управе и томе питању поклањале кад мању кад већу пажњу, проблем је остао нерешен. Стање београдских основних школа данас је такво да ни мало не чини част престоници. Од 18,000 ђака, колико их данас има у београдским школама, 2/3 добија непотпуну т. зв. полудневну наставу, а има и таквих школа где се деца три пут смењују у једним истим учионицама. Узрок је томе што се Београд за непуну деценију претворио од града са 70,000 становника у велеград од преко 250,000 становника. Пре рата у Београду је било 12 основних школа са укупно 107 нормалних учионица. Према садашњем своме становништву требало би да има 48 школа са 428 учионица. Међутим Београд има 27 школа са свега 284 учионице.

Полудневна настава претставља један монструм у основним школама, које су по својој намени првенствено васпитне и у којима деца треба највећи део времена да проведу под стручним и директним надзором наставника. Међутим, није главна и највећа штета у самој настави. Васпитна страна која је овде далеко важнија и претежнија, оваквим ненормалним и полутанским радом бива потпуно парализована. Гро нашег грађанства је становник београдских периферија, чије су школе најгоре оптерећене и које без мало у свима одељењима имају полудневну наставу.

Увиђајући да је досадашњи начин подизања школских зграда био неефикасан, јер се из редовних буџетских кредита и разним вирманисањима могла приновити тек по која учионица или мања школска зграда, школски одбор је учинио предлог за једновремено подизање већег броја школских зграда са укупно 140 учионица. По добивеној сагласности г. Претседника израђен је програм, који у овој години обухвата изградњу 12 нових школских зграда и још нека назиђивања и дозиђивања на већ постојећим зградама, што би управо изнело предвиђени број од 140 учионица.

За изградњу ових зграда, као и за набавку потребног школског намештаја, по мишљењу Школског одбора било је потребно закључити један зајам, који би једино могао осигурати брзо реализовање овог проблема.

На крају г. Мишковић замолио је да се прими тачка 14 Правилника за извршење буџета, којом се тај зајам предвиђа.

*

Г. Др. Бацковић Илија захвалио је са неколико речи г. Претседнику на његовом старању и на његовом разумевању санитетско-хигијенских питања. Борба са венеричним болестима у Београду није ништа мања од проблема борбе са туберкулозом, јер скоро половина Београда болује од венеричних болести и за то је подизање ове амбуланте за венеричне болести врло важно за грађанство целог Београда.

Дискусија око чл. 15 Правилника.

Г. Душан Николајевић поново је говорио о чл. 15, за који каже да вређа оно што чини основу нашег правног поретка. Закон о градским општинама у § 116 прописује изворе општинских прихода и то су: прирез од непосредне порезе, посредне порезе и таксе. Међу тим, чл. 15 уводи једну непосредну порезу за коју закон не зна и која је, у даљој линији, једна конфискација. Говори се о једном доприносу. Овде не може бити речи о тзв. доприносу, а скроз је погрешно сводити конфискацију на експропријацију.

Није истина да је он противан изградњавању Београда. Сматра да би стриктна примена хигијенско-урбанистичких већ постојећих прописа врло много онемогућавала опстанак страћара. И у оквиру законитости, каже г. Николајевић, ако се она само поштује, могу се постићи резултати сасвим повољни по урбанистичко-естетски процват Београда. Општина, према томе, није имала правног ослонаца да доноси овај члан. Осим тога овим се чланом, каже г. Николајевић, чини мера која врло много кокетује са методама бољшевичким и примењује се само на један крај Београда.

Претседник г. Влада Илић упозорио је да је чл. 15 био упућен Финанском и Правничком одбору, да они као стручњаци, као финансијери и правници виде да ли овај члан има законске могућности. Дужност је Правног одбора да каже да ли Општина има законског права да овај члан уведе, а дужност је Финанског одбора да каже да ли има могућности да се његове намере у дело приведу.

Г. Др. Момчило Јанковић дао је објашњење да је нова стилизација чл. 15 изашла у заједничкој редакцији Правничког и Финанског одбора. Садашња стилизација пре свега ограничила је ужи рејон, а друго спустила је стопу од 50 на 20%. Најзад, нова стилизација помакла је рок важења тек за 1 април 1937

године, а његов допринос иде цео у Регулациони фонд, чија је намена законом утврђена. По чл. 104 Устава само за државне дажбине треба да постоји нарочити закон, а самоуправне дажбине заводе се путем статута и у моменту кад их одобри Министар финансија оне постају законом. То је изрично речено у чл. 116 Закона о градским општинама. Према томе ако се буде усвојио предложени текст, остаће се потпуно на становишту закона који данас важе. Има закона општинских, генералних, који важе за све, а има закона специјалних, који могу да важе само за једну групу или за појединце.

Неоспорно је даље да ова имања која се помињу у предложеном чл. 15 не одговарају Грађевинском правилнику за град Београд. Према томе Општина има права, у наслону на тај закон, да оптерети та имања дажбинама, како би се довела у склад са Грађевинским правилником. Принципиј је да лични интерес мора да уступи пред општим интересом и цело стремљење у садашњем правном животу капиталистичког друштва иде за тим да се лично право ограничи.

Г. Др. Тихомир Симић навео је да питање оваквог изградњавања вароши није ништа ново, и поменио је изградњавање појединих вароши у Италији и Немачкој. Тако је влада Италије била принуђена да донесе један закон преко кога је фаворизирала изградњу самог центра. Са чисто хуманог, са чисто хигијенско-санитетског гледишта мора се захтевати да се уклони оно ругло које се данас налази у центру Београда и које се одржава из чисто спекулативних разлога.

Потребно је побринути се да ти људи не изгубе незаслужено своју имовину, али г. Др. Симић верује да је Финансиски одбор проучио и финансиску страну тога проблема и да је несумњиво пронашао да постоје финансијске могућности да се тим људима изађе на сусрет.

Г. Др. Симић замерио је што Општина нема своју грађевинску политику и зато је тражио да се једанпут донесе Грађевинска уредба. Треба образовати једну комисију која ће ту уредбу донети у одређеном року.

Г. Др. Душан Поповић изразио је своју бојазан да оваква једна мера од стране Општине не повећа несигурност која је код грађана настала кад је Министар финансија укинуо стечена права, повишавајући порезу кућевласницима који су исте били ослобођени. Противан је овом законском овлашћењу јер налази да се оно коси са принципима буржуаске државе.

Г. Богдан Крекић учинио је апел да се донесе једна резолуција и да се замоле меродавни да донесу закон о етажном власништву, који би омогућио подизање Београда у ужем и ширем центру.

Буџет је затим у целости примљен.

Комунална кроника:

Самоуправни чиновници за заштиту њихових законито стечених права

— У Београду је одржан пленум делегата земаљског Савеза свих организација службеника градских и сеоских општина Краљевине Југославије. —

Земаљски Савез организација чиновника и службеника градских и сеоских општина Краљевине Југославије, који је законито репрезентант staleжа од 60.000 самоуправних службеника, одржао је у првој половини месеца марта своје пленарне седнице главних одбора у сали београдског Инжењерског дома. На овим пленарним седницама били су многобројни делегати и претставници организација из свих крајева Државе, а нарочито су биле заступљене организације из Савске, Дравске, Приморске, Вардарске, Дунавске, Дринске, Врбаске и др. бановина. Између осталих, у раду и дискусијама запажени су г. г. др. Фран Јанчигај, генерални директор Љубљане и претставник организација из Словеначке; Марко Хорватић, др. Фрањо Бенгез, Анте Мишкулин и Стјепан Мајсец, претставници сталешких организација из Хрватске; Звонко Бешкер, Солдатић и др. делегати организација приморске бановине; Симо Умичевић и Ј. Јанковић из Сарајева; инж. Младен Младеновић из Вардарске бановине (Скопље), Салих Рамић из Врбаске бановине; Бранко Хопе из Зетске (Дубровника); сенатор Предраг Клицин, Павле Инђић, Иван Гајић и др. из Дунавске бановине; Доброслав Медунић из Дринске бановине; Иван Периг (Тузла) и многи други. Организације особља Београдске општине заступали су г. г. Слободан Видаковић, арх. Свет. Генић, др. М. Васић, Ђорђе Јовановић и други.

Седницама је председавао г. Слободан Видаковић, претседник Радног одбора земаљског Савеза свих организација.

По извршеној верификацији пуномоћја делегата и поздраву домаћина г. арх. Св. Генића, главни секретар Савеза г. Марко Хорватић поднео је обиман извештај о раду Управе Савеза, у коме је, између осталог, подвукао, да су сви закључци ванредног љубљанског Конгреса у потпуности извршени и то у већини са позитивним резултатом. Извршена је темељита организација чланства тако, да су сада већ спроведене организације у свима градовима и већини срезова. Основана су бановинска удружења и савези у свима бановинама, сем Зетској, који се бановински Савез такође налази у оснивању.

На крају свога врло исцрпног извештаја г. Хорватић је подвукао и резултате делатности Радног одбора земаљског Савеза:

„Радни одбор нашег Савеза организација, који непрекидно заседава у Београду, под претседништвом г.

Слободана Видаковића, свршавао је до крајњих граница могућности све послове, и то како земаљског Савеза као целине, тако и послове свих оних локалних организација које су се директно или преко савезног Секретаријата обраћале. Радни одбор нарочито је уложио огромну активност у борби за заштиту принадлежности градских и општинских службеника, у очувању животног стандарда комуналних службеника, у заштити њихових стечених права итд. Као и свака сталешка акција и борба, тако и безкомпромисна активност нашег Радног одбора морала је да доживи низ оштрих реакција. Радни одбор нашег Савеза израдио је са обимним стручним плодоајемна све Савезне предлоге за измене Закона о градским општинама, појединих уредаба и слично. Сав тај материјал, израђен на једној научној основи, предаван је надлежним члановима Краљевске владе и осталим одлучујућим факторима, као што је у сваком конкретном случају, где се ударало на право staleжа, као и на ниво егзистенције комуналних службеника, Радни одбор предузимао је све потребне интервенције. У тој акцији он је одлазио до неминовних оштрих борби и протеста, који су морали у многим случајевима да због револта сталешке правичности добију врло изразите облике. Чланови Радног одбора г. г. Слободан Видаковић, инж. Слоб. Петровић и арх. Светозар Генић у овој сталешкој акцији, то се мора објективно подвући, одлазили су до крајњих граница борбености, доводећи због правичних захтева нашег staleжа у питање и најосновнију егзистенцију својих породица. Жеља би наша била да се у свима бановинским центрима што пре формирају тако сталешко свесни борци за наша сталешка права. Од тога зависи и успех наше даље акције!”

Затим је генерални секретар г. Хорватић приказао детаљно кретање чланства по бановинама и срезовима. Из поднетог графичког статистичког материјала види се, да је у организацијама чланство порасло за преко 60% у току последње две године. Исто тако г. Хорватић је поднео извештај прихода и расхода благајне земаљског Савеза, као и измене и вирмане у савезном буџету.

Извештаји ген. секретара г. Хорватића примљени су једногласно.

Пошто је извршено примање нових чланова у Савез, прешло се на VI тачку дневног реда као најважнију: **измена Закона о градским општинама у**

WWW.UNILIB.RS

вези са заштитом стечених права градских службеника. По овоме питању поднео је врло исцрпан, двочасовни реферат председник радног Савезног одбора г. Сл. Видаковић. Пошто је поднео конкретне предлоге како би се имала да изврши измена VI главе Закона о градским општинама, главе која нормира права и дужности градских службеника, председник г. Видаковић прешао је на прелазна наређења Закона о градским општинама, где се по градске службенике налази неколико врло тешких и неправичних одредаба. У томе делу свога реферата г. Видаковић подвлачи:

„Закон о градским општинама од 25 јула 1934 г. у својим §§ 159, 160 и 161 ништи ретроактивном силом чак и многа законито стечена права градских службеника, која су они најисправније стекли.

Ово ништење стечених права не односи се само на смањивање припадности активних чиновника и пензионера, него иде чак до ништења самих година службе, ништења већ по досада важећим прописима стечених права на пензију итд.

Ови законски прописи јако су, при том, растегљиви, те би по њима изгубили право на пензију на пр., чак и они градски и општински пензионери, који су пре градске службе најсавесније служили Државу, те су им односне године државне службе биле правично урачунате за градску пензију. Овим прописима Закона о градским општинама погођене су и тешко угрожене egzистенције више хиљада породица градских службеника, а основицу здравог друштвеног уређења чини породица, као што здраву основицу државног уређења чини општина.

Основни принцип једне правно уређене државе је поштовање законито стечених права као и начело, да закон нема повратне силе, а оба ова начела тешко су погођена прописима §§ 159, 160 и 161 Закона о градским општинама.

Ми не можемо ништа имати против тога, да се принципи једне одредбе закона примењују у будућности, али ако ови прописи § 159 о ретроактивној сили, односно о ништењу законито стечених права остану и даље на снази, створиће се врло тешке реперкусије, јер ће од 60.000 самоуправних службеника један већи број истих бити овим прописима тешко погођен.

Несигурност и неизвесност, ко ће све од градских службеника бити жртва ових ретроактивних прописа, чини да градски службеници могу изгубити веру у правни поредак, а многи од њих у тој душевној депресији слабити своју гранитно снажну државотворну осећајност. Тежина те психозе, под којом данас живе службеници свих наших градова, има врло неповољног одјека и по сам даљи нормални и здрави развитак наших градских општина. Градски и општински службеници претстављају један од значајних националних инструмената за државну политику народног јединства, којој они са пуном љубављу својом конструктивном активношћу служе.

Колико је ова одредба о ништењу законски стечених права неправедна и по сам развој комуналне службе штетна говори и факат, да су наши послодавци — градови и њихове управе — на овогодишњем Сушачком Конгресу свога земаљског Савеза градова, као врховног комуналног форума, у својој

резолуцији, као и обимном пледоајеу за измену и допуну Закона о градским општинама, једногласно захтевали пуну заштиту законито стечених права градских службеника као основног постулата за здрав и нормалан развој југословенских градова и њихове комуналне службе”.

Реферат г. Видаковића једнодушно је поздрављен. Претседник обавестио је на крају свога обимног реферата, да је Министар унутрашњих послова г. др. Корошец, као и Министар др. Крек обећао, да ће се изаћи у сусрет Савезу свих организација у погледу стављања ван снаге ових неправичних одредаба Закона о градским општинама, као и уопште приступити темељитој измени целог Закона о градским општинама.

Према обавештењу, која је званично добила Савезна управа, Министар унутрашњих послова г. др. А. Корошец, одазвао се писменом захтеву овога Савеза свих организација, и већ поднео Министарском Савету предлог да се ставе ван снаге § 159 и став 3 § 161 Закона о градским општинама.

У вези са овим рефератом г. Видаковића изабрана је, затим, једна специјална стручна комисија у коју су ушли г. г. Сл. Видаковић, др. Фран. Јанчигај, др. Предраг Клиџан и др. Фрања Бенгез. Ова стручна комисија редиговала је, према израђеном предлогу г. Видаковића, све измене Закона о градским општинама, које ће земаљски Савез и савезне организације предложити Краљевској Влади.

Тај пројекат за измену Закона о градским општинама прочитао је, затим, председник г. Видаковић Пленарном скупу, који их је једногласно усвојио.

Исто тако израђени су основни предлози за измену Закона о сеоским општинама, као и резолуција за измену и допуну бановинских уредби о општинским чиновницима. По Закону о сеоским општинама и бановинским уредбама поднели су реферате претставници општинских службеника Вардарске, Савске, Дунавске и Дринске бановине г. г. инж. М. Младеновић, Мајсец, Медунић, Гајић и др.

По тачци дневног реда: социјално и здравствено осигурање градских и општинских службеника поднео је стручан реферат г. др. Анте Мишкулин (делегат из Загреба и Савске бановине). Г. Мишкулин је приказао системе социјалног осигурања и предложио оснивање засебних болесничких благајни по принципу кога сада спроводи у дело Друштво градских службеника у Загребу. Затим је г. Мишкулин приказао све законске могућности за спровођење таквог осигурања у живот.

После свестране дискусије изабран је специјалан одбор који ће поднети конкретне предлоге за остварење оваких благајни за социјално осигурање. У одбор су изабрани г. г. др. Анте Мишкулин, др. М. Васић, Звонко Бешкер и Иван С. Пуриг. Пошто је извештај овога одбора једногласно прихваћен, то је г. А. Мишкулин, по овлашћену Пленума Савеза, отишао 9 и 10 марта т. г. у Министарство социјалне политике и са надежним шефовима претресао питање осигурања општинских намештеника. Захваљујући високом разумевању и социјалној свести надлежних референата у Министарству социјалне политике, израђено је решење, које базира на овим принципима:

I

„Општински службеник у случају болести има право на:

1) Бесплатну лекарску помоћ, односно болничку негу, лекове, потребне завоје и помоћне справе за лечење док траје болест узастопце за најмање 26 недеља;

2) У случају порођаја:

а) потребну примаљску (бабичку) помоћ или потребну негу у болници или породилишту за време од 10 дана, односно лечење, лекове, потребне завоје и помоћне справе, уколико је порођај проузроковао оболење и потребу лечења;

б) опрему детета у износу од динара 150.—

3) У случају смрти службеника, погребнину у износу једномесечне плате.

Чланови породице, који немају привреде и живе са службеником у заједничком кућанству, имају право на бесплатно лечење, лекове и потребне справе за лечење кроз 26 недеља, односно болничку негу кроз 4 (четири) недеље.

Под члановима породице имају се разумети брачни друг, брачна, ванбрачна или усвојена деца, родитељи, дед, баба, унуци, браћа и сестре службеника.

II

За случај несреће на службеном послу или у вези са овим послом, која је скопчана са телесном повредом и има за последицу умањење радне способности (од најмање 10%) службенику припада:

а) бесплатна лекарска помоћ, лекови, помоћне справе за лечење и пуна плата за време трајање неспособности, но најдуже за 10 недеља;

б) пензија од престанка лечења, односно најкасније 10 недеља иза повреде за све време док траје неспособност и умањење способности за рад, а у износу ренте коју би као осигураном члану давао Средишни уред за осигурање радника (§§ 85 и 86 Закона о осигурању радника);

в) ако намештеник који је претрпео несрећан случај остаје и даље у служби, мирује ово његово право на пензију, али му се услед умањења радне способности не могу смањити његове припадности. У случају да такво лице буде пензионисано, има право само на ону пензију која је већа”.

Ово су минимална давања која општина треба да предвиди у статуту. Поред тога, свака општина се мора статутом обвезати да ће у буџету предвидети потребне кредите у сврху удовољења преузетих обавеза.

Ово ће у форми једне наредбе бити упућено свима општинама на спровођење у живот.

Загребачка општина ово осигурање својих службеника већ је ових дана спровела у дело и социјално-правично решење њеног градског већа одобрио је 11 марта ове године господин Министар социјалне политике и народног здравља.

По питању спровођења у живот Уредбе о смањивању припадности поднео је у име Радног одбора врло опсежан реферат претседник г. Сл. Ви-

даковић, у коме он доказује законску неоснованост примене ове Уредбе на градске и општинске службенике. У исто време г. Видаковић обавештава да су стручни референти у самоуправним одељењима Мин. ун. послова и финансија изашли у сусрет оправданим захтевима Савеза организације, и да ће се неправичне општрице ове Уредбе ублажити до границе могућности, т. ј. проценат смањења применити само на једну половину припадности (уместо смањења од 4—8%, извршиће се смањење од 2—4%). Лично претседник г. Видаковић стоји на гледишту, да законски нема основе низакаво смањење, јер се Уредба не може применити на градске службенике, што доказује једним специјално израђеним елаборатом и образложењем, које Пленум Савеза једногласно прима. После свестране дискусије по овоме питању, Пленум је једногласно донео одлуку, у којој је подвукао:

„1) Да Уредба о снижењу од 19-IX-1935 г. нема законске силе уколико се односи на службенике градских општина;

„2) У колико се гледиште Савеза под 1) не би прихватило, да је најбоље, да сходно чл. 10 исте Уредбе, Министар унутрашњих послова пропише наредбу за примену у сходном смислу процената из чл. 8 Уредбе с тим, да се тај проценат примени само на половицу припадности и то у оквиру очуваног принципа самоуправе (одлукама градског већа).

„Минимум egzистенције да не буде смањиван и да тај минимум не може износити мање код варошких и сеоских општина од 1200 дин. месечно, а код градских општина 1800 дин. месечно.

„У општинама градским и сеоским, где не постоје никакви статuti ни прагматике, па ни прописима утврђене месечне припадности, да се не врши никакво снижење припадности, јер се оне налазе већ далеко испод припадности државних службеника;

„3) Да претседник Радне управе Савеза г. Сл. Видаковић изради елаборат, којим ће од Краљевске Владе тражити, да се смањење припадности по чл. 8 врши од 1 априла 1936 г., а не ретроактивно, од 1 октобра 1935 г.

„Савезној управи ставља се у дужност, да у форми претставке поднесе Краљевској Влади горње захтеве самоуправних службеника”.

Затим је расправљено питање проширења железничке повластице и на градске и општинске службенике. Г. Видаковић је обавестио Пленум да су и Савез градова, и Савез организација самоуправних службеника поднели читаве елаборате Мин. саобраћаја, са захтевом да се железничка повластица прошири и на општинске чиновнике, али да та ствар наилази на велики отпор у Министарству саобраћаја. По саслушању реферата, израђена је одлука Пленума, и одређен делегат г. Умићевић (Сарајево) да по овој ствари посети г. Министра саобраћаја и преда му молбу Савеза организација.

На истој пленарној седници одлучено је једногласно, да се приступи издавању органа Савеза свих организација, који ће излазити у Београду, као стручно-сталешки часопис.

Одлучено је једногласно, на предлог г. г. инж. М. Младеновића и Умићевића, да се овогодишњи Конгрес Савеза свих организација одржи у Скопљу.

Пошто су расправљена и сва остала актуелна сталешка питања, закључено је заседање Гл. одбора Савеза и делегата бановинских и др. локалних организација са којима су одржане четири пленарне седнице у Београду.

По завршеним седницама, изабрана је специјална делегација претставника самоуправних службеника из свих крајева Држане, која је посетила ресорне чланове Краљевске Владе, као и надлежне начелнике и референте у Мин. ун. послова и Мин. финансија, са којима је одржала них стручних конференција.

М.

Годишња скупштина Удружења особља Београдске општине

Удружење особља Београдске општине за помагање у болести и смрти одржало је 16 пр. месеца своју редовну годишњу скупштину. Скупштину је отворио лепим поздравним говором претседник инж. г. Слободан Петровић, управник водовода. Извештај о раду управе удружења у прошлој 1935 години поднео је секретар г. Славољуб Живановић, који нарочито истиче рад управе на сталешким проблемима и сарадњу овога удружења са земаљским Савезом свих организација самоуправних службеника у сталешкој акцији на заштити законито стечених права градских службеника. Г. архитекта Драг. Миленковић, шеф катастра, поднео је извештај о раду надзорног одбора. Г. Благоје Марјановић, општински пензионер, критиковао је оштро рад управе Удружења, нарочито у погледу не оснивања општинског болесничког фонда, а тражио је да се стање благајне Удружења анкетно прегледа. Г. Слободан Видаковић поднео је врло обиман реферат по свима актуелним сталешким питањима, а нарочито по питању ревизије закона о градским општинама, заштите законито стечених права градских службеника; решавања социјалног и социјално-здравственог осигурања особља Београдске општине; о значају сталешке акције и очувању нивоа животног стандарда самоуправних службеника; — о борби против смањивања платних припадности, нарочито припадности средњих и малих службеника чије су припадности далеко испод најосновнијег минимума за егзистенцију њихових породица и т. д. Г. Видаковић је, на крају свога реферата, категорички захтевао да се приступи стварању једне јаке сталешке

организације целокупног особља Београдске општине. Говор г. Видаковића поздрављен је аплаузом одобравања. Г. Милорад Милошевић одговорио је г. Марјановићу у погледу биланса благајне Удружења, тврдећи за исти да је потпуно исправан. На његов предлог, скупштина је одбила предлог г. Марјановића за анкету над радом благајне удружења.

Најзад, једногласном одлуком скупштина је примила извештај и управног и надзорног одбора.

После расправе и о осталим актуелним сталешким питањима, извршен је избор нове управе у коју су ушли: као претседник г. инж. Слободан Петровић, управник водовода; потпретседници г. г. Слободан Видаковић, шеф одељ. за штампу, туризам и културну пропаганду и арх. Светозар Генић, шеф архитектонског отсека; чланови управе г. г. Милорад Милошевић, опш. пензионер, Драгољуб Стефановић, чиновник катастра, Славољуб Живановић, секретар Снитета, Миодраг Милић, чиновник управе добара, Ђока Јовановић, секретар у судском одељењу и Миливоје Лазовић, пожарник. Заменици г. г. Љубомир Стојкић, Велосаз Герасимовић, Петар Милић, Богосаз Думбеловић и Никодије Марковић. Надзорни одбор: претседник, арх. г. Драг. Миленковић, чланови г. г. Јеврем Мићић, Благоје Марјановић, Радојица Стефановић, арх. Ђорђе Лукић, Марко Исаковић, Богољуб Ковачевић и Драгутин Ђорђевић.

Нова управа Удружења добила је овлаштење, да може узети што већу акцију за стварање једног снажног сталешког удружења целокупног особља Београдске општине.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Научна хроника:

Свечана скупштина Краљевске академије наука

— Избор нових чланова и прокламовање досуђених Академијиних награда за 1935 годину —

Краљевска академија наука одржала је 7 марта 1936 г. своју свечану годишњу скупштину. Скупштина је одржана у дворани Коларчевог универзитета.

Поред изасланика Њ. В. Краља, свих чланова Академије наука и дипломатског кора, запажен је већи број наших најистакнутијих научника и јавних

Петковићу, Сими Лозанићу, Теодору Тарановском, Михајлу Пупину, Јану Розвадозском и Сими Тројановићу. Илуструјући стручно и живо њихов научни рад, председник г. Гавриловић одлично је и зналачки обухватио цео тај период у коме се научни рад умрлих академика манифестовао.

Са свечаног скупа Краљевске академије наука

радника, нарочито професора универзитета. Исто тако био се искупио и леп број наших књижевника и слободних мислилаца. Запажени су и многи градски већници као претставници града Београда. Југословенску Академију наука из Загреба заступали су нарочити изасланици, академици г.г. Фердо Шишић и Веле Воук.

Свечану скупштину Краљевске академије отворио је председник Академије г. проф. др. Богдан Гавриловић. У своме обимном говору председник проф. г. Гавриловић одаје највише академијино признање умрлим члановима Академије: Владимиру К.

Како су поједини од преминулих академика били грађани престонице и велики пријатељи Београда, то часопис Престонице са поносом доноси ин екстензо први део одличног говора Претседника Академије г. Гавриловића, онај део говора који се односи на научно делање преминулих проф. Владимира К. Петковића и проф. Симе Лозанића, чија су имена дубоко везана за културни и научни развој нашег Београда:

— Владимир К. Петковић. Петковић је рођен 1873 године. Чим је свршио Велику Школу, Петковић је отишао у Беч на даље студије. Тадашња Бечка Геолошка Школа је својом славом претицала све

остале геолошке школе у свету. У њој је Петковић остао годину дана, слушајући професора Сиса и радећи у Палеонтолошком Институту Бечког Универзитета. Године 1905 изабрат је за асистента Геолошког Завода Универзитета у Београду. Ту, у Геолошком Заводу, израдио је Петковић своју докторску тезу и положио је 1908 године докторат — хронолошки први у филозофском факултету Београдског Универзитета.

У прво време Петковић се био посветио испитивању Геологије Јужне Србије. Одмах затим почео је радити и на Геологији Источне Србије. Његова позната монографија: о Тупијници, објављена у Споменнику Српске краљевске академије, имала је већ обележје праве научне обраде. То је био први рад његов о теренима Источне Србије; али он сам собом био је само почетак оне дуге серије радова, са којих ће Петковић постати најзнаменитији специјалиста у изучавању кретацејске периоде у Геологији Источне Србије. Синтезом тих радова дошао је Петковић, као што ћу мало доцније поменути, до сасвим нових, врло значајних схватања тектонике Источне Србије — значајних по томе, што је он њима оборио све погледе које су о формацији тога дела наше земље имали и наши и страни геолози. Његова слика кретацејских терена Источне Србије била је, дакле, први његов триумф; глобалан триумф његова дела, то је његова концепција тектонике Источне Србије.

Како је могао Петковић доћи до тих својих схватања, због којих је његово име ушло у историју Геологије уопште? Један филозоф енглески рекао је, да се општа историја може читати на два начина: унапред или уназад. Историју мисли, међутим, морамо читати на оба начина — на оба начина зато, што пратећи мисао у њезину развоју увек морамо знати шта је било пре ње и шта је, с друге стране, настало после ње. Тако ћемо и Петковићеву мисао разумети само тако, ако је будемо пратили у току развоја геологије од првих дана њезине појаве у нас до оне прекретнице коју је у томе току она изазвала.

Геологија је релативно млада наука. У првој половини XIX века Cuvier Француз и Lyell Енглец, били су вође њезине мисли. У другој половини тога века геологија се развијала нарочито под утицајем Сисових идеја. За развој геологије у нас значајно је, што је прва свеска наставничког дела Сисовог, *Das Aniltitz der Erde*, објављена некако баш у оно време кад је у Великој Школи установљена катедра Геологије. То Сисово дело изазвало је праву револуцију у Геологији уопште и утицаји Сисови виде се јасно и на еволуцији наше геолошке мисли. Својим знаменитим радом Жујовић је поставио основе Геологији Србије и успео је да Србију извуче из научне сфере Беча. И Цвијић као геоморфолог, већ по томе што геоморфологија залази у области и географије и геологије, бавио се и геологијом. Али је он проблеме геологије наше земље обрађивао у вези са релефом њезиним, не залазећи при томе у поједина проучавања свих оних елемената, који се налазе у нашој земљи под кором њезином. Ти су елементи постали током дугих геолошких процеса и они су скупом својим коначно

и изградили слику утробе наше земље. Петковић је први увидео, да најпре у детаљима треба проучити стратиграфију формација. Тек у даљем току рада, по његовом схватању, требало је поступно прећи и на тектонику. У тој поступности и непрекидном стремљењу његова духа према све сложенијим стратиграфско-тектонским питањима и проблемима изградио се познати колорит његове научне мисли.

У самом почетку свога рада Петковић се стога сав био предао проучавању кретацејске формације наших терена. При проучавању тих терена запазио је он, да има врло велике сличности између кретацејске формације наших терена и те исте формације терена Јужне Француске. Због тога он са својим збиркама крену једнога дана у Гренобл. Тадашњи професор Геологије Универзитета у Греноблу, Килијан, био је чувен са својих студија креде. У његову институту је Петковић проучио све збирке Килијанове и одредио је своје. Те збирке његове претстављају најдрагоценији материјал за проучавање креде наше области. Кад је завршио главни део стратиграфског рашчлањавања, Петковић у сталном наслону на идеје Сисове, отпоче прилазити и решавању тектонских проблема. На том новом терену рада почео је он анализирати и критички испитивати радове и Бончева, и Цвијића, и Мургочи-а и Радовановића. Проверавајући их на оштрици својих ранијих детаљних студија и залазећи при том у све сложенија стратиграфска и тектонска питања, Петковић је синтезом својих радова изградио своје значајно гледиште тектонске структуре Источне Србије. Главни резултати тога рада Петковићева су ово: не завршава се пред — балканска антиклинала Ст. Бончева на Вршкој Чуки; и не постоји, као што Цвијић тврди, у Источној Србији четири тектонска елемента; и не постоје два одвојена планинска венца: Карпатски и Балкански, као што се то раније мислило, већ постоји само један, Карпатско-Балкански, планински венац (лук) у Алписком орогену. То схватање Петковићево је данас примљено у науци и један од најбољих тектоничара данашњих, Кобер, усвојио га је и изложио га је у своме познатом делу. *Das Alpine Europa*.

Пред крај свога живота Петковић је почео писати Геологију Источне Србије. Прва књига тога дела објављена је после његове смрти у Посебним издањима Академије, али ни у њој због болести, која је полако али свирепо подривала његов и иначе слаб организам, Петковић није могао да оцрта слику и неких најинтересантнијих терена Источне Србије. У другој књизи хтео је Петковић да напише и обради динамику убирања и формирања навлака и да оцрта утицаје Родопске Масе на структуру Источне Србије. Мислио је, и тако би вероватно било, да ће те његове студије бити врло драгоцене прилози за студије опште тектонике алписког орогена, али га смрт пре времена уграби на велику штету науке.

Главни рад Петковићев био је посвећен студији геологије. Али се он поред тога, као организатор научног рада, бавио и другим неким пословима, који су били у тесној вези са геологијом. Он је био чувен са геолошког картирања терена; он је као уредник Геолошких Анала Балканског Полуострва томе београдском научном часопису дао обележје правог научног часо-

писа; по његовој иницијативи основан је Геолошки Институт Краљевине Југославије и он је био први претседник Геолошког Комитета тога Института итд.

Њећу и не могу да овоме спомену Петковићева дела не додам још само коју реч. Није Владимир Петковић био само велики геолог и велики организатор геолошке мисли у нашој земљи. Владимир Петковић био је, *last not least*, и изванредно добар човек. Његова душа била је у перманентном зрачењу најплеменитијих осећања. По дубини њезиној у нашем друштву једва да би Петковића ко и досизао, а камо ли претицао.

Сима М. Лозанић. — Лозанић се родио у Београду 1847 године. У Великој школи је студирао права. У то време учили су правници и хемију и тако је и Лозанић поред права дошао у прве додире са хемијом. Испити су се тада у Великој Школи полагали о Петрову дне, а питања на која су ђаци одговарали, била су још раније дата. На та питања из хемије Лозанић је написао одговоре. Ти одговори били су ђацима уџбеник и тај уџбеник био је први рад Лозанићев у области хемије.

Велику Школу свршио је Лозанић 1868 године. Као одличан ђак добио је државну стипендију и отишао је на страну, на даље науке, најпре у Цирих и затим у Берлин. У Цириху му је професор хемије био Вислиценус, а у Берлину Хофман. Лозанић се увек међу својим друговима истицао својом вредноћом: „Нисам имао ђака, који је за један семестар толико урадио, колико сте Ви урадили” — то му је рекао једном приликом професор Вислиценус.

Прешавши у Берлин, Лозанић је исто тако марљиво радио и у Хемиском Институту свога славног професора Хофмана. Још тада, ђаком, објавио је Лозанић своја два рада из области Органске хемије. То су били први самостани радови његови у дугом низу од својих стотинак других, које ће он током свога живота израдити.

Хофман је мислио да ће Лозанић у његову Институту израдити докторску тезу. До тога, међутим, није дошло. Катедра Хемије у Великој Школи била је тада празна и, место да ради тезу у Берлину, Лозанић без доктората заузео ту катедру и отпочео на њој свој рад на тадашњој скромној лабораторији Хемиског Завода Велике Школе у Београду. То је било године 1872, некако баш у оно време кад су се почеле изграђивати прве ембриолошке станице наше младе науке у опште, а нарочито у оном огранку њезином, који је избијао из плоднога духа Панчићева. Године 1922 навршило се равно педесет година откако је Лозанић заузео своју катедру у Великој Школи. Том приликом су му другови његови у Универзитету приредили прославу и ја сам тада, као ректор Универзитета, имао ту срећу да му предам диплому почасног доктората философског факултета Београдског Универзитета.

У првим радовима Лозанићевим поред неких органских синтеза истичу се нарочито његове анализе наших вода, руда, метеорита и минерала и нашег фосилног угљевља, вина, шећерне репе итд. Бавећи се тада специјално аналитичком хемијом, Лозанић је том приликом пронашао три нова минерала наша: авалит, милошин и александрит. У даљем току овог научног интереса, Лозанић се све више и више одвајао

од аналитичке хемије, ближећи се агрикултурној хемији. У последње време радио је он поглавито на електросинтезама органских тела. То ће вероватно бити најважнији радови његови, јер је он помоћу свога електризатора одредио многа нова, до тог времена непозната органска тела.

Цео рад Лозанићев је, рекао бих, органски везан за општи развитак наше научне мисли. По главном обележју своје она је у области природних наука пролазила кроз два периода: најпре кроз период прикупљања и одређивања оних елемената, који су уплетени у структуру природе наше земље и даље, кроз један период у коме конструктивни таленти покушавају, да из скупа појединачних испитивања синтезом дођу до општијих и ширих схватања. То је она општа слика њезина развитака, до које се долази обухватом свих радова наших славних природњака од Панчића до наших дана. Како је Лозанић својим радом обухватио цео тај период, то се и слика тог карактера развитака наше науке јасно назире у прецрту скупа свих радова његових.

Шта је учинило, да се Лозанић својом личношћу у нечем одвајао од толиких савременика својих — чак и оних међу њима, који су се исто тако, као и он, прославили својим лепим делом и који су с њим заједно и веровали и мислили, да се науком најбоље служи највитаљнијим и најсветијим интересима нације? Одговор је на то питање овај: пре свега Лозанић је био радник без умора и одмора и даље, он је као личност био оличење реда — реда у мислима, реда у осећању, реда у раду и реда у дужностима.

Већ у првим заранцима његова живота, некако на прелому XIX и XX века, појавили су се у тада стабилизираним системима физике и хемије први потреси. У даљем појављивању свом они су подрили и саме темеље тих система. Показало се, да оно, што је по општем уверењу било егзактно није ни мало тачно и да оно, што нам је изгледало као евидентно или опште не вреди или да је евидентно само под извесним ограничењима, а резултат свега тога био је ово: не само да су се теорије измениле, већ се, што је још много значајније, и у једном и у другом систему дошло до потпуно нових схватања и о самим основним појмовима тих система. Све је то и Лозанић и видео и знао. Као ђак слушао је од својих професора да су атоми једноставни, стални и вечити — и он им је веровао. Као професор он је тако исто учио своје ђаке и тражио је од њих, да и они њему верују. Међутим, шта је доживео?! ———— Доживео је да се огледима утврдило да све то није истина и признао је и сам, да се наука одмиче од њега. У ствари то одмицање није настало услед еволуције система хемије. При том одмицању уништене су неке раније догме њезине и показало се јасно тим самим, колико је варљива вера у апсолутне вредности научних истина.

Ми данас добро знамо, и то је и Лозанић знао, да збивањем у природи владају вечни закони. Према томе та збивања, као објекти физике и хемије, и имају апсолутну вредност — апсолутну по томе, што она под истим условима морају увек бити иста — иста на сваком месту на нашој земљи, као и на ма ком другом месту у безграничном простору. Физика и хемија ту апсолутну вредност немају и не могу је и-

мати, јер се њихови системи изграђују према нашим појмовима о основним битностима: о материји, о сили, о маси, о времену и простору итд. Физика и хемија имају према томе антропоморфан карактер, и ако бисмо ми претпоставили да у васионом свету има живих створења, која би по својим духовним способностима личила на нас, онда бисмо могли рећи, да би се вероватно и физика и хемија у тим нама непознатим насељима светским толико разликовале од наше физике и наше хемије, да би, можда, тешко било наћи и неких сличности међу њима.

Али крај све релативне вредности науке и лепота и најдубља садржина њезина ипак извиру из вере наше у истину. То је тачно и ми, исповедници њезине, тражимо је иако знамо да је никада наћи нећемо! Али и ако то знамо, ми ипак осећамо, да је стремљење нашега духа према њој света позадина наше вере у њу.

Господе Академици! Допустите ми, да слику Лозанићеву допуним још једном цртом. Познато је, да је ортодоксни научни материјализам поникао из новог струјења духа Западне Европе у историском револту његову против погледа, које су нам системи раније прошлости својим доктринама наметнули били. Тај материјализам владао је светом пуних триста година, јер се у том дугом периоду и тврдило и мислило, да су све појаве у природи везане за материју и да се према томе сва научна схватања могу изграђивати само у оквиру једне опште материјалистичке доктрине и на њезиној основи. И наш реализам седамдесетих година прошлога века, са свима својим варијантама, био је једним делом својим само једна бледа копија тога научног материјализма. Погледе нашег материјализма на општи ред ствари и тежњу његову, да се и нов живот у свима облицима својим изграђује само на бази науке, прихватио је велики део наше интелигенције онога времена, нарочито оног дела њезиног, који се духовно развијао под утицајем Науке о природи. И Панчић, и Клерић, и Лозанић и толики други наши људи били су под утицајем тога материјализма.

Међутим, модерни развитак биологије, затим нова схватања енергије и нове молекуларне теорије — све то скупа поткопало је темеље томе „комотног“ ортодоксном материјализму и он се данас налази у потпуној дисолуцији.

На неколико месеци пред саму смрт Лозанићеву ја сам му говорио о том замирању материјализма и он ме је нетремице слушао. Приметих одједном, како су му очи утонуле и по благом осмејку који се био по његову лицу мени се учини, као да старац назире у визији неку вишу силу... и ја добро разумех његове речи: „ипак је дух јачи од материје“!

На тракама овога скромног венца, који сам с дубоким поштовањем у име Академије оплео у спомен Лозанићу, бившем председнику Академије и једном од најстаријих чланова њезиних, ја сам написао ове речи: „Раднику без споредника и правом витезу наше младе науке“.

Са истом снагом духа и лепотом мисли председник Академије наука г. Гавриловић пружио је живо анализу напретка оних научних дисциплина, којима су били посветили сву своју научну делатност преминули

академици. Теодор Тарановски, Михаило Пупин, Јан Розвадовски и Сима Тројановић. Нарочито је снажну студију дао о Михаилу Пупину, који је од банатског чобанчета из села Идвора постао један од највећих светских физичара и проналазача. Предавање претседника г. Гавриловића о Пупину трајао је пун сат и саслушано је са највећом пажњом. Пупин је био не само један од највећих научника света, него и један од великих пријатеља Београда и своје отаџбине — Југославије.

Крај говора претседника г. Гавриловића саслушан је са највећим интересовањем и пуном пажњом.

Рад Академије наука у прошлој години.

Секретар Академије наука проф. г. др. Александар Белић прочитао је свој врло исцрпни извештај о раду Академије наука и уметности у прошлој, 1935 г.

Ма да се институцијама као што је Академија наука приписује извесна конзервативност и недовољна еластичност у стваралачком научном раду, ипак се то не би могло применити на београдску Академију наука из чијег се и сумарног извештаја назире један плодонosan и свестран научни рад на свима пољима савремене науке. И као врховна научна институција, и као иницијативни фактор за покретање многих научних стремљења, наша Академија наука показала је у прошлој години пуно снажног импулса, нарочито у области проучавања наше историје, као многих животних манифестација нашег народа и наше земље.

Иницијативно помагање научних радника.

Академија даје леп потстрек нашим научним радницима, као што и морално, и стручно, и материјално помаже њихов научни рад. Док научни радници врше проучавања на терену, у народу или библиотекама и архивама, Академија их за тај посао и материјално помаже, ако им је то потребно, а када су њихови научни радови завршени, она их преко својих стручних академија прегледа, проучи и, најзад, штампа у својим издањима. Тако су у прошлој 1935 г. на скуповима стручних академија примљени за академијина издања радови ових научника: а) г. г. академика и дописника: Мих. Петровића, Ив. Ђаје, А. Белића, Ст. М. Куљбакина, Ст. Станојевића, Вл. Ђоровића, Ник. Радојчића, Мил. З. Јовичића, А. Билимовића, В. В. Мишковића, В. Сјерпинског, Ник. Салтикова, Д. Пантелића, Гр. Чремошника, Ф. Гранића и других.

Рад са нашим и интернационалним установама.

Академија наука учествује преко својих стручних претставника на свима научним скуповима, како у земљи, тако и у иностранству. Тако је на Међународном конгресу Астрономске уније у Паризу заступао Академију њен члан дописник г. В. В. Мишковић. На конгресу религијске историје у Бриселу заступао је Академију члан дописник г. В. Чајкановић. На конгресу југословенских правника у Београду заступао је Академију академик г. Тома Живановић. На конгресу Југословенске уније за заштиту деце у Београду Краљевску академију заступао је сам претседник г. Богдан Гавриловић. Међународне конгресе: Оријенталиста у Риму, Ботанички у Амстердаму и Индустриске хемије у Паризу — Академија је такође

поздравила. Наша Академија у блиској је научној вези и сарадњи са свима иностраним научним институцијама, особито словенских народа. Ову везу она одржава нарочито разменом својих научних издања и билтена. Тако она своје стручне билтене, које издаје на главнијим страним језицима, размењује са 700 научних институција. Од прошле године Академија је почела размењивати своја издања још и са овим установама: Балканским институтом у Београду; Египатским институтом у Каиру; Универзитетом у Тарту; Академијом техничких наука у Варшави; Универзитетом у Вашингтону и Пруском државном библиотеком.

Академијине финансије и издавачки рад.

Државна помоћ, услед тешке економске кризе, сведена је у прошлој години на минималну суму, која није довољна чак ни за најпотребније материјалне издатке за становање Академије. На тај начин, Академија је у прошлој години подмирила своје издатке највећим делом приходима својих задужбина, које служе остварењу академијиних циљева. И поред ограничених прихода, издавачки рад Академијин у прошлој години не само да није смањиван, већ је на висини рада најплоднијих година.

Поред тога, Академија је у прошлој години откупила: слику Саве Текелије, уметнички рад сликара Аксентија Мародића; Његошеву бронзану бисту, од Одбора за подизање споменика Његошу; неколико значајних Вукових, Даничићевих и Његошевих оригиналних писама; радове у рукопису Манојла Бубала — Кордунаша; пет важних докумената који се тичу наше новије историје итд.

Али, Српска краљевска академија из својих средстава није могла откупити врло значајну за нашу новију историју рукописну заоставштину Патријарха Јосифа Рајачића. Мере, које је Академија предузимала да се од Државе добију потребна за то средства — до сада, нажалост — нису успеле. Дакле, покушај да јој се помогне, остао је без икаквог успеха!

Академија је у прошлој години издала 25 књига својих сталних издања. Али од прошле године Академија издаје и повремена издања на страним језицима, која улазе у серије посебних издања.

Прва књига збирке г. А. Ивића „списи бечких архива о Првом српском устанку” штампана је у прошлој години као осма књига историјског зборника другог одељења.

Ово је издање извршено помоћу коју је био дао Блаженопочивши Краљ Александар I. У издању Његовог Величанства Краља Петра II., Академија штампа и другу књигу ове збирке. Клањајући се светлој успомени Краља Александра I, Академија изјављује своју најдубљу захвалност младоме Краљу Петру II, што је прихватио дело, које је отпочео Његов Блаженопочивши Отац, и омогућио својом помоћу његово даље издавање.

Поред математичког и природњачког билтена на страним језицима Академије природних наука, Академија од прошле године издаје и Билтен Академије философских наука.

Даље је г. Александар Белић реферисао о плодном раду Академијиних одбора, нарочито етнограф-

ског, биолошко-океанографског института у Сплиту, одбора за међународну унију Академија и одбора за источњачку грађу. Особито је запажен рад Биолошко-океанографског института у Сплиту на проучавању Јадрана, нарочито радова на физичко-хемијском истраживању морске воде. Уистини, крајње је време да се добије закон о овоме научно врло значајном а животно исто толико корисном институту. Корисна је одлука одбора за источњачку грађу, да историографски радници г. г. проф. др. Станоје Станојевић, проф. Глиша Елезовић и Фехим Барјактаревић оду у Цариград и прегледају све архиве. Ми, као часопис Престонице, замолили смо г. проф. Елезовића, као нашег сарадника, да том приликом прикупи што већу историографску грађу и за историју Београда.

После исцрпног извештаја о учешћу Академије на многобројним научним пословима, г. Белић саопштава да ће ове године 1 новембра, Академија прославити педесетогодишњицу од свога оснивања. Прослава ће се ограничити на нашу земљу. У спомен ове прославе Академија ће издати четири књиге у вези са развртком и радом Академије за педесет година.

Академијине задужбине и фондови.

У обимном извештају о раду Академијиних задужбина запажено је, између осталог, и ово: Задужбина Димитрија Стаменковића довршава штампање своје 19 књиге „Епопеја Београда” од г. Мирка Стефановића, коме је досуђена награда за 1934 г. Задужбина др. Николе Крстића издала је другу свеску „Речник Косовско-метохијског дијалекта” од Гл. Елезовића и „Психо-физичко изражавање српског народа поглавито без речи” од Симе Тројановића. Задужбина Каменка и Павла — Браће Јовановића издала је приходима за Академијине циљеве ове књиге: Вл. К. Петковић: „Геологију Источне Србије”, „Југословенски библиографски годишњак за 1933 г”, израђен у Народној библиотеци; А. Белића: „Галички дијалекат” и А. Погодина: „Руско-српска библиографија”, књига прва део други”. Задужбина др. Љубомира Радивојевића утрошила је један део прихода на откуп књига. Фонд Јована Цвијића издао је помоћ за проучавање Балканског полуострва. Задужбина др. Јована Јовановића издала је књигу Драг Страњаковића „Вучићева буна 1842 г”. Задужбина Даринке и Михајла А. Петровића издала је у прошлој години књигу В. Жардецког „*Recherches mathématiques sur l'évolution de la Terre*” Задужбина Пере К. Јанковића издала је књигу Мих. Петровића „Један диференцијални алгоритам и његове примене”. Задужбина Андре Аголића издала је књигу др. Николе Шкерковића „Буро Крижанић и његов живот, рад и идеје”. Задужбина Веце Лонгиновића издала је у прошлој години четврту књигу „Архивске грађе” од А. Ивића. Задужбина Јелисавете и Милана Јанковића издала је у прошлој години 28 књига „Насеља”. Фонд за српски технички фолклор дао је помоћ за археолошка ископавања. Фонд Михајла Пупина дао је помоћ за проучавање фресака у Дечанима. Задужбина Андре и Љубице Милосављевић дала је у прошлој години помоћ Југословенском историјском друштву ради издавања часописа. И све остале у извештају секретара проф. др. Белића многобројне побројане задужбине активне су,

али Академија рукује и задужбинама и фондовима који ће моћи тек доцније ступити у живот.

Српска краљевска академија, која има малу државну помоћ, има за свој научни и издавачки рад, постигнут у прошлој години, да захвали искључиво и једино својим задужбинама и фондовима. Без њихове помоћи Академијин рад у показаним размерама не би био могућан.

Из извештаја о осталом раду Академије запажена је још једна похвална иницијатива: Академија наука је преузела акцију да се у Београду као Престоници подигне нова зграда за Народну библиотеку. Исто тако, на молбу Министра просвете, Академија је прегледала пројекат Закона о архивама...

У управу Академије изабрани су, поред претседника Академије г. проф. др. Богдана Гавриловића, за секретара г. проф. др. Александар Белић; за секретара Академије природних наука академик М. Миланковић; за секретара Академије философских наука академик проф. др. Јован Радонић; за секретара Академије уметности академик г. Бранислав Нушић.

Нови чланови.

Академија је на своје главном годишњем скупу изабрала за своје чланове: г. др. Антона Билимовића, редовног професора универзитета и досадашњег дописника, за правог члана Академије природних наука; г. Вељка Петровића, књижевника и досадашњег дописника, за правог члана Академије уметности; г. г. Вела Воука и др. Франа Тућана, професоре Универзитета у Загребу и др. Јована Харија, професора Универзитета у Лубљани — сву тројицу за дописне чланове Академије природних наука; г. г. др. Казимира Њича, професора Универзитета у Кракову и др. Олджиха Хујера, професора Карлова универзитета у Прагу — обојицу за дописне чланове Академије философских наука; г. г. Јашу М. Продановића професора у пензији, др. Људмила Хауптмана, проф. Универзитета у Загребу и др. Шарла Дила, професора на Сорбони у Паризу, сву тројицу за дописне чланове Академије друштвених наука.

Објављивање досуђених награда Академије наука за 1935 годину.

Наша Краљевска академија наука, као и Француска и друге академије, расписује сваке године стечаје — конкурсе за најбоља научна дела из појединих научних дисциплина. За ове Академијине конкурсе одувек влада највеће интересовање, пошто награде Академије претстављају у целом свету и највишу научну утакмицу, и највеће признање које се на пољу науке и књижевности уопште може добити. У жељи да и даље негује ову духовну утакмицу међу нашим научним и књижевним радницима, наша Академија наука и ове је године расписала стечајеве за цео низ Академијиних награда. Сигурно због тога што су приходи њезиних задужбина још тако мали, она је приморана да одређује невероватно ниске суме за своје научне и књижевне награде. Ни један научни радник на свету, па ни код нас, не учествује у овим научним утакмицама ради материјалне награде већ ради највишег научног признања, ради научне и ду-

ховне награде, али је ипак умесна примедба једног дневног београдског листа да би те Академијине награде и по суми требале да буду достојније, као што је то случај код научних и уметничких утакмица у другим народима... —

На овоме свечаном скупу Краљевске Академије наука прокламоване су Академијине награде за 1935 г., (према расписаном стечају — конкурсу од 11 марта 1935 г.). Досуђене награде прочитао је секретар Академије проф. др. Александар Белић.

Награде су подељене по групама, према задужбинама и фондовима Академијиним:

За најбоље списе из здравствених проблема и из области етичких и педагошких питања (Задужбина Димитрија Стаменковића) награђени су научни радови г. г. Др. Грге Богића, лекара, (дело „За чување здравља“) и г. Владе К. Петровића, б. претседника Југосл. учитељског удружења, (дело „Моја вера“).

За расправу или монографију из српске историје, политичке, војне и црквене, из српске филологије, географије и етнографије (задужбина арх. Нићифора Дучића) награђени су научни радови г. г. Николе Банашевића, професора, (дело „Циклус Краљевића Марка“), Др. Виктора Новака, проф. универзитета, (дело „Натко Нодило“), Милана М. Николића, професора, (дело „Крагујевачка гимназија“), Др. Војислава С. Радовановића проф. (дело „Народна ношња у Маријеву“), и Љубомира М. Милића, генерала (дело „Моравска дивизија другог позива под мојом командом“).

За најбољи спис, патриотски написан, из области народне привреде (Задужбина Павла и Радкоја Вуковића и сина им Петра) награђени су научни радови г. г. Симеона Гроздановића (дело „Основи и проблеми пчеларства“) и Слободана Ж. Видаковића, шефа одељка за штампу, туризам и културну пропаганду Г.П. г. Београда (дело „Комуналне финансије наших градова“).

За најбољи спис из области трговинске и финансиске (задужбина Димитрија Перовића) награђен је научни рад г. Др. Владете С. Вуксановића (дело „Контрола кредита“).

На конкурсу за најбољи спис из лепе књижевности и за књижевно најбоље дело, првенствено историјски роман и приповетка из српске историје (задужбина Милана Владана Ђорђевића и задужбина Љубомира М. Михаиловића) награђени су књижевни радови г. г. Др. Стевана Јаковљевића, проф. универз. и књижевника, (два дела „Деветсточетрнаеста и „Под крстом“); Александра Ђурића (дело „Страшна година“); Марка Марковића, (дело „Крива дрина“); Љубомира Петровића, (дело „Студије из француске књижевности“).

Похваљено је дело Вула М. Томовића (под насловом „Црногорци у првом балканском рату и посада Скадра“).

Пошто је саопштио списак горе досуђених академијиних награда за најбоља дела према конкурсу Академије из 1935 год., секретар Академије проф. Др. Ал. Белић прочитао је одлуку о расписивању стечаја-конкурса за награде Академије наука у 1936 год. Тиме је и завршена ова свечана скупштина Краљевске академије наука.

Културна хроника:

Свесловенско омладинско посело у Библиотеци и Музеју Општине града Београда

Радећи и постепено се развијајући према могућностима које су им дане у буџету у Библиотеци и Музеју Општине града Београда, 5 марта 1936 године отворена је посебна омладинска читаоница за читаоце од 12 до 16 година. Тим је поводом приређено врло успело Свесловенско омладинско посело, чији је програм био искључиво посвећен писцима словенских народа, словенској науци и уметности.

Посело је отворио претседник Културног одбора О.г.Б. г. Душан С. Николајевић. Посвећујући велику пажњу овим установама, г. већник Душан Николајевић обратио се присутним слушаоцима, који су у огромном броју испуњавали све просторије читаонице одраслих читалаца, речима, које су дубоко дирнуле и млађе и старије слушаоце и својим садржајем и начином излагања и оном посебном уверљивошћу и топлином, која је код њега тако искрена и дубока, нарочито кад се ради о културним питањима, нашој деци и омладини према којима наша општина показује све дубљи и свестранији интерес у свим правцима социјалне заштите комуналног напретка.

Истакнувши на првом месту заслуге Господина Претседника за развој Библиотеке и Музеја, његов интерес за културно унапређење нашег града, господин Николајевић у својој речи анализира душу омладине, којој је намењено посело.

Говор г. Николајевића

„Душа омладине је таква да је и највећим психолозима тешко продрети у њу. Тургењев је писао о часовима туге код младости, а Швеђанин Стриндберг у једној својој драми каже болну и истиниту реч, да није лако бити млад. Душа омладине има својих чежња, својих устрепањих, а несигурних прохтева, и душа омладине пролази кроз многе кризе које ми, старији, тако често и не примећујемо. Ми, старији, радо заборављамо наше младости и зато тако често бивамо неправедни у нашем оцењивању омладине. Прави писци омладински су они који, кроз толеранцију према омладини и кроз љубав, којом воле своје младе другаре, траже путеве што воде једном свету фантазије и једној лепоти: она је једина у стању да истински смирује немире омладинске душе. Зато су тако ретка дела која непосредно говоре младости, онемо што је у тој младости добро и што доцније, у животу, ваља да донесе добро друштву.

Ја ћу вам у овој прилици скренути пажњу да су књиге великих писаца најбољи путовођи ваши. Ви треба да читате велике писце, јер су велики писци само они који су, понирући дубоко у човека, сачували нешто од неоскрнављене чистоте једне младости. Поред свих криза својих и свих болова својих, младост увек остаје лепа само зато што је није оцинично цинизам живота. Тајна велике литературе, без обзира је ли она романтика или животно реалистична, састоји се у томе што даје снагу лепоти која се не може замислити без бунта на све цинизме живота. Ругобе живота почињу да ударају ваша срца и ваше будне снове, али генијалност не трпи материју и њене ругобе: и самим тим је генијалност, која је вечна младост човечанства, спасоносна. Ако читате велике писце ви ћете видети колико ћете их разумети. Ја ћу вам искрено рећи једну своју тајну: боље сам читао и боље сам разумевао праву литературу, ону која не само познаје човека него и уздиже човека; јест, боље и поштеније читао сам, разумевао и уживао у творевинама генијалних писаца док бејаш младић, у вашим годинама. Не треба много тако званог искуства па да се буде способен за племенито уживање у делима светске књижевности. Нема сумње да неки моменти из тих дела не могу вашој души бити потпуно јасни, али оно, што та дела чини бесмртним, никада не тражи заобилазне стазе које воде вашој души. Велика књижевност има то чаробно својство да, у својим највишим манифестацијама, буде најискреније на руци свима који чезну за једним вишим, племенитијим животом. Ви, омладинци, тражите тај живот свим својим жељама и свим боловима ваше лепе и добре младости и ви ћете то, што тражите, наћи овде, у читаоници вашој. Добра књига је добар другар и добра књига је заштитница, бранитељка ваших снова, и добра књига је, као што рекох, непогрешиви путовођ.

Казах вам да је генијалност вечна младост људског рода. То се најбоље осећа на чињеници да најбољи песници пониру у психологију младости и, исто тако, на чињеници да су најиздашнији млазеви генијалности онда кад песник кроз накнадно и дубоко преживљавање своје младости и кроз своје осећање лепоте те младости, која често пута пати, траже свој став

у космосу и према космосу. Скрећем вам пажњу на Достојевског. Овај словенски надгеније знао је да уђе у психолошку радионицу својих младих јунака. Достојевски је својим младићима, — Раскољникову, младим Карамазовима и другима — дао многе изопачене нагоне своје природе, али је, исто тако, у њиховој младости тражио да поново нађе оно што је било најбоље у његовој генијалности. Две велике фигуре једне болне, али и његовим, Достојевским болом благословене, младости јесу: Раскољников у часу кад се у њему, после извршеног злочина и у страховитим грчевима душе, јавља божанска заповест: не убиј! Аљоша Карамазов у својој младости болује, Достојевском генијалношћу врло много пречишћени, бол за сву нечисту крв своје фамилије, за карамазовштину. Младост је увек благотворна сила. Ја ћу вам навести занимљив случај Панајота Истратија. То је писац коме омладина не треба да поклати нарочиту пажњу. Тај врло даровит човек је изнео сав талог једнога, прљавим и изопаченим сексуалностима, разривеног Балкана. Панајот Истратија нема смисла за Балкан здраве словенске крви. Он слика наказно-источњачки Балкан, а питање се намеће: да ли, уопште, може бити праве уметности тамо где писац с једним, макар и живим и пуним боја, натурализмом отвара канале оних бића која пате од полних ругоба?

Панајот Истратија је с те стране нечист човек, али је он необично занимљив случај по томе што у својим делима радо и с једном поезијом слика децу. У његовим романима, у деци, тајанствено и не показујући се драстично, раде будуће страсти, али на тим страницама није нарушена уметност. Уметност је спасена, детињство је испуњено својим детињским лепотама: деца пуштају „змајеве“ и „змајеве“ носе њихове чежње за даљинама и за тајнама сфера. Живо даје Истратија децу и у часовима када се играју војника, а у своме главном делу, Кири Киралини, млада Кира и њен брат рајски уживају. Играју се њихове младости на дивној ливади и, блажени, возе се чамцем, бескрајно радујући се мистерији мирне воде и једнога живота којим струје млазеви морског ваздуха и који је дражесан као у сну.

Поезија детињства код Панајота Истратија, једнога детињства које није још начето гнусом негативно ориентализованог Балкана, то је, ипак, оно што натурализам овога писца највише спасава. Иако Истратија с тамним нагоном разбија то детињство, које очајно брзо нестаје, уступајући место свем гадлуку перверзија; иако је, и по томе свом нагону, Истратија врло много нечист, он у својој поезији детињства, ипак, тражи своје чистиљаште. И његови јунаци носе често у души нарочиту, скрхану жељу, да се, на неки начин, врати оно што се желело у детињству, а што је неповратно изгубљено.

Младост је, дакле, чак и код Истратија благотворна сила.

*

Ви треба да читате велике светске писце, али не смете никада заборавити да и наша књижевност, иако је скромнијих способности, располаже местима истинске поезије људске, трајним вредностима. Кад вам ово кажем, мене занима један проблем: најпостичније странице наше литературе су оне на којима наши писци, враћајући се својој младости и не злоупотребљујући своје у животу стечено искуство, располажу, можда, безазленом, али сигурном интуицијом. Ја вас молим да ме тачно разумете. У нашој уметничкој књижевности најуспелија места су она где писци кроз своје синовље осећање налазе свој додир са мистеријама које владају нама. У нашој старој литератури бесмртни је мир кад Свети Сава прича последње часове свога родитеља. Кроз синовљу љубав то причање стално добија потез нечет неизмерно хуманог. Дете, син разнежено воли тога оца који ће сад, за који час, овај свет заменити другим. Тај разнежени син свим својим бићем верује у загробни живот. Бол синовље љубави за оцем, који умире, блаже вера Савина у један свет над нама у бесмртност душе, и осећање синовљег поноса, да је тај отац, који умире смрћу праведног старца, овде, на земљи, испунио све своје дужности, изорао бразду која ће бити плодovitа догод траје нашега рода. Опис смрти Стевана Немање, који роду нашем остави наш Светитељ, једно је грандиозно место, уопште, човечанске књижевности, и то Савино причање уноси у нашу душу један мир који нас ближи и Богу и људском роду и нашој раси чије дубине ће дати људском роду много, неиспитано много.

Отварајући ову свечаност, ја вам не могу говорити о свим моментима наше лепе књижевности који би, уверен сам, могли да поткрепе моје тврђење. Молим вас само да се зауставите на Ђури Јакшићу и на Лази Лазаревићу. Јакшићева „Поноћ“, песма која отвара невидљиве и нематеријалне вратнице онога света; — тај високи лиризам, који је и сав бол паћеништва и сав трансценденталност, постао је у тренутку кад је Јакшић, изубијан неправдама живота, осетио да је мртва мајка једини несечични пријатељ живом мученику. Ђура Јакшић је своју најбољу песму испевао зато што се, гоњен ругобама живота и разочарањима својих страсти, вратио детињству. Од своје младости, од своје синовље љубави према мајци, затражио је он, песник и људско дете, утехе. И мртва мајка је увек ту, у нашој близини. Брижно нас гледа и онда кад ми на њу сасвим заборавимо. Она не жели да нам смета. Мртва мајка је дискретна. Она је близу нас и неће да нам се покаже док је ми не позовемо. Све патње Јакшићеве у тој његовој „Поноћи“ безгласно су звале мајку: и врата шкринаше. Шкринаула су готово нечујно, јер су у том часу та врата на убојој чатрљи била и вратнице неба. Врата шкринаше, мајка се јавила, а наша поезија доживела је

свој религиозни час. Јакшић је у тој својој песми син, а наша психолошки најјача новела остаје још увек „Први пут с оцем на јутрење” од Лазе Лазаревића. Поред све меке наивности, с којом Лазаревић верује у преображај оца, та новела је богата психологијом. И то је уједно и врло емотивна творевина. Ја смело тврдим да изванредна Лазаревићева прича не би била тако сугестивна да се Лазаревић, свом својом словенском природом, није повратио у детињство и да није као дете осећао и свога оца и своју мајку. Та прича није толико плод једног искуственог посматрања живота. Она је више интензивно сећање на младост и накнадно преживљавање оних осећања која је Лазаревић у својој младости, у својој младој души доживео.

*

Завршујући ову реч, коју вама, нашим младим другарима, улућујем у име културних установа наше Општине, ја не могу а да вам не предочим потребу читања наших народних умотворина, нарочито наше народне поезије. Ви је сигурно читате, али, верујте ми, никада немојте заборавити истину, да смо ми велики народ у првом реду зато што имамо велику поезију. Нећу више да злоупотребљујем вашу пажњу, али морам истаћи, да је наш народни јунак Краљевић Марко сјајан син свога народа само зато што је био син једне онакве мајке као што је мајка Јевросима. Кроз свој култ мајке, Марко Краљевић у песми „Урош и Мрљавчевић” израшћује у једног праведног ђина. Необична је морална снага нашега народног песника онда кад пева где Јевросимин син дели историску правду као да је посланик Бога наше историје.

Са жељом да у нашој читаоници нађе ваша младост све што жуди и да овде, у читаоници, развијете све оне особине које ће вас учинити добрим грађанима и добрим грађанкама наше Југословенске отаџбине; са жељом да ваша младост кроз истинско образовање сачува за доцнији живот оно што је најбоље у њој и што ће увек мирити ваш патриотизам са човечанством, ја вас у име културних установа Београдске општине најсрдачније поздрављам, желећи вам да се на овом поселу радујете животу и узлетима ваше душе и нашега духа”.

Дуготрајно плескање и светли израз симпатија,

који се одражавао нарочито у очима присутне омладине, била су срдачна награда говорнику, који има посебан дар да својим речима створи и онај нарочити штимунг, који целокупној приредби даје нарочити карактер и ствара атмосферу, која интимно веже слушаоце и учеснике.

Како је приредба носила на себи један посебан карактер, а цео програм био нарочито упућен младим читаоцима, господин Стеван Иванић, директор Централног Хигијенског завода, осведочени пријатељ омладине, који и као старешина Југословенског савеза скаута долази непрестано с омладином и у непосредан, директан контакт, и према томе нарочито познаје њену психу и њену жељу, да и сама што више сарађује у целокупном културном животу наше младе државе, одржао је ванредно значајно предавање о Словенству и човечанству.

У даљем програму говорила је госпођа Др. Марија Илић-Агапова, која је, износећи у приповедачком облику поједине карактеристичне примере, подвукла главне особине духовног стварања појединих словенских писаца заустављајући се нарочито на ванредно поетични и познатим спевовима словенских песничких генија: Пушкина, Љермонтова, Мицкјевића; познатом роману великог бугарског писца из доба препорода Ивана Вазова, Под игом и, лепој уметничкој причи књижевника Иве Андрића, Јелена жена, које нема.

У концертном делу узеле су учешћа наше познате концертне уметнице, госпођа Њура Бошковић-Јовановић, г-ђа Нађа Ал. Дојчиновић, које су уз ванредно допадање отпевале по две соло тачке и два дуета из опере Пикова дама и Евгеније Оњегин од Чајковског. Чланица драме, госпођица Мица Бошњак-ковић, коју је омладина дочекала с радосним и дуготрајним аплаузом, отпевала је три југословенске песме. Посебан је интерес побудила млада балерина нашег позоришта госпођица Марина Шуминскаја, која је извела три игре и то: Бојарскују, Мазурку и На мотив словенских игара.

Вече је завршио својим лепим говором студент права г. Страхинџа Свирац, који је, говорећи у име омладине, нагласио сву важност, коју књига, „тај мир аз духа и душе”, њена душевна храна, најбољи пријатељ, онај поред кога нам није никад досадно, који омладини даје радост знања, одмор и мир игра у њеном животу. Нарочито је у име омладине истакао дубоко признање Општини града Београда, истичући, да ће омладина, та „бескрајна интуиција са неодређеним светом идеала”, уз ову помоћ, постепено изградити саму себе на корист друштва и државе.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Хумор и сатира у нашој белетристици

Ових дана је на радиу одржао г. Душан С. Николајевић предавање о горњој теми. Г. Николајевић је, између осталог, рекао:

„Хумор је најискренији излив осећања људских слабости у симпатију, јер прави хуморист у људским слабостима осећа своје. И када, веран томе осећању, уметнички оживљава свога јунака, он му даје незадржано своју најскривенију и најбољу симпатију. И у својој комичности јунака хумореске, која га води у ситуације где ће се његово биће потпуно показати и где ће он бити још смешнији, јунак хумореске носи истину живота. Носи је на свој начин. Хумор је висока форма. Он је животно истинит и дубоко људски. Голсворти у свом есеју *Израз* тврди да у књижевности зубу времена одолевају само она дела која у себи носе срећне, веселе екстраваганције. И, због тога што је хумор филантропски — не у злоупотребљеном и лажном значењу те речи — хумор мора свом својом деликатношћу сам себи поставити границе, да не би јунак испао карикатура и да се не би удаљио од живота и повредио истиниту филантропију. Не умејући себи да то објасне, многи од оних који су читали хумористичка дела, дошли су, заједно са Недићем, до једног, у основи нетачног, закључка. Недић пише: „Прави хуморист, и ако пред нас излази насмејана лица, у истини је тужан у души“. И Недић усваја ону реч, да је хумор „смех кроз сузе“. „Смех кроз сузе“, којим се, рецимо, Гогољ смеје Акакију Акакијевићу или Чехов малом препискичу, није смех хумора. Тај је смех једна нарочита перверзија бде. Није истина да прави хумор, да, рецимо Сервантес плаче над својим јунаком. Сервантес не плаче, јер је хумор могућ само зато што јунак није несрећан. Он није у болу живота, није нити сме бити човек кога је ујела несрећа.

Сервантес, не само што не тужи над авантурама свога фантаста, но не плаче ни над смрћу Дон Кихотовом. И баш зато је та смрт дата генијално. Сервантес је дао грандиозност смрти, а — и у томе је он највећи хуморист, — није нарушио хумор. Смрт је неминовна, и у тој неминовности сасушене су сузе. Сервантес ту нити плаче нити се гласно смеје. Он се смеши, јер се меша дискретна симпатија за то велико дете, Дон Кихота, са мудрошћу. Мудрост његова зна да смрт, која ће никога мимоћи, није страшна. И после свих лудих пустоловина Дон Кихот чека смрт с једном дивном резигнацијом. Та резигнација је питома, кротка, и светла. Ја разумем Тургењева када је у своме есеју о Хамлету и Дон Кихоту; ја

разумем песника руских сањала што каже да смрт Дон Кихотова навејава на нашу душу неисказану милину. Хумор није нарушен и Дон Кихот који, како примећује Сервантес, лудо поживе а мудро умре, напушта овај свет у часу кад смрт није незвана гошћа.

Сомерсет Могам, познати драматичар и есејист, у *Шпанији јуче и данас* задржава се нарочито на Шпанији XVI века. То је тако звано „златно доба“ Шпаније. Енглески писац, такође, истиче да је Сервантесов роман огромно дело: и, уопште, једини шпански роман чије је место осигурано у светској књижевности. При свем том, додаје „да би било тешко наћи тако важно дело које би пружало и толики број упадљивих погрешака“. Најгора погрешка, она која се не може опростити, то је, по енглеском писцу, што Сервантес пушта да Дон Кихот на самртничком одру изјављује како је измишљао авантуре, *лагао*. Ово се — наставља Сомерсет — не слаже с карактером Дон Кихотомим.

Мишљење енглескога есејисте је, мислим, из основа нетачно. Сервантес је у давању смрти Дон Кихотове грандиозан песник по томе што је тај Дон Кихот, на самртничкој постељи, у даху божанства. Тоне у свет који је над нама, над земљом: за земљу има он благу самоиронију која је, чувајући нешто од великог оптимизма живота, стала да открива сву мистицију неба. И кад Дон Кихот, пред смрт, изјављује, да је лагао, онда он том изјавом не каже да његове лаже нису биле за њега реалност. Само у односу на божански свет, он је лагао; иначе, у односу на земљу, он је био сав истинит. Ту је, понављам, баш сва неизмерна величина Дон Кихотове смрти. Њено земаљство и њено божанство. И у исто време читалац свим дубинама осећа оно што је главно: та душа, која је била толико силна и *верна себи* да је чак и илузије претварала у реалност, та и таква душа мора да је бесмртна.

Сервантесово измирење са смрћу, тај дах једног вечног, бесмртног оптимизма који греје људски хладни страх од краја, од кончине, то је, сигурно, неоцењиво благо човечанства. У светској литератури се по томе, по том вечитом оптимизму, и то само донекле, приближно Даниел де Фо. Робинзон Крусе умире лепом, спокојном смрћу. Она похађа и старога борца зато што сваки мора умрети и зато што је остарели Робинзон одживео своје. Она је неминовна, али је она и као нека награда за све што је Робинзон желео, сањао и за све његове борбе и напоре.

Тако су Сервантес и де Фо два највећа добротвора људска: у њиховим романима живот је драг у својим, било замишљеним било стварним авантурама, а смрт бескрајно добра смирачица. Два људска детета, два племенита авантуриста одоше спокојно тамо, а дах оптимизма њихових живота и величанство њихових смрти оста у нама...

И, не само што се Сервантес не претвара кад се смеје, него и Доде, описујући доживљаје свога Тартарена, не тужи. А Доде је, после Сервантеса, најбољи хуморист у Књижевности Света.

Реченица „смех кроз сузе”, дакле, није тачна. Проблем је много дубљи да би се једном таквом реченицом могао решити. Хуморист не може бити онај који у својој племенитој осетљивости не осећа бол живота, али је хуморист онај чија је душа пала на свет с нагонском потребом да тражи ослобођење од тога бола. Алфонс Доде је дао преболну историју патника Жака и Алфонс Доде је испричао сву ведру историју Тартарена. Суза-жалосница беше у оку песника Жака, али суза-радосница у оку биографа Тартареновог. Обе сузе су подједнако племените, али су и сасвим различите.

Карактеристично је да су у хумору најјачи Романи, Шпанац Сервантес и Француз Доде. Голсворти говори о енглеском ироничном хумору. Овај хумор је — каже Голсворти — добар део енглеске литературе. При свем том могло би се рећи да је енглески хумор више једна буфонерија. Ја бих овде рекао да енглеска буфонерија, која је наша највећег замаха у Шекспировом Фалстафу, има извесне сличности са галском буфонеријом. Ова је најјача код француског великог писца XVI века, Раблеа, који је, под маском грубе, али живе и пикантне алегорије, у својим делима *Живот Пантагриела и Гаргантуе* исмевао калуђере и великаше свога доба. Пантагриел и Гаргантуа меснати, урањени, прождрљивци, као да су са платна Фламанца Рубенса, који је бацио толико тонова на људско месо; — Пантагриел и Гаргантуа, чувени по својим гозбама, род су Шекспировом Фалстафу. У Раблеу је хумор непречишћен. Рабле је у своме хумору склон грохотној шали која воли разузуреност и у овоме праисконском Галу је много здраве, неотесане и народски разуздане шале. Његов смех је елементаран и елементарност спасава Раблеа од вулгарности. Ова гигантска шала прелазила је у једну буфонерију своје врсте. Галска шала Раблеова пречишћава се из столећа у столеће, да у Додеу нађе онога који ће је дићи до једнога хумора чија се фина и хумана иронија не смеје брутално људским слабостима.

Хумор воли људе, а сатира не воли људе. Хуморист се смеје људским слабостима, јер оне, по хумористи, нимало не одузимају право јунацима хуморески на срећу. Сатиричар

се руга. Он немислосрдно исмева људске слабости, уверен да су те слабости ружне негативности које уносе у људско друштво једно црнило. Хуморист је срећан у срећи свога јунака; сатиричар није срећан човек и, извргавајући рђаве порузи, сатиричар нема никада у души ону ведрину коју нам улива само љубав према људима, према онима који су баш по својим слабостима наши ближњи. Несрећан беше Јонатан Свифт.

Он је у светској литератури највећи сатиричар. Називају га енглеским Раблеом. То ми изгледа погрешно. Свифт, истина, пише у алегоријама, али оно, што је битно код њега, то је једна јеткост, с којом се обара на лицемере. Ова јеткост није особина Раблеова. Рабле је склон грубој, али не и мизантропској шали. Пре би се могло наћи сличности између Свифта и Волтера. Аптон Синклер у своме есеју о Волтеру подвлачи духовно сродство ова два велика сатиричара. У Енглеској је Волтер провео три године и, слушајући Свифтове проповеди, беше запањен слободоумљем Свифтових шибања хипокризије. Свифт и Волтер имају нечег заједничког, али, мислим, постоји и нешто што их одваја. Разлика је у томе што је Свифтова сатира на један необичан начин измирила елементе алегоричне приче за децу са једном мизантропијом, која на читаоца делује страшно, уливајући му сиви сплин. Кад човек чита Свифтове алегорије с Гуливерових путовања понесе у души своје мртво детињство и једно, ипак, тупо осећање безвредности, не само људи, него и живота. Код Волтера је други случај: из његовог скептицизма, сарказма и из његовог спиритуалног цинизма бију, ипак, искре живота.

Повукли смо основну разлику између хумора и сатира. Кад је реч о сатири треба додати да сатира, ако хоће да буде виша врста, мора своју јеткост снабдети естетичним смислом. Маколико да се гневи на ругобе људске и маколико да тај гнев убија његову животну радост, сатиричар се кроз свој естетични смисао треба да чува од свих оних испадања која би негативним људима одузела и оно чиме се човек одваја од животиње. Сатира се не сме смејати и онда када људи својим ма нама буде у нама, не један револт, него осећање њихове потпуне душевне беде. И сатиричар мора имати меру ако хоће да се и ми смејемо смехом ниподаштавања онима које његова жаока уједа. Његова жаока сме да буде оштра, па чак и отровна, али њен отров не сме отровати у нама човечанску душу.

*
* *

У нашој билетристици мало је хумора. Њега има више у народној причи. Јован Стерија Поповић, отац наше комедије, није ни хуморист ни сатиричар. Овај наш класични писац уме да добро запажа, али исто тако уме

и да неестетично претерује и да из мудријашења упада у прилично инфантлно и доста вулгарно комедијашење. Ипак је наивни Љубомир Ненадовић највише хуморист у нашој белетристици. Он није био прави хуморист, али се његов смех ближи смеху правих хумориста. Он је био рођен да се смеје, а у своме срцу није знао за мрзост, како је Јакшић, који је био импулсиван и човек од раздражених момената, певао. И, изгледа нам, претерано кад Недић, који је тачно осетио да је Ненадовићев смех боље врсте, тог човека своди, посла, на онога који је само „у обичности својој” пријатан и симпатичан. У Ненадовићевом смеху је Ваљевско подсмевање изгубило ону своју драстичну, рустиканску црту, тако јасно подвучену у неким причама и у позоришним комадима Милована Глишића. И нарочито је Ненадовићев смех леп у *Писмима из Немачке*. Јер, крај свих конвенционалности, о којима Недић говори, и крај свега што је Ненадовић читао Хајнеове јеврејске сарказме о Немачкој, Ненадовић је у тим писмима још увек наш најбољи хуморист.

Од оних који су се после Ненадовића смејали у нашој књижевности, највише се издваја Сремац. Мада за њега човек није био проблем и ма да није тражио крајње истине човека, Сремац је имао изванредан дар запажања. И осећао је наше средине. Даровитом посматрачу беху браћа један сатиричар склон вулгарном карикирању и један буфонер који, у часовима кад не мрзи своје личности, уме да се смеје широким смехом. Он је најближи хумору у *Пој Ђири* и *Пој Сјири*. Кудикамо је више књижеван од Ненадовића, са једним смислом за композицију, али је развучен. Хумореска је ту, осим тога, утопљена у ситу *Gemülichkeit*, у маст, свињске даће. И какве су умашћене. Том подавању јелу не достаје оно што Шекспировом Фалстафу и гозбама Раблеових калуђера и великаша придаје елементарни цинизам тела. Па, ипак, по тој црти је Стеван Сремац наш Рабле, Рабле наших прилика. Сремац је, зато што је рођен у крају где су у скомрачну душевну мизерију малих људи свињске даће и рампаши убацивали раздраганости, и у *Ивковој слави*, дао један, да употребим нашем паланачком свету омиљену реч, крканлук. Ненадовићев је смех боље врсте. Његов смех није духовнији, али има више дискретне симпатије за људе. И ако воли онај душевно сироти и урањени свет из *Пој Ђири* и *Пој Сјири*, и ако му се дало на жао што стари Ниш пропада Сремац, иначе, не воли људе као што хуморист воли своје јунаке. А да не говоримо о том да он с извесном мржњом карикира у *Лимунацији на селу*

Сретена и Вукадина, у истоименом роману. Да је Сремац имао тоpline за равашолског учу Сретена и да је у њему открио и особине бољег човека и човека који је морао имати и своје нежније љубави, — *Лимунација* на селу била би добра хумореска. Овако, то дело Сремчево није ни хумор ни сатира: *Лимунација на селу* је, поред добро запажених детаља, испала злурадо шегачење.

Радоје Домановић је ближи сатири. Он је, несумњиво, велики талент. Оно, што га је ометало да се до краја изрази, то је што никако није умео да се у тој мржњи естетично савлада. Мене код овог ретко даровитог човека буну још и то што је он често пута своју више раздражену него преживелу мржњу мирио с једном бурлеском, која, одвојена од сатиричног момента, постаје нешто што не делује нимало као сатира. Најбоље ствари овога сатиричара: *Данџа* и *Вођа*, нису сатире у правом смислу те речи. Оне само показују да је овај наш писац осећао негативности средине дубље од Сремца.

Кад је реч о сатири, не може се мимоићи Кочићев *Јазавац пред судом*. Кочић је даровит човек и *Јазавац пред судом* био би савршена сатира да Кочић није у Давиду, ненамерно, ражаловао човека. Давид се претвара, гради се луд, па чак и дотле, до те мере, да се на појединим местима уистини не зна: да ли је то човек у чијој глави није све у реду или је то шерет. И у једном и у другом случају губи од своје снаге та сатира коју донекле спасава нагонска и исконска љубав Кочићева према босанским кметовима и пламена мржња на Аустрију која је тровала изворе народне нам душе.

Треба још од хумориста споменути Јована Протића, његове *Шарене шљунке*, и Драгомира Брзака, његове приче *У комисији*. Од политичких сатира ваља нам не изоставити неке написе творца србијанског модерног новинарства Пера Тодоровића и *Ћатина писма* Чедо Поповића.

Ова конференција је ставила себи у задатак да се не задржава на нашим живим писцима. Ипак морамо истаћи плодан рад г. Бранислава Нушића, нарочито његову комедију *Протекција* и његов роман пун вицева смешних ситуација *Ојштинско дете*. Овај роман је врло живо писан и у њему је сјајно обиље специфично Нушићевог хумора.

Да завршимо.

Данас ми немамо великог сатиричара, и ако је време у коме живимо такво да би требало што пре да се јави. Хоћемо ли добити велику хумореску? Добићемо је онда кад постанемо бољи.

Социјална хроника:

Акција за помоћ незапосленима

— Акциони одбор за зимску помоћ свакодневно дели по 4.300 obroka хране незапосленим грађанима у Београду. —

Под претседништвом Њеног Краљевског Височанства Кнегиње Олге, а уз свесрдну сарадњу потпретседница г-ђе Августе др. Милана Стојадиновића, г-ђе Олге Мирка Комненовића, г-ђе Олге Владе Илића, претседника Београдске општине г. Владе Илића и секретара

Одевена деца неупослених грађана од стране Акционог одбора за зимску помоћ

ра г. др. Ђуре Ђуровића, Акциони одбор за зимску помоћ, који још увек активно ради на исхрани неупослених грађана и њихових породица у Београду, показао је лепе и корисне резултате.

Имајући у виду општу привредну и економску кризу, која је захватила скоро све сталеже, одзив београдског грађанства у прикупљању прилога за исхрану неупослених грађана и њихових породица, релативно је добар. До сада је скупљено у новцу прилога преко једног милиона динара. Највеће прилоге дали су: Њ. В. Краљ Петар II 100.000.— динара; Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга 20.000.— динара; Београдска општина 200.000.— динара; Народна скупштина 130.000.— динара; Радничка комора 100.000.— динара. Чист приход од претставе у Народном позоришту на дан 20 децембра пр. год. био је 35.823.— динара: *Да би се знао тачан збир прилога, као и ко је колико приложио, Акциони одбор за зимску помоћ у засебној књижици оштампаће имена и суме прилога свих приложника, чак и оних који су приложили само један динар.* Прилози у природи: одећи и обући, дрвима, угљу и животињским намирницама такође нису изостајали. Сама г-ђа Олга Владе Илића поклонила је Од-

бору да се раздели деци неупослених радника сто пари зимског одећа и сто пари зимских капутића.

Одбор је у току зиме у разним крајевима Београда отворио четири кухиње, у којима је неупосленим радницима и њиховим породицама дељено сваког дана око 4.300 obroka варене хране и хлеба.

До сада је Акциони одбор у пет махова оденуо и обуо по 100 деце (свега њих 500) која су добила све од обуће до капе.

Дрва су доношена директно у домове неупослених.

Акционом одбору за зимску помоћ и његовом племенитом хуманом раду помагала су и многа београдска хумана друштва. Обласни одбор Црвеног крста у Београду приредио је дечји концерт у Коларчевом универзитету на дан 19/I т. г. у корист исхране неупослених грађана. Чист приход са овог концерта у суми од 6.947 дин. предат је Акционом одбору.

На дан 22 марта Београдско женско друштво под покровитељством Њ. В. Краљице Марије и Акциони одбор за зимску помоћ под претседништвом Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге приредили су бал у Народном позоришту у корист зимске помоћи. Чист приход од овог бала био је 46.399.— динара.

Трећа група деце неупослених коју је оденуо Акциони одбор за зимску помоћ

Као што се види, Акциони одбор за зимску помоћ учинио је доста да се ублажи тешко стање неупослених грађана и њихових породица у Београду, и он ће у томе духу наставити даље свој хумани рад.

Привредна хроника:

Скупштина Друштва за приређивање сајма и изложбе у Београду

У сали Занатског дома прошлог месеца одржана је редовна годишња скупштина реорганизованог Друштва за приређивање сајма и изложби у Београду. Отварајући одлично посећену скупштину претседник Управе г. Милан Стојановић истакао је да се акција Друштва за приређивање сајма у Београду после вишегодишњих напора треба ускоро да крунише пуним успехом. Пошто је добивено земљиште за сајмиште на левој обали Саве од земунског моста остварен је први основни услов за даљи рад. Затим је г. Стојановић отворио дискусију по извештају Управног одбора који је оштампан и унапред раздељен свима члановима. Говорио је само г. Антонијевић који је нарочито истакао да изграђивање сајмишта захтева велика финансиска сретства и да ће тешко посао ићи ако би Друштво остало упућено само на себе и властита сретства. После тога секретар Друштва изложио је главне линије буџета у коме се предвиђају приходи у износу од 510.000 дин. од чега се рачуна да ће се издати 170.000 на канцелариски материјал, плате и хонораре а остатак од 340.000 дин. даје фонду за изградњу сајмишта. Претседник г. Стојановић рекао је да ће друштво крајем марта или најкасније у априлу ове године располагати са сумом од близу 600.000.— динара.

Г. инж. Милан Нешић, као потпретседник и технички стручњак, дао је податке о добивеном земљишту за сајам. И ако се налази на релативно ниском терену поред Саве, то земљиште у величини од 36,3 хектара

колико не захватају ни многи европски међународни сајмови, одлично може да послужи намењеном циљу с обзиром на своју приступачност и саобраћајне везе.

Сајмиште би могло први пут да прими до 1000 излагача. Сем изложбених павиљона са најмање 800 штандова предвиђа се грађење неколико помоћних зграда за управу сајма, органе полиције, информативне бирое, два велика ресторана са дворанама за скупове и закључке, као и читав низ киоска и других објеката. Предрачун за такво сајмиште утврђен је за сада на 6,500.000 дин. Треба пак имати у виду да би на првome сајму већ било прихода у износу од 2,500.000.— динара.

На крају г. Нешић помиње да ће се расписати конкурс за идејне скице сајмишта и да на овој скупштини управа треба да добије овлашћење за приређивање првога сајма у Београду још у јесени 1936 године.

У вези са излагањем г. Нешића претседник г. Стојановић затим ставио је предлог да ће се још ове године приредити први београдски сајам и да тражи овлашћење да се за подизање сајмишта може Друштво задужити на залогу својих прихода до 7,000.000.— динара. Скупштина је аklamацијом усвојила оба предлога и тако ће се одмах приступити свим радовима у вези са изградњом сајмишта и организовањем првога сајма у Београду у септембру ове године.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И

Сликарска хроника:

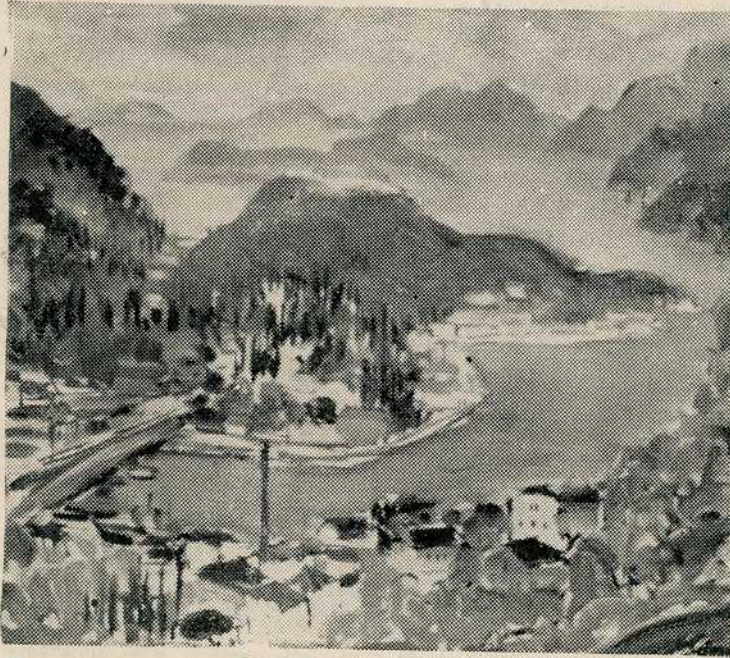
Сликарске изложбе

ИЗЛОЖБА НИКОЛЕ БЕШЕВИЋА У УМЕТНИЧКОМ ПАВИЉОНУ

Никола Бешевић је сликар светлих, топлих плернерских боја, сунчаних пејзажа, живописних далматинских и босанских градова, питомих обала са чемпресима и маслинама, на чијим се жалима смирено љуљускају лептирасте једрилице или играју купачи; старинских тргова и улица, по којима врве шарене масе народа; бујног, жарко бојадисаног баштенског и пољског цвећа, гиздавих малих мртвих природа, — па и већих фигуралних слика, студија и портрета, на-

Има ту, свакако, још и неизједначенога, недочетнога, сировога, па баш и промашенога, али визија и емоција готово су увек чисте и здраве, а пут кичице од палете ка платну праволинијски је и хитар.

Пејзажи као: „Груж”, „Купалиште”, „Градске зидине”, „Трабакули”, „Брацере” или „Житна пијаца” имају свој особени карактер и шарм. Исто тако и портрети: „Деца”, „Буца спава” и „Мала Словенкиња” или оне широко, пастозно третиране „Жетелице”, и она пикантна мала мртва природа „Дезвица”. Најсвежији, најнепосреднији, међутим, показује се Бешевић у

Никола Бешевић: Груж

рочито дечијих, над којима титра нека тиха и безазлена сањарија. Један сликар који, необузет неким нарочитим формалним или техничким проблемима, слика, спонтано, импресионистички, оно што га баш тренутно интересује, заголица, хватајући и фиксирајући живот — по Гетеовим речима — „у његовом шареном одблеску”, са неким свежим, наивним, али присно-сликарским задовољством. Такав се огласио Никола Бешевић, већ од почетка, од својих првих радова — да би се после доследно развијао и даље у том правцу и дао најзад и ову своју најновију колективну изложбу (отворена 1 III о. г.) која занима и привлачи, пре свега, својом лаком и искреном ведрином.

неколиким студијама цвећа, на пр. у оним једрим руменим „Камелијама”, у оном деликатном „Пољском цвећу” као и у бујном шаренилу „Цвећа (бр. 26)”.

Један колористички лиризам који проговара не претенциозно, простодушно, али изразито кроз најпростије мотиве, предмете природе.

СЛИКЕ ПЕТРА ДОБРОВИЋА У ФРАН. КЛУБУ

После једног, обимно као и садржајно, врло знатног периода жарког, лирски распеваног пејзажизма, Петар Добровић је већ на својој претпоследњој колективној изложби јасно и одлучно документовао свој повратак фигуралноме, нарочито, портрету. Крај још увек бројних, да, превлађујућих пејзажа, уметник је

ту дао већ, ипак, највиднија места и човечијем лику као главном превасходном предмету свог новог тражења и хотења. Портре, портретска студија и акт ушли су поново у први план.

Сада, са овом својом најновијом колекцијом од четрдесет платна (у француском клубу, од 8—23 марта), Добровић потврђује коначно ту своју преоријентацију. Он не чини то толико са неком програмском искључивошћу, неким начелним одбацавањем пејзажа и мртвих природа — којих има, врло лепих и репрезентативних, и на овој његовој изложби —, колико појачаним квалитетом и неком вишом, зналачкијом, уметничком као и човечанском сублимацијом својих нових фигуралних слика. Човечији лик и тело приказани, дати су ту са неком зрелом и свечаном озбиљношћу и са једним мирним престижом и интензитетом каквих још нема у његовим ранијим радовима аналогног предмета. И у овима је карактер био, често, фино запажен и фиксиран срећно, духовито, хитро, али можда и помало одвише летимично и импровизаторски; исто тако им је и колорит још био нешто прелатан и нематеријалан, готово акварелски провидан; — сада је ту титраву и транспарентну етеричност заменила солидна, студиозна конструкција и стабилна унутрашња равнотежа. Колорит је постао пунији, супстанцијалнији, а да није при томе изгубио од свога блеска и жара; можда још и на против, Добровић је успео да постави свој нови монументални портретски стил без штете по непосредност и живу динамику своје визије.

Велики, холбајнски помпезни и деликатни „Портре дубровачког епископа г. Др. Царевића је једна од најсјајнијих илустрација тога стила; слично и она раскошна хармонија јоргованове боје (свилена мантија) и сочног златножутог (позадина) што нам је предочава елегантна еклезијастичка фигура Монсињора Фабриса. Овамо спада и онај психолошки толико фини и изразити портре Дум. А. Мурата (црно одело и шешир пред скерлетном позадином), за којим не заостаје ни, такође сјајно окарактерисани и широко колорисани портре Патера Урбана Талије или онај г-ђе Добровић у тесном, сјајном црном оделу пред тиркизном позадином. Мањи по обиму, али не мање значајни по концепцији и изради, прикључују се портрети Конте В. Гоцеа, једне дражесне младе девојке („Бугарка“) и г. К. Страјнића.

Поред портрета, истичу се највидније, својим дивним, меким и живим колоритом као и сјајним цртежом, моделацијом, неколики актови, пре свега, она једра млада плавуша нежног светлог инкарната, у седећем ставу, и онај монументални „Атлет на одмору“ чија живо-ружичаста мускулатура тако ефектно одбија од кадифасто-жуте позадине. Међу њих треба уврстити и мајсторски насликани бели „Торзо“ једне мраморне Венере пред жарко руменом завесом.

Нови су мотиви „Закланог вола“ и „Кланице“ (од сваког по две варијанте), израђени са смелим, жарким реализмом, можда под инспирацијом Рембранта и Гоје.

Као пејзажиста, Добровић је још увек одушевљени поклоник Далмације чији су му предели, сунце и море, стварно, дали његову нову палету; ипак је он овај пут, крај „Борова у ветру“ и оне дражесне „Старе луке у Цавтату“, насликао и један бујан „Виноград у Фрушкој гори“, из чијег треперећег цветног шаренила

зрачи једна радост живота и природе као само ретко још из којег његовог пејзажа.

Добровићева пантеистичка лира звучи још увек пуно и заносно, али осећа се ипак већ јасно да се дубљи смер и прави етхос уметника окренуо на другу страну: ка човеку — у чијем духу, карактеру и судбини он сад, очигледно, тражи главни смисао живота и уметности.

ИЗЛОЖБА СЛИКА МИЛАНА КОЊОВИЋА

Милан Коњовић показао се одмах већ од своје прве појаве на нашим изложбама као безуслован и бескомпромисан приврженик чисто сликарског сликарства, наиме, једног апсолутног, до његових крајњих конзеквенција дотераног колоризма, за који боја више није само прва и једина материја или грађа, већ, у битноме, уједно и главни предмет и садржина слике. Боја, мрља боје као таква, као материја — дата, примењена, непосредно, као уметничка вредност и експонент уметничке емоције. Један лиризам, један колористички занос који тражи свој израз, своје искањене, изнад предметног, па можда и изнад фигуративног уопште, у слободном потезу кичице и у једном спонтаном и жарком развезивању тонова, боја.

Такво схватање сликарства или, тачније речено: таква сликарска осећајност изложена је разним опасностима: занемаривању и произвољном изобличавању форме, расплинућу конструкције и идеје у необузданом, чулном пиру боја и свима оним нескладностима, жестицама и бизарностима које атељски језик означава као „рапенски“ начин или манир.

Са тим опасностима имао је да се бори и Милан Коњовић дуго и утолико жељше што је његов бујни сликарски темперамент имао према себи, у његовом такође пуно развијеном смислу за дисциплину, једног готово равнот и стално будног противпартнера који је са истом енергијом заступао и своју тежњу, своје начело.

Стога и није за чуђење што је уметнику требало прилично времена и упорног, преданог рада да би срећно окончао ту борбу и решио свој уметнички проблем.

Ова његова најновија колективна изложба (15-26 III о. г.) сведочи да је тај резултат сада постигнут. Коњовић је спровео своју синтезу, реализовао је — т. ј. успео је да постави и фиксира конструктивно — своју визију, а да није при томе ништа жртвовао од свеже, индивидуалне спонтаности свога колористичког надахнућа и потеза. Његове жарке и пастиозне, али још до скоро, често, недовољно повезане, разлепшане мрље боје добиле су сада чврсте стабилности и сажете су органски и логично у склоп, у ткиво слике — чиме је уједно појачан и њихов индивидуални валер и ефект. Оно пламтеће жуто и наранчасто, онај жустри цинобер и загасити пурпур, сочни кобалт и индиго, оно оштро зелено, тамно сиво и мрко, све те, свакако, и саме по себи већ интересантне, узбудљиве боје — боје жеравице, усмијаног гвожђа, густог дима и олујне — делују још несравњено упечатљивије када овако јасно и пластично предочавају, евоцирају форме и предмете природе, када се зналачки уобличују у људске фигуре, пејзаже или цвеће, воће и слично.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Портрети и портретске студије као што су: она дражесна „Конављанка (бр. 5)“, онај импозантни, у боји толико раскошни „Конављан“, онај тако живо уочени и фиксирани „Песник“, онај још дубље и опочије дати „Убоги пријатељ“, „Професор Дида“ или „К. Страјнић“, затим оне штедре, злаћане визије „Жита“ „Равнице“ и „Војвођанског пејзажа“, она сенчасти, сањалачка „Улица“, онај деликатни мотив „Из Сомбора“, и композиције „У врту, (бр. 10)“, „На тераси“ и „У атељеу“, па најзад оне богато и значајне насликане „Мртве природе (бр. 4, и 36)“ и „Цвеће (бр. 3)“ — сви ти радови претстављају, по својој концепцији као и фактури, нешто ново у делу Милана Коњовића и означају једну знамениту етапу његовог уметничког развоја.

Милан Коњовић афирмира се као један модеран колориста снажног личног обележја и ретке уметничке озбиљности и лојалности. Његова изложба била је једна од најинтересантнијих што смо их видели у току ове сезоне.

Тодор Манојловић.

ИЗЛОЖБА СЛИКА Г. КОСТЕ ХАКМАНА

Коста Хакман, познати београдски живописац, приредио је колективну изложбу својих радова — уља, темпера и акварела — у великој дворани уметничког павиљона „Цвијета Зузорић“. Изложено је око педесет радова, који су тако вешто смештени да цела изложба даје један општи добар и освежавајући утисак.

Не само зато што Хакман заузима видно место међу нашим живописцима, не само због тога што је за нас ово прва прилика да видимо околико скупљених радова овога живописца, но исто толико и због непоузданости престоницке критике уметности, као и због обавештења и правилног развоја укуса нашег грађанства, неопходно је потребно обележити став према уметности и природи који заузимају живописци стремљена сличних онима Косте Хакмана, као и обележити у колико се и како Хакман издваја из гомиле.

Један велики део савремених уметника схвата уметничко дело као израз уметничког личног доживљавања у негосредном додиру са предметом који слика. Уметник није свесно дубоки мислилац, у оваквом случају. Он би требао да буде на првом месту нека врста ванредно осетљиве направе, у чију се пламенитост, непогрешност и оригиналност не сме сумњати. Чак ни онда ако нам је и сам садржај као и начин његова извођења нејасан, или чак и непријатан па и непојмљив. Наравно у оваквом ставу према уметности не може бити говора о претходном свесном истраживању, о интелектуално-социјалном планирању рада. Уметник, претпоставља се, већ носи у себи извесне наклоности и приступа извођењу уметничког дела чим наиђе на подесан предмет. Стварно, он је требало да буде нека врста живог аутомата који реагира само на извесне потпуно одређене услове. Или би пак требало да буде нека врста огледала које огледа само извесне облике и боје, само она осећања и узбуђења која може примити већ обојено и нарочито саграђено огледало. Овакови предуслови самим собом изискују непосредно бележење утисака и релативно брзо извођење. Другим речима, ако уметник збиља тежи да

тачно забележи своје ликовне доживљаје, овај став захтева техничку виртуозност, способност да ако и рука иде истом брзином, да рука буде непогрешна као и око, да се улога интелекта сведе искључиво на одржавање координације између ока и руке. И баш ова неопходност брзог бележења и јесте створила у савременом сликарству неопходност начина рада који би се, у недостатку бољег сурада, могао назвати непотпуном, не савршеном стенографијом живописне технике.

Ликовна стенографија ове врсте нема готово ничег заједничког са употребом утврђених ликовних симбола. Символизам игра велику улогу у ликовној уметности али он, да би био схватљив, да би могао деловати, мора бити уопштен у толикој мери да се личност уметника више огледа у начину претстављања тих симбола но у самом схватању. Другим речима занатлија долази пре уметника. Ова врста стенографије оснива се готово искључиво на асоцијацији идеја. Усправна, или близу усправна линија са мало зелене боје је дрво. Без линија је трава. Плаво, или ма која друга боја, која је изнад предела је небо итд. Тако се циљ уметника своди на једну једину ствар: дати једну обојену површину која ће бити необична али ипак пријатна оку. Силом ових околности уметник долази до неке врсте свога рукописа. Нечји је рукопис читкији, чвршћи и лепши а нечији раскошнији, слабији или нечитљив. И сам тај рукопис нема калиграфских особина, он служи само као начин покривања платна бојом, без обзира ма на какве вредности самих потеза. И тако се појам живописца претворио у појам чисто личног схватања декоративности. Уметник је приморан да се на неки начин изрази лако и посредно. Он престаје да буде уметник мислилац, уметник стваралац. Постаје пре свега „козер“. Он мора да је чак, пријатан, занимљив па чак и духовит. Његове ствари су увек у неизбежном облику недефинитивног израза у облику скица.

Слика у ликовној уметности има свој посебан психолошки значај у односу на гледаоца. Она, као незавршена и недоказана мисао, служи гледаоцу као потстрек. Она га буни на даља размишљања и осећања не приморавајући га да следује уски, и често пута тешки пут, одређење, потпуно изражене мисли. Док у случају дубљег живописног схватања просечни гледалац често пута не може да схвати уметничко дело просто због дубине живописне замисли и њене необичности који су изнад његовог просечног, свакодневног доживљавања, дотле пред скицом он је у могућности да је разрађује према својој личној осећању и нахођењу. Читав низ имена, да поменемо само: Матиса, Руо, Дифрен, Дифи, у савременој уметности постао је славан следујући овим правцем. Разлог је прост: у данашњем друштву које живи у знаку неизвесности и расула мали је број људи којима одређена и образложена и доказана мисао годи. Појављује се потреба изучавања, проверавања и оправданост самоопредељења. Пријатније је замислити у облицима све што год вам годи но бити приморан да признате да нешто не можете схватити јер још нисте за то дорасли.

Коста Хакман, по својој општем ставу, у главном припада овојој стремљењу савремених уметника. Ово се тврђење не сме протумачити као да се жели рећи

да Хакман подражава на кога од познатијих уметника светског гласа. Он се просто придружио групи људи било по природним наклоностима било због сличности темперамента или пак после доброг и свесног расуђивања. На који се је начин он нашао у колу тих људи то је за сада безначајна ствар. Али ипак важно је напоменути да ће вредност његових слика у великој мери зависити од важности која ће се на крају крајева придодати таковом схватању уметности. Исто тако не сме се заборавити да данас трговачка способност уметника, или његовог талента, игра већу улогу у популарисању једног уметника но његове праве уметничке вредности. Ово је нарочито важно за наше грађанство, кога би требало спасти грешака у које су пали американци љубитељи уметности. Не купујте имена, купујте уметничка дела. Ако не знате или не осећате уметничке вредности, оставите уметност на миру. Иначе ћете доживети паметније покољење које ће вам се смејати. И зато је паметније ићи на уметничке изложбе без обзира што сте чули о уметнику. Често пута дела скромног уметника у току времена вреде више од дела оних који умеју да организују рекламну страну свога посла.

Међу нашим уметницима **Коста Хакман** несумњиво има своје посебно место. Има, како те то вели (ја не знам зашто) личног, оригиналног. Нико код нас не слика сасвим као Коста Хакман. Али ако се већ говори о личности онда би требало говорити и о уметничким квалитетима те личности. Ако се под изразом личност, или „формиран“ у ликовној уметности узме у смислу да је извесно лице прошло кроз све могуће промене, да више нема шта да научи, да је једном рецију сазрео уметник који се не може даље развијати, онда би било готово немогуће одређивати ко је бољи ко је гори. Сви су они који су „формирани“, који имају „личност“ најбољи у свом уском делокругу, Али ако се личност схвати у социјално-психолошком смислу онда тај појам губи готово све прерогативе које му наша критика приписује у ликовној уметности. Несумњиво је да су и Рафаел и Леонардо и Микеланђело и Ен Греко велики уметници. Али исто тако је истина да је Рафаел у поређењу са осталом тројицом као личност као једна посебна психолошка социјална појава, готово ништаван, па му то ипак није сметало да буде велики уметник. Да би се могло ишта подробније рећи о личности, темпераменту Косте Хакмана потребно би било познавати боље његове радове, његов развој, његова схватања и истрајност, но што је то имао прилике писац ових редова. За сада, ценећи по ономе што смо видели до сада, Хакман је као уметничка личност и сувише водњикав, раслађен, разбарушен ма да необично питом и допадљив, да би могао својом оригиналношћу привући нарочиту пажњу. То је оригиналност ограничена и постаје безначајна у поређењу са осталим постигнућима у савременој уметности. Али, као што смо већ рекли за нас личност, јако или слабо, не значи и уметност. И самим тим што се у радовима уметника који деле исте погледе личност огледа готово искључиво у начину извођења а не у замисли, патање темперамента и оригиналности отпада. У осталом, што се тиче нашег, престонишког, сликарства Коста Хакман у томе погледу ако и ово примимо као елементе уметности не уступа никоме.

Изгледа као да Коста Хакман, изузев једног општег схватања, нема претходне концепције дела које ради. Претходно решавање поделе простора, координације цртежа и боје, продубљивање запремине слике не осећа се у његовим радовима. Компонување и израда су код њега, како изгледа једновремени и зависе у главном од извесних наклоности и случајности које наиђу у току самога рада. Иначе би било немогуће схватити несугласицу између обраде главе и руку у портрету сликара Мих. С. Петрова. Док су руке врло успешно и лако, ма да и снажно, наглашене дотле је лице измучено и технички неодлучно. Ова се несугласност много ређе налази у сликама предела а у темперама Хакмана у опште је нема. Портрет Јуре Ткачића је много уравнотеженији али је тако постављен да платно изгледа претрпано, око њега могућности да слободно, и без умора, прати уметничко тумачење облика. Узевши већ став коментатора Хакман је био принуђен да изабере технику која ће му најбоље омогућити његово изражавање. То је техника акварела, управо гваша. Делимично Хакман успева да постигне врло добре ефекте, али у главном губи карактер уљене боје. А тамо где је карактер уљене боје сачуван, делује непријатно у поређењу са ретком бојом која има прозачност акварела. Ова техника, цртање ретком бојом потезима четке, даје му могућности и да ради довољно брзо (?) и да малајући црта, али га истовремено може довести до устајалости, чиме би се његова садања техника могла претворити у чисти маниризам. С друге пак стране овај начин рада интелигентно продубљен могао би довести до великих резултата, нарочито у погледу одређености и постизавања личних симбола за основе облике у природи.

У темперама и акварелима Хакман је потпуно доследан и успео. Ширина схватања, лакоћа извођења, штедње у материјалу дају посебну ведрину и привлачност свима његовим радовима у овим материјалима. Ма да и у овим радовима уметник узима природу само као полазну тачку, ипак он је много убедљивији — и самим тим чак и ближи и непосреднији — но у својим уљима.

Они који желе да виде наше пределе са свима њиховим топографским детаљима не морају ићи на изложбу Косте Хакмана. Тога на његовој изложби нема. Он је битно коментатор. Он води неку врсту свога дневника уметничког доживљавања. Он прича са лакоћом. Није увек јасан и убедљив али је увек занимљив. По неки пут је и духовит. Не мислим духовит у занимању посетилаца изложбе својим шалама, но духовит чисто у сликарском смислу. Духовит у смислу посебне способности да процени, проживи и изрази на платну односе између разних предмета. Ово је можда једна од његових главних одлика у сликању предела.

Ако су наше данашње прилике такве да је неопходно бити интересантан али не и необичан, личан али не толико да се нарочито истиче, озбиљан по изгледу а неодлучан у изражавању својих уверења, мислити оригинално али у сагласности са средином, бити површно већи западњак од Француза у погледу моде, онда је ово врста живописа типична за нашу средину. И Коста Хакман, са свима својим лошим и добрим осо-

бинама, би могао послужити за претставника наших, градских, културних стремљења а посебице нашег сликарства.

ИЗЛОЖБА СЛИКА БУГАРСКОГ СЛИКАРА Г. ТОДОР ДИМИТРОВА

Тодор Димитров, млади бугарски живописац прередно је изложбу својих радова у просторијама Француског Клуба у Ратничком Дому. Димитрова је 1916 године прекинула војна служба у самом почетку уметничког школовања, који је после рата наставио у Риму и Ђенови, одакле је отишао у Јужну Америку и тамо радио неколико година. По повратку у своју отаџбину одржао је две изложбе у Софији једну 1933 а другу 1935 године. Обадве су изложбе добро успеле.

У главном, Димитров обрађује предмете који су сами собом живописни. Бира мотиве који су, тако рећи, већ готове слике, слике у обичном смислу те речи, т. ј. допадљиви мотиви чије просто бележење даје привлачан утисак на гледаоца. Избор свих његових предмета очигледно је инспирисан искључиво њиховом природном пикторесношћу, а не могућношћу даљег разрађивања тога мотива. За њега изглед предмета који обрађује није основа за изградњу једног уметничког дела но бележење тога изгледа је његов једини циљ.

На овој изложби је Димитров врло неједнак у вредности радова. По неки пут његово је бележење ефикасно, сложено и непосредно, а по неки пут врло неодлучно, нејасно и недовољно утанчано. Интересантно је поменути да се Димитров као уметник показује у најбољој светлости у обради зимских мотива са села. У њима је он тонски добар, у боји пријатнији и привлачнији но у обради летњих мотива. Изгледа да Димитров не може схватити лето на слици другојачије до у доминантни жутог кадмија, што у обради таквих мотива даје његовим платнима изглед грубости и недовољне осећајности.

По своме ставу Димитров је нека врста мешавине импресионизма и немачке савремене школе. Један став који не само да није јасно одређен но је чак и опасан по даљи развој уметника. Ми незнамо какав глас Димитров ужива у Софији, али је извесно да у Југославији његово место као уметника, не би било врло завидно.

Вреди забележити да Београд, и поред његове привидне апатије према домаћој ликовној уметности, привлачи све више и више пажњу страних уметника. Било да нам странци долазе у нади да продају овде боље но код куће, било зато што сматрају да излагање у нашој престоници носи неки морални престиж — они чине част Београду и Београђанима, и њихове изложбе

Димитров: Трг у Софији

треба посећивати, нарочито када су у питању наша браћа Бугари. На послетку, кад не би било никаквих других веза између две братске земље осим узајамних уметничких изложби, ове би манифестације саме собом означавале еру зближења и заједничког рада.

*

Г-ца Динкисон приређује изложбу намештаја у малој дворани Уметничког Павиљона. Изложбу је отворио, првог марта, енглески министар на нашем двору г. Роналд Камбел.

Г-ца Динкисон је дуже времена изучавала наше народне мотиве и покушавала да на основу њих изрази намештај који би стилски одговарао нашој народној декоративној уметности. Г-ца је стари и пожртвовани пријатељ нашег народа.

Сава Поповић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Позоришна хроника:

Народно позориште

ШЕКСПИРОВ „КОРИОЛАН“

Премијера „Кориолана“ донела нам је једну од најсјајнијих претстава и једно од најсвечанијих вечери ове позоришне сезоне која је већ нешто раније, са такође одлично — живописно и богато — постављеним „Руј Блазом“ Виктора Ига, ушла, под најбољим ауспицијама, у знак више, стилске, историјске драме.

Шекспира већ од дужег времена нисмо имали прилике да видимо на нашој позорници — и стога је ова његова величанствена римска трагедија, која својим вечитим проблемом тако чудно дубоко и узбудљиво засеца још и у нашу актуелност, дочекана са удвострученим интересовањем. Претстава „Кориолана“ одговорила је у пуној мери том очекивању, пруживши једну реализацију дела, у којој је ово — као и у опште дух највишег песника — дошло до изванредно снажног и жарког израза. Кобна, самртна борба између херојског, надчовечног, али охолог патриција и огорченог, револуционарног плебејства дата је са силовитим драмским замахом и неодољивом убедљивошћу.

Редитељ, г. Хеџл решио је свој задатак некако музички, оркестрално и полифонијски, постављајући, сасвим правилно, као идејну и сценску базу или атмосферу комада, једну плаху, урнебесну масу која у дивљем тумулту куља, таласа по форуму, јури горе, доле по мермерним степеницама и терасама, око монументалних, пластично израђених белих стубова, славољубка и ростра (дело г. Ст. Беложанског) — и из које се онда тиме ефектније издижу јаче осветљене фигуре солиста-јунака, нарочито оног главног, најсјајнијег што има, најзад, трагично да потоне у тој стихијској бури народног гнева, металног звекета и трештећих фанфара. Једна не само необично сликовита, бојадисана и динамичка, већ и веома смислена режија: она је изведена, развијена, логично до краја, из оштро уочене и дубоко проживљене основне идеје комада — као што се из једног јединог изгровитог музичког „лајмотива“ изграђује читава једна соната. После „Танхајзера“ и „Хофманових прича“, г. Хеџл се сада са својим „Кориоланом“, оверио коначно као један редитељ великог формата.

Наравно да су га при томе најефикасније помагали и претстављачи који су дали један угледан низ успешних, одличних, а понекад и сасвим сјајних реакција. На првом месту, разуме се, треба ту истаћи носиоца насловне улоге, г. **Никачевића** чији је Кориолан, у игри као и у дикцији, а нарочито у појави — један Торвалдзенов Ахил у кратком набраном хитону, сребрном оклопу и цакластом античком шлему — имао

неког дивног опорно-младачког замаха и херојског блеска. Један глумач створен за јуначке роле.

Г. **Златковић**, у упечатљивој карактерној маски и китњастој пурпурној тоги старог политичара и епикурејца Мененија Агрипе, развио је једну богату и праскаву скалу свог зрелог и значајког уметништва. Г. г. **Живановић** и **Н. Поповић**, као народни трибуни, дали су две оштро диференциране демагошке фигуре пуне необузданог бунтовничког жара, а г. г. **М. Милошевић** и **Новаковић**, као конзули, два отмено, готово и помало прециозно стилизована патрицијска типа. Ауфидије г. **Гошића**, варварски достојанствен и мрачан у појави као и у игри, отелотворио је ефектно противника и — коб Кориолана. У мајсторски диригованим масама грађана импозантно су фигурирали и глумци од јачине једног **Раденковића**, **Старчића**, **П. Петровића**, **Н. Јовановића** и др. У комичној сцени пред Ауфидијевим дворцем одликовали су се г. г. **М. Маринковић**, **Васић**, **Величковић** и г-ђа **Л. Петровић**.

Прве женске улоге: горда, херојска Волумнија г-ђе **Марковац**, нежна и суморна Виргилија г-ђе **Прегарц** и грациозна Валерија г-ђе **М. Поповић** биле су такође на висини.

„Кориолан“ је поњео један велик и заслужен успех — који је важан већ и стога што је поново оживео у последње доба нешто клонуло интересовање наше публике за Шекспира. У громким и неокончаним аплаузима што су пропраћали и завршили премијеру, одјекивала је канда и захвалност за ту срећну „рестаурацију“.

„СИЛЕ“ ДРАМА ОД Г-ЦЕ М. ДИНИЋ ПО РОМАНУ „ПОКОШЕНО ПОЉЕ“ ОД БРАНИМИРА ЂОСИЋА

Толико често расправљано (и, наравно, никад позитивно не решено) питање: да ли се може добро драматизовати један роман и да ли то уопште вреди и покушавати? — са обзиром на мршаве полууспехе, а понекад и пуне неуспехе који су тим путем постигнути чак и делима једног Балзака, Достојевског или Толстоја (свакако, могла би се ту навести, као противаргумент, сјајна позоришна каријера „Даме с камелијама“) — то питање добило је недавно поновне актуалности. Повод за то био би овај пут један оригиналан комад: драма „Силе“ коју је израдила г-ца **М. Димић** по другом делу романа „Покошено поље“ од пок. **Бранимира Ђосића** (премијера 5. III). Дакле, један комад са извесним специјалним обележјем: дело једног прерано преминулог даровитог младог писца које је пијетет изнео на позорницу. Са обзиром на ту околност,

међутим, оправданост те драматизације остаје, сасвим природно, ван дискусије, и оно горе назначено начелно естетичко питање отпада само по себи.

Роман „Покошено поље” од пок. Бр. Ђосића познат је великом делу наших читалаца; један роман из нашег доба и наше средине, једна мрачна слика нашег друштва чија је вредност не толико у њеном објективном и анегдотском делу, колико у субјективном осећању писца, у његовом горком лиризму и треперећем револту противу социјалне неправде исто као и у епској, описној ширини његовог излагања. Све те врлине, међутим, везане толико присно за облик и атмосферу романа, дају се само врло тешко и врло делимично пренети у ужи оквир и општрију светлост драме. Г-ца М. Димић морала је стога у својој, уосталом, сценски, сасвим умешној драматизацији да се држи, пре свега, објективног и анегдотског, заостравајући, потенцирајући, сходно, драмске моменте и ситуације. Наравно да је на тај начин пропало много од специјалне боје, атмосфере и перспективе оригинала и да је цела ствар постала, некако, сивља, тврђа и конвенционалнија. Драма „Силе”, онаква каква јесте, прикључује се, стварно, по целом свом духу и стилу, оним данас већ прилично бројним комадима „из београдског живота” који се од неколико година на овамо појављују стално и чији мотиви, типови, ситуације и сукоби почињу сада већ, полако, и да се понављају и шаблонизирају.

Враћа се увек поново, уз незнатне варијације, онај мање или више разбојнички велики финансијер, спекулант или и политичар (обично све то у једном лицу) са својим достојним „пријатељима”, помагачима и пришипетљама, са својом накинђуреном, арогантном и блесавом женом, својом исто таквом или још гором „модерном” ћерком и још много горим сином развратником и дегенериком који, сви скупа, изводе свој криминални бес; — затим она убога, али поштена малограђанска породица, онај од претераног, а бесплодног рада, неокончане бриге и невоље већ готово сатрти отац или — још боље! — она јадна мајка удовица са анђeosки безазленом, чистом јединицом ћерком — коју онда онај дегенерисани, перверзни богаташки син има да „упропасти” и отера у самоубиство — евенуално и уз потпору свога зверског оца и неког зликовачког бирократског механизма —; и, најзад онај идеални — али, већином, на жалост и прилично иреални — поштењак који претставља здрави народски морал, који се жарко и благородно ишчуђава, зграњава, револтира пред толиком инфамијом, који дува узбуну и води трагичну борбу противу отмених ницова и, наравно, подлеже, на крају, у тој борби, али не пре но што је испалио противу душмана цео један низ мање или више нових и дубоких, али увек ефектних инвектива, а понекад, у последњој сцени, и неколико аутентичних револверских метака — чиме је онда успех комада коначно обезбеђен.

Свега тога има, помало, и у „Силама”; иако, треба свакако нагласити, то не долази толико — или барем не долази у тој драстичној и стереотипизираној форми — из „Покошеног поља”, колико од светлости рампе и од неизбежног аутоматског дејства једне извесне утврђене драмске технике и позоришне моде.

Уосталом, и крај таквих редукција и схематизација, опажа се у комаду, местимиче, још јасно и непосредно, првобитна замисао, идеја, визија пок. Ђосића. Понеки момент, тип или и цела слика одишу свежим индивидуалним животом. Ту је, нарочито, она мајсторски приказана редакција „Штампе” са оним толико живо датим, такорећи флагрантно ухваћеним типовима разних новинара (онај Бурмаз!); — то није клише, то је доживљај, живот.

Претстава „Силе” била је, у својој целини, складна. Редитељ, г. Ј. Кулунџић дао јој је један жив, хитар, можда чак и нешто задихан темпо. Глумци су играли са вољом и љубављу своје не увек захваане улоге.

Г. Никачевић унео је у идеалисану, замало да не апстрактну фигуру новинара Бајкића топле човечанске вибрације и узбудљивог мужевног револта, док је г. Живановић са изванредном психолошком проницљивошћу, дрским хумором и погођеном хоштапдерском елеганцијом оживео покварењака Бурмаза. Г. Новаковић снабдео је погруженог старог новинара-интелектуалца Дреновца племенитим акцентима истините духовности и туге. Исто су тако и г. г. Раденковић, Дрнџић, Антонијевић, П. Петровић, М. Милошевић и остали дали у својим ролама креације од карактера и рељефа. У женским улогама које у овом комаду нису толико видне истакле су се ипак, најпохвалније, г-ђе Арсеновић, Е. Микулић, Поповић и г-це Урбан и Текић.

„МАРКИЗ ПРИОЛА” ОД АНРИ ЛАВДАНА. — ДВАДЕСЕТПЕТОГОДИШЊИ ЈУБИЛЕЈ ВЛ. ДРАГУТИНОВИЋА

Г. Владета Драгутиновић, драмски првак и редитељ нашег Нар. Позоришта напунио је ових дана двадесет и пет година свога плодног и успехом овећаног уметничког рада. Та по нашег омиљеног уметника исто као и целу нашу глуму знаменита годишњица свечано је прослављена 11 о. м. у Нар. Позоришту.

Одличја Легије части и Св. Саве (IV ст.), венци, прегршти свежег пролетњег цвећа и разни други дарови, усрдни поздравни говори и једна многобројна, отмена и одушевљена публика дали су сходни сјајни украс и оквир том симпатичном јубиларном вечеру.

Игран је том приликом, по жељи самога слављеника, „Маркиз Приола” од А. Лавдана. Тај некада чувени и омиљени репертоарски комад Француске комедије (велики, недавно преминули Лебарџи дао је у њему једну од својих најсјајнијих креација) данас, наравно, не може више да делује онако живо и непосредно као у доба своје прве појаве. Готово четири деценије — и то још какве! — што су од онда пролетеле засуле су га полако, али неумитно, једним приличним слојем праха, кроз који већ само слабо продире његов некадашњи блесак, а све јаче, упадљивије стрче његове мане и наивности. Један салонски, „друштвени” и психолошки комад, мање-више, у смислу Диме сина; један комад чији је главни предмет и проблем: љубав (данас бисмо прецизније рекли: еротика), однос човека према жени и љубавни морал — и у коме се онај чувени духовити и сентенциозни дијалог, у критичним, „драмским” моментима, развезује, често, у неку сентименталну и високопарну декламацију.

Али у тој млакој, конвенционалној атмосфери креће се један чудан, немиран, психолошки необично интересантан јунак који указује већ на дубље песничке и човечанске доживљаје. Лавдан се није задржао искључиво на Дими сину и у оном готово неминовном „дискретном” салону старије француске друштвене комедије, већ је примио плодних потстрекa и од извесних својих великих савременика, на пр. од Хијсмана, Вајлда и Ибзена. То се опажа јасно баш на оној тамно-блештавој, трагичној фигури његовог јунака чији префињени и морбидни естетизам долази канда од Дезе-сента, а дрски цинизам и неодољива монденска елеганција од лорд Анри Вотна, док му је болест иста као и у оног несрећног Освалда у „Аветима”. Његова је трагика у томе што, несвестан свога стања, иако тако-рећи већ од почетка жигосан страшним знамењем смрти, он махнито наставља, тера даље, све до свог коначног физичког слома, своје развратничко пировање које, на тај начин, постаје стварно једна језовита „игра смрти” — *dance macabre*. То онда избија опет и онај добри стари моралистички момент Диме сина и целе оне школе: грешник испашта, плаћа својом свирепом физичком патњом и смрћу за свој цинизам, атеизам и неморал — а добри и честити људи: његов благородни ванбрачни син, његова тешко увређена бивша жена и

њена паметна и племенита пријатељица неговаће га до краја са хришћанским милосрђем и пожртвовањем. Парализа као казна Божија и опомена на добро морално поведење.

Крај свих тих својих временски условљених наивности и рогобатности, „Маркиз Приола” је, понављамо, један комад од вредности, а његов јунак једна сјајна улога — коју су стога радо и са ефектом играли многи одлични и славни карактерни глумци.

Г. Драгутиновић пошао је за тим примером и дао је тако једну од својих најјачих и најзрелијих креација. Његов Приола, непогрешно, аристократски отмен у појави и држању, блештав у дикцији и неодољив у љубавним, заводничким сценама, био је дубоко човечан и потресан у трагичним призорима, нарочито, у оном последњем, најсвирепијем.

Један низ најодабранијих партнера — г-ђе Ду-галић, Ризнић, Прегарц, са г-ђом М. Поповић као (одиста, дражесном) „компарзом”, и г. г. М. Милоше-вић, Б. Николић, Дрнић, Н. Јовановић и др. — у оквиру је достојно ту одличну јубиларну креацију Драгутиновићеву — коју, свакако, вреди видети и не-зависно од јубилеја.

Тодор Манојловић

У
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Исправка:

РАД И ОДЛУКЕ VII КОНГРЕСА САВЕЗА ГРАДОВА

Уредништво „Београдских Општинских Новина“ примило је следећу исправку: г. др. Милосава Стојадиновића на објављени информативни извештај са пленарне седнице Пословног одбора Савеза градова.

Исправка г. Стојадиновића текстуално гласи:

„На основу Закона о штампи, чл. 26 и 27, моли се Редакциони одбор и уредник „Београдских Општинских Новина“, да изволе, већ у првом наредном броју тих новина, објавити ову моју исправку на личне нападе против мене објављене у бр. 1, година 54, свеска јануар 1936 год., десни стубац, страна 75 и страна 76 леви стубац“ „Београдских Општинских Новина“.

Апсолутно не стоји, да је пленум Конгреса Савеза градова „на крају говора г. Николајевића предлог о моралној осуди г. Стојадиновићевог поступка прихватио плескањем и поздрављањем г. Видаковића“ коме је, вели се даље, „дата пуна морална сатисфакција“. Од почетка до краја све је ово сушта неистина. Пленум се уопште није бавио овим питањем, иако је г. Видаковић покушавао да на предходном састанку заинтересује неке чланове за своју ствар не обавештавајући их тачно о чему се ради. Пленум конгреса није могао, нити је уопште то његов задатак, да се бави приватним стварима г. Видаковића, па га се самим тим не тичу ни начелне полемике наших јавних радника о најцелисходнијем вођењу социјалне политике у држави. Поједини чланови делегација могли су, на своју руку, на томе предходном састанку да испољавају које год хоће симпатије, па су то право, ван сумње, имали и г. г. Д. Николајевић и Тавчар. Али не постоји и не може се ничим доказати чињеница да је пленум Савеза као такав, како се тврди у инкриминисаном напису, могао да мене осуђује, чак да ме и морално осуди јер је тобож г. Видаковић нападнут као „један службени функционер Савеза“.

Постоје непобитне чињенице да је г. Видаковић својим последњим књигама заступао мишљења која су у пуној опреци са основном идеологијом Савеза. Тако он на страни 88 своје књиге: „Комуналне финансије наших градова“ тврди: да је за „социјализацију великог капитала и индустрије, као прве етапе ка пуној и неминовној колективизацији“. Његова је ствар како ће мислити, али је и моје право да мислим својом главом, пак и по цену да се замерим г. Николајевићу, који вели да је ово: „потпуно лични напад“. Није ово лична него крупна, начелна ствар. Г. Видаковић је за ту своју књигу употребио грб престоничке општине, рекао да је исту написао према службеним подацима Савеза и напоследку ставио на чело те књиге: „Библиотека Градског поглаварства града Београда“. Ето то је оно што он апсолутно није смео да чини увлачећи Савез и општину београдску као покровитеље тих својих идеја. Он и овога пута, по споразуму и са одобрењем Редакционог одбора, — без чијег знања не сме ништа да се објави — узима службене новине престонице за један тежак напад. Он је далеко од истине тамо где тврди да је нападнут „као функционер“, јер функцио-

нер нема овлашћења да заступа програм укидања друштва приватне својине, чак ни у „неколико реченица“, чиме г. Николајевић тежи да ублажи значај ове ствари. — Напоследку и чињеница, да Савез не представља градове оних управа које је народ изабрао са политичким мандатом да се залажу за овакав комунални програм,

могу да пресуђују у овако крупним социјално-политичким питањима, нити је то њихов задатак, нити је пак Савез, свестан своје улоге, уопште могао у то да се упушта. Како би, уосталом, могао Савез градова да се залаже за свога „функционера“ кад је овај одступио од његових основних идеја? Ја остајем при томе, заједно са Савезом, да г. Видаковић није све оно написао у својству функционера, отуда се конгрес није могао залагати за његова приватна мишљења, најмање је могао и смео да доноси одлуку о мојој моралној осуди. О томе ће, у осталом, бити речи и на суду, поводом моје тужбе због нанетих ми увреда и клевета.

30 јануара 1936 год.

Београд.

Др. Милослав Стојадиновић, с. р. публициста”

* * *

Редакциони одбор — секција за штампу градског Већа града Београда на својој седници одлучила: „Да се исправка г. др. Милослава Стојадиновића објави у идућем броју часописа и ако она само покушава на један необјективан начин да оповргне стриктно информативно објављене чињенице са Пленарне седнице Пословног одбора Савеза градова. Исправка ће се објавити без икаквог коментара већ ће се испод исправке само текстуално цитирати службени записник Пословног одбора Савеза градова. Тога ради тражити записник од управе Савеза градова из Загреба. У колико записник не стигне на време из Загреба, исправку објавити без цитата записника, а у идућем броју цитирати тај део стенографског записника. Редакциони одбор констатује, да је објављени извештај са седнице Пословног одбора и VIII Конгреса Савеза градова апсолутно аутентичан и истинит, и да га је пре објављивања прегледао Редакциони одбор „Београдских Општинских Новина“ на својој редовној седници.

Део извештаја који говори о осуди Стојадиновићевог поступка објављен је у извештају са Пленарне седнице Пословног одбора Савеза градова, на којој се и расправљао тај случај, а не у извештају са Конгреса градова, који је под засебним поднасловом објављен у истоме напису у часопису „Београдских Општинских Новина“ бр. 1 за 1936 годину. И овај део информативног извештаја који говори о моралној осуди г. Стојадиновићем поступку прегледан је и ређигован на седници Редакционог одбора“.

(Са седнице Редакционог одбора (секције за штампу и културну пропаганду Градског већа града Београда) одржане 7-11-1936 године).

Белешке и прикази

ДОПУНА ИЗВЕШТАЈА О ПОСЕТИ ИЗАСЛАНСТВА ЧЕХОСЛОВАЧКОГ НАРОДА БЕОГРАДУ И ГРОБУ БЛАЖЕНОПОЧИВШЕГ КРАЉА АЛЕКСАНДРА

Изасланство чехословачког народа и чехословачких градова, вођено претставницима Чехословачко-југословенских лига из Прага г. г. Др. Петром Зенклом и Др. Јарославом Чихеком, као потпретседницима лига и великим пријатељима нашег народа, посетило је Београд 13 октобра пр. године и положило урну са светом чехословачком земљом на гроб Блаженопочившег Краља. О овој посети претставника братског народа, часопис Београда донео је врло обиман извештај од преко три штампана табака. На тај извештај желимо сада, од стране уредништва, да учинимо само неколико кратких информативних допуна:

Г. г. Пекарек, Др. Људ. Черни, Др. Раше, инж. Мајзнер, Јирж Пихл, угледни пријатељи нашег народа, били су одређени у делегацију, али у последњем моменту, услед својих службених послова, морали су да одустану од путовања у Југославију, те тако у истој нису ни учествовали. У делегацији братске Чехословачке заступали су „Колеж Краља Александра I“ уважене госпође Јарослава Чихака, Петра Зенкла и Руженка Пелантова.

Њено Величанство Краљица Марија благоизводела је примити делегације Чехословачких претставника у личну аудиенцију. У првој делегацији били су примљени г. г. Др. Петар Зенкл са госпођом, Др. Јарослав Чихак са госпођом, и г-ђа Др. Р. Пелантова, директор одеље, општине града Прага.

Поред проф. Др. Петра Зенкла, веома великих заслуга за ову што већу међународну сарадњу Чехословачко-Југословенских лица, као и за ову посету Београду братске чехословачке делегације, има нарочито г. Јарослав Чихак, II потпретседник Чехословачко-Југословенске лиге из Прага.

Молимо да читаоци приме ове допуне на наш извештај из октобарског броја часописа Београда, „Б.О.Н.“.

Из уредништва

Прикази:

ОСАМДЕСЕТ СВЕЧАРСКИХ ДАНА

Под горњим насловом изашло је из штампе дело Љубе М. Богичевића протојереја београдског. Добро дело, а у добри час! У њему ће сваки правословац — свечар наћи опис свога Крсног имена, а уз то још, уз сваког светитеља живописан је и његов лик. Ту налазите оседеле старце, нејаку децу, људе у напону снаге, младиће са тек нагараним наусницама, лепотице девојке о које се цареви отимају, мајке, врло учене и врло просте људе — и сва та група људских бића трпи најужаснија мучења и иде у смрт за високе идеале Распетого. Из крви ових мученика израсло је хришћанство. Свет је освојила не проповед о Хри-

сту, већ страдања за науку Његову. Тачне су речи др. Николаја Велимировића да је црква Христова сазидана на костима мученика. Хришћанска религија је, као ни једна, религија дела.

Обично се мисли, да су ти мученици били неразумни фанатици и bigotне незналице, а међутим ми овде видимо међу њима и такве, који се баве књижевношћу, историјом, физиком, астрономијом, филозофијом, математиком и медецином, али су сви убеђени у високе идеале јеванђеља. И људима данашњице потребна је религија, али религија, која је по речима Масариковим, у складу са разумом.

Верски хероји, описани у „Осамдесет свечарских дана“, били су и велики социјални радници свога доба. Још за време апостола, архиђакон Стефан се старао о невољницима, незаштићеној сирочади, бедним удовицама и незапосленим члановима прве хришћанске општине. Сава Освећени сазида два дома — један у Јерусалиму, други у Јерихону — који служашу за стан и преноћиште путника. Измоли у цара Јустинијана, те овај сазида болнице у Јерусалиму, и у њих доведе учене лекаре. Свети Јован Златоуст уступио је своје дохотке за издржавање болница, а син тога подизао је домове за старе, изнемогле и болесне. Свети Јован Милостиви, поред безброј милосрдних дела, слао је злата и лађе пуне пшенице за исхрану заробљеника и откуп робова. Ту је још и много других мученика и светитеља који су страдали, што се је социјална беда народних маса коснула њихова срца.

У ову књигу г. Богичевић је унео и галерију наших националних светитеља: Светог Саве, Ђорђа Кратовца, Василија Острошког, Кнеза Лазара Косовског мученика, Мајке Ангелине, Јована Рилског, Свете Параскеве, Петра Цетињског, Прохора Пчињског, и Стефана Дечанског. Најзад у ову књигу унети су још и мученици из наших последњих ратова за ослобођење и уједињење.

Дело г. Богичевића је изврсно. Језик је чист, а ликови су израђени у духу православне цркве, тако да се са њих могу живописати иконе за наше домове.

Ова књига г. Богичевића добија још већу вредност, кад се зна да су, удбеници за веронауку по нашим средњим школама махом неразумљиви и пуни мутних и тамних догматских расправљања, те би могла згодно да послужи као помоћно сретство за учење Христове науке. Читањем ове књиге приближавамо се верском и моралном идеалу Христа.

С тога усрдно препоручујемо ову књигу г. Богичевића свима. Иста се може добити код писца — Мравићева ул. 12, а претплата се полаже на чековни рачун бр. 57.333.

Др. Милорад Станојевић.

КЊИГА О ПАТЊАМА ЗЕМУНАЦА ЗА ВРЕМЕ
СВЕТСКОГ РАТА

И рат, иако је најбруталнија и најкрвавија стварност, није без извесних парадокса. Парадокс је, на пример, чињеница да се многи војни обвезници са пушкама у рукама боре за циљеве своје отаџбине и стога су у положају да сваког тренутка изгубе своје животе, а у то исто време војни и жандармеријски одреди те исте отаџбине на свакојаче начине, а без икаквог стварног разлога, муче чланове њихових породица: њихове очеве, матере, жене, децу, браћу и сестре бацају у затворе, интернирају у далеке, туђе крајеве, да их пре или после покосе глад, зима и болести, мрцваре, сакате и убијају, њихове животне намирнице, покућанство и стоку уништавају и развлаче, а куће и остале зграде руше и пале. И наш народ у бившој аустро-угарској монархији, нарочито добар његов део у Срему и Босни и Херцеговини, осетио је такву „велику љубав“, коју су гајили према њему органи његове „драге“ отаџбине, у првом реду маџарска војска и жандармерија, за време минулог светског рата. Истина, отада су многи јауци умукли, многе ране залечене, многи покојници већ заборављени, а место попаљених кућа и села подигнута нова. Али у сећању преосталих живих остале су језиве слике као сведочанства дивљаштва оних који се и данас претстављају као цивилизован и културан народ. Само, време чини своје, и један по један очевидац тих грозота изумире, тако да их је из године у годину све мање. А за ових 17 година живота у заједничкој држави тако мало је учињено да се забележе и спасу од заборава подаци о тим грозотама. Изгледа да ни једна наша установа није нашла за потребно да се прихвати тога посла. Оно што је досад учињено у том правцу, нешто у Србији и Босни и Херцеговини, резултат је рада родољубивих и добронамерних појединаца. Међутим, рад појединаца, ма колико предузимљивих и вредних, у немогућности је да обухвати слику свих патњи целокупног нашег народа за време минулог светског рата. За такав огроман посао мале су снаге и средства појединог човека. Такав посао тражи много људских умних снага и много материјалних средстава. Ипак док га не предузме која позвана установа или више њих заједно, не преостаје ништа друго но да поједини родољубиви грађани и даље отржу од заборава оно што се у њиховом крају може отргнути. Стога су нам добро дошли и делимични подаци г. Тоше Искруљева о патњама сремског становништва нарочито у почетку светског рата. Г. Искруљев је обišао села Јужног Срема 1932 године, од очевидаца, рођака и суседа мучених и поубијаних грађана покупио потребне податке, средио их и недавно издао у свом великом делу „Распеће српског народа у Срему 1914 и Маџари“.

Иако заморена двама балканским ратовима и албанском буну, мала Краљевина Србија ипак је у почетку светског рата мушки одолевала упадима аустро-маџарских свежих и добро опремљених корпуса, јуначки их тукла, у масама заробљавала а остатке снажно бацала преко Саве и Дрине. Али њени савезници тражили су од ње још већих напора и још више жртава. Да би олакшала положај руске војске у Гали-

цији и створила забуну и запрепашћење код народа аустро-угарске монархије, Србија је, на захтев генералисимуса руске војске великог Кнеза Николаја Николајевића, морала предузети прелаз у Срем. Са још неопорављеним и слабо опремљеним одредима она је то и учинила и за време од 6 до 14 септембра 1914 године заузела територије 40 општина у Јужном Срему. Било је природно да је сремско махом српско становништво радосно дочекало своју браћу и видно показало своју љубав и оданост према ослободиоцима. Али када се српска војска морала повући преко Саве пред надмоћним непријатељем, разбеснели маџарски војници и жандарми, не могући се осветити наоружаној српској војсци због њеног прелаза преко „неприкосновене границе св. Стевана“, испољили су сву своју „храброст“ и „витештво“ на мирном и голоруком сремском становништву, чија је једина кривица била у томе, што су од вајкада били Срби православне вере као и народ у Краљевини Србији.

У овај мах и на овом месту нећемо се дотицати низа мучења патриотског сеоског становништва сремског, него ћемо читаоцима скренути пажњу само на податке г. Искруљева о мучењима и патњама наших суграђана Земунаца.

Чим је објављен рат, за земунске Србе настали су тешки дани. Почела су хапшења свакодневно и у масама. Око 200 Срба свих занимања убрзо је било ухапшено, затворено и потом засебним возом одвучено у интернацију у Бенђеш и друга маџарска места. А међу онима који нису били одвучени у интернацију многи су били ухапшени и држани као таоци, да својим главама јемче за мир и ред у граду.

Када је српска војска 10 септембра 1914 ушла у Земун, српско становништво дочекало ју је одушељено, са сузама радосницама, са песмом и звуцима звона са свих цркава, обасипајући војнике цвећем, пешкирима и платном и искитивши војнике заставама и ћилимима. Али кад се она већ после пет дана морала повући, са њом је прешло у Београд и око хиљаду Земунаца Срба, оставивши све своје имање на милост и немилост острвеној маџарској солдатеци. Вративши се у Земун, маџарски војници прво су стрелићали десетине грађана без обзира на пол, доба старости и занимање, потом уз шибање, кундачење и најпростије погрде интернирали све српско становништво махом у Мославину, где је остало до 1916 године и где је њих преко 400 помрло од глади, зиме и болести. А када су се преостали полуживи вратили кућама, нашли су голе зидове и празне просторије. Све драгоцености и ствари покрали су и развукли они исти војници, који су били одређени да чувају њихове куће и имовину. Потом су аустро-маџарске власти тражиле избегле Земунце по целој окупираној Србији и сваког пронађеног и ухапшеног изводили на оптуженичку клупу. Тако је било подигнуто 783 тужбе против земунских Срба због велеиздаје. И мушкарци и женискиње, и старци и малолетници, из свих друштвених редова, били су осуђени на десетине година тешке тамнице и мучени у њој глађу и зимом, тако да многи нису дочекали светле часове народног ослобођења и уједињења.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Човеку стаје памет пред сазнањем због чега су појединци били мучени и убијани и на какве све начине су били мучени и убијани. Из података, које је г. Искруљев објавио у овој књизи, лако се може створити закључак, да се тешко може наћи равнот примера мучењима и дивљаштву, које су Маџари извршили над нашим голоруким народом.

На питања: „Зашто су били Маџари тако немилостиви и бездушни према нашој браћи, и зашто су убијали наше Сремце у великим масама? Зашто су им палили села, рушили цркве и школе, те их материјално сасвим упропастили, кад за то није било никаква озбиљна разлога? Зашто су они интернирали народ наш из многих општина ноћу, голе и босе, без одела, без обуће, по киши и блату, по снегу и мразу, те је због таквог неочекиваног поступка платило главном неколико хиљада наших невиних Срба?“ — Г. Искруљев се потрудио да нађе и да овакав одговор: Да би маџарске спахије, грофови и барони скренули пажњу многобројне сиротиње са себе и својих огромних имања, — шест десетина маџарског сељачког народа нема ни бразде земље, — они су се трудили да њену пажњу обрете на другу страну. Стога су је стално залуђивали и опијали неостварљивим националним идеалима и надама, говорећи јој о великој маџарској држави од Карпата до Јадранског и Црног Мора, држави, која би, са јединственим политичким маџарским народом, поред уже Угарске, као језгра државе, обухватила Хрватску, Славонију са Сремом, Далмацију, Босну, Херцеговину, Србију, Бугарску до балканских планина и Румунију, и у којој би маџарска сиротиња, поред остварења свог националног сна: Велике Маџарске, решила и питање своје боље животне егзистенције, дошавши у освојеним крајевима до лепе земље и кућишта на рачун поробљених народа. Стално дражена и хушкана против нродносати, ова иначе некултурна сиротињска маса, кад је једног дана била наоружана и пуштена међу голоруки славенски живаљ, сасвим природно, чинила је оно на шта је десетинама година била припремана: вршила свакојака зверства и крвопролића.

Ако г. Искруљев и није исцрпео сав материјал, — сам признаје, да његови подаци „не обухватају све догађаје које су преживели наши драги Сремци у то време“ и „да се у њима чак не спомињу ни многи наши виђенији људи из тих крајева који су много муке и патње преживели због свог србовања“, — он је указао на једно поље рада досад мало обрађивано и на потребу, да се наше културне и научне установе, материјално обезбеђене, лате свог посла и сачувају од заборава патње, кињења и мучења целокупног нашег народа од стране свих наших непријатеља за време минулог светског рата.

Поред овог материјала, који износи први део ове књиге, г. Искруљев је у другом делу изнео историјате Бајског троугла и Сент-Андреје, износећи „стање нашег народа у Бачкој према маџарској граници, у намери да се наше стање овде, уколико је год могуће, поправи што пре и што боље и да се онде ојачамо и подигнемо на завидан степен духовне и материјалне културе“. Иако су и ово врло важна и национална и државна питања и вапију за својим смишљеним и

хитним решењима, ипак их није требало уносити у ову књигу, но их је, кад су тако лепо и прегледно обрађена, требало издати у засебној публикацији. Тиме би ова књига била обимом мања и, што је главно, ценом доступнија многим нашем човеку.

Падају у очи два симпатична момента, која заслужују да се подвуку. Прво, г. Искруљев је издао ово замашно дело о своме трошку, непотпомогнут ни најмањом сумом ни од једне наше установе. Друго, он је чист приход од ове књиге, чија је цена 150 динара, наменио „фонду за подизање споменика палим српским војницима у Срему, као и палим српским мученицима из Срема, који су својом крвљу и костима помогли да се створи и изгради данашња наша домовина, велика и лепа Југославија“. И по својој лепој и корисној садржини и по племенитој намени чистог прихода од проданих примерака дело г. Тоше Искруљева „Распеће српског народа у Срему 1914 и Маџари“ заслужује не само топао прихват наше читалачке публике но и обимну потпору наших националних, културних и просветних удружења и установа, као и свих општинских библиотека.

САВЕСТИ У КРЗНУ

Живот се јавља, развија и струји у разним облицима и односима. Стога нема ничег необичног и изненађујућег у томе, што га понеки писац слика онаквог какав види и замишља у вишим друштвеним круговима, као што нема ничег необичног и изненађујућег ни у томе, што га други писац слика онаквог какав је сагледао и осетио у нижим и најнижим друштвеним редовима. Уз то, нема ничег необичног и изненађујућег ни у томе што га један писац слика са лепе и идеалне стране, а други, са рђаве, мрачне и себичне стране. Јер живот има и светлих, и мрачних и добрих и рђавих страна, већ према томе у којој средини, у којим ситуацијама и из ког угла се посматра и проучава. Истина, од утицаја је и овакво или онакво гледање на свет, које преовлађује у појединим периодима и које често има за последицу адекватно описивање и сликање тадашњег живота. Тако се и у наше послератно време у појединим књижевностима уочава а у понеким узима широке размере тако звана социјална књижевност, под којом често хоће да се подразумева сликање живота само најнижих друштвених слојева, исцеђених индустријских радника и бременитих граница, великоварошке уличне и периферијске сиротиње, служавки, шегрта и деце препуштене улици и, затим, сеоске сиротиње без довољно круха и руха, једном речју, оног радног народа који због данашњих друштвених прилика никако не може да се отргне из железних стега немилосрдних послодаваца и изиђе на светлост сунца, благостања и радости носе стално, до смрти, налази у мучној зависности од ђуди, и интереса бездушних власника, у непрекидном мучењу и ломљењу својих животних снага и губљењу здравља само за парче тврдог хлеба, да би се многи, пре или после, нашли на улици да просе, или, у повољнијем случају, у каквом склоништу или болници, да из напаћеног, пре времена изможденог тела испусте болну и увређену душу.

Разуме се, нико увиђаван нема ништа против тога, да наши писци не пролазе глухи и слепи поред живота оних наших појединаца који су потиштени и пате, оних друштвених слојева који вапију за човечијим животом но што им је садашњи и оних читавих крајева, који осећају оскудицу у свему: и у оном што им је од бога, као природа, и у свему оном што би им могли и требали пружити они људи који су срећнији и могућнији од њихових ојађених становника. Само, сликајући живот наших оскудних крајева и бедом обрваних људи, наши писци не би их смели гледати кроз призму живота оног света са најнижих друштвених лествица, који је типичан и многобројан у великим индустријским земљама и милионским страним градовима но треба да у својим делима описују доиста наше људе огрезле у беди и дају нашу невољну средину онаква каква је она у својој стварној тежини и специфичности а не каква се замишља после читања дела Sinclaira Lewisa.

Али ако се који наш писац у жеку овакве социјалне књижевности не спушта до наших сиромашних друштвених слојева и оскудних крајева но покушава да слика наш монденски, берзански, политички закужени живот, живот нашег вишег света, оних на врху друштвених лествица, живот сав у проводу, борби за сјајним зарадама и стога без великих моралних обзира, онда ни у томе не видимо ништа неприродно и изненађујуће. Само, и од таквих писаца очекујемо да се не поводе за писцима западних књижевности, познатих по своме уједначеном описивању космополитског света но да у својим делима доиста приказују наш живот, нашу специфичку средину, наше људе, наше посувраћене нарави. Са таквим очекивањем приступили смо и „Савестима у крзну“, роману г. Милорада Дивјака, једног младог новинара, који сада први пут огледа своје сопствености у књижевности.

Главна личност романа Тихомир Марковић звани Теди, млади београдски мондени наследник огромног имања, — ово би, у неколико реченица, био костур романа, — засићен радостима које му пружа београдски живот, немучен никаквим проблемима и животним невољама, на путу у Париз у симплон-експресу прави познанство са једном странкињом. То случајно познанство доводи до њихове привидне женидбе и велике љубави. А преко познанства са париским индустријским магнатом Фуркадом, који носи у себи потезе проблематичне величине сличне Саши Ставишском, Теди прави познанство са немачком уметницом, Фуркадовом штићеницом, Ритом Борг, у ствари једном „од најопаснијих послератних шпијунки у служби Хитлеровог режима“. Иако је она, у интересу своје земље, учествовала у убиству Фуркада, који је „препродао своју савест Французима, пошто ју је претходно заложиио код Немаца“, Теди је спасава одговорности пребацивањем преко границе помоћу пасоша своје велике љубави Јоланде де Бруни, коју оставља у Паризу на милост и немилост њеном старом упорном обожаваоцу, иначе мистериозној и свезајућој личности, Понтију. А Теди је спасао шпијунку Риту за љубав пријатеља своје породице београдског адвоката, Милана Николића, који је, за време рата, убио Ритиног оца, немачког официра, после рата отерао у смрт

њену мајку и потом, у испаштању тих злочина, анонимно се бринуо за Риту, изведеши је на животни пут.

Овако замишљен и изведен, са сталним намештеним призорима, изненађењима, случајностима, које нису свакидашње и предвиђене, и немогућним могућностима, роман „Савести у Крзну“ сав је у стилу уобичајених авантуристичко-љубавних романа, ни гори ни бољи но толики познати авантуристичко-љубавни романи у већим књижевностима. Стога он може да нам се свиди а и не мора да нам се свиди, јер то подлежи укусу и књижевном схватању сваког појединца. Али оно што нам се чини неоспорно то је да г. Дивјак има истинске приповедачке скице, да уме приповедати живо и занимљиво и да није досадан ни онда када пушта да се догађај развија унапред замишљеним, али често немогућним или мало уверљивим током, ни онда када се упушта у размишљања о животу и појединим животним схватањима, укореењеним обичајима, садашњем друштвеном склопу, људском стремљењу ка напретку, ниподаштавању савремене технике и културе, као и уздизању те исте културе и технике. Чини нам се да је г. Дивјак промашио, кад је извесне своје добре способности тражио пишући овакав роман, који се лабаво наслања на живот, и погрешиио што грађу за њега није узео из свакидашњег живота, који је далеко од одважних хошптаплерских подвига и шпијунских вратоломних потхвата и дубоких падова. Јер ипак овакав живот какав је описан у „Савестима у крзну“ не изгледа нам веран, и стога у приповедању г. Дивјака налазимо много намештености, срачунатости на ефекат и што већу и дужу напетост читаоаче пажње, жеље да забави макар и на рачун вероватноће, да се све то тако десило далеко баш тим личностима, да су се баш оне овако среле и сукобиле у животу и да су се баш њима догодили ови и овакви удеси. Очито, приповедање у целини нема довољно животне чврстине и уверљивости, ма да можемо претпоставити у животу и овакве личности, и карактере и овакве намере, случајеве и догађаје. Поред тога, г. Дивјак неједнако види роман; по каткад приповеда китњасто и лепоречно, по каткад се служи патетичним реченицама и свечаним театралним патосом, да би потом приповедање пало и текло сухо, репортерски упрошћено. У жељи да буду савремени, живи и отмени, диалози су му покаткад натегнуто духовити. Али треба бити правичан па исто тако и подвући, да у роману има и духовитих места, оштрих и тачних запажања и умесне благе ироније на рачун укореењених друштвених обичаја, навика и мишљења.

Сажето речено, „Савести у крзну“ су подесна и пријатна лектира за забаву и разоноду оних који само то траже од једне књиге, али су ван домаћаја високе књижевности.

Владимир Ђ. Бабић

Комуналне вести:

Ауто-станица града Бордоа

Бордо, град од 256.000 становника, има једну ауто-станицу, која обезбеђује експлоатацију 37 линија са 200 аутобуса.

Површина под станицом износи 4.000 квадратних метара и то: 2.500 м² двориште и перон за укр-

цавање; 800 м² просторије за гараже и радионице за оправке; 700 м² хол за путнике, канцеларије, бар-ресторан и разни дућани.

Из хола путници излазе директно на перон за укрцавање. Перон је широк 5 метара а дуг око 50. У њему су изграђена нарочита удубљења у која улазе аутобуси и где се врши укрцавање путника. Оваквих удубљења има дванаест, дуга су 6 а широка 2,50 м.

Ауто-станица у Марсељу

У Марсељу је подигнута дивна једна станица за путнички аутобуски саобраћај, која је достојна ове вароши од 652.000 становника. Дневно крене са те станице 250 аутобуса у 42 разна правца.

У приземљу њеном налази се велики хол за одлазак аутобуса. Мезанин је резервисан за приспеће путника, за продају билета и за трговачку службу. Ту је и један бар, различити дућани и друге удобности.

Изнад мезанина има још четири спрата резервисаних за гаражу аутобуса.

Између спратова саобраћају брзи лифтови, покретани од мотора сваки по 70 коњских снага; пут од приземља до последњег спрата траје мање од један минут.

Станица је почела да функционише крајем 1930 године и саобраћај на њој брзо се развијао. Тако је број месечно превезених путника износио:

У 1930 год. 31,887.

У 1931 год. 159,315.

У 1932 год. 303,205.

Просечан месечни приход износио је:

У 1930 год. 191,318 франака.

У 1931 год. 904,304 франака.

У 1932 год. 1,770,712 франака.

То показује да се приход за две године увећао 9 пута.

Ауто-станица у Борнмуту (Енглеска)

Велики број енглеских вароши такође има своје станице за полазак и одлазак аутобуса.

Особеност аутобуске станице у Борнмуту састоји се у томе што она има два одвојена дела: један служи за локалне аутобусе, а други за аутобусе који служе међународном саобраћају. Приземље зграде резервисано је за другу службу, а спрат за прву. Аутобуси једне и друге службе имају посебне улазе и излазе.

Терен на коме је подигнута грађевина има облик троугла и кола улазе у њу на једном од углова. Аутобус који уђе истоварује и утоварује путнике на истом месту.

Постоји врло лепа чекаоница, у коју се улази на четвора врата. Ту је и обавештајни биро, биро за багаж и киосци, хигијенске инсталације, телефонске станице и др.

Све просторије поплочане су гумом, светле су и добро проветраване.

Зграда је изграђена у армираном бетону и практично је незапаљива. Ипак су свуда инсталирани сигнали који се услед топлоте изазване пожаром одмах отварају и звоне на узбуну.

У доњој станици има места за истовремено утоваривање седам аутобуса, али је то довољно да из ње дневно изађе од 382 до 425 аутобуса.

Кров на згради је раван и постоји могућност да се у случају потребе горе изграде канцеларије или ресторан.

Тако аутобуски саобраћај све више узима размере једног уређеног саобраћаја, који ни по чему не уступа железничком, па му се чак јавља и као опасан конкурент.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Некролози

† Др. Милица Мирковић-Спасојевић

Крајем фебруара ове године умрла је после тешког боловања Др. Милица Мирковић-Спасојевић. На трагичан начин угасио се је један млад живот, који је био пун љубави за свој позив и рад. Др. Мирковић Спасојевић посветила је углавном своју лекарску делатност на лечење београдске болесне деце. За време свог петнаестогодишњег рада као лекара у Београду радила је успешно на дечјем одељењу Државне болнице, у диспансеру „Српске Мајке“ и напoкон за време последњих три године у диспансеру „Кап Млека“ где је била делегирана на рад као лекар Градског поглаварства града Београда.

Већ као млада гимназисткиња радила је доброљно у војној болници Црвеног крста за време бал-

канског рата и тада је одликована одличјем Црвеног крста. После прелаза преко Албаније за време светског рата, завршава гимназију и медицински факултет у Швајцарској. 1921 године враћа се у Београд где почиње своју делатност. Поред свога рада у јавној служби радила је и годинама као лекар београдског Друштва за помагање сиротиње и сузбијање про-сјачења.

Овом раном смрћу изгубио је Београд и његова општина једног одличног лекара а Др. Јован Спасојевић, шеф Градског Диспансера за кожне и венеричне болести, свога друга и супругу.

Др. М.

† Цветко А. Стојановић,

настојник општинских станова у
Къегиге Олге улици

Наша Општина смрћу покојног Цветка, А. Стојановића изгубила је једног врло вредног и оданог службеника, а породица истога лишена је врло доброг супруга и нежнога оца.

Рођен 1888 године у Београду, Покојни Цветко учествовао је у свима ратовима, где се исто истакао као примеран бранилац своје Отаџбине. За собом је оставио жену и четворо деце, од којих је троје не-вбринуто.

Колико је покојни Цветко био омиљен како код својих рођака, другова, претпостављених, види се по томе, што су га сви врло често за време његове тешке и дуге болести обилазили, па и приликом ње-

гове сахране у великом броју одали му последњу почит.

После опела, пред црквом, одржао је врло дирљив посмртни говор г. Милош Каралић, службеник Д.Т.О., обећавши му, да ће се, до год је жив, старати за покојникову породицу.

На самом гробљу одржао је исто тако један дирљив говор г. Миодраг М. Поповић, чиновник Културног отсека Општине београдске, изневши укратко биографију покојног Цветка као човека, родитеља и службеника.

Нека му је лака земља и драг спомен међу нама!

М. П.

www

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ГВОЖЂАРСКА ТРГОВИНА И ФАБРИКА ГИПСА АВРАМА ФИЛИПОВИЋА И БРАТА

Краљев трг 11

БЕОГРАД

Телефони: 22-600, 25-307,
21-921 и 22-344

Препоручује своје богато сортирано стовариште грађевинског материјала за наступајућу сезону зидања, као и остале гвожђарске робе. Цена искључује сваку конкуренцију.

ТЕХНИЧКИ БИРО

ИНЖЕЊЕРА ЛАЗ. Д. КОСТИЋА

Београд, Чика Љубина 11
Тел. 22-096

БИРО ЗА ПРОЈЕКТОВАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ ТЕХНИЧКИХ ГРАЂЕВИНА НА СУВУ И ВОДИ.
ГРАЂЕВИНЕ ВЕЋЕГ ОБИМА, ПУТЕВИ, ЖЕЛЕЗНИЧКЕ ПРУГЕ, КАНАЛИЗАЦИЈЕ ВАРОШИ.

ТРГОВИНА

Цакова нових и половних, сламарица све сорте, ћебад вунена, цираде велики избор, ужарије разне, канап у свима дебелинама, саргије за сваку потребу, морске траве (африк.) коњске длаке (росхар) колане (гуртне) од јуте **продаје по најнижим дневним ценама на више и мање**

Чутурило и Стојановић

БЕОГРАД, Карађорђева ул. 59 — Телефон 22-743

ТРГОВИНА ГРАЂЕ И ОГРЕВА

БРАЋЕ ЈАНЕЖИЋА

БЕОГРАД — ЧУКАРИЦА Трговачка 72 Телефон 26-611

Велико стовариште сваковрсне грађе за столаре, грађевинаре и т. д. има увек на стоваришту греда тесаних и струганих, дасака чамових, борових, храстових, липових, јаворових, брестових, као и свих осталих врста мекане и тврде грађе.

СОПСТВЕНА РАДИОНИЦА ЗА ИЗРАДУ ШИФБОДЕНА, ФАЛЦОВАНИХ ДАСАКА И Т. Д.

Сваки напредак у производњи и употреби, све знање и сва искуства што су их од године 1866 стекли специјалисти наше организације која обухвата цео свет, примењују се код фабрикација наших

GARGOYLE maziva

и дају им онај квалитет, који гарантује сигуран и економичан погон.

STANDART-VACUM

Oil Company of Jugoslavia Inc.

ZAGREB

БЕОГРАД

СТРУГАРА

» МАКИШ «

ТРГОВАЧКО ИНДУСТРИЈСКЕ БАНКЕ
БЕОГРАД

Карађорђева 51

Телефон банке 26-627

Телефон стругаре 26-816

ЛИФЕРУЈЕ:

на вагоне и шлепове
сав грађевински и
столарски материјал
од чамовине и боровине

ИЗРАЂУЈЕ:

свакобрсне сандуке за
паковање трговачке
робе

ОПШТИНСКА ШТЕДИОНИЦА И ЗАЛОЖНИ ЗАВОД ГРАДА БЕОГРАДА

Прима улоге на штедњу и исплаћује их на захтев улагача

За све улоге код Штедионице гарантује Београдска општина неограничено и неопозиво

ЕСКОНТУЈЕ МЕНИЦЕ са $9\frac{1}{2}\%$ годишње интереса

ДАЈЕ ХИПОТЕКАРНЕ ЗАЈМОВЕ са 8% годишње интереса

ПРИМА У ЗАЛОГУ: хартије од вредности, злато, сребро и остале драгоцености као и ручну залогу (ствари)

НАПЛАЋУЈЕ БЕЗ ИКАКВИХ ТРОШКОВА РАЧУНЕ ЗА УТРОШЕНУ ЕЛЕКТРИЧНУ СТРУЈУ, И ОСТАЛЕ ОПШТИНСКЕ ТАКСЕ

НАПЛАЋУЈЕ ТАКСЕ ЗА ОДРЖАВАЊЕ ГРОБНИЦА И ОБНОВУ ЊИХОВОГ ЗАКУПА

ШТЕДИОНИЦОМ УПРАВЉА САМОСТАЛНИ УПРАВНИ ОДБОР

WWW.UNILIB.RS

»РЕСАВА«

НАЈБОЉИ И НАЈЕКОНОМИЧНИЈИ
УГАЉ, СА ОКО 6000 КАЛОРИЈА

ЗА ИНДУСТРИЈУ, ЦЕН-
ТРАЛНА, ЕТАЖНА И
ОБИЧНА СОБНА ГРЕЈАЊА

Дирекција: БЕОГРАД, ЈОВ. РИСТИЋА
УЛ. БР. 21, ПОШТ. ФАХ 190

Телефони: 22-859, 26-520,
24-985, 20-950.

ВЕЛИКИ ИЗБОР

ЛУСТЕРА, ЛАМПИ, СТОП-
НИХ ЗИДНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ
ПЕГЛИ, ЛОНАЦА И РЕ-
ШОА СИЈАЛИЦА СВИЈУ
ВРСТИ КАО И САВ ОСТАЛИ
ЕЛЕКТРО-ТЕХНИЧКИ МАТЕ-
РИЈАЛ ЗА СЛАБУ И ЈАКУ
СТРУЈУ, МОЖЕТЕ ДОБИТИ
СА НАЈПОВОЉНИЈИМ ЦЕ-
НАМА У РАДЊИ

Милана Р. Премовића

Београд Кнез Михајлова бр. 3

Телефон 23-812

БЕЛОВОДСКИ ПЕШЧАР

и више врста најбољег гранита

за све врсте грађевинских
радова, најбрже и по солид-
ним ценама испоручује и из-
вршује све радове у њима

ТРИКОЗАЛ ТРИКОЗАЛ SIII ТРИКОЗАЛ SI ФЛУАТ-ГРИНАУ,
АКОЗАЛ, НЕОКОЗАЛ, ТРИКОЗАЛ К.

савршена средства за изолацију од влаге и одбрану од воде
свих врста грађевина. Бетон и малтер израђени са *Трикозалом*
непропустљиви су за воду, те се одлично примењује у изради
равних кровова, тераса, купатила басена и резервоара за воду
и уља и заштиту од влаге подрумских зидова и подова.

Продаје у свима количинама **ЈОШАНИЦА А. Д.**
и извршује све изолације

ФРАНКОПАНОВА 3. БЕОГРАД, ТЕЛЕФОН 23-011

Захтевајте проспекте и упутства о употреби бесплатно.

„СРБОРИТ“

ПРВА СРПСКА ФАБРИКА
АСФАЛТА И КАТРАНСКИХ
ПРОИЗВОДА У БЕОГРАДУ

Булевар Ослобођења бр. 69
Телефон бр. 25-306

ПРОИЗВОДИ И ПРЕПОРУЧУЈЕ:

Све врсте кровне и изолационе хартије као и специјалну кожасту хартију »Срборит«. — Асфалт, муфенки и асфалт за заливање, као и остале катранске производе. — БИТУЛИТ, званично утврђено изолационо средство противу продора воде и благе. — Врши све изолационе и асфалтерске радове

● Роба, цене и радови најсолиднији и ван сваке конкуренције. — Ценовник на захтев бесплатно

● СРБОРИТ ЈЕ ИСКЉУЧИВО ДОМАЋЕ ПРЕДУЗЕЊЕ, БЕЗ И ЈЕДНЕ ПАРЕ СТРАНОГ КАПИТАЛА

Брига за заштиту здравља

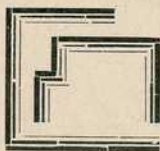
ЧИСТОЋА ЈЕ ПРВИ УСЛОВ.
УНИШТИТИ МУВЕ И ДРУГЕ
ИНСЕКТЕ, употребите чу-
вено средство „Ту-токс“
ОСВЕЖИТЕ И ДЕЗИНФИКУЈ-
ТЕ ОДЕЛО са најбољим позна-
тим средством „Елегантин“
ЗА МАЛАЊЕ И ФАРБАЊЕ
ВАШЕГ ДОМА тражите нај-
боље боје, фирнаис и лакове

Тражите код домаћег реномираног предузећа
Недељка К. Савића - Београд

Коларчева 3. Тел. 23-908

Кр. Милутина 35. Тел. 26-919

Фабрика: Кнегиње Олге 78.
Тел. 25-054.

ГВОЖЂАРСКА ТРГОВИНА
СИМЕ ЛАЗОВИЋА

Б Е О Г Р А Д
КАРАБОРЂЕВА 51, ТЕЛЕФОН 20-633

Има стално на своме стоваришту све врсте шипкастог, фазонског и специјалног гвожђа за украсе, — све врсте окова, — све врсте плеха, — велики избор разноврсног алата и разног специјалног алата, — као и сву осталу гвожђарску робу
ЦЕНЕ СОЛИДНЕ — УСЛУГА БРЗА И ТАЧНА

БЕОГРАД, Јакшићева 2
Брзојави: ЕСКАЕФ
Тел. 21-757

ФАБРИЧНО СТОВАРИШТЕ СКФ
ФАБРИКАТА

ФАБРИКА У ГЕТЕБОРГУ, ШВЕДСКА

ТРАНСМИСИОНИ ДЕЛОВИ НА КУГЛИЧНЕ ЛЕЖАЈЕ У СВИМ ДИМЕНЗИЈАМА
КУГЛИЧНИ И ВАЉКАСТИ ЛЕЖАЈИ ЗА АУТОМОБИЛЕ И ЗА СВЕ СТРОЈЕВЕ
СПЕЦИЈАЛНИ ЛЕЖАЈИ ЗА ЖЕЛЕЗНИЦЕ, ТРАМВАЈЕ И Т. Д.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле